Georges Rodenbach

Clopotarul

GEORGES RODENBACH

CLOPOTARUL

Coperta : VICTOR WEGEMANN

GEORGES RODENBACH

LE CARILLONNEUR

Fasquelle Editeur, 1970

Toate drepturile asupra acestei versiuni sînt rezervate Editurii LABIRINT

ISBN 973-607-012-8

GEORGES RODENBACH

CLOPOTARUL

Ediția a II-a

Traducerea și prefață de **SANDA RADIAN**

EDITURA LABIRINT

CUPRINS

Partea întîi VISUL	7
Partea a doua : DRAGOSTEA	98
Partea a treia : ACȚIUNEA	154

Lector : M. Nicolau
Tehnoredactor : C. Vulcănescu

Bun de tipar 04.11.199?.
Apărut 1991. Coli de tipar 13

Tiparul executat sub comanda nr. 77 la I. P. „Filaret", str. Fabrica de chibrituri nr. 9—11, București
România

Originar dintr-o familie flamandă, scriitorul belgian Georges Rodenbach se naște la Tournai în 1855. El se va simți permanent atașat de acea Flandră învăluită de tăceri și ceturi, unde, la tot pasul, întîlnești vestigiile trecutului, și o va transpune cu o mare încărcătură afectivă în opera lui.

Ca poet și jurnalist de notorietate, încă din primii ani ai tinereții face parte din societatea Tînăra Belgie, *societate ce-și propune să fundamenteze o cultură națională cu o personalitate proprie și nu la ariergarda beletristicii franceze. Atît în țara sa cît și la Paris i se recunosc meritele literare. Pentru reprezentanții curentului simbolist el întruchipează chiar pe însuși prințul poeziei cu ochi albaștri pierduți în depărtări și glas muzical intonînd stihuri melodioase și melancolice.*

Dintre numeroasele lui volume de versuri, publicate între 1877 și 1898, pot fi amintite : Mîhnirile, Marea eleganță, Tinerețea albă, Domnia tăcerii, Viețile întemnițate, Oglinda cerului natal.

În domeniul prozei, trei romane, Arta în exil, Bruges, a doua moarte *și* Clopotarul, *toate luîndu-și drept cadru orașul Bruges, au o perspectivă comună în tratarea evocării cetăților moarte, temă importantă a literaturii universale, abordată și de Thomas Mann și D'Annunzio, anume aceea de a*

suprapune destinul eroului ambianței citadine a cărei decădere îi pecetluiește existența.

Scriitorul pășește doar o singură dată pe tărîmul dramaturgiei cu piesa într-un act Vălul, *pusă în scenă de Comedia Franceză.*

Georges Rodenbach moare în 1898. Postum îi mai apare un volum de schițe, intitulat sugestiv Vîrtelnița negurilor.

Clopotarul, *publicat în 1897, marchează pentru Rodenbach sfîrșitul carierei artistice pe fundalul apusului de veac, ca o presimțire a morții apropiate. Eroul romanului nu-i un om sărman care trage clopotul bisericii, personaj prezentat de majoritatea creatorilor, aparținînd altor literaturi, drept o ființă primitivă, precum la Victor Hugo, Mallarmé sau Philippide. Dimpotrivă, el este compozitorul melodiilor cariionului, persoană de vază printre concetățenii săi. Lupta lui cu adversitățile este cea a creatorului, dornic de frumos și în imposibilitate de a suporta meschinăria și insensibilitatea celor din jur. Joris exprimă idealurile lui Rodenbach de păstrare a tradițiilor naționale și de glorificare a artei, potrivnice goanei după cîștigul imediat. Sfîșiat între atracția fizică pentru o femeie senzuală, dar instabilă și adevărata iubire, personajul principal nu-i scutit de nici o încercare. Joris, care, pînă la urmă, se izolează în încăperea clopotelor, aflată, simbolic, deasupra orașului, impregnînd cariionului vibrațiile sufletului său, este oare în fața judecății timpului un învingător sau un înfrînt? Romanul îl lasă pe cititor să răspundă la această întrebare.*

VISUL

CAPITOLUL I

Piața Mare din Bruges, pustie de obicei și doar rareori străbătută de cîțiva trecători, de copii săraci rătăcind cu pași nesiguri, ori de un număr mic de preoți sau beghine [1], se însufleți deodată, umplîndu-se de pîlcuri mișcătoare ca niște insulițe negre care pătau întinderea cenușie. Oamenii se strîngeau în mari grupuri.

În prima lune din octombrie, la ora patru, se ținea concursul clopotarilor. Locul de clopotar al orașului, liber de la moartea bătrînului Bavon de Vos, care-l ocupase cu cinste timp de douăzeci de ani, trebuia să fie atribuit după datină printr-un concurs public. Poporul era chemat să decidă și să aleagă prin ovațiile sale pe învingător. Iată de ce întrecerea avea loc într-o luni, cînd lucrul înceta la prînz, în prima zi a săptămînii care, prin urmare, mai prelungea oarecum duminica. În acest chip, alegerea putea fi întru totul obștească și unanimă. Și nu era drept să fie așa ? Concertul clopotelor e în adevăr muzica poporului. Pe alte meleaguri, în capitalele mai pătimașe, focurile de artificii constituie semnul sărbătorilor publice, darul feeric care înflăcărează inimile. În această Flandră gînditoare, printre ceturile umede ce se răzvrătesc împotriva faimei focului, sunetul clopotelor îi ține locul. Este un foc de artificii „pe care-l auzi". Jerbe, izbucniri, licăriri, mii de scînteieri ale sunetelor luminează și ele văzduhul pentru ochii vizionarilor pe care auzul îi pregătește să se bucure de această sărbătoare.

---

[1] Beghină — femeie care trăiește într-un lăcaș mănăstiresc, cu regim de călugăriță.

În piață se îngrămădea deci o mulțime de oameni. Din toate străzile învecinate, strada Laine, strada Flamandă veneau cete îngroșînd fără-ncetare grupurile ce se strînseseră pînă atunci. Soarele începuse să apună, cum se-ntîmplă în zilele scurte ale începutului de toamnă. Razele răspîndeau încă în piață o lumină de chihlimbar mai blîndă acum cînd se stingea. În prim plan, întunecata clădire a halelor, cu severa ei formă pătrată, cu zidurile misterioase, făcute parcă din bucăți de noapte, căpăta o culoare caldă. Cît despre turnul clopotniței, se înălța mai încolo, deasupra acoperișurilor, unde mai putea să primească întreaga lumină a asfințitului cu care stătea față în față. Dar partea neagră de dedesubt părea trandafirie, ca și cum ar fi fost dată cu un strat de suliman. Lumina se micșora necontenit, jucăușă, fluidă și modela micile coloane, arcul ogival al ferestrelor, turnulețele dantelate, toate ieșiturile pietrei ; apoi în alt loc se revărsa în valuri sprintene, ca niște pînze luminoase de steaguri încît făcea mai viu și mai gingaș turnul masiv ce-și etajează de obicei blocurile întunecate de piatră peste care s-a așternut bezna, sîngele, pleava și praful secolelor... Acum asfințitul se oglindea în el ca într-o apă, și cadranul din mijloc, la jumătate de înălțime între temelie și vîrf, rotund și parcă de aur, avea însăși înfățișarea soarelui pe care-l răsfrîngea !

Toată lumea își ațintea privirea pe acest cadran, așteptînd deschiderea concursului, calmă însă și într-o tăcere aproape deplină. O mulțime este suma obținută după ce aduni una cu alta facultatea care predomină în fiecare ins prezent. Or, în oricare om de aici, partea de tăcere era cea mai mare. Și apoi taci bucuros cînd ești în așteptarea unui eveniment însemnat.

Toți locuitorii din centru și de la periferie, atît săracii cît și bogații, alergaseră să asiste la concurs. La ferestre se strînseseră mulți curioși și tot așa și pe treptele caselor din Piața Mare. Aceasta era pestriță și de o voioșie fremătătoare. Leul de aur al palatului Bouchoute strălucea, pe cînd fațada veche pe care o sprijinea își desfășura cele patru etaje de cărămidă ornamentată. În față, palatul guvernatorului îi opunea leii lui de piatră,

paznici heraldici ai vechiului stil flamand, îmbibînd aici o frumoasă armonie de pietre cenușii, de vitralii verzi-albăstrui și de virfuri zvelte. Pe palierul scării gotice, acoperit de un baldachin roșu, se aflau guvernatorul provinciei și demnitarii în ținută oficială, purtîndu-și decorațiile pentru a onora această ceremonie legată de cele mai vechi și scumpe obiceiuri ale Flandrei.

Ora concursului se apropia.

Cu dangătul lui sonor, clopotul mare al turnului nu înceta să bată. Era clopotul triumfului, acela al doliilor, al victoriilor și al duminicilor ; turnat în 1680, sălășluia de atunci acolo, sus. Bătăile sale, precum bătăile unei mari inimi roșii, marcaseră toate pulsațiile timpului în mecanismul turnului. De o oră, clopotul își îndrepta chemarea spre cele patru colțuri ale zării. Deodată bătăile deveniră mai slabe și se răriră. Se lăsă o mare liniște. Arătătoarele cadranului, care se caută și se urmăresc tot timpul, se deschiseră acum în formă de compas. Încă un minut, două și urma să se facă patru. Atunci, în golul clopotului care încetase să bată, se auzi un început de albadă încă neînchegat, un susur, un piuit de deșteptare a puișorilor în cuib, cîteva vagi arpegii de melodie.

Mulțimea asculta ; unii crezură că se deschisese concursul, dar nu se auzea decît sonoritatea mecanică a cariionului [1], datorată cilindrului de aramă care ridică ciocănelele și produce sunete ca în sistemul cutiei cu muzicuță. În plus, cariionul ascultă și de o claviatură, și tonurile acesteia aveau să se audă în curînd, cînd muzicanții vor intra în luptă.

Pînă atunci, cariionul cînta automat preludiul obișnuit înainte de bătăile ceasului, broderie aeriană, buchet de sunete aruncat ca un rămas bun timpului care pleacă. Oare nu aceasta este însăși menirea orologiului să răspîndească puțină bucurie pentru a atenua melancolia orei ce se pregătește să moară ?

Patru bătăi izbiră ilăul orizontului, bătăi puternice, grave, rare, iremediabile, care păreau să țintuiască o

[1] Cariion — ansamblu de clopote acordate ale unei biserici.

cruce în aer. Ora patru ! Era ora fixată pentru începerea concursului. Mulțimea începu să se agite. Se simți o undă de nerăbdare...

Deodată, la fereastra de la balconul Halelor, nu departe de consola sculptată cu frunze și capete de berbec, unde meditează statuia Fecioarei — aceeași fereastră de unde se proclamaseră din totdeauna legile, ordonanțele, tratatele de pace și deciziile comunei — apăru un crainic îmbrăcat în purpură, care strigă într-o porta-voce, cu aerul unui proroc invocînd viitorul, că se declară deschis concursul clopotarilor din orașul Bruges.

Mulțimea tăcu, își stăpîni orice murmur.

Numai cîțiva cunoșteau amănuntele : că participau clopotarii din Maline, Audenarde, Herenthals ; că se vor prezenta eventual și alții, că unii s-ar putea să renunțe, fără a ține seama și de neprevăzut, căci aveau dreptul de-a se înscrie pînă în ultimul minut.

După anunțul de la fereastra cu balcon, clopotul mare bătu repede de trei ori, ca pentru rugăciunea de seară. Vestea intrarea în arenă a primului concurent.

Imediat, în adevăr, cariionul se urni cam nehotărît. Nu mai era sunetul automat dinainte. Se simțea acuma o mișcare liberă și capricioasă, intervenția unui om care deșteaptă clopotele unul cîte unul, le îmbrîncește, le bruftuluiește, le mîngîie, le mînă în fața lui ca pe o turmă. Începutul nu fusese deloc neîndemînatec, dar urmă o debandadă, un clopot păru gata să cadă, altele scăpară de sub supraveghere, iar unele se-mpotriviră.

O a doua probă fu mai bine executată, dar alegerea temei se dovedi nepotrivită : era un potpuriu de arii oarecare, însăilate ca o haină de arlechin, muzică smucită care parcă făcea acrobații din înaltul turnului.

Mulțimea nu înțelese nimic și rămase rece. Cînd clopotarul încetă se auziră puține aplauze, făcînd timp de un minut zgomotul unor maiuri la malul apei.

După un răgaz, clopotul mare bătu din nou de trei ori ca pentru rugăciunea de seară. Fu auzit al doilea concurent. Părea să cunoască mai bine mînuirea instrumentului, dar obosi repede clopotele, vrînd să le facă

să scoată strigătele *Marsiliezei*, sau biblicele melopei ale imnului *God save the Queen*... Nici de astă dată efectul nu fu mai bun ; și poporul, decepționat, începu să creadă că nu va fi înlocuit niciodată bătrînul Bavon de Vos care atîția amar de ani trăsese clopotele așa cum trebuia.

Proba următoare fu și mai jalnică. Concurentul avu ideea nefericită să cînte refrene de operetă și de cabaret care aveau un ritm rapid și sacadat. Clopotele săreau, țipau, rîdeau ca și cum ar fi fost gîdilate, se poticneau, păreau cherchelite și nebunatice. S-ar fi spus că-și ridicau fustele de bronz și-și legănau șoldurile ca într-un cancan cinic. Mulțimea fu mai întîi surprinsă, apoi supărată de ceea ce erau puse să facă și să spună bunele clopote seculare. Avu impresia că se comite un sacrilegiu. Huiduielile se înălțară spre turn, în mari rafale...

Cei doi concurenți care mai erau înscriși se retraseră cuprinși de panică. În mod vădit, concursul se-mpotmolea. Trebuia oare amînată numirea unui nou clopotar ? Înainte de asta însă, crainicul fu însărcinat să întrebe din nou dacă mai era cineva care dorea să concureze.

Imediat după ce se puse întrebarea, se auzi un strigăt, în timp ce un gest se schița în primele rînduri ale mulțimii adunate în fața Halelor...

O clipă mai tîrziu vechea poartă scîrțîi din balamale un om intră. Mulțimea fremătă, deveni nerăbdătoare și începură să se răspîndească fel de fel de zvonuri. Nimeni nu știa nimic. Ce avea să se-ntîmple ? Oare concursul se terminase ? Desigur că nu putea fi numit nici unul dintre concurenții ascultați. Se va mai ivi unul nou ? Fiecare se informa, se înălța în vîrful picioarelor, își împrincea vecinul și privea fereastra cu balcon și spre platformele turnului. Nu se deosebea dacă se aflau siluete omenești sau corbi care umblau de colo-colo.

Curînd însă clopotul mare bătu încă o dată de trei ori — semnul vestitor, salva tradițională, care anunța proba unui nou clopotar.

După ce așteptase și fusese dezamăgită, mulțimea asculta mai cu atenție, cu atît mai mult cu cît de data aceasta clopotele răsunau mai dulce și trebuia să le auzi într-o tăcere adîncă. Începutul în surdină era ceva bine

închegat și nu se mai deslușeau clopotele alternînd sau amestecîndu-se, ci contopite într-un concert de bronz ca un tot, răsunînd de foarte departe și din vremuri de demult. Muzică de vis ! Nu venea din turn, ci de undeva de sus, din înaltul cerului și din negura timpurilor. Acest clopotar avusese ideea să cînte străvechi colinde, colinde flamande născute în popor și care sînt oglinzi în care el se recunoaște. Erau grave, puțin cam triste, ca tot ce a străbătut veacurile. Erau foarte vechi și totuși înțelese de copii. Erau foarte îndepărtate, abia auzite, ca în preajma tăcerii și totuși înțelese de fiecare, pătrunzînd în sufletul oricui. Ochii multora se încețoșară, nu se știe dacă din cauza lacrimilor sau a picăturilor de sunet mărunte și triste, care îi umpleau...

Toată mulțimea tresări. Tăcută și gînditoare, simți cum se desfășoară în văzduh înlănțuirea lăuntrică a visului ei pe care-l îndrăgea așa, nerostit pînă la capăt.

Cînd seria vechilor colinde se sfîrși, mulțimea rămase mută un moment, ca și cum ar fi condus în gînd pe drumul spre eternitate pe prea bunii strămoși, întruchipați de astă dată de clopotele venite să le cînte întîmplări de demult, povești nedeslușite cărora fiecare putea să le găsească un sfîrșit după placul său...

Apoi urmă o izbucnire de urale, emoția se risipi și bucuria cu mii de brațe se revărsă din toate părțile, urcă la toate caturile, cuprinse turnul ca o iederă neagră și veni să-l asalteze pe noul clopotar.

Acesta se hotărîse să se prezinte la concurs din întîmplare, în ultima clipă. Supărat de mediocritatea participanților, dintr-o pornire suise în turn, în camera de sticlă, unde îl vizitase cîteodată pe prietenul său, bătrînul Bavon de Vos. Oare el va fi cel menit să-l înlocuiască ?

Ce să facă ? Era vorba să execute o a doua bucată. Colindele fuseseră băbuțele de pe drumurile istoriei, beghinele în genunchi pe marginea văzduhului. Cu ele, poporul care aștepta jos se întorsese la timpurile de glorie, la țintirimul propriului său trecut... Era pregătit acum pentru eroism.

Omul își șterse fruntea, se așeză în fața claviaturii, tulburătoare ca și orgile, cu pedale pentru clopotele mari,

în timp ce cele mici sînt acționate de niște tije de fier care se ridică de pe clape — un fel de război de țesut al muzicii !

Cariionul se auzi din nou. Intona cîntecul *Leul din Flandra,* un vechi cîntec popular cunoscut de toți, anonim ca și turnul însuși, ca tot ce sintetizează un neam. Clopotele seculare întinerită, proclamară vitejia și imortalitatea Flandrei. Era în adevăr chemarea leului care parcă avea, ca și cel din Sfînta Scriptură, botul plin de albine. Odinioară un leu de piatră, heraldic, se afla deasupra turnului. Părea că se va întoarce acolo odată cu acest cîntec, tot așa de bătrîn ca el, și că va ieși din turn ca dintr-o vizuină.

În Piața Mare, în asfințitul care își trimitea ultimele raze fierbinți, leul de aur al palatului Bouchoute parcă strălucea, parcă trăia, în timp ce în fața lui leii de piatră ai palatului provincial își aruncau, din ce în ce mai mare, umbra peste mulțime. Flandra leului ! Era strigătul de glorie al gilzilor[1] și al corporațiilor triumfătoare. Se crezuse că era pe veci închis în cuferele ghintuite cu acoperitoare de fier unde se păstrau hrisoavele și privilegiile foștilor prinți, într-una din sălile turnului... Și acum acest cîntec renăștea Flandra leului ! Un cîntec ritmic ca un popor care mărșăluiește și scandează o melopee războinică și umană în același timp, ca un chip într-o armură...

Mulțimea asculta cu sufletul la gură. Nu se mai știa dacă ceea ce auzeau era clinchetul cariionului și prin ce minune cele 49 de clopote ale turnului sunau ca unul singur — era cîntecul unui popor unanim în care clopoțeii de argint, greoaiele clopote oscilante, vechile clopote mari se arătau în adevăr precum copiii, femeile cu mantie și soldații eroici care se-ndreptau spre orașul ce fusese socotit o cetate moartă. Mulțimea nu se înșelă ; și ca și cum ar fi vrut să întîmpine cortegiul trecutului pe care cîntecul îl întruchipa, intonă și ea, la rîndul ei, nobilul imn. El cuprinse întreaga piață. Fiecare gură cînta. Cîn-

[1] Gildă — asociație de negustători sau de meșteșugari în evul mediu.

tecul oamenilor se ridica în văzduh în întîmpinarea cîntecului clopotelor ; și inima Flandrei plutea ca soarele între cer și mare.

O beție de epopee însufleți un moment această mulțime taciturnă, obișnuită cu tăcerea, resemnată cu decăderea orașului, cu canalele lui nemișcate, cu străzile cenușii și care, de multă vreme, gusta melancolica dulceață a renunțării. Totuși, un vechi eroism sălășluia adormit în sufletul neamului, scînteile erau îngropate în inerția pietrelor. Deodată sîngele curse mai repede prin vine. Entuziasmul izbucni spontan, general, fremătător și nebunesc, de cum încetă muzica. Strigăte, urale, mîini ridicate, mîini fluturate deasupra capului, chemări, aclamații. Ah ! minunatul clopotar ! Fusese eroul providențial al romanelor cavalerești, ajuns ultimul sub o tainică armură și care iese învingătorul turnirului. Cine era acest om ivit pe neașteptate, care apăruse în ultima clipă, cînd concursul părea să rămînă fără rezultat, după mediocrele probe ale primilor clopotari. Numai cîțiva din apropierea imediată a turnului putuseră să-l zărească cînd intrase pe poartă... Nici unul dintre ei nu-l recunoscuse și nu putuse comunica altora identitatea sa.

Deodată crainicul îmbrăcat în purpură se ivi iar la fereastra cu balcon și prin porta-voce îi strigă numele „Joris Borluut" ! Era numele învingătorului. Joris Borluut... Numele căzu, se rostogoli din turn peste primele rînduri ale celor de față, apoi ricoșă, zbură, trecu mai departe propagat din om în om, din val în val, ca un pescăruș deasupra mării.

După cîteva minute poarta Halelor se deschise larg... Crainicul roșu mergea înaintea omului al cărui nume era acum pe buzele tuturor. Crainicul își croi drum prin mulțime pentru ca în urma lui să poată trece clopotarul victorios pe care îl conduse pînă la treptele palatului, unde se aflau autoritățile orașului ce-i dădeau investitura.

Toți se traseră înapoi ca în fața unuia care era mai mare decît ei, ca în fața episcopului cînd poartă la procesiune moaștele Sfîntului Sînge.

Joris Borluut ! Și numele continua să zboare prin marea piață, săltînd, lovindu-se de fațade, aruncat spre

ferestre și pînă la crestele caselor, răsfrînt la infinit, deja familiar tuturor, ca și cum s-ar fi scris de la sine în văzduhul limpede.

Între timp învingătorul, ajuns pe palierul scării gotice, fu felicitat de către guvernator și demnitari care, ratificînd unanimitatea populară, semnară în fața lui numirea sa în slujba de clopotar al orașului. Apoi îi înmînară, ca preț al victoriei și semn al funcției ce o va îndeplini, o cheie ornamentală cu filigrane din fier și cu grele arabescuri din cupru, o cheie solemnă ca o cîrjă episcopală. Era cheia turnului unde de-acum înainte va avea privilegiul să intre cînd va voi, ca la el acasă.

Or, învingătorul, primind acest dar pitoresc, fu cuprins deodată de melancolia care urmează oricărei sărbători, se simți singur și înfricoșat, fără să-și dea seama de ce. Era ca și cum ar fi primit în mînă cheia propriului său mormînt.

CAPITOLUL II

În seara concursului, Borluut se duse, pe la nouă, la bătrînul anticar Van Hulle, prietenul lui, cum obișnuia să facă în fiecare luni. Acesta locuia în strada Corroyeurs Noirs, într-o casă străveche cu două frontoane și a cărei fațadă din cărămizi era împodobită deasupra ușii cu un basorelief reprezentînd o corabie cu pînzele umflate ca niște sîni. Clădirea fusese sediul corporației de șalande din Bruges și data, 1578, autentică, gravată pe o tăbliță, sta mărturie a nobilei sale vechimi. Ușa, broaștele, vitraliile, totul fusese reconstituit cu pricepere după vechiul stil, în timp ce cărămizile, lăsate la vedere, fuseseră răzuite și tencuite din nou, pentru a păstra ici colo, intactă, pe pietre, patina vremii. Această prețioasă restaurare o executase Borluut pentru prietenul său, la începutul carierei, cum s-ar zice, cînd abia ieșise de pe băncile Academiei, unde-și făcuse studiile de arhitect. Fusese o lecție

publică, o lecție de frumos, dată acelor proprietari de case vechi care le lăsau să se năruiască de tot sau le dărîmau pentru a clădi banale locuințe moderne.

Van Hulle se mîndrea cu locuința sa care păstra vie imaginea trecutului. Se potrivea cu mobilele lui vechi și cu antichitățile, el fiind mai puțin anticar și negustor decît colecționar, vînzînd numai dacă i se ofereau prețuri mari și dacă îi convenea, om plin de ciudățenii și putînd să și le îngăduie, deoarece avea avere. Văduv de multă vreme, locuia cu cele două fiice ale sale. Din întîmplare și încetul cu încetul devenise anticar. La început se mărginea să strîngă lucruri vechi din ținut faianțele de un indigo închis care serveau drept căni de bere ; dulapuri de sticlă care adăposteau cîte o Madonă de lemn colorat îmbrăcată în mătase și dantelă de Bruges ; giuvaeruri, coliere, ținte în formă de pasăre pentru tragerea cu arcul, îndeletnicire a gilzilor din secolul al XV-lea ; sipete cu capacele bombate din timpul renașterii flamande — toate epavele întregi sau cicatrizate ale secolelor trecute, tot ce aducea mărturie în prezent despre bogățiile patriei străbune. Dar le cumpărase mai puțin cu intenția de a le revinde și de a face comerț decît din dragoste pentru Flandra și pentru viața flamandă.

Sufletele înrudite se recunosc repede în mijlocul mulțimii, și apoi se unesc. Nu poți afla niciodată într-o epocă un suflet, oricît de neobișnuit, care să fie singur în felul lui. Căci orice ideal trebuie să se împlinească, orice gînd să se poată formula ; iată de ce destinul își ia măsurile de prevedere ca mai mulți să fie deplin înțeleși, și unul să poată împlini ceea ce altul nu reușește. Există totdeauna cîteva suflete însămînțate în același timp, pentru ca cel puțin într-unul dintre ele crinul de neînlocuit să înflorească.

Bătrînul anticar era un flamand care iubea pătimaș Flandra ; Borluut la fel, căci arta sa de arhitect îl îndemnase să cerceteze și să îndrăgească Bruges-ul, acest oraș unic care-i apărea ca un poem de piatră, ca nestemata unui prețios giuvaer. Borluut i se dedicase pentru a-l înfrumuseța și a-i restitui toată puritatea stilului ; de la început așa își înțelesese vocația și misiunea... Nu se

putea deci să nu-l întîlnească pe Van Hulle și să nu se împrietenească cu el. Li se alăturară curînd și alții : Farazyn, un avocat care avea să fie purtătorul de cuvînt al „cauzei" ; Bartholomeus, un pictor, adept fervent al artei flamande ; același ideal însuflețea reuniunea lor săptămînală care avea loc acum în fiecare luni seara la bătrînul anticar. Veneau aici pentru a discuta despre Flandra, ca și cum se schimbase ceva sau urma să aibă loc un eveniment iminent. Își împărtășeau amintiri, elanuri, proiecte. Faptul că gîndeau la fel le dădea sentimentul că sînt păstrătorii unei taine. Resimțeau bucuria și emoția de a avea un secret comun. Era ca și cum ar fi făcut parte dintr-o conspirație. Exaltarea zadarnică de oameni singuratici și fără obligații care în această viață cenușie își dădeau iluzia că participă la acțiune, că are fiecare un rol de jucat. Se amăgeau cu vorbe și cu năluci. Totuși, erau călăuziți de un patriotism fierbinte în naivitatea lor ; ei visau pentru Flandra și pentru Bruges, fiecare în felul său, o nouă frumusețe.

În seara aceea, o mare voioșie domni la Van Hulle, din cauza triumfului lui Borluut. Fusese o după-masă în care arta se-ncununase de glorie, orașul părea să renască, să fie din nou cel de altădată, cu poporul strîns în piața publică, la poalele turnului a cărui umbră era destul de întinsă pentru a-l cuprinde pe de-a-ntregul. Cînd Borluut ajunse la anticar, prietenii lui îi strînseră călduros mîna și-l îmbrățișară cu o efuziune tăcută. El binemeritase din partea Flandrei ! Căci toți înțeleseră intervenția lui neașteptată...

— Da, spuse Borluut, cînd am auzit la cariion ariile lor moderne și muzica lor de bîlci, am simțit o mare mîhnire. Am tremurat la gîndul că va fi numit unul dintre ei, putînd astfel să reverse cu împuternicire, de la înălțimea turnului, aceste cîntecele josnice, să întineze canalele, bisericile și fețele noastre. Atunci mi-a venit deodată în minte să concurez pentru a-i întrece pe ceilalți. Cunoșteam bine cariionul, cîntasem cîteodată la el în zilele cînd mă duceam să-l văd pe bătrînul Bavon de Vos. Și apoi, cînd știi să atingi clapele orgii... Dealtfel, aproape că nici nu știu cum am făcut. Eram înnebunit, inspirat, pluteam în alte sfere.

— Cel mai frumos a fost, spuse Bartholomeus, că ai cîntat vechile noastre colinde. Mi-au venit lacrimile în ochi : era așa de dulce, așa de duios, așa de depărtat, depărtat... Oamenii pesemne că așa ascultă uneori cîntecele lor de leagăn.

Farazyn spuse

— Tot poporul s-a însuflețit pentru că auzea cu-adevărat vocea propriului său trecut. Ah, bunul popor al Flandrei, cîtă forță se mai află în el și cum va izbucni îndată ce-și va doborî conștiința de sine. Patria va renaște după ce-și va restaura din ce în ce mai mult limba.

Iar Farazyn, exaltat, dezvoltă un întreg plan de renaștere și autonomie

— Trebuie ca în Flandra să se vorbească limba flamandă nu numai în sînul poporului, dar și în adunări și în justiție ; ca toate actele, piesele oficiale, hotărîrile judecătorești, numele de străzi, monedele, timbrele să fie scrise în flamandă, pentru că sîntem în Flandra, pentru că franceza este limba Franței a cărei dominație a încetat.

Van Hulle ascultă fără să spună nimic, tăcut ca de obicei ; dar ochii lui pașnici scăpărau din cînd în cînd... Punerea la cale a unei răzmeriță îl neliniștea ; el ar fi preferat un patriotism mai intim și mai liniștit, un cult pentru Bruges ca pentru o moartă, căreia cîțiva prieteni îi împodobesc mormîntul.

Bartholomeus obiectă

— Da, dar cum să ștergi urmele tuturor învingătorilor ?

— Nimeni n-a fost învingător, ripostă Farazyn... Să se restabilească pe-aceste locuri flamanda, și neamul va ieși intact și nou, așa cum era în evul mediu. Nici măcar Spania nu i-a putut influența cu nimic spiritul. I-a lăsat unele urme numai în sînge, atît. Cotropirea a fost o siluire. Urmarea a fost că s-au născut în Flandra copii cu părul negru și pielea mai închisă... Se mai văd și azi cîțiva...

Farazyn se întoarse, zicînd acestea, spre una din fiicele anticarului. Toți zîmbiră. Barbe, într-adevăr, se înfățișa ca unul din acele tipuri străine, fiind foarte brună, cu

gura de un roșu pipărat pe chipul smead, în timp ce ochii rămăseseră ai rasei originare, limpezi ca apa canalelor.

Fata asculta plină de interes, puțin îmbujorată la față, umplînd cu bere blondă cănile de gresie, pe cînd lîngă ea, soră-sa Godelieve, indiferentă, parcă, și cu gîndul aiurea, însoțea discuția gălăgioasă cu sfîrîitul fusurilor ei de dantelăreasă.

Pictorul, care stătuse să le privească, rosti :

— Bineînțeles, una este Flandra, iar cealaltă Spania.

— Dar au același suflet, ripostă Farazyn. Toată lumea din Flandra simte la fel. Spania n-a putut atinge inimile. Ce ne-a lăsat ? Cîteva nume de străzi, ca la Bruges, strada Spaniolă ; firme de cîrciumă și, ici-colo, cîte o casă spaniolă cu fațadă, cu frontoane, ferestre verzi-albăstrui și un peron pe unde cobora deseori moartea. Și asta-i tot. Bruges este o cetate intactă, vă afirm. Nu ca ființa Anvers-ului, care n-a fost siluită de cuceritorul ei, ci l-a iubit. Bruges este o inimă pe de-a-ntregul flamandă, Anvers o inimă flamandă ocupată de spanioli ; Bruges este o inimă flamandă rămasă în umbră, Anvers o inimă flamandă în bătaia soarelui străin. Anvers a fost atunci și a rămas și acum mai mult spaniol decît flamand. Emfaza, morga, culoarea, fastul îi sînt spaniole ; și chiar dricurile sale acoperite cu aur, încheie el, sînt ca niște racle împodobite.

Toți se arătară de acord cu spusele lui Farazyn ; el le rostea într-adevăr cu voce tare gîndurile și avea, vorbind, un lirism contagios, un gest larg ce părea de fiecare dată să culeagă roadele sufletului lor tocmai cînd dădeau în pîrg.

— E de ajuns, adăugă Bartholomeus, să se compare geniilor pictorilor lor Bruges l-a avut pe Memling, care este un înger ; Anvers pe Rubens, care este un ambasador.

— Uite și la turnurile lor ! interveni Borluut. Nimic nu te poate face să cunoști mai bine un popor decît turnurile, deoarece le clădește după chipul și asemănarea sa. Turnul Saint-Sauveur din Bruges este sever. S-ar spune că e o citadelă. N-a vrut să reprezinte decît credința, suprapunîndu-și blocurile ca niște acte de credință.

Din contră, turnul din Anvers este ușuratec, dantelat, cochet, oarecum spaniol cu mantia-i de piatră în care se-nfășoară, acoperind zarea.

Bartholomeus interveni pentru a face o observație justă

— Orice s-ar spune despre Spania, chiar și la Anvers pe care l-a viciat în parte, și peste tot în Flandra, de la mare la Escaut, este totuși bine că Spania a venit, chiar cu prețul Inchiziției, al autodafeurilor, al sîngelui și al rîurilor de lacrimi vărsate. Spania a păstrat Flandra în sînul bisericii catolice. Ea a salvat-o de Reformă, căci altminteri Flandra ar fi devenit protestantă ca ținuturile zeelandeze, provincia Utrecht și Olanda, și atunci Flandra n-ar mai fi fost Flandra !

— Fie, zise Farazyn, dar toate mănăstirile de azi sînt un alt pericol. Avem aici ordine religioase ca nicăieri în altă parte Capucini, Carmelite desculțe, Dominicani, seminariști, fără să mai socotim pe preoții mireni și atîtea ordine pentru femei Beghine, Maicile sărmane, Carmelite, Maicile izbăvirii, Maicile Sfîntului Andrei, Surorile de Caritate, Ajutoarele săracilor, Maicile din Englitera, Maicile negre din Bethel. Asta explică în parte de ce populația numără zece mii de femei în plus, situație care nu există în nici un alt oraș din lume. Castitatea înseamnă sterilitate, și aceste zece mii de călugărițe au drept consecință pe cei zece mii de săraci pe care îi întreține oficiul nostru de binefacere. Nu în felul acesta va putea Bruges-ul să-și depășească decăderea în care se află și să-și recîștige măreția.

Borluut interveni, cu glasul grav. Se vedea că e profund și sincer convins de ceea ce avea să spună, că ținea la ideea lui cu nețărmurită dragoste și gelozie.

— Oare nu tocmai prin asta este mare ? îi replică prietenului său. Frumusețea acestui oraș stă în tăcerea lui și, spre gloria sa, el nu mai aparține decît unui număr mic de preoți și săraci, adică celor mai neprihăniți, pentru că au renunțat. Are soarta preafericită de a fi ceva care supraviețuiește.

— Nu, ripostă Farazyn, ar fi mai bine să-i redăm viața, căci numai viața are preț, întotdeauna trebuie să dorești și să iubești viața !

Borluut reluă cu o voce de apostol

— Nu poți oare iubi și moartea, nu poți iubi și durerea ? Frumusețea durerii stă mai presus de frumusețea vieții. Aceasta este frumusețea orașului Bruges. Marea glorie stinsă ! Ultim zîmbet încremenit. Totul în jur s-a recules ; apele sînt inerte, casele închise, clopotele șușotesc în ceață. Iată secretul farmecului său. De ce să vrei să redevină ceea ce sînt celelalte orașe ? Este unic. Îl străbați ca pe o amintire.

Toți tăcură. Se făcuse tîrziu ; evocarea emoționantă a lui Borluut mișcase inimile. Vocea i se preschimbase în clopotul care vestește un sfîrșit de neînlăturat. Și acum, în camera supraviețuia, ca o dîră în urma corăbiei, ecoul unui sunet ce-și urma calea și nu voia să se oprească. Părea că orașul, odată evocat, răspîndise în ei întreaga-i tăcere. Chiar Barbe și Godelieve, care se ridicaseră să umple pentru ultima dată cănile goale cu bere blondă, nu îndrăzneau să facă cel mai mic zgomot, își înăbușeau pașii.

Fiecare se întoarse acasă gînditor, fericit să-și fi petrecut seara contopindu-și cu ceilalți simțămintele în numele aceleiași iubiri pentru Bruges. Vorbiseră despre oraș ca despre o religie

CAPITOLUL III

A treia zi după concurs, Borluut se-ndreptă dimineața spre turn. Duminica, miercurea, sîmbăta și în zilele de sărbătoare cariionul trebuia să cînte de la orele 11 la 12.

Apropiindu-se de turn, își spunea „Să ajungi *deasupra vieții*". Oare nu acest lucru avea să-l îndeplinească acum și va putea să-l facă și de aici înainte, urcînd acolo, sus ? Fără să-și dea limpede seama, visase de mult

această viață de veghe, această solitară beție de paznic de far, încă de pe timpul cînd venea să-l vadă pe bătrînul Bavon de Vos. Poate că de aceea, la drept vorbind, se grăbise să se prezinte la concursul clopotarilor. Și-o mărturisea acuma lui însuși : n-o făcuse numai de amorul artei și nici doar din dragostea ce-o purta orașului, ci pentru că voia să împiedice ca frumusețea tăcerii și pustietății lui să fie pîngărite de o muzică profanatoare. Întrevăzuse de asemenea, imediat, încîntarea de a poseda — — cum s-ar spune — pentru el însuși înaltul turnului, de a putea urca oricînd dorea, de a domina viața și oamenii, de a trăi ca în pragul infinitului.

Deasupra vieții ! Își repeta fraza misterioasă, fraza fluidă care părea și ea că se avîntă, se înalță, dreaptă și neclintită, ca să simbolizeze prin silabele ei suprapuse treptele unei scări nevăzute care se forma și se străpungea văzduhul... *Deasupra vieții !* La egală distanță între cer și pămînt... Să trăiești în eternitate, rămînînd totuși uman, pentru a vibra, pentru a te însufleți și a te bucura prin simțurile tale, prin carnea ta, prin amintiri, prin dragoste, de dorință, de mîndrie și de vis. Viața, atîtea lucruri triste, rele, impure ; *deasupra ei,* adică zborul, un popas, un loc de odihnă magic în văzduh, unde orice-i rău se va topi, va pieri, în mijlocul unei atmosfere prea curate.

Deci se ducea să se așeze astfel la hotarele cerului ca păstor al clopotelor și avea să trăiască acolo ca păsările cerului, foarte departe de oraș și de oameni, la aceeași înălțime cu norii...

După ce trecu de curtea Halelor ajunse la poarta clădirilor interioare. Cheia ce-i fusese încredințată smulse broaștei un strigăt de fier, ca și cum, izbită de un paloș, ar fi fost rănită. Ușa se deschise și apoi se închise singură ; s-ar fi spus că era obișnuită cu gestul invizibil al umbrelor. Numaidecît după aceea totul redeveni întunecat, mut, și Borluut începu să urce.

La început picioarele i se poticniră ; pasul nu nimerea treptele, unele din ele fiind neregulate, știrbite ca ghizdul unei fîntîni. Cîte generații se scurseseră pe-acolo, neobosite ca și apa, și ce tropăit de secole pentru ca scara să fie atît de roasă. Aceasta cotea în curbe scurte, întor-

tocheată, încolăcindu-și mereu inelele de șarpe, subțiratecă așa cum e firul viței de vie. Urca la asaltul turnului ca la asaltul zidului unei fortărețe. Din loc în loc se ivea cîte o ferestruică, cîte o crăpătură pe unde pătrundea o lumină lividă, o tăietură îngustă care desfigura întunericul. Cînd nu cuprinde totul, întunericul deformează lucrurile ; s-ar spune că zidurile se mișcă, giulgiurile freamătă ; o umbră pe tavan este ca o fiară ghemuită care stă la pîndă, gata să sară...

Spirala scării se îngustează deodată, se schimbă într-un rîu care seacă... Vei mai putea ajunge cîndva sus, sau vei fi strivit de pereți ? Întunericul sporea. Borluut credea că urcase mai mult de o sută de trepte. Dar nu se gîndise să le numere. Acum mersul îi deveni mai regulat, cu mișcări ritmice, și pașii i se micșoraseră instinctiv, pe măsura treptelor de piatră. Dar cu cît pătrundea mai adînc în marea de întuneric, se nășteau o mulțime de senzații potrivnice. Borluut nu mai știa încotro merge, înainte sau înapoi, dacă urca sau cobora. Neputîndu-se vedea, căuta zadarnic să-și precizeze direcția pașilor. Începea parcă mai degrabă să coboare, să meargă de-a lungul unei scări subterane, într-o mină adîncă, foarte departe de lumina zilei, înconjurat de peisaje nemișcate de huilă, îndreptîndu-se spre o apă...

Borluut se opri, oarecum tulburat de aceste năluciri ale întunericului. Dar i se păru că suie mai departe. Cu toate că nu sta locului, s-ar fi spus că scara unduia purtîndu-l și că treptele erau acelea care i se urcau acum una cîte una sub picioare.

Nu auzea nici un zgomot în afară de propriul său ecou de trecător prin turn... Abia dacă uneori se simțea prin aer fîlfîitul unui liliac care, tulburat de pasul neobișnuit, își desfăcea tremurător aripile moi de catifea. Dar îndată totul amuțea atît cît poate vreodată amuți un turn, potolindu-și acel vag foșnet, acea prăvălire de nu se știe ce în ciepsidra Eternității, pe care o întruchipează și unde se rostogolește grăunte cu grăunte pulberea veacurilor.

La diverse etaje Borluut zări săli goale ; s-ar fi zis hambare ale tăcerii.

Urca mereu ; acum scara se lumina ; pe geamuri, prin platforme crenelate, prin broderia arhitecturii intra o lumină albă și neîntinată, se revărsa, se-nvolbura în valuri înspumate și poleia din cînd în cînd treptele cu un fulger. Borluut simți o bucurie de armistițiu, de convalescență, de libertate, după temnițele și chinurile prin care trecuse. Se regăsi pe sine însuși. Încetase să se identifice cu noaptea, să fie încorporat în ea. Se putea în fine vedea. Simți beția de a exista, de a merge. Deodată îl șfichiui vîntul. Din cauza bruștei revărsări de lumină, avu senzația unui clar de lună pe obraz. Acum urca mai repede, ca într-un aer prefirat, unde efortul se făcea mai lesne și respirația era mai ușoară. Ar fi vrut să suie în fugă pe scara de piatră... Îl cuprinse un fel de febră a urcușului. Se vorbește deseori de atracția prăpastiei. Există și o atracție a *hăului înălțimii*... Borluut urcă mai departe ; ar fi vrut să urce necontenit, gîndind cu melancolie că fără-ndoială avea să ajungă la capătul scării și acolo, la marginea văzduhului, îl va cuprinde dorul să meargă mai încolo, tot mai sus.

În acest moment un vuiet puternic năvăli și o luă pe scara îngustă. Era vîntul care gemea fără-ncetare, care urca și cobora pe trepte. Durere a vîntului care se tînguie cu aceeași voce printre copaci, în pînzele corăbiilor, în turnuri ! Durere a vîntului care le închide în sine pe toate celelalte. Regăsești în strigătele ei ascuțite pe cele ale copiilor, în lamentările ei suferințele femeilor. În furia sa hohotul răgușit al bărbaților, care mereu se pornește și se frînge. Vîntul, pe care-l auzea Borluut, rămînea desigur încă o amintire deplină a pămîntului, deși devenise nedeslușită. Nu mai rămăsese decît închipuirea unor plînsete, voci slabe, ecouri de tristețe prea omenești și cărora le era rușine. Vîntul venea de jos ; era atît de mîhnit pentru că trecuse prin oraș ; iar durerile pe care le culesese și care gemeau acolo încă vii, de îndată ce ajungeau cu el în vîrful turnului, începeau să se topească, să se transforme din durere în melancolie și din lacrimi în ploaie...

Borluut gîndea că acesta era simbolul noii vieți în care intra, viață de veghe pe culmi, pe care o dorise în

mod nelămurit și o cîștigase din întîmplare ; spera că și pentru el, de cîte ori va urca în turn, neplăcerile din suflet se vor topi cum se topesc vaietele în vînt. Tot mai urca. Ici, colo se deschideau uși, lăsînd să se vadă camere imense, dormitoare cu grinzi solide, unde dormeau clopotele. Borluut se apropia cu o ușoară emoție ; odihna lor nu era deplină cum nu e nici a fecioarelor. Aveau somnul străbătut de vise. S-ar fi spus că se vor mișca, se vor întinde, vor scînci ca niște somnambuli. O, zumzet necontenit al clopotelor ! Susur care stăruie ca al mării înăuntrul scoicilor ! Niciodată nu se golesc cu totul. Sunet care picură ca broboanele de nădușeală. Ceață de muzică peste bronz...

Mai departe, mai sus, pretutindeni se iveau noi clopote, aliniate, cu aerul rugător, îngenuncheate în aceleași veșminte, trăind în turn ca într-o mănăstire. Erau clopote mari sau plăpînde, vechi, cu haina spălăcită ori noi, ca niște novice gata să înlocuiască pe cîteva din cele bătrîne, toate cu înfățișarea unei umanități viețuind închisă, dar care își păstrează varietatea sub uniformitatea legii. Mănăstire de clopote, unde cele mai multe dăinuiau de la clădirea turnului. Acest nou cariion de 49 de clopote data din 1743, cînd îl înlocuise pe cel din 1299 ; fusese făcut și instalat în turn de Jacques du Méry. Dar Borluut era convins că mai multe clopote originare supraviețuiseră și se amestecaseră cu cele noi. În orice caz, același bronz trebuie să fi servit pentru retopire și în felul acesta tot vechiul metal din secolul al XIII-lea își continua concertul anonim.

Borluut începuse să se familiarizeze. Se duse să vadă de aproape toate aceste clopote vrednice care vor trăi de-acum înainte ascultînd de el ; voia să le cunoască. Le puse pe rînd întrebări, le chemă pe fiecare pe nume, se arătă curios să le afle istoria. Metalul avea cîteodată o patină argintie, urmele marmorate ale unui stăvilar bătut de maree, un tatuaj complicat ca o rugină de sînge și de cocleală, ca o pulbere galbenă de rozetă. Printre aceste fermecătoare efecte chimice, ici, colo, Borluut recunoștea o dată, prinsă ca un giuvaer, sau inscripții latine care se

încolăceau, nume de naşi şi de naşe ce-şi încredinţaseră amintirea clopotului nou-născut.

Borluut mergea, alerga, atras de toate colţişoarele, cuprins de emoţia şi de vraja acestor descoperiri. Vîntul la asemenea înălţimi bătea mult mai tare şi ajunse deodată dezlănţuit şi asurzitor, avînd o voce neasemuită, care nu suferea nici o comparaţie cu un glas omenesc, vocea unei forţe şi a unui element fără altă pereche decît vuietul mării.

Borluut simţea că se apropie de platforma crenelată a turnului, la capătul căreia se găseşte un popas înainte de a ajunge în vîrf. Acolo, în colţul acestei platforme se afla cabina clopotarului, locuinţă aeriană, începere de sticlă ce-şi deschidea cele şase ferestre uriaşe spre spaţiu. Trebuia să urci spre ea ca la asalt. Vîntul bătea din ce în ce mai furios, agresiv, scăpat parcă dintr-o ecluză, fluturîndu-şi marile văluri, suflînd în rafale viclene, întîi asemenea unei mase ce se prăvăleşte cu o mare iuţeală, apoi amuţind, aidoma unui zid. Borluut înainta bucuros de această luptă. I se părea că vîntul biciuindu-l, luîndu-i pălăria, desfăcîndu-i veşmintele, voia să-l dezbrace de viaţă şi să-l ducă, liber şi gol, în aerul curat al înălţimilor.

În fine, ajunse la mica încăpere aeriană. Era ca şi cum îl întîmpina hanul de la capătul călătoriei ! Căldură şi linişte ! Borluut recunoscu camera ; nimic nu se clintise de pe timpul cînd venea cîteodată să-l vadă pe Bavon de Vos, bătrînul meşter clopotar, fără să-şi închipuie că într-o zi îi va fi urmaş. Astăzi, totul se preciza mai bine, pentru că ştia că de-acum încolo această locuinţă îngustă era a lui şi va petrece în ea la rîndul său multe ceasuri ale viitorului... Gîndul ăsta îl emoţiona puţin... Avea să trăiască *deasupra vieţii !* Şi într-adevăr, zări prin geamurile înalte imensul peisaj, oraşul care zăcea jos de tot, în fund, într-un abis. Nu îndrăznea să privească. Era sigur că l-ar apuca ameţeala... Trebuia să-şi obişnuiască ochii să vadă de la marginea infinitului, unde părea că ajunsese.

Mai aproape de el, privea claviatura cariionului, cu fildeşul îngălbenit, pedalele, tijele de fier articulate ridicîndu-se de pe clape spre limba clopotelor, tot acest

mecanism complicat. În față descoperi un orologiu foarte mic, straniu de mic în imensul turn, cu sunetul său de umilă viață regulată, bătaie a pulsului lucrurilor, care știm că stîrnește invidia inimii umane. Părea curios cînd te gîndeai că micul orologiu era de acord cu enormul orologiu al turnului. Trăia în apropierea lui ca un șoarece în cușca unui leu.

Or, arătătoarele micului cadran aveau să indice ora unsprezece. Îndată Borluut auzi o rumoare, un tumult de cuib răscolit, foșnetul unei grădini pe care vîntul o răvășește cînd se apropie furtuna.

După o trepidație prelungită, izbucni preludiul clopotelor care se declanșau automat înainte de a bate orele acționate de un cilindru de aramă pe care se găsesc niște găuri patrate, ca ajurul unei dantele. Borluut, curios să cunoască mecanismul, alergă în camera unde ajung la acest cilindru toate firele de comunicație ale clopotelor. Borluut privi, cercetă. I se părea că studiază anatomia turnului. Puteau fi văzuți toți mușchii și nervii senzitivi. Turnul își prelungea în sus și în jos trupul vast. Dar aici se grupau organele esențiale, inima, care palpita și care era însăși inima Flandrei, iar clopotarul îi putea număra în acest moment pulsațiile printre rotițele seculare. Muzica izbucni mai tare dar neclară din cauză că era prea aproape. Totuși părea veselă precum un răsărit de soare. Sunetul alergă pe toate octavele, ca lumina peste cîmpii. Un clopoțel avea ciripit de ciocîrlie ; altele îi răspunseră cu cîntul deșteptării tuturor păsărilor, cu fiorul tuturor frunzelor. Un bas răsună ca mugetul puternic al boilor... Borluut ascultă, luînd parte la această trezire a ogoarelor, simțindu-se parcă acasă la auzul muzicii pastorale, ca și cum ar fi fost a animalelor și a țarinei lui. Bucurie de a trăi ! Eternitate a naturii ! Dar idila abia începuse, cînd, spulberînd întreaga sărbătoare a carionului, marele clopot bătu grav, pentru a vesti moartea orei : unsprezece bătăi profunde, lungi și rare, arătînd parcă ce singur te simți atunci cînd te stingi din viață...

Ora unsprezece. Era momentul cînd Borluut trebuia să-și înceapă îndeletnicirile. Se întoarse în cabina unde era claviatura pentru celălalt cîntec și se instală. Dar

fiind nou, intrat din întîmplare în meserie, nu avusese timpul să pregătească alte arii. Se hotărî deci să execute încă o dată colindele cîntate la concurs. O făcu nuanțat, cu o emoție și cu un ușor neastîmpăr voios în vîrful degetelor, dăruit cu totul melodiei, acum cînd nu mai era în jurul lui, ca în seara concursului, un neîntrerupt du-te-vino prin turn... Domnea o liniște necuprinsă. Ascultă cum micile sale colinde se ridicau în aer, coborau, se împiedicau de clopotnițele bisericilor, pășeau pe acoperișuri și intrau în case. Se bucurau oare și acum de aceeași primire bună ? Ce mult se deosebea ziua de azi de cealaltă, cînd pătrunseseră în inima tuturor. Vis neînchipuit care se împlinise ! Minunea nu se mai putea întîmpla. Dar cel puțin, în acest moment, cîntînd, făcea oare să se ridice ochii cuiva spre cer ? Aducea alinare vreunui suflet îndurerat sau o undă de melancolie unui suflet prea fericit și pe care bucuria îl trădează ?

A cînta astfel deasupra mulțimii însemna să realizezi o operă de artă. De ce să vrei să știi dacă ea emoționează, entuziasmează, farmecă, alintă ? Simpla ei înfăptuire trebuia să-i ajungă. Ea se răspîndește totdeauna, merge undeva, își desăvîrșește destinul despre care noi nu știm aproape nimic. Propria noastră glorie ne este veșnic exterioară și se petrece atît de departe de noi.

Borluut cugetă la toate acestea. Se resemnă. El nu cînta pentru alți oameni. Se prezentase la concurs dintr-o pornire de moment, numai pentru a crea frumusețe, deoarece numai el singur se credea în stare să dea acestui oraș, de un farmec desuet și melancolic, un cariion pe măsura lui. Astfel, Bruges rămînea o armonie perfectă. Și de vreme ce contribuia la ea, crea într-adevăr frumusețe. Dar nu cucerise turnul numai pentru a crea frumusețe, ci de asemenea, și mai ales, pentru sine, din dorința de a se izola, de a-și întrebuința în mod nobil timpul, de a părăsi oamenii și a trăi *deasupra vieții*.

Așadar își găsea răsplata imediată.

Borluut se socoti fericit și tresări în legănarea ultimelor clopote, care de fapt erau propriile-i vise, urne șopotitoare în care i se revărsa tot sufletul.

CAPITOLUL IV

Cetățile moarte sînt bazilicile tăcerii. Ele au pe ziduri chipuri sculptate după asemănarea lor ca și acestea, ființe curioase, exasperate, echivoce, cu trăsături împietrite se numără printre locuitorii orașului. Se desprind din masa cenușie, care împrumută, parcă, de la ele o tresărire încremenită. Unele sînt schilodite de singurătate, altele sînt schimonosite de un zel fără rost; ici măști de desfrîu mocnit; colo fețe în care misticismul sculptează și sapă fără încetare... Făpturi umane, neobișnuite, singurele care pot trezi interesul în mijlocul populației monotone.

Bătrînul anticar Van Hulle era unul din aceste tipuri stranii; trăia retras în străvechea lui casă din strada Cordoyeurs Noirs, împreună cu cele două fiice ale sale, Barbe și Godelieve. Mai întîi se pasionase pentru cauza flamandă și grupase în jurul lui pe toți patrioții militanți, Bartholomeus, Borluut, Farazyn, care veneau în fiecare luni la el, înflăcărați de speranțe civice. Seri memorabile, cînd conspirau, dar pentru fericirea Bruges-ului!

Apoi, Van Hulle se potolise. Își primea în continuare prietenii, îi asculta vorbind ca altădată, făurind proiecte mari, dar fără să ia parte la ele. O altă manie pusese stăpînire pe el începuse să colecționeze orologii. Căpătă această pasiune într-un fel cu totul neașteptat.

Meseria lui de anticar îl predispunea, desigur, la așa ceva. Toată viața căutase bibelouri rare, mobile vechi, curiozități flamande; dar îmbătrînit și obosit, bogat pe deasupra, își neglija afacerile, nu mai vindea decît ocazional cîte unui amator străin bogat care trecea prin oraș.

Într-un timp se îmbolnăvi de o boală care fu lungă, urmată de o convalescență lungă și ea. Încetineală a vremii, zile nesfîrșite, împărțite în atîtea minute pe care trebuia să le numere și, cum s-ar zice, să le înșire una cîte una! Se simțea singur, pradă tărăgănelii, tristeții orelor. Mai ales spre asfințit, care în acest sfîrșit de toamnă intra pe ferestre, se așeza pe mobile în culori livide, mîhnea oglinzile cu un bun rămas de lumină...

Van Hulle întreba cîteodată
— Cît e ceasul ?
— Cinci.

Și se gîndea la marele gol de timp ce trebuie să-l mai trăiască înainte de sosirea nopții și la somnul tihnit în care aluneci scurtînd etapele.

Ora cinci ! Și deodată auzi ora bătînd în turn cu o voce gravă de oficiant printre ultimele note ale cariionului care liniștește clopotele mici ca un cor de copii. Atunci confruntă ora turnului cu cea pe care o arăta cadranul pendulei sale, mica pendulă Empire de pe șemineu, cu patru colonete de marmură albă, care sprijineau un fronton îngust împodobit cu bronzuri aurite în formă de gîturi unduioase de lebădă. Lipsa de acțiune, acest gol al existenței și gîndirii îl făcu pe bolnav ca încetul cu încetul să capete deprinderea de a se ocupa de ore. Se interesa de pendula sa ca de o prezență. O privea ca pe un prieten. Ea era aceea care-i mai dădea puțină răbdare. Îl distra cu jocul arătătoarelor, cu zgomotul rotițelor. Îl vestea apropierea unor clipe mai bune, a meselor lui ușoare. Obsedant cadran ! Alți bolnavi numără din ochi mașinal buchetele de pe tapet sau florile de pe perdele. El făcea calcule cu pendula. Căuta ziua vindecării sale, care sosise dar pălea între atîtea altele... Consulta ora, o verifica, pentru că de multe ori era o diferență între pendula sa și orologiul turnului.

Cînd Van Hulle se însănătoși, rămase cu obiceiul de a face totul la oră fixă. De cîte ori ieșea în oraș, își potrivea ceasul după orologiul turnului, ceas pe care nu-l mai întorsese în tot timpul bolii, contrariat dacă ar fi constatat că merge puțin înainte sau rămîne în urmă. Viața sa punctuală, mesele, culcarea sau scularea totdeauna la aceleași ore se rînduiau după acest tipic.

— Uite, ceasul meu întîrzie cu cinci minute, spunea el dezamăgit.

Avea grijă acum ca ceasul său și cele din casă să meargă întotdeauna la fel, nu numai mica pendulă Empire cu bronzurile în chip de gîturi de lebădă, dar chiar și orologiul din bucătărie cu cadran pictat cu lalele roșii, la care bătrîna servitoare Pharaïlde se uita pentru treburile gospodărești.

În hoinărelile sale de convalescent, într-o vineri, zi de tîrg, pe cînd zăbovea prin prăvăliile din Piața Mare, zări din întîmplare un orologiu flamand, puțin cam ciudat, care-i atrase atenția. Era pe jumătate ascuns, aproape acoperit de maldărul de vechituri de pe jos.

Se vînd tot felul de lucruri în această piață : pînză, țesături de bumbac, obiecte de fier, unelte agricole, jucării, antichități. Amestec pestriț ca după un mutat al secolelor ! Mărfurile sînt îngrămădite, aruncate în dezordine pe jos, toate încă pline de praful strîns pe ele, ca și cum ar proveni de la un inventar, din locuința multă vreme închisă, a cuiva plecat într-o lungă călătorie. Totul e vechi, ozidat, ruginit, decolorat și ar fi urît fără soarele intermitent al nordului care brusc aprinde în maldărul de lucruri cîte un clar-obscur sau culorile de aur roșu ale lui Rembrandt. Aici, printre aceste ruine, în acest cimitir al lucrurilor, Van Hulle descoperi, epavă nebănuită, orologiul flamand pe care și-l dori imediat. Ceasul se compunea dintr-o cutie lungă de stejar cu panourile sculptate, cu o caldă patină a timpului dată de transparențe și reflexe, și un cadran de metal care era minunat din cositor și aramă, cizelat cu fantezie și finețe ; mai întîi avea pe el data originară 1700 și, jur împrejur, o cosmografie voioasă unde rîdea un soare, unde se subția ca o gondolă un corn de lună, unde stele ieșite la pășune cu căpșoare de miei înaintau spre cifrele orelor, cu aerul că vor să le pască.

Acest vechi orologiu inaugurase mania lui Van Hulle : alte orologii și pendule urmaseră...

Le cumpărase la licitații, la anticari și giuvaergii. Fără să fi vrut, avea o adevărată colecție care, odată ce începuse s-o strîngă, îi dădea din ce în ce mai multă bătaie de cap.

Nu se află om cu adevărat fericit în afară de omul care are o idee fixă. Ea îi ocupă minutele, îi umple golul gîndurilor și strecoară lucruri neprevăzute în existența plicticoasă, dă o țintă lîncezirii, înviorează printr-un curent brusc și fără oprire apa monotonă a traiului de zi cu zi. Van Hulle găsise acest mijloc de a-și însufleți viața, mai bine decît cu discuțiile din trecut, cu unelti-

rile platonice, cu zadarnicul elan în slujba revanșelor neprecise și atît de depărtate ce și le va lua Flandra.

Acum existau pentru el realizări imediate, o plăcere personală și continuă. În mijlocul acestui Bruges mohorît, în soarta sa de văduv, lipsită de evenimente, în care toate zilele aveau aceeași culoare cenușie ca și aspectul orașului, ce schimbare bruscă aducea traiul fără astîmpăr, permanenta pîndă pentru a descoperi ceva nou! Și prilejurile colecționarului de a-și satisface patima! Întîlnirea neprevăzută care-i va mări tezaurul! Van Hulle dobîndise între timp și competență. Studiase, cercetase, comparase. De la prima privire putea aprecia epoca în care fusese făcut un orologiu. Și-i evalua vechimea, alegea pe cele autentice de cele falsificate, prețuia frumusețea stilului, cunoștea anumitea semnături care ilustrau aceste obiecte drept opere de artă. Posedă curînd o serie întreagă de orologii și de pendule variate, strînse pe nesimțite.

Călătorise pentru a se aproviziona în orașele învecinate. Urmărea licitațiile de mobile unde cîteodată, cînd după moartea cuiva se puneau în vînzare lucruri, găsea piese rare, curioase, aparținînd din vremuri imemoriale unor vechi familii. Colecția sa deveni importantă. Avea ceasornice de toate felurile pendule Empire, marmură și bronz sau bronz aurit, pendule Ludovic al XV-lea și Ludovic al XVI-lea, cu panouri cioplite din lemn de trandafir, cu incrustații, marchetărie, scene galante care făceau lemnul să pară subțire ca un evantai; pendule mitologice, idilice, războinice, pendule de porțelan, din materiale costisitoare și fragile: Sèvres sau Saxa, unde orele rîd printre flori; orologii arăbești, normande sau flamande în cutii de mahon sau de stejar, cu sonerii șuierătoare care imitau cîntecul mierlei, scîrțîitoare ca lanțurile puțului; clepsidre maritime ale căror picături de apă marchează secundele. În fine, toate soiurile de mici pendule pe console și ceasuri de lux tot atît de delicate și de minuțios cizelate ca niște bijuterii.

De fiecare dată cînd făcea o nouă cumpărătură, se grăbea să-i găsească un loc în camera mare de la primul etaj unde își instalase colecția; și noul-venit își amesteca

imediat bîzîitul de albină metalică cu cel al semenilor lui în această cameră misterioasă ca stupul orelor.

Van Hulle era fericit. Visa și la alte feluri de orologii pe care încă nu le avea. Oare nu aceasta este voluptatea esențială a colecționarului, ca dorința să-l însuflețească la nesfîrșit, să nu fie oprită de nici o limită, să nu cunoască niciodată posesiunea totală, care decepționează prin însuși faptul plenitudinii ei? Ah, bucuria de a putea veșnic să-ți urmărești țelul fără a-l atinge vreodată. Van Hulle petrecea zile întregi în muzeul lui de ceasornice. Marea lui grijă era, cînd ieșea în oraș, că cineva ar putea să pătrundă în casă, sub un pretext oarecare, și să deranjeze greutățile sau să pună mîna pe lanțuri și să-i strice vreuna din achizițiile cele mai rare.

Noroc că fiica sa Godelieve era o paznică de nădejde. Ea singură avea misiunea să vegheze asupra comorilor lui, să se ocupe de curățenie, să le aranjeze cu degete pe care prudența le domolea, le făcea ușoare ca o aripă ce aerisește și șterge praful. Dealtfel, era fiica preferată. Barbe, cea mare, cu tenul ei de spaniolă și gura-i roșie, devenea adesea ciudată și mînioasă foc. Pentru o nimica toată sta bosumflată sau îi sărea țandăra. Recunoșteai în ea tot temperamentul mamei, căreia o boală nervoasă îi curmase viața în plină tinerețe. O iubea totuși, căci după asemenea ieșiri avea, pe neașteptate, duioșii și alintări bruște, ca încetarea vîntului sălbatec care se liniștește deodată, și apoi, domol, fredonează și mîngîie florile.

Dimpotrivă, Godelieve, cea mică, îl înconjura totdeauna cu o afecțiune egală și fermecătoare prin însăși statornicia ei. Oferea siguranța unui lucru de nezdruncinat care rămîne pururi același. Îi slujea de oglindă. Se putea vedea într-însa, căci îi semăna. Avea fața lui, aceiași ochi de culoarea canalelor, acei ochi ai nordului în care vezi limpezimea apei, și același nas, puțin gros, fruntea lată și calmă ca un perete neted, ca un zid de templu din care nu răzbate nimic altceva decît puțină lumină și bucuriile line ale creierului. Dar avea mai ales o fire asemănătoare cu a sa, încrezătoare și blîndă, năpădită de visări tainice, domestică și tăcută, făcută parcă să depene ghemul gîndurilor sau să descurce caierul de ceață. Pe-

treceau deseori ore întregi în aceeaşi cameră fără să schimbe o vorbă, fericiţi de a fi împreună şi de tăcerea din jurul lor. Aveau senzaţia că alcătuiesc o singură fiinţă.

Godelieve era într-adevăr carne din *carnea lui*. S-ar fi zis că îl continua, că-l prelungea în afara lui. Îndată ce dorea ceva, ea îi îndeplinea dorinţa, aşa cum ar fi făcut-o el însuşi. Simţea într-însa mîinile şi picioarele voinţei sale. Şi era adevărat, în strictul sens al cuvintelor, că *vedea prin ochii ei.*

Viaţă la unison! Miracol cotidian, ca fiind doi să formeze o singură fiinţă. Astfel că bătrînul anticar tremura la ideea că Godelieve ar putea să se mărite într-o bună zi şi să-l părăsească! Ar fi fost ca şi cum s-ar fi rupt ceva din fiinţa lui şi s-ar fi dus în depărtări. După aceea s-ar fi simţit ca mutilat.

Se gîndea de multe ori la o asemenea eventualitate, cuprins dinainte de gelozie. Se temu la început că unul din aceşti patrioţi exaltaţi pe care-i primea la el acasă, luni seara, ar putea să se-ndrăgostească de Godelieve. Nu era o imprudenţă din partea lui să-i primească? Oare nu-şi deschidea el însuşi poarta nenorocirii? Joris Borluut mai era încă tînăr şi chiar şi Farazyn. Dar păreau să fie celibatari inveteraţi, ca şi Bartholomeus, pictorul, care, pentru a se asigura mai bine împotriva căsătoriei, se dusese să locuiască în incinta închisă a Beghinajului, unde îşi instalase atelierul într-unul din lăcaşurile părăsite de călugăriţe. Despre el s-ar fi spus că se căsătorise cu arta... Dar şi ceilalţi, nu se căsătoriseră oare cu cetatea fiindu-i cu totul devotaţi, pentru a o înfrumuseţa şi a o împodobi ca pe o femeie? Nu mai aveau loc în suflet pentru o nouă pasiune. Şi seara, în casa lui, se înflăcărau prea tare pentru triumful cauzei, discutînd proiecte şi nutrind speranţe, reînviind într-înşii flamurile de altădată, pentru a mai da atenţie micuţei fecioare tăcute de lîngă ei, duioasa Godelieve. Sfîrîitul fuselor de dantelăreasă, asemenea unui murmur de rugăciune, nu putea mulţumi aceste suflete clocotitoare care sperau într-un nou răget al leului Flandrei.

Van Hulle se liniști deci. Godelieve se afla la adăpost. Ea va rămîne a lui. Cît despre Barbe, cu frumusețea ei mai violentă, cu gura ei roșie care făgăduia frumosu-i fruct, poate că va tulbura într-o zi pe cineva. Ah ! dacă s-ar putea căsători ! Cu cîtă bucurie ar fi consimțit ! S-ar termina odată cu neîncetatele neliniști, stări sufletești ciudate, mînii bruște pentru nimicuri, cuvinte tari, crize și năuceli, în timpul cărora casa părea că naufragiază. Van Hulle fremăta la această speranță : să rămînă numai cu Godelieve ! Singur cu ea pentru totdeauna, pînă la sfîrșit ! Viață mereu netulburată, atît de pașnică și liniștită, în care nu se va auzi alt sunet în tăcerea din jur decît tic-tacul inimii calme a fetei, unde, în Muzeul ceasornicelor, ea n-ar fi decît un ceasornic în plus, un mic ceasornic uman cu înfățișarea liniștită a „Orei".

CAPITOLUL V

Se poate spune că Borluut iubea orașul cu o adevărată patimă. Nu avem însă decît o singură inimă pentru toate dragostele noastre. Simțea deci pentru Bruges afecțiunea pe care o porți unei femei și cultul pentru o operă de artă, sau o religie. Iubea cetatea pentru că era așa de frumoasă și, ca un amant, ar fi iubit-o și mai mult dacă s-ar fi făcut și mai frumoasă. Pasiunea sa n-avea nimic comun cu acel patriotism local care-i unește pe locuitorii unui oraș prin obiceiuri, gusturi comune, înrudiri, o mîndrie de clan. Din contra, trăia aproape singur, se izola, frecventa puțină lume, avea un ritm lent de existență. Chiar și pe stradă se uita rar la trecători. Fiind izolat, începu să țină la canale, la sălciile plîngătoare, la podurile în formă de tunele, la clopotele simțitoare din văzduh, la zidurile vechi ale vechilor cartiere. Lucrurile luaseră în inima lui locul ființelor. Orașul deveni pentru el aproape uman... Îl iubea, avînd dorința de a-l înfrumuseța, de a-i împodobi frumusețea, o frumusețe miste-

rioasă prin tristețea ce-o emana. Și mai ales era atît de puțin bătător la ochi ! Alte orașe sînt ostentative acumulează palate, grădini etajate, monumente cu frumos aspect geometric. Pe cînd aici, totul este surdină și nuanță. Arhitectură împodobită de figurine, fațade ca niște racle, frontoane cu gradene, uși și ferestre trilobate, coame de case încoronate cu ciubuce, burlane ornamentate, basoreliefuri — surprize necontenite, făcînd ca orașul să fie ca un multiplu peisaj de piatră.

Era un amestec de gotic și Renaștere, tranziție sinuoasă care deodată preface în linii suple și înflorite forma prea rigidă și prea goală. S-ar fi zis că încolțise o primăvară bruscă pe ziduri, că un vis le-ar fi transformat substanța, presărîndu-le cu chipuri și buchete.

Florile fațadelor se păstrează pînă acum, cu rădăcini adînci dar înnegrite de trecerea secolelor, ușor împîclite.

Timpul săvîrșea în cetate opera sa de năruire. O uzură tristă ofilea ghirlandele, rodea figurile ca o lepră. Ferestrele astupate erau ochi orbi. Un fronton în ruină, proptit, părea că se tîrăște în cirje spre eternitate. Un basorelief începuse să se descompună ca un cadavru. Trebuia intervenit repede pentru a îmbălsăma moartea, a pansa sculpturile, a vindeca ferestrele bolnave, a îngriji bătrînețea zidurilor. Borluut își simțise de tînăr această vocație și se îndreptase spre arhitectură nu ca spre o meserie, nici cu gîndul de a clădi, de a reuși sau a face avere. Încă de la intrarea sa la Academie, cînd își începuse studiile, nu se gîndea decît la un singur lucru să se pună în slujba cetății, să trudească numai pentru ea — și nu pentru propria-i persoană. La ce i-ar sluji să rîvnească la glorie, să viseze la un mare monument pe care îl va înălța și unde își va înscrie numele pentru secolele ce vin ? Arhitectura contemporană este sortită să fie mediocră. Borluut se gîndea deseori la această discreditare, la această decadență a artei sale, care se amăgește cu arhaisme și repetări.

Și încheia totdeauna la fel

— Greșeala nu este a indivizilor. Ci a mulțimii. Mulțimea este aceea care construiește monumentele. Un om singur nu poate decît să ridice locuințe particulare care

constituie un capriciu individual, expresia visului său personal. Dimpotrivă, catedralele, turnurile, palatele au fost construite de mulțime. Ele sînt după chipul și asemănarea ei. Dar pentru asta trebuie ca mulțimea să aibă un suflet colectiv, să vibreze deodată la unison. Acesta a fost cazul Parthenonului, opera unui popor unanim în artă ; al bisericilor, care sînt opera unui popor unanim în credință. Atunci monumentul se naște chiar din solul pe care se înalță ; în realitate, poporul l-a creat, l-a conceput, l-a fecundat în măruntaiele pămîntului, iar arhitecții nu fac decît să ajute țărîna să-l zămislească. Astăzi mulțimea nu există ca atare. Ea nu mai are unitate. Deci nu mai poate să aducă pe lume nici un monument. Poate doar o Bursă, căci într-acesta, în josnicul instinct pentru aur, s-ar regăsi unanim ; dar ce este o arhitectură, sau oricare altă artă care ar clădi *contra Idealului* ?

Raționînd astfel, Borluut ajunse imediat la concluzia că nu înseamnă nimic să vrei și să realizezi pentru tine-însuți. Dar ce nobil scop este să te dedici orașului și, neputînd să-l înzestrezi cu o capodoperă imposibilă, să restaurezi minunatele arhitecturi de altădată care mișună aici ! Operație urgentă ; în alte părți s-a așteptat prea mult, au fost lăsate să piară pietrele obosite, clădirile vechi, nobilele palate grăbite să se transforme în ruine, care pentru ele înseamnă forma liniștită a mormîntului.

Operație de asemenea foarte delicată, căci pericolul este dublu acela de a nu restaura, de a pierde astfel prețioase vestigii care formează blazonul unui oraș, înnobilarea prezentului prin trecut ; și acela de a restaura prea mult, de a întineri, de a înlocui într-atît piatră cu piatră, încît clădirea și monumentul să nu mai păstreze nimic din supraviețuirea lor seculară, să nu mai fie decît un simulacru, o copie înșelătoare, o mască de ceară, o substituire, o mumie, în loc să aibă autentica lor înfățișare poleită de secole. Borluut înainte de toate se arătă preocupat să conserve cît mai mult posibil. În acest fel restaurase, pentru început, fațada lui Van Hulle, anticarul, salvînd patina vremii pe ziduri, lăsînd intacte sculpturile roase, ca săpate dintotdeauna în piatră. Un altul le-ar fi cioplit din nou. Borluut nici nu se atinse

de ele. Astfel dobîndiră frumusețea misterioasă a lucrului neterminat. Se feri de asemenea să radă sau să lustruiască ceva, menținînd peste tot vechea înfățișare, nuanțele veștede, rugina, zăvoarele și țiglele originare.

Restaurarea casei lui Van Hulle i-a adus faima dintr-odată. Toată lumea se duse să vadă, să admire miracolul acestei întineriri a clădirii care rămînea totodată veche, și fiecare voi să-și salveze casa de la moarte.

Borluut fu chemat curînd să restaureze toate vechile fațade.

Existau fațade neasemuite, răspîndite de-a lungul străzilor. Unele perpetuau pînă în zilele noastre moda veche a frontoanelor de lemn, pe strada Cour-de-Gand, pe strada Courte-de-l'Equerre, autentice modele ale celor ce se văd pictate pe cheiul unui mic port înghețat în portretele lui Pierre Pourbus [1] aflate la Muzeu. Altele supraviețuiau în timpuri mai recente, dar nu mai puțin pitorești, cu un fronton asemănător care apare ca o scufie deasupra acestor străvechi case, cu aerul de beghine care parcă îngenunchează la malul canalelor... Ornamentări, înfrumădiri, dăltuiri, cartușe, basoreliefuri, surprize nenumărate ale sculpturii și acele tonuri de culoare ale fațadelor spălate de timp și ploaie, cum sînt trandafirul unei seri veștede, un albastru de fum sau cenușiul cețurilor, o întreagă mucegăire savuroasă, o putrezire de cărămizi, nuanțe sîngerii sau clorotice ca ale unui obraz omenesc.

Borluut restaură, amenajă, scoase în relief fragmentele frumoase, astupă găurile și cicatriză zgîrîieturile.

Străzile se înveseliră datorită acestei întineriri a străvechilor case, a bătrînelor beghine.

Borluut le salvase de la o moarte apropiată, conservîndu-le pentru un timp poate încă lung... Faima sa creșcu din zi în zi, mai ales de cînd demnitarii Primăriei, după triumful său de la concursul clopotarilor, în semn de recunoștință pentru ceea ce realizase pînă atunci, îl nu-

[1] *Pierre Pourbus* sau *Porbus*, inginer și pictor flamand, mort la Bruges în 1583 ; tatăl pictorului, *Porbus cel Bătrîn* (1540—1580) și bunicul pictorului, *Porbus cel Tînăr* (1570—1622).

mină arhitect al orașului. Îi dădură astfel lucrări oficiale, căci această mișcare de restaurare pe care el o inițiase se generaliză, se întinse și la monumentele publice.

După primărie și tribunal, unde policromia și aurirea îmbrăcaseră parcă goliciunea pietrelor în stofe lucitoare și bijuterii, s-a decis restaurarea palatului Gruuthuus. Boriuut se puse pe lucru, scoase la iveală fațada de cărămizi, balustrada dantelată, lucarnele cu cîrlige și ornamentații florale și frontoanele secolului al XV-lea cu stema nobilului stăpîn al casei, care-l găzduise pe regele Angliei, izgonit din țară de partidul rozei roșii [1]. Vechiul palat renăștea, ieșea din neînsuflețire, avea aerul că trăiește și începu să zîmbească în acest cartier memorabil al Bruges-ului, unde avea să îndulcească, fiind alături, elanurile abrupte ale bisericii Notre-Dame, care se repede cu formele ei ascuțite să ia cu asalt văzduhul și își etajează contraforturile, platformele, spațiile, arcurile ca niște poduri mobile pe cer. Toate formează o nemărginită acumulare de construcții, de îngrămădiri, de îmbinări, de unde, deodată, turnul țîșnește ca un strigăt.

Lîngă cruntul edificiu, palatul Gruuthuus, cînd restaurarea se va sfîrși, va aduce cel puțin liniștea unei bătrînețî mai împodobite și mai binevoitoare. Se aștepta cu nerăbdare terminarea acestei lucrări, căci acum orașul urmărea cu entuziasm înfrumusețările aduse. Își înțelesese datoria, că trebuie să se apere de ruină și să-și consolideze frumusețea primejduită. Duhul artistic coborî deodată asupra lui și lumină toate conștiințele. Consiliul municipal se ocupa de restaurarea monumentelor particularii de a locuințelor ; clerul de a bisericilor. Exista astfel un avertisment al destinului, semnul magic, de care fiecare începe să asculte, fără să știe de ce, fără să înțeleagă. Această mișcare fu unanimă la Bruges. Fiecare contribuia pentru a crea frumusețe, colabora cu orașul care deveni astfel în totalitatea lui o operă de artă. Or,

[1] Referire la inimiciția între Casa de York și casa de Lancaster, prima avînd ca emblemă un trandafir alb, iar a doua unul roșu. Rivalitățile politice dintre cele două ramuri ale nobilimii au dus la declanșarea războiului civil din Anglia, cunoscut sub numele de Războiul celor două roze (1455—1485).

acest avînt care însufleți curînd pe toată lumea, numai Borluut, cel ce-i fusese inițiatorul, îl resimți mai puțin. Și asta se-ntîmpla de cînd fusese ales meșter clopotar, de cînd urca în turn. Găsea acum mai puțină plăcere în restaurările întreprinse, în cercetările sale, în planuri și arhive. Cîntecul cariionului îl interesa mai mult decît desenele și proiectele sale. Dealtfel, începu să lucreze mai puțin bine. Cînd cobora din turn, avea nevoie să-și revină, să-și golească auzul de vîntul bubuitor de sus, care-i stăruia în urechi așa cum în scoici se aude vuietul mării. O adîncă tulburare dăinuia în el. Auzea prost, își căuta cuvintele, se mira de propria-i voce, se-mpiedica mergînd pe străzi. Trecătorii îl stinghereau. Continua călătorească împreună cu norii. Chiar cînd își revenea, rămînea în el ceva nedeslușit, care-l influența și-i modifica ideile și vederile. Ceea ce înainte îl pasionase îl lăsa acum detașat, aproape indiferent. Timp de o clipă, nu mai era el însuși. Totdeauna se întîmpla așa, la întoarcerea din turn, de parcă fusese acolo pentru se dezvăța puțin cîte puțin să trăiască !

CAPITOLUL VI

Cînd urca în turn, Borluut nu se mulțumea să rămînă cît era nevoie, adică ora prescrisă pentru cariion. Întîrzia cu plăcere, umblînd pe îndelete încoace și-ncolo. Descoperi astfel noi clopote, cele uriașe, pe care nu le cercetase în primele dăți. Mai întîi clopotul cel mare care atîrna în partea de sus a turnului, o urnă imensă de o vechime respectabilă, turnată în 1680 de Melchior de Heze și purtînd semnătura lui. Te uitai înăuntrul său ca într-o prăpastie. Aveai senzația că te afli pe marginea unei faleze care coboară abrupt în mare. Ți se părea

că s-ar fi putut îneca în el o turmă întreagă. Privirea nu răzbătea pînă-n adîncul lui.

Clopotarul descoperi un alt clopot, imens și el, dar care nu mai era neted și golaș. Avea metalul plin de lucrături basoreliefuri acopereau veșmîntul de bronz cu o dantelă verzuie. Desigur, turnarea fontei acestui clopot trebuie să fi fost complicată ca și placa unei gravuri. De departe, Borluut întrevedea personaje, scene nedesluşite. Clopotul era atîrnat prea sus, pentru a le putea distinge. Cuprins de curiozitate, sui cu ajutorul unei scări și ajunse aproape de tot. Bronzul era ca o orgie nebunească, o lume de beție și desfrîu, satiri și femei goale se învîrteau în jurul clopotului, care, fiind rotund, accelera mișcarea sarabandei...

Din loc în loc perechile se rostogoliseră pe jos și se îngrămădeau, cu trupurile lipite, gură în gură, împreunîndu-se cu furia aprigă a dorinței. Bronzul săpat adînc scotea în evidență detaliile... Viță de vie a păcatului, care se agăța capricios și năvalnic, se cățăra și recădea la perete, iar sînii păreau culeși ca ciorchinii.

Ici colo, îndrăgostiți retrași într-un colț al clopotului, departe de dansul care se învîrtejea tot mai mult, își savurau în tăcere iubirea ca pe un fruct. Păreau să-și descopere unul altuia goliciunea, care încă nu era coaptă pentru voluptate. În afară de aceste colțuri idilice, sexul triumfa peste tot, țipător și cinic. Ce surpriză să găsească acest clopot aici, urmă a desfrîului, în mijlocul celorlalte care tăceau, fără amintiri și fără vise rele! Mirarea lui Borluut fu de două ori mai mare cînd descoperi în interior o inscripție latină care spunea *„ILLmus ac Rmus D.F. de Baillencourt Episc. Antw, me Dei Genitricis Omine et Nomine consecravit Anno 1629"*. Era deci cu-adevărat, clopotul de care i se vorbise, un clopot din Anvers care aparținuse odinioară bisericii Notre-Dame și care fusese dăruit orașului Bruges. Așadar clopotul plin de păcate purta numele Fecioarei; se aflase într-o biserică și vestise sfintele slujbe! Era deci făcut în maniera orașului Anvers și a școlii sale de artă...

Plăcere trupească, animală! S-ar fi spus că se întruchipase în bronz idealul lui Rubens, al lui Jordaens, fixînd aceste urîte momente ale neamului explozia instinctului, furia orgiei, timp al dragostei, care apar în Flandra, în accese rare și toride, ca și soarele. Dar această viziune era mai mult a orașului Anvers decît a întregii Flandre. Borluut se gîndea la virginalele închipuiri mistice ale artiștilor din Bruges.

Acest clopot era deci Străinul. Totuși el îl atrăgea, îl obseda cu imagini carnale. Erau femei răsturnate în bronz, cu atitudini provocatoare, cu încolăciri ale corpurilor avînd pe fețe, aidoma unui clar de lună, extazul... Unele își ofereau gura ca pe o cupă; altele își întindeau șuvițele de păr ca o capcană. Chemări, ispite, desfrînări nelămurite dar cu atît mai tulburătoare, înlănțuiri zărite parcă în întuneric și pe care imaginația le întregește, le amplifică. Borluut simți cum tot ce era pe clopot îi pătrunde deodată în suflet, care la rîndul lui închipui serbări lascive. Începu să evoce femei pe care le văzuse astfel el însuși; își reaminti de foste amante, de frînturi de dăruire, apoi, fără să știe cum, ajunse să se gîndească la fiicele bătrînului anticar Van Hulle, dar numai la Barbe. S-ar fi spus că Godelieve, prea castă, era unul din clopotele altei încăperi a turnului, clopotul negru cu veșmînt de beghină, care se călugărise. Barbe, din contră, era clopotul desfrîului; toate păcatele îi acopereau rochia, iar dedesubt îi vedea trupul gol; își imagina pielea pîrguită de soare pe care trebuia s-o aibă, ea care era tot o străină cu ereditatea ei de spaniolă...

Visare echivocă spre care îl tîrîse clopotul obscen! Oare va începe s-o iubească pe Barbe? În orice caz simțea c-o dorește sălbatic. Astfel că, atunci cînd se întoarse în camera de sticlă, căută punctul infim din orașul risipit, unde fata trăia, umbla și se gîndea poate la el. Se orientă; privirea sa urmări cheiurile, ajunse în strada Corroyeurs Noirs, atît de mică și care abia se deslușea, cu îngustimea ei de algă între valurile capricioase ale acoperișurilor. Fata se afla fără-ndoială acasă. Și, obsedat de ea, clopotarul coborî din nou în viață...

CAPITOLUL VII

Joris Borluut începu să nu mai vadă limpede în el însuşi. De fiecare dată cînd se-ntorcea de la turn, o tulburare îi stăruia în suflet, multă vreme gîndurile i se învălmăşeau, voinţa îl părăsea, se căuta pe sine. Se simţea dus de valuri. Capul îi era înceţoşat. Cariionul supravieţuia, îl întovărăşea cu ploaia lui sonoră care acoperea toate celelalte zgomote ale vieţii... Şovăielile lui sporeau mai ales cînd era vorba de chemările inimii. De cîtăva vreme Borluut observă că nu se mai ducea regulat, luni ora, la bătrînul anticar, numai pentru plăcerea de a-i vedea pe Van Hulle, Bartholomeus, Farazyn şi pe ceilalţi partizani ai cauzei flamande, şi pentru a se entuziasma împreună cu ei la flacăra marilor speranţe civice. Nu era în această plăcere numai dragoste faţă de oraş. O altă dragoste i se strecură în suflet. Cele două fiice ale lui Van Hulle luau parte la aceste întîlniri în mod diferit, dar seducătoare şi una, şi cealaltă. Prezenţa lor răspîndea o armonie blîndă ce se insinua pe nesimţite în aspreie cuvîntări războinice. Puneau parcă o mireasmă de levănţică între drapele. Nimeni nu le băga în seamă. Dealtfel, Bartholomeus şi ceilalţi păreau celibatari invetoraţi. Totuşi farmecul îi prindea în mrejele lui...

Borluut încercă să reconstituie cum s-au petrecut lucrurile. Era foarte greu să le găseşti sorgintea. O pasiune se naşte ca un fluviu. A fost la început ceva nedesluşit. Era tot mai fericit, în fiecare luni, în aşteptarea serii. Ajuns la întrunire începea să vorbească pentru fete, încercînd să fie elocvent ca să le placă, exprimînd părerea pe care bănuia că o au şi ele. Căuta o aprobare pe faţa lor. Apoi, întorcîndu-se acasă, în plină noapte, pe străzile goale, se simţea însoţit de ele, obsedat pînă în clipa cînd adormea şi chiar şi în timpul somnului. Citeodată, după ce-şi conducea prietenii la casele lor, i se întîmpla să se întoarcă singur la locuinţa lui Van Hulle şi, în faţa ei, să aştepte ca la vreo fereastră luminată să se iveească silueta neagră, pe jumătate dezbrăcată, a Godelievei sau Barbei. Înfrigurare nocturnă ! Ca o umbră,

care caută să se identifice cu obscuritatea, cu întunecoasa faţadă de peste drum, aştepta cu răsuflarea tăiată să surprindă vreun gest şi să intre dinainte într-o intimitate oarecum nupţială. Borluut pîndea, pleca, venea din nou. Îndeosebi în anumite seri, cînd credea că remarcase o încuviinţare a tulburării sale, o împărtăşire a emoţiei de care era cuprins. Mai ales pe Godelieve, care părea mult mai tainică în rochia ei închisă pînă la gît, visa s-o vadă pe ecranul perdelei.

Era atît de greu de înţeles Godelieve. Desigur, fata zîmbea puţin cînd întorcea capul spre ea, cînd vorbea. Dar cu o umbră de surîs despre care nu ştiai nici măcar dacă e mai curînd voios decît trist, dacă e doar al amintirii, al bucuriei lăuntrice, sau pur şi simplu o cută care se imobilizează, o expresie ereditară, ecoul unei fericiri pe care a cunoscut-o una din străbunicele ei.

Dealtfel, toată fiinţa ei făcea impresia unei blonde apariţii din vremuri apuse. Era tipul primitiv şi intact al Flandrei. Pubertate blondă ca a madonelor ce se văd pe pînzele lui Van Eyck şi Memling. Părul ca mierea şi care, despletit, unduieşte în zulufi cuminţi. Fruntea ogivală se boltea ca un arc curbat, perete de biserică, zid neted şi gol, sub care ochii îşi aşază cele două vitralii monocrome.

Joris se simţi mai întîi atras de ea... Acum, nu ştia de ce, ajunsese s-o viseze pe Barbe. Frumuseţea ei tragică îl obseda. Avea un ten straniu, ca aprins de o vijelie lăuntrică. Şi gura ei prea roşie îl făcea să găsească fade, de multe ori, buzele trandafirii ale Godelievei. Totuşi Godelieve îi plăcuse ; îi mai plăcea încă, desigur ; era o fată atît de frumoasă şi gingaşă, şi cu adevărat flamandă, corespunzînd idealului său despre Bruges şi orgoliului exclusiv pentru neamul din care se trăgea. Barbe părea străină ; da ! dar ce parfum şi ce făgăduieli de voluptate răspîndea fiinţa ei ! Iată de ce se desprinsese de Godelieve. Nu mai ştia acum cui îi va dărui inima. Turnul era de vină. Lucrurile stăteau aşa de cînd descoperise clopotul desfrîului. Pe loc, în faţa tuturor acelor păcate în relief, a acelor împreunări ca o broderie, a ciorchinilor de sîni făcuţi pentru culesul Iadului, începuse s-o vadă în faţa

ochilor pe Barbe, privise sub clopot ca și cum i-ar fi privit sub fustă. Îl cuprinsese o mare dorință trupească... Și această dorință născută acolo sus îl însoțise și pe pămînt. În timp ce, revăzîndu-le pe cele două surori, se simți din nou cuprins de emoția de la-nceput, recîștigat de grația ogivală a Godelievei, dorința din turn îl fulgera imperioasă, năvalnică. Tulburare cu neputință de limpezit. Se părea că turnul și casa îl trag fiecare în altă parte. Cînd se afla la Van Hulle n-o iubea decît pe Godelieve, care se potrivea atît de bine cu lucrurile vechi și părea chiar ea un portret de demult ; și se gîndea la liniștea ce-o va aduce în viața sa dacă o va lua de soție, cu veșnicul ei surîs plin de mister care parcă rămînea abia schițat, pentru a nu spulbera cu nimic tăcerea deplină ! În turn, dimpotrivă, n-o iubea decît pe Barbe, răvășit de dorinți, jinduind plin de pofte la ea și la dragostea ei fără îndoială din cauza clopotului obscen, alcov al beznei în care se prăvălea cu ea, o poseda și se deda la toate păcatele turnate în bronz...

Borluut ar fi vrut să știe cum să-și clarifice simțămintele.

Nu mai vedea limpede în viața lui de cînd începuse să urce în turn. Or, aceste alternative îl făceau de fapt foarte nefericit. Căuta să-și revină, să judece.

„Ah, ce vrednici de milă sînt oamenii, gîndea el. Cît de prost e alcătuit totul. Cît de șubrede sînt elementele care-ți hotărăsc destinul ! Și cît de greu e să-l recunoști ! Nu știi decît un amănunt, culoarea ochilor sau a pletelor". Astfel, în ce-l privea, de pildă, așteptase dintotdeauna ochii aceștia de culoarea apei, pe care Barbe și Godelieve îi aveau deopotrivă. Vedea cum propriul lui destin îl întîmpina cu acest fel de ochi. Dar pe ce chip, împreună cu ce buze, cu ce păr, cu ce trup și cu ce suflet mai ales trebuia căutat ? La urma urmei, nu știm decît atît încît să ne putem înșela. Elementul cunoscut pe care-l posezi din instinct, printr-o vagă prezicere, este o cheie pe care destinul ne-o aruncă. Și începi să cauți casa care va fi cuibul fericirii tale. Din păcate, cheia nu se potrivește numai la o singură broască. Mereu căutări... Încercări ! Orbecăieli în întuneric ! Gesturi pen-

tru a atinge zarea care se-ndepărtează! Și apoi intri într-o casă, la întîmplare. De cele mai multe ori te-ai înșelat; nu e cea potrivită. Are oarecare asemănare. Te gîndești uneori c-ai fi putut intra într-o casă mai rea. Dar te gîndești, de asemenea, că s-ar fi putut, cum li se întîmplă, fără îndoială, cîtorva, să pătrunzi exact în singura casă privilegiată, casa fericirii tale. Și conștiința că ea *există* undeva te face să fii dezgustat de cea în care trăiești... Totuși te resemnezi de cele mai multe ori.

„Atunci, trăgea Borluut concluzia, întrucît nu știi nimic, e inutil să alegi. Și dealtfel soarta hotărăște totul. Voința noastră își face iluzii". Astfel, cînd se analiza pînă la ultima consecință, i se părea că, dacă ar fi fost liber, ar fi continuat s-o prefere pe Godelieve; dar că soarta lui îl împingea s-o dorească pe Barbe și că pe ea o va lua în cele din urmă în căsătorie.

CAPITOLUL VIII

Ah! Deșertăciune a planurilor noastre! Viața se împlinește de la sine. Tot ce pregătim amănunțit ne scapă sau se schimbă în ultimul moment. Urmezi un drum larg în pădurea evenimentelor, unde întotdeauna este seară. Întrevezi o luminiță la capătul lui, în direcția pe care o credeai cea bună. Și deodată cotești, o apuci pe o scurtătură care duce spre alte ferestre luminate. Totul se-ntîmplă altfel. Și aproape întotdeauna femeia este aceea care ne călăuzește, ne încurcă drumurile după liniile palmei. Fericirea sau nefericirea este făurită sau împiedicată de simplul ei capriciu, de starea nervilor cutare dimineață sau seară.

Toată viața lui Joris se hotărî într-o clipă. Se credea într-o stare de șovăială fără ieșire. O singură privire a Barbei făcu ca pe viitor totul să fie decis și iremediabil. Într-o luni seara, zi de întrunire săptămînală la bătrînul

anticar, el veni mai devreme. O făcuse din neatenție, uitînd de ora fixată, sau plănuise ca, sosind primul, să fie singur, să se găsească într-o mai mare intimitate în sînul familiei ? În acea zi se gîndise mai mult ca oricînd la Barbe și se simțea obsedat de ea. Era ca un avertisment, o presimțire a unui lucru decisiv care se apropie... Cînd fu introdus ca de obicei în vechiul salon, o găsi acolo pe Barbe care așeza paharele și ceștile pentru ceai. Era singură, cu chipul umbrit de supărare. Joris fu mai întîi puțin stingherit, dar încîntat că erau numai ei doi. Și pentru a fi sigur că situația se va prelungi, întrebă

— Și tatăl dumitale ?

— Ah, e foarte ocupat azi... Trebuie să-și facă ordine în muzeul de ceasornice unde servitorii nu pot să intre niciodată. S-a închis acolo pentru toată ziua cu Godelieve.

— Și dumneata ?

— Ah ! eu am rămas singură ca întotdeauna... Nu au în nici un fel nevoie de mine...

Barbe suspină adînc.

— Ce este ? o întrebă Joris, cuprins deodată de o vagă emoție, de o milă foarte tandră văzînd-o așa de necăjită și abia ținîndu-se să nu izbucnească în plîns.

Nu-i răspunse nimic, închisă în sine, păstrîndu-și taina pentru ea.

— Spune-mi, ce ai ? întrebă din nou Joris cu o undă de înduioșare în glas.

Atunci Barbe îi mărturisi repezit, cu vorbe mînioase care țîșneau sacadat, ca un izvor ascuns sub pămînt

— Am... Am viața pe care-o duc ! Aș vrea să-mi schimb viața.

Apoi îi povesti existența ei monotonă, existență de fată de măritat. Taică-său, pretindea ea, n-o iubește. Își dăruise tot sufletul surorii mai mici care-i semăna. Tot timpul puneau ceva la cale, ținînd-o deoparte. Aveau unul pentru altul felurite atenții, familiarități, gesturi de tandrețe... Și totdeauna erau de acord... Și totdeauna împreună... Petreceau zile întregi cot la cot în muzeul ceasornicelor, de exemplu — tatăl ei așezat la masă, demon-

tînd mecanisme, pradă cu totul maniei lui ; Godelieve lîngă el, lucrînd dantele ; iar din timp în timp își zîmbea pe deasupra lucrului. Ea, ea nu era făcută pentru o viață atît de dulceagă... Iată de ce nici tatăl, nici sora ei n-o iubeau. Era privită la ea acasă ca o intrusă.

Lui Barbe i se umplură din nou ochii de lacrimi.

— Ah ! cît aș vrea să-mi schimb viața, repeta ea.

Joris era mișcat văzînd-o așa de mîhnită și i se părea și mai frumoasă acum, cînd încerca să-și stăpînească durerea, în timp ce lacrimile îi jucau în ochi, făcîndu-i sclipitori ca fațetele unei nestemate.

Joris se simți adînc tulburat. Îl cuprinse deodată o imensă dorință s-o vadă fericită și să-i datoreze lui tot norocul. Gura ei, pe care se prelinseseră cîteva lacrimi, era ca o floare udă ce suferea, ce se oferea...

Curînd, Joris nu mai văzu decît această gură ispititoare și obsedantă. De multă vreme îl însoțise în gînd, ca și cum ar fi avut o viață proprie, ca o floare singuratică pe care o poți culege, numai pe ea, în grădina dorințelor trupești. Astfel iubești întotdeauna din cauza unui detaliu, pentru o nuanță. Ca un punct de reper pe care ți-l creezi în haosul, în infinitul dragostei. Cele mai mari pasiuni se-nfiripă din cauze atît de mici ! De ce iubești ? Din cauza unei culori a părului, a intonației unei voci, a unei aluniţe care te tulbură și sugerează altele, a unei expresii a ochilor, a formei mîinilor, a unei anumite fremătări a nărilor care aspiră de parcă s-ar afla necontenit în fața mării. Joris o iubea pe Barbe pentru gura ei, care în această clipă, cînd tremura de suferința evocată, era mult mai vie din pricina lacrimilor proaspete și avea înfățișarea unei flori în bătaia ploii de vară. Barbe tăcu ; băgă de seamă tulburarea lui Joris, șovăiala din ființa lui... Se uită atunci la el cu o intensitate decisivă, cu ochii bine ațintiți într-ai lui, cu o privire care mărturisea încuviințarea.

În același timp gura, coaptă deodată, schimbată din floare în fruct, îi făgăduia frumusețea buzelor cărnoase. Joris, simțind cum se împlinește în el legea fatală, se apropie de ea.

— Ai vrea să-ți schimbi viața ? spuse el după o clipă de tăcere... Vocea lui ezita, puțin gîfîită ca și cum ar fi alergat și-și simțea pulsul, bătăile inimii pe care le și auzea deslușit.

— Vai ! da, spuse Barbe, privindu-l întruna.

— Ei bine, ar fi ușor, continuă Joris...

Barbe nu mai răspunse ; lăsase ochii în jos, puțin încurcată, neliniștită, înțelegînd că jocul e hotărîtor, că a venit clipa în care se decide totul. Cum se făcuse mai palidă, cu tot tenul mat, gura păru și mai roșie. Prin atitudinea ei, consimțea...

Atunci Joris nu se mai putu stăpîni ; nu se mai simți în stare să găsească alte cuvinte. Deodată fu lîngă ea, îi luă mîinile, i le strînse lipite de trup și, într-un elan, cu o îndrăzneală nebunească, fără să știe de ce, desigur prea ispitit de gura aceea, se aruncă asupra ei, o sorbi, o mușcă... Împărtășanie a dragostei ! Cumineătură roșie ! Nu aceasta fusese oare întreaga ei realitate ? În această clipă o poseda toată, sorbindu-i buzele, unde însăși ființa ei se sintetiza și-și dăruia substanța.

Cîteva momente mai tîrziu, Van Hulle și Godelieve intrară împreună, după ce terminaseră în fine cu rînduiala obiectelor și șterseră cu grijă praful în muzeul ceasornicelor. Nu se mirară deloc că-l găsiră pe Joris lîngă Barbe. Era unul din obișnuiții casei. Van Hulle dealtfel rămăsese în lumea gîndurilor lui, acaparat de lucrările zilei, de schimbările ce le făcuse, căci pentru un colecționar, a deplasa obiectele e ca și cum ar avea de-a face cu altele noi. Nu băgă de seamă nimic, nici el, nici Godelieve care totdeauna părea că privește în depărtări, că visează la ceva. Borluut încercă să înceapă o convorbire. Fraze mașinale, vorbe goale spuse fără rost... Ah ! sforțarea de a te reintegra în viața normală, cînd te-ai cufundat deodată în adîncul dragostei !

Borluut avu apoi impresia că-l cuprinde o năuceală ciudată, ca atunci cînd cobora din turn ; se împiedica acum de cuvinte, cum se împiedica pe caldarîm. Se simțea ca la întoarcerea dintr-o călătorie, puțin nefiresc, pătruns de singurătate, într-o stare nedefinită. Oare a intra în dragoste este ca și cum ai intra într-un turn ?

Dar dragostea avea înfățișarea unui turn cu trepte de lumină. I se părea că-și părăsise existența, că urcase foarte sus, încă o dată *deasupra vieții*. Ascensiune vertiginoasă, scară urcată în doi, pentru a se duce să-și caute sufletele, ca în căutarea clopotelor... Toată seara Borluut rămase răvășit, descumpănit, melancolic, deoarece coborîse din nou.

În zilele următoare, Barbe continuă să-l obsedeze... Înțelegea acum că se petrecuse un eveniment definitiv, de neuitat. De ce să mai cumpănească atîta, de ce să ezite și să se întrebe mereu despre sentimentele sale ? Ispitele trupului sînt cele care hotărăsc deodată totul. O forță necunoscută îl împinsese spre buzele fetei. Și avertismentele prealabile ale destinului nu-i lipsiseră. Căci se simțise mereu obsedat de această gură proaspătă și arzătoare, ca și cum ar fi fost totodată floare și flacără. Pe neașteptate, își amestecase buzele cu ale ei. Acum în aceste buze sălășluia dragostea, ca Dumnezeu în Sfînta cuminecătură. Era o cale fără întoarcere. Nu mai exista nici un mijloc de a face ca acest fapt să nu se fi petrecut. A fost o pornire de-o clipă, dar această clipă își dădea mîna cu veșnicia. Borluut se socotea de acum încolo dator să-și ție legămîntul. Ar fi fost profanatorul, pîngăritorul ticălos al acestei guri pe care o sărutase, dacă ar fi renegat-o. El o și numea în sinea lui pe Barbe logodnica și soția sa. Nu mai exista nici un subterfugiu al conștiinței pentru a-și ocoli datoria, cu toate că nici o vorbă hotărîtoare de dragoste, nici o promisiune și nici un jurămînt nu fuseseră schimbate între ei în seara sărutului. N-avea importanță ! Sărutul, el singur, era de ajuns. Pe gura de ceară roșie, Joris, punînd-o pe a sa, pecetluise pactul tacit dar irevocabil.

Dealtfel, nu se gîndi nici un moment să dea înapoi. Era decis. Se duse să-l caute pe bătrînul anticar și-i zise :

— Vin, scumpe prietene, pentru o chestiune gravă...

— Cu ce glas spui asta ! Despre ce-i vorba ?

Borluut se simți încurcat... Pregătise un plan al întrevederii ; dar în această clipă uită tot.

Îl cuprinse o emoție nespusă, deveni sentimental

— De multă vreme sîntem prieteni !

— Da, de cinci ani, spuse Van Hulle ; data se află pe vechea mea casă, data cînd a fost restaurată și de cînd durează prietenia noastră.

Se făcu o tăcere prielnică. Borluut profită de ea.

— Ei bine, ai vrea ca să fim prieteni mai buni, mai uniți ?

Bătrînul anticar îl privea cu ochii holbați, neînțelegînd nimic.

— Da, reluă Borluut, ai două fiice...

Atunci, într-o clipă, fața lui Van Hulle se întunecă ; ochii îi fulgerară.

— Ah ! nu... Să vorbim de altceva, spuse el repede, pradă unei mari tulburări.

— De ce ? insistă Borluut.

Fără să vrea să asculte nimic, anticarul continuă din ce în ce mai exaltat :

— N-are rost... Te rog... Dealtfel, Godelieve nici nu se mai gîndește... Godelieve nu se va mărita... Dorința ei e să rămînă cu mine... Așteaptă cel puțin pînă voi muri...

Și fața lui Van Hulle se crispă, plină de teamă și de o deznădejde cumplită. Fără să-și mai dea seama ce face, pierzîndu-și capul, ca și cum ar fi fost singur, începu să geamă și să-și descarce inima cu glas tare

— Trebuia să se întîmple odată și odată ! Era inevitabil ! Dragostea e contagioasă. Godelieve a ascuns totuși bine că te iubește. Numai eu știam. Nu mi-a încredințat decît mie taina ei, mai mult încă, nu și-o mărturisise pe deplin nici sieși. Noi ne spunem totul unul altuia. Totuși ea renunțase... Uitase dragostea ce ți-o purta din cauza mea, pentru a rămîne lîngă mine, pentru a nu mă lăsa bătrîn și singur în viață, pentru a nu mă face să mor, căci aș muri pe loc, fără ea. Și acum o iubești și tu, o iubești, așa spui. Va afla, va vedea. Ce-o să s-aleagă de mine ? Voi rămîne singur. Ah ! nu, lasă-mi-o pe Godelieve !

Bătrînul anticar se ruga, își frîngea mîinile, chinuit de primejdia ce-l pîndea, repetînd tot timpul numele Godelievei, cum repetă avarul valoarea unui tezaur pe care-l va pierde...

Borluut rămase năucit în fața acestei iubiri părintești, care prin strigăte sfîșietoare i se dezvăluia drept o afecțiune pătimașă. Șuvoiul cuvintelor lui Van Hulle țîșnea ca apa dintr-o țeavă spartă. Anticarul se pierduse cu totul, nu-și mai dădea seama ce face, încît Borluut nu avu nici timpul, nici ideea de a interveni și de a readuce convorbirea pe făgașul pe care dorise s-o pună.

Profitînd de o pauză, îl întrerupse brusc

— Dar eu o iubesc pe Barbe! Și pe ea am vrut s-o în căsătorie.

Atunci Van Hulle, scăpat de primejdia în care era că va pieri, se repezi ca nebun la Joris, îl strînse la pieptul său, plîngînd și rîzînd în același timp, sprijinindu-și capul pe umărul prietenului său, sub povara unei fericiri prea mari pe care n-o mai putea duce singur. Și repeta fără-ncetare aceleași cuvinte, în mod automat, cu o voce de somnambul

— Ah! da... da! nu e vorba de Godelieve... nu Godelieve este...

Apoi își recăpătă puțin liniștea. Așadar era vorba de Barbe. Ce fericire! Sigur! Consimte, firește, cu cea mai mare bucurie.

Ah! numai să te facă fericit! Tu care o meriți atît de mult! Dar cum aș fi putut prevedea?

Van Hulle căzu pe gînduri. Se-ntoarse din nou spre Borluut

— Deci nu știai? îl întrebă el, ca și cum nu-i venea să creadă că așa stau lucrurile. N-ai observat anul trecut că Godelieve te iubește? A suferit atîta, sărmana! S-a sacrificat pentru mine. Acum s-a terminat... Dar Barbe te iubește și ea? Ți-a spus-o?

Borluut confirmă.

Bătrînul anticar păru uimit. Cum s-a putut întîmpla așa ceva? Ambele surori, una după alta, s-au îndrăgostit de Borluut... Era firesc, la urma urmei. Vedeau puțini bărbați tineri în viața lor închisă, de orfane. Și Borluut era seducător, reușise în viață, avea în față o carieră frumoasă, numele lui era pe buzele tuturor. Din fericire, lucrurile se terminau cu bine. El nu fusese tulburat decît

de Barbe și se va căsători cu ea. Van Hulle se neliniști puțin. Barbe, cu firea ei ciudată și irascibilă, era adesea un ghem de nervi, ceea ce-i încețoșa ideile și inima; numai să nu-l facă să sufere pe acest nobil Borluut, pe care îl iubea de pe acum ca pe un adevărat fiu... Dar scrupulele lui Van Hulle nu ținură mult. „Sînt stări care dispar odată cu dragostea sau trec cu vîrsta", își spuse el, lesne înseninat, după ce scăpase de ce se temea mai tare, fericit, nemaigăsindu-și locul de bucurie la gîndul că-i rămîne Godelieve, mai scumpă decît înainte, cum ți-e o convalescentă pe care ai fost gata s-o pierzi — pericol înfricoșător care-l scoase din minți pentru o clipă.

— Nu care cumva, îi recomandă Van Hulle, să vorbești despre cele petrecute aici cu Godelieve ori cu Barbe. Să rămînă sub pecetea tainei, între noi! Ca și cum nu ți-aș fi spus nimic, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat...

Borluut nu dădu prea multă atenție confidenței cute. Toate fetele au asemenea porniri trecătoare ale inimii pentru cei din jurul lor. Încercări de a găsi fericirea, plămădiri de argilă, înaintea marii statui a dragostei care-ți ocupă viața și-ți străjuie mormîntul. Și-apoi, era cu totul dăruit lui Barbe. Simțea că-i făcuse un legămînt. Sărutîndu-i buzele, se îndatorase pe veșnicie. Gura lui i se părea acum o rană vie, locul unde se uniseră, unde timp de o clipă nu fuseseră decît o singură ființă și care rămăsese sîngerînd parcă, dureros, cînd s-au smuls unul lîngă altul.

Se bucura de cele întîmplate. Barbe continua să-l obsedeze. Era într-adevăr frumoasă și atît de atrăgătoare! O aromă puternică de trup împlinit, o prospețime ca a unui suc de fruct îi rămăsese de pe urma gurii ei gustate și sorbite. Dorea s-o ia în brațe și s-o posede toată, în sfîrșit...

Acum își dădea seama. Pe ea și numai pe ea o dorise tot timpul, cînd un farmec încă nedefinit îl mîna la Van Hulle și îi lumina serile de luni, în timpul cenușiei săptămîni monotone, ca un mult-așteptat clar de lună. Totul se limpezise de cînd ascultase mărturisirea anticarului. Niciodată n-a rîvnit-o pe Godelieve. Dar fără voia lui îl

tulburase, deoarece pe ascuns îl iubea, și dragostea are înrîurire, este oarecum molipsitoare. O clipă se găsise între cele două surori, ca între două fluide. Și unul și altul aveau putere asupra lui. În acea clipă nu-și mai aparținuse. Cînd Godelieve a renunțat, a redevenit el însuși. Și atunci, voința sa eliberată o alesese pe Barbe. O iubea ! Se exaltă în efuziuni sentimentale, în contemplări, în acele prime mîngîieri ale mîinilor, care împreună cu îmbrățișările sînt frînturi ale posesiei pentru cei ce se iubesc !

Căsătoria fu anunțată pe curînd.

Joris venea des în locuința anticarului. Barbe era transfigurată de bucurie. În sfîrșit, avea să-și schimbe viața și să fie fericită. Cîteodată ieșeau împreună. Joris o duse la muzeu să revadă marele triptic de Memling, unde este înfățișată sfînta Barbe, patroana ei, care ține în mînă un turn. Nu însemna oare aceasta o alegorie a lor ? Deseori crezuse într-un asemenea simbol cînd între ei se-nfiripase dragostea. Turnul era el, pentru că trăia acolo, pentru că el era muzica, adică prezența și conștiința. Toate acestea Barbe avea să le poarte, să le ia asupra ei, în mîna ei, așa cum Sfînta Barbe din triptic ține în căușul palmei ei o clopotniță mică de aur, care se încrede în ea și care s-ar sparge, dacă i-ar veni din cine știe ce capriciu să-și schimbe gestul.

Joris era copleșit de admirație în fața tabloului vechiului maestru. O privi cu tandrețe pe Barbe și-i spuse „Turnul meu e în mîna ta, iar inima mea e în turn" Barbe zîmbea. Joris îi arătă pe panouri pe donatori, pe bătrînul Guillaume Morel, primar al Bruges-ului și pe soția sa înaintea Domnului, Barbe de Vlaenderberch, cu toți copiii lor cu capete inegale, cei cinci fii și unsprezece fiice, așezați în trepte, suprapuși ca țiglele pe un acoperiș. Casă a fericirii clădită cu chipurile lor !

Exemplu edificator al vechilor familii din Flandra !

Borluut se pierdu în gînduri și visă să aibă o descendență asemănătoare care să-i perpetueze neamul. Astfel, dragostea îl redase vieții. Iubind-o pe Barbe, iubea mai puțin orașul, cu desuetudinea și tăcerea sa.

De-acum înainte, cînd suia în turn, la orele regulate ale concertului, nu mai avea vechea senzație de a se ridica sus, tot mai sus, de-a părăsi lumea și pe sine însuși, de-a se urca *deasupra vieții.* Ducea acum viața, viața sa, cu sine în vîrful turnului, nu mai plutea în văzduh odată cu norii... De pe platforma crenelată, privea orașul, se interesa de trecători, se gîndea la Barbe, evoca tenul ei mat, mireasma ei obsedantă și mai ales gura ei prea roșie. Acolo, departe, acoperișurile se îngrămădeau roșii și ele. Compara. Olanele vechi băteau în trandafiriu, aidoma ultimei gene a asfințitului, sau se asemuiau cu purpura vechilor drapele.

Erau culori de un roșu înflăcărat și de un roșu decolorat, un roșu de sînge închegat, un roșu de rugină și de rană ; dar toate împietrite, învechite, moarte.

Vedea parcă un cimitir al nuanțelor de roșu în depărtare, deasupra orașului cenușiu. Atunci Joris căuta, credea că deslușește în zare singurul roșu viu și proaspăt al buzelor Barbei, roșul pipărat care făcea să pălească toate olanele...

CAPITOLUL IX

Într-o zi Borluut avu pentru Bartholomeus o veste mare, menită să-l umple de bucurie pe pictor. Un demnitar venise să-l anunțe că fusese în fine votată în Consiliul municipal o comandă pentru prietenul lui, o lucrare importantă pe care acesta o aștepta de ani de zile, și anume, decorarea Primăriei cu o vastă frescă ce trebuia executată în sala de ședințe. Ceea ce pentru el însemna realizarea unui vechi vis, putința de a-și arăta priceperea de decorator pe care simțea că o are și suferea că rămînea neîntrebuințată. Putea astfel să lase cale liberă de-a lungul zidurilor frumoaselor cortegii care sălășluiau în ființa lui.

Borluut se-ndreptă spre împrejmuirea Beghinajului unde locuia Bartholomeus. Un capriciu sentimental al pictorului îl făcuse să se mute acolo, pentru a putea lucra cu spor în liniște și sihăstrie. Beghinajul din Bruges cădea în ruină încetul cu încetul... Cu vremea, fusese părăsit pe nesimțite. Nu mai locuiau acum aici, în jurul bisericii Grande-Dame, decît vreo cincisprezece beghine, grup ce se rărea necontenit. Ocupau doar cîteva chilii, cu obloane albe și verzi, cu fațade de culoarea ploii ; nu-ți puteai da seama care erau locuite și care nu, din cauza geamurilor la fel de strălucitoare și discrete, care se mărgineau să reflecte ulmii de jos și capela din față, ca niște oglinzi fidele ale incintei.

Astfel că, în lipsa beghinelor, Azilul închiria locuințe laicilor, cîtorva bătrîni. Bartholomeus avu ideea să-și instaleze acolo atelierul. Căsuța era ca o mică mănăstire cu ziduri văruite, albe ca laptele. Nu-i trebuia o încăpere mare, pentru că, neavînd de făcut fresce decorative, nesolicitate pînă atunci, se resemnase și lucra la tablouri de șevalet, pînze intime, pe care le picta încet, le armoniza, le perfecționa necontenit, pentru plăcerea de a-și desăvîrși opera. Nu-l interesa vînzarea lor, nu dorea neapărat să placă. Avea oarecare venituri din care putea să trăiască modest și se mulțumea cu atît. Lucra acolo cu spor. O lumină bună, una din acele lumini vibrante a nordului — unde soarele devine de argint răzbătînd prin nu se știe ce văl cenușiu — intra pe ferestre. Și atîta singurătate, o atmosferă atît de tăcută ! Bartholomeus lucra în zumzetul canticelor intonate cu punctualitate dimineața de corul beghinelor. Le vedea cînd intrau apoi una cîte una în căsuțele lor, asemenea unor mioare care se întorc la stînă. Studiase și fixase cîteva din atitudinile lor, gesturile zgribulite, mersul pios, zborul alb al cornetelor, cu aripile calme, și mai ales cutele ca niște tuburi de orgă ale rochiilor negre. Visase să fie pictorul beghinelor, execută cîteva tablouri inspirate de ele, strînse desene, schițe fără număr, ascuns mereu în dosul ferestrelor, cu ochii la pîndă. Apoi nu mai lucră, găsind această artă prea materială, prea legată numai de forma, de plastica vieții. Căută în el și se îndreptă spre alte direcții.

Astăzi, știrea adusă de Borluut era menită să-i schimbe încă o dată idealul, să-i răstoarne viața.

— Ei bine! Ești mulțumit? întrebă prietenul, văzîndu-l destul de indiferent.

— Aș fi fost fericit acum cîțiva ani, răspunse pictorul. Acum mă gîndeam la alte formule.

— Dar erai înzestrat pentru frescă, spuneai tu. Proclamai decorația modul suprem al picturii.

— Poate, dar există pictură mai interesantă.

Și Bartholomeus se îndreptă spre un colț al fostului vorbitor al beghinelor, cu pereți luminoși, care-i servea de atelier; căută printre pînze, printre picturile înrămate, întoarse toate cu fața la perete; alese, ezită, apoi scoase una, pe care o puse pe șevalet.

— Iată! zise el. Cîteva obiecte într-o lumină specială este cadrul unei ferestre într-un amurg de octombrie.

Borluut privi, cucerit încetul cu încetul pînă la emoție. Era altceva decît pictură, mai mult decît pictură. Uitai procedeele care, dealtfel, se combinau toate desenul în cărbune cu pete de culoare, o îmbinare meșteșugită de pasteluri, de creioane, de prafuri și hașurări misterioase ale umbrelor. Seara se desprindea din tablou. Erau umbrele și tăcerea ei puse sub sticlă. Bartholomeus reluă

— Voiam să arăt că obiectele sînt sensibile, suferă cînd se lasă noaptea și se bucură de ultima rază de soare. Obiectul trăiește și el în cameră, suferă la fel; luptă contra întunericului. Iată! Asta-i viața lucrurilor, dacă vrei. În franceză se zice o natură moartă. Nu asta încerc eu să fac. Flamanda noastră îi spune mai bine viață tăcută.

Pictorul prezentă o altă lucrare. Era o figură, nu prea mare, o femeie hieratică îmbrăcată într-un costum, fără vîrstă, care-i dădea o zveltețe de coloană, ce se desăvîrșea în capitel.

— Aceasta, zise Bartholomeus, este arhitectura. Uite! Face gestul *de-a măsura cerul*... Pentru turnul pe care-l va construi și la care cugetă.

— E într-adevăr minunat, declară Borluut grav și exaltat. Dar cît de puțini vor înțelege acest fel de artă!

— Totuși, eu voi executa în această manieră decorația pentru oraș, zise Bartholomeus. Ce importanță are dacă nu va fi înțeleasă! Esențialul este să creeze frumosul. Înainte de toate, lucrez pentru mine. Trebuie să mă aprob și să-mi placă mie. Ce rost are să placă altora dacă ție însuți nu-ți place? Ai fi ca un ticălos care trece drept sfînt. Aș avea oare mai puține remușcări? Principalul pentru mulțumirea lăuntrică este să fii într-o stare de grație. Iar starea asta există și în artă. Căci arta nu este decît un fel de religie. Trebuie s-o iubești pentru ea însăși, pentru entuziasmul și consolările pe care ți le dă, pentru că este cel mai nobil mijloc de a uita viața și de a învinge moartea.

Borluut asculta ce-i spunea pictorul, emoționat de vocea lui învăluitoare, glăsuind parcă de dincolo de vreme. Firele de barbă negre, lungi și subțiri, alcătuiau un fel de tufiș țeapăn slab și palid, Bartholomeus avea unul din acele profiluri înfrigurate ale călugărilor în extaz. De jur împrejur, atelierul său, fostul vorbitor al beghinelor, părea cu adevărat o chilie. Nici un lux: pe pereți nimic altceva decît cîteva bucăți de patrafire și de veșminte sacerdotale, mulțumindu-i gustul pentru culorile șterse și sugerînd catedrale vechi, procesiuni care nu se mai țineau; apoi, reproduceri ale primitivilor flamanzi, meticuloși și vizionari, dascălii săi panouri, triptice de Van Eyck și de Memling în care figurau numai Buna-Vestire, Închinarea sfintei Fecioare, pruncul Isus, îngeri cu aripi în formă de curcubeu, sfinți care cîntau la orgă, la psalterion. Și aceste vechi odăjdii, aceste scene biblice sporeau în jurul lui Bartholomeus impresia de chilie și de artă-religie.

— Și-apoi, încheie Bartholomeus, totdeauna l-am socotit pe artist drept un fel de preot, un preot al idealului care trebuie și el să facă legămîntul de sărăcie și castitate...

Și adăugă zîmbind

— N-am rămas oare celibatar?

— Ai făcut bine, zise Borluut, care se posomorî deodată.

— Cum, tu mă aprobi, care abia te-ai căsătorit ?

— Da și nu.

— Deci nu ești fericit.

— Nu ești niciodată atît de fericit pe cît ai crezut că vei fi.

— Asta înseamnă că tu ți-ai imaginat că Barbe e un înger și cînd colo e o femeie. Toate sînt mai mult sau mai puțin ciudate și nestăpînite. Mai ales Barbe trebuie să fie astfel. Este o spaniolă, nu-i așa, urmașă a vechiului sînge de cuceritor, catolică și violentă, cu un spirit de dominație, de inchiziție, cu o anumită voluptate de a-i face pe ceilalți să sufere. N-ai bănuit acest lucru ? Se vedea cît de colo ; căci pînă și cu tatăl ei, un om atît de blajin, nu se putea înțelege. Unde-ți sînt ochii ? Tu nu vezi așadar limpede în viață ! Un moment m-am gîndit să te previn, dar o iubeai...

— Da, am iubit-o și o mai iubesc încă, zise Borluut, o iubesc într-un chip ciudat, singurul în care poți iubi femei de felul acesta. E foarte greu de analizat și foarte schimbător. Ea însăși este atît de nestatornică ! Elanuri, dăruiri delicioase, alintări ale unei ființe care e toată a ta, te înlănțuie, găsește cuvinte proaspete ca florile, îți dăruie cu bucurie buzele... Apoi, pentru un nimic, o vorbă greșit înțeleasă, o întîrziere, o remarcă oarecare, un gest iritat, se dezlănțuie catastrofa. Totul se întunecă — chipul și gîndurile ; nervii i se încordează, azvîrle cuvinte necugetate, crude și poate inconștiente.

Borluut se opri, foarte tulburat, mirat de mărturisirea făcută și de a fi spus prea mult. În dimineața aceea avusese o nouă scenă cu Barbe, mai gravă decît cele dinainte și care-l umpluse de o mare îngrijorare pentru viitor. Trecuse atît de puțin de la căsătoria lor. Dar poate că exagerase ? Vorbise sub influența unei impresii prea recente. La urma urmelor, asemenea pricini de alarmă fuseseră rare, cîteva zile de ploaie în cele trei luni de viață comună. Inevitabile, fără-ndoială, așa era legea firii. Borluut își dădu curaj, recucerit de Barbe, de frumusețea ei umbroasă, de gura ei scumpă. Se plînsese prea mult de ea. Bartholomeus purta vina că-l antrenase pe panta asta. Dealtfel, pictorul se arătase totdeauna ostil față de Barbe. Poate că-l respinsese altădată ? Cine știe dacă n-avusese

cîndva o slăbiciune și se îndrăgostise nebunește de ea. Un resentiment îl împinge, probabil, s-o ponegrească. Borluut se enervă de felul cum o judecase pe Barbe și îl făcuse complicele lui pentru a o vorbi de rău. Îi purcică pentru confidența pe care i-o făcuse, de parcă-i fusese smulsă. Se mustră în gînd. Și astfel, îndreptîndu-se spre locuința sa din Dyver, pe cînd mergea de-a lungul canalelor, uitîndu-se la apele domoale, Borluut simți cum crește în el părerea de rău. Avu o ușoară remușcare că-și destăinuise necazurile, la vederea nobilelor lebede — ermetică nea — care, deși prizoniere ale canalelor, pradă ploilor, tristeții clopotelor, umbrei arcadelor au pudoarea tăcerii și nu se plîng, cu o voce aproape omenească, decît în clipa morții.

CAPITOLUL X

Van Hulle, după căsătoria Barbei, încetase să mai fie anticar. Se descotorosi de mobilele sale vechi, de bibelouri, păstrîndu-și acasă doar pe cele mai prețioase. Socotea că are venituri suficiente, pentru a-și îngădui nu mai fie deranjat de amatori, de străini în trecere, care intrau la el, priveau, manipulau diverse obiecte cu plăcerea ce-o simți în vîrful degetelor, cu acea măruntă voluptate a mîinilor de colecționar care sînt niște *antene* — și care de cele mai multe ori plecau fără să cumpere nimic. Cît despre el, îmbătrînea și voia să fie liniștit, cel mult să-i mai primească încă, luni seara, pe Borluut, Bartholomeus și pe ceilalți, dintr-un vechi obicei, căci nu se mai interesa de cauza flamandă pe care o socotea denaturată și căzută în ghearele politicienilor. Și apoi, în secret, se decisese să se retragă, pentru a putea aparține în întregime ideii sale fixe, colecției care se mărea, se complica. Van Hulle nu se mai mulțumea să aibă numai pendule frumoase și orologii rare. Începuse să le iubească altfel decît ca pe niște naturi moarte. Desigur că

aspectul lor exterior era important, și totodată construcția, mecanismul sau valoarea lor artistică. Dar dacă adunase atîtea orologii, o făcuse cu alt scop, și — anume, pentru a răspunde preocupării lui bizare față de *exactitatea orei*. Nu-i ajungea să fie doar interesante. Îl supărau diferențele de oră pe care le marcau. Mai ales în momentul cînd sunau. Unul din ceasuri, foarte vechi și stricat, se încurca în socoteala timpului care fuge, repetată de atîta timp. Altele rămîneau în urmă, pendulele mici Empire cu o voce aproape copilărească, pendule care nu deveniseră parcă adulte. Pe scurt, pendulele și ceasornicele erau totdeauna în dezacord. Aveau aerul că aleargă una după alta, că se cheamă, că se rătăcesc, că se caută la toate răspîntiile variabile ale orei.

Van Hulle era contrariat că nu le vede niciodată la unison. Cînd trăiești împreună nu e mai bine să te asemeni? Ar fi vrut să le vadă pe toate mergînd la fel, adică să gîndească la unison, să gîndească asemeni lui, și marcheze ora fără să devieze, o oră omogenă, al cărei semnal l-ar fi dat el. Dar acest acord constituia o minune, care pînă acuma i se păruse imposibilă.

Era ca și cum ai fi vrut ca toate pietrele mării venite din toate colțurile zării și rostogolite de atîtea maree inegale să aibă același volum și să fie identice. Totuși încercă. Se inițiase la un ceasornicar, cunoștea acum rotițele, arcurile, dinții, lagărele de pietre scumpe, angrenajele fine, lanțurile, circuitele, toți nervii, mușchii, anatomia completă a acestei vietăți de oțel și de aur, al cărei puls egal marchează viața timpului. Cumpărase sculele necesare, pile, ferăstraie fine, instrumente minuscule, pentru a demonta, a lustrui, aranja, repara, pentru a vindeca delicatele organisme atît de sensibile. Grație observației, răbdării, migalei, punînd pe unele în urmă, pe altele înainte, ajutînd pe fiecare unde-și avea punctul slab, avea să ajungă poate într-o zi la ceea ce constituia visul lui obsedant, ideea lui fixă, devenită mai precisă și mai clar formulată, de-a le vedea pe toate la unison de-a le auzi măcar o singură dată sunînd la unison, în timp ce aceeași oră va bate în turn. Să atingă idealul de a fi *unifical ora*.

Mania lui Van Hulle nu trecu cu vremea. Nimic nu-i descuraja. Petrecea zile lungi în muzeul său de ceasornice ,încercînd să pună la punct cadranele, dăruit total visului orei identice şi plăcerii amuzantelor sale lucrări de ceasornicărie. Aşezat la masă, cu o lupă în arcada sprîncenei, descoperea funcţionarea arcurilor, micile boli ale rotiţelor, microbii firicelelor de praf. Şi era tot atît de pasionant pentru el ca şi cercetările de laborator.

Bucuria ce ţi-o dă o idee fixă ! Mulţumirea unei vieţi pe care un ideal oarecare o absoarbe ! Nevătămătoare capcană în care coboară infinitul ,ca şi soarele în bucăţica de oglindă ţinută de mîna unui copil...

Pace şi linişte a locuinţei pe care o umple un vis unic. Van Hulle se simţea fericit, mai ales după plecarea Barbei, ale cărei crize de nervi şi certuri tulburau şi sfîşiau cu strigăte ascuţite liniştea unde nu se auzea decît inima regulată a ceasornicelor.

Şi inima Godelievei ; dar ea era atît de calmă ! Şi bătea la unison cu a lui ! Tocmai acest lucru l-a făcut ca în mod inconştient să viseze acordul ceasornicelor. Cum să nu izbutească cu rotiţele mecanice şi viaţa pasivă a obiectelor, cînd izbutise cu Godelieve acordul mult mai complicat şi misterios a două fiinţe ?

Chiar şi ocupaţiile lor păreau paralele. În timp ce el mînuia firele misterioase ale orei, toate firele de aur interioare ale ceasornicelor, Godelieve, din ce în ce mai legată de casă, îmbina firele albe nu mai puţin subţiri şi încurcate ale dantelelor.

Era vorba şi acolo să pui laolaltă, să aduni firele nenumărate într-un ansamblu strict : vălul de dantelă, pe care-l făcea acum, îl promisese, pioasă, Madonei, închisă într-o raclă de sticlă, ce se afla la colţul străzii unde locuiau... Va fi mult de lucru, dar nu-i lipsea timpul în existenţa ei goală care începuse să fie oarecum o existenţă de fată bătrînă... Strîngea încetul cu încetul o floare, rozete, o emblemă, — modele răzlеţe. Nu era la fel cu o colecţie de desene succesive înainte de a realiza tot vălul ?

Asemănare ! Identitate ! Viaţă în doi în care unul era celălalt, împreună şi pe rînd ! Unul spunea ceea ce altul

gîndea. Unul privea cu ochii celuilalt. Se înțelegeau fără să-și vorbească. Prin faptul că erau totdeauna în doi, se asemuiau cu oglinzile așezate față-n față care-și răsfrîng obiectele una în cealaltă. Van Hulle ținea la Godelieve cu o afecțiune geloasă. Nu de mult suferise în inima și aproape în carnea sa, la gîndul că un bărbat ar putea s-o iubească, s-o sărute. Dar o iubea mai ales ca pe conștiința de sine însuși, ca dovadă a propriei sale existențe. I se părea că fără ea ar fi un om mort.

CAPITOLUL XI

Deasupra vieții! Borluut regăsi vechea senzație urcînd în turn în ziua aceea, la ora concertului clopotelor. Avusese de suportat noi scene cu Barbe; pentru nimicuri, un clocot de mînie, o zguduire a nervilor îi descompunea toată fața. Numai gura prea roșie supraviețuia, părînd mai roșie în această furie albă. Și pe ea năvăliseră vorbe tari, iuți, absurde, dar care-l loveau ca niște pietre. De fiecare dată Borluut rămînea îngrozit, i se oprea inima în loc în fața acestei dezlănțuiri care — simțea el, putea dintr-o clipă într-alta să ajungă la ce era mai rău... Și ieșea din aceste ciocniri descumpănit, obosit chiar fizicește, ca și cum s-ar fi luptat cu o stihie, cu o furtună, în întuneric.

Acum, urcînd în turn, pentru că era ziua sa reglementară de cariion, i se părea că se-ndepărtează încet de necazuri, că părăsește viața. Evenimentele dimineții fură imediat foarte departe! Spațiul pune între noi și ceea ce ni se întîmplă aceeași distanță ca și timpul. Fiecare treaptă a scării întunecate crea intervalul unui an. Cu fiecare pas își ulta puțin durerea, care aidoma casei lui, rămînea pe loc și se micșora în depărtare, în masa din ce în ce mai nedeslușită a orașului.

Deasupra vieții! Da, desigur! Ce importanță avea acum locuința lui, atît de mică pe malul Dyverului,

întrezărită în dosul copacilor, trimițind în canal un reflex palid care nu se mai distingea. Barbe făcea și ea o mică pată de umbră, acolo, în viață. Toate acestea erau meschine și zadarnice. Încetul cu încetul se spulberară amintirile, tot bagajul uman care stătea în calea ascensiunii sale.

Aerul înălțimilor suflă curînd prin ferestruici, prin crăpăturile zidăriei, prin verande, unde vîntul năvălea ca apa sub arcadele unui pod. Borluut se simțea răcorit, alinat de această briză puternică ce venea de pe plajele cerului. I se părea că spulberă frunzele moarte din sufletul lui. Noi cărări lăuntrice îl duceau altundeva. Descoperi în sine luminișuri proaspete. În fine, ajunse la el însuși.

Uitase de toate, pentru a fi iar propriul său stăpîn! Se regăsea ca primul om în prima zi, căruia nu i se întîmplase nimic. Desfătare a metamorfozei! O datora turnului înalt, unde platforma crenelată se oferea ca un loc de odihnă a infinitului.

De la această înălțime nu se mai vedea viața, nu mai putea fi înțeleasă. Da! De fiecare dată îl apuca o ameteală, o dorință de a se desprinde, de a se arunca, dar nu spre pămînt, spre prăpastia cu spiralele de clopote și de acoperișuri pe care orașul o adîncea acolo jos. De abisul de sus se simțea atras.

Rătăcirea se mărea!

Totul se încețoșa în ochii lui, în capul lui, din cauza vîntului puternic, a spațiului nelimitat și fără popas, a norilor prea apropiați și care-și continuau multă vreme călătoria în ființa lui. Bucuria de a cutreiera culmile se ispășește.

Borluut își dădu imediat seama de acest lucru. Remarca lui Bartholomeus din ziua cînd făcuse greșeala de a-l lua drept confident în ce-o privea pe Barbe îl avertizase și-l neliniștise „Tu nu vezi așadar limpede în viață".

Astăzi cuvintele pictorului îi reveniră, îl obsedară ca o chemare, ca o remușcare Nu, nu văzuse limpede și de aceea era trist și nefericit pentru totdeauna. Nu! Nu

vedea limpede în viață. Nu presimțea nimic, nu bănuia pe nimeni, privea fără să vadă, incapabil să definească o situație, să-și dozeze cuvintele, să intuiască părerile trecătorilor. Borluut gîndea că totul era din vina turnului. De fiecare dată cînd cobora și intra în oraș rămînea răvășit, cu ochii și gîndurile tulburi.

Era ca și cum ar fi privit viața din punctul de vedere al Eternității. Continua s-o vadă astfel. De aici îi veneau toate suferințele. Un altul ar fi ghicit, ar fi pătruns firea întunecată a Barbei, starea ei bolnăvicioasă, faptul că viața ei era pentru totdeauna la cheremul nervilor. Și chiar și acum, un altul ar ști ce să facă, ar găsi modalitatea de a-și impune tonul potrivit, cuvintele care liniștesc, privirea care stăpînește sau calmează. Un om mai priceput, mai clarvăzător s-ar orienta în acest labirint al nervilor.

El însă rămînea descumpănit, speriat, neîndemînatic și, în plus, neștiind decît să sufere în tăcere, să-și plîngă soarta și să se lase dus de evenimente. Avea cel puțin, refugiul turnului, unde urca întotdeauna cînd era cuprins de deznădejde. Era refugiul său imediat, uitarea promptă, și alerga în vîrful lui pentru a-și duce acolo inima sîngerîndă pe care s-o spele în aerul sănătos, ca în valurile mării.

Astfel, turnul era în același timp cauza răului, dar și leacul. El îl făcea neapt să trăiască, dar îl și vindeca de viață.

Și astăzi, încă o dată, Borluut se simți, pe loc, împăcat cu sine, convalescent după supărarea recentă. Singurătatea îi aducea alinare ; norii cei mai apropiați se destrămau. Ajuns în vîrf, văzu orașul la picioarele sale, atît de pașnic, de potolit. Ah ! ce lecție de liniște ! Îi fu rușine, în fața cetății, de existența zbuciumată pe care o ducea. Uită de iubirea-i nefericită, pentru dragostea purtată orașului. Aceasta îl năpădi din nou, îi cuprinse toată ființa ca în primele zile ale propagandei flamande. Cît de frumos era Bruges, văzut așa de la înălțime, cu clopotnițele, frontoanele clădirilor ale căror gradine sînt și scări spre vis, spre frumoasele timpuri de altădată ! Între acoperișuri, canale mărginite de verdeață, străzi liniștite pe care merg cîteva femei înfășurate în pelerine care au

balansul unor clopote ale tăcerii. Pace toropită ! Blîndeţe a renunţării ! Regină în exil şi văduvă a Istoriei, care nu-şi mai dorea, la drept vorbind, decît să-şi cioplească în piatră propriul său mormînt ! Borluut a ajutat-o să-şi împlinească voia. Fu din nou bucuros şi mîndru la acest gînd ; căută, numără, prin îngrămădirea străveche a oraşului, clădirile străvechi, faţadele rare cărora le restituise, ca să zicem aşa, înfăţişarea. Fără el, cetatea ar fi în ruină sau renegată pentru un oraş nou.

O salvase prin restaurările sale pricepute. Astfel pus la punct, oraşul nu va mai dispare, va putea să străbată secolele. El era acela care făcuse acest miracol de care puţini îşi dădeau seama, chiar, şi mai ales, această Barbe care, fiind soţia lui, ar fi putut să fie mîndră de el, dar îl năpăstuia din cînd în cînd într-un fel atît de dur şi de disprețuitor.

Era un artist mare, la urma urmelor, în arta sa realizase o operă anonimă şi fără glorie, dar admirabilă dacă ar fi fost înţeleasă. El a fost cel care a îmbălsămat acest oraş. Dacă ar fi murit, s-ar fi descompus, s-ar fi dezagregat. L-a făcut mumie, în bandajele apelor sale nemişcate şi ale fumurilor ce se înălţau spre cer, veşnic aceleaşi ; cu ornamente aurite pe faţade, cu o policromie ca aurul, avea acum unghiile vopsite şi dantura reparată ; şi crinul lui Memling se vedea de-a latul cadavrului, ca vechiul lotus pe fecioarele Egiptului.

Graţie lui, Bruges era atît de triumfal şi frumos în moartea sa împodobită. Aşa va fi veşnic, nu mai puţin decît mumiile, de o veşnicie funerară, nemaiavînd nimic trist, pentru că moartea a devenit în el o operă de artă. Borluut se exaltă plutea în visul său singuratec. Ce însemnau dezamăgirile dragostei, capriciile unei femei, întristările pe care le mai purta cu sine pe cînd urca în turn ?

— Toate astea nu merită... îşi zise.

Gîndi că nu trebuie să dai prea mare atenţie unor lucruri superficiale şi vremelnice, cînd ai întreprins o operă ca a lui, ce se mai putea desăvîrşi dar despre care oricum se va vorbi în viitor.

Mîndria îl ameţi cu vinul ei roş. Se văzu mare, dominînd oraşul, ca şi cum turnul era piedestalul său.

În acest moment bătu ora pentru cariion. Borluut se aşează în faţa claviaturii şi apăsă pe pedale. Imediat turnul începu să cînte. Cîntă bucuria şi mîndria lui Borluut care îşi revenise. Ciobanul din timpuri străvechi, folosind un simplu fir de trestie, a fost primul muzician. El şi-a povestit fericirea de a iubi, tristeţea de a fi înşelat, beţia de a trăi, jalea, teama de întuneric, pe care mişcînd degetele pe găurile fluierului, le cumpănea cu puţina lumină ce pătrundea printre ele. Tot aşa în flautul de piatră al turnului înalt, clopotarul se interpreta pe sine. Încredere nemărginită ! Tot sufletul său se răspîndea ca un zvon. După aria pe care-o cînta, se putea şti dacă în el era zi sau noapte.

De astă dată intonă cîntece de primăvară, o trezire de pădure, un freamăt de frunze după ploaie, cornul şi vînătoarea în zori de zi. Clopotele se repeziră, alergînd unul după altul, adunîndu-se, împrăştiindu-se, haită nervoasă şi multicoloră... Borluut, sprinten, le domina zgomotul, cu mîinile înfiorate ca şi cum ar fi adulmecat în vînt mirosul vînatului. Visa prăzi, cucerirea viitorului ; se simţea puternic şi triumfător şi-şi apăsa mîinile pe claviatură cu un aer de îmblînzitor care ar fi descleştat dinţii unei fiare învinse.

Borluut se simţi îmbărbătat, departe de tristeţea sa şi de el însuşi, atît de diferit de ce fusese ! Îi părea că se află în călătorie, plecat după un necaz sau un dezastru care se ştergea, se destrăma în el. Din cînd în cînd, amintirea revenea, gîndul că va trebui să se-ntoarcă în casa în care suferise. Ah ! de-ar putea călătoria să dureze la nesfîrşit şi uitarea odată cu ea ! Clopotarul, în aceste zile, chiar după concertul clopotelor, rămase încă multă vreme în turn.

Astăzi întîrzie, măsură cu paşi mari platformele, visă în camera de sticlă pe care cîmpiile o decorau cu îndepărtate tapete, se plimbă prin săli, prin dormitoarele clopotelor. Vrednice clopote, credincioase, ascultătoare la chemarea sa. Le mîngîie, le spuse pe nume. Erau prietenele, consolatoarele lui de nădejde. Desigur, li s-au încredinţat

triste̦ți și decepții mai mari decît ale sale. Bune sfetnice, cunoscînd viața, au adus întotdeauna alinare. Ah, ce bine era să te afli lîngă ele! Borluut aproape că uitase prezentul; era contemporanul clopotelor, și răul de care suferise i se întîmplase demult, poate de secole...

Dar nu poți evada complet din tine însuți. După mirajul visului și al minciunii, reapare realitatea, și cel mai mic prilej e suficient ca s-o reînvie în întregime. Vine deșteptarea dureroasă, suferința mai mare — după somnul în care l-ai revăzut viu pe mortul din ajun — de a-i regăsi în zori cadavrul de neînlăturat, patul împodobit cu merișorul muiat în apă și lumînările care ard.

Borluut uitase și el de toate amintirile, se crezuse victorios, liber, calm ca și clopotele și secular ca ele, s-ar fi zis, cînd, privindu-le și ascultîndu-le, se pomeni în fața clopotului desfrîului, plin de păcate, care îl atîțase la început, îi umpluse gîndurile de voluptate și-i deșteptase curiozitatea și dragostea pentru Barbe. Acest clopot îl ispitise, îi stîrnise pasiunea ce se sfîrșea atît de rău. Pe loc se întoarse la viață, auzi o chemare a umanității smulgîndu-l dintr-o altă lume unde se refugiase, se transfigurase și trăia de pe acum în eternitate. Dar iată, clopotul prea omenesc sfărîma farmecul uitării. Redeveni el însuși. Se regăsi în prezența lui Barbe. Ea era în viața lui ca și clopotul în turn. Acel veșmînt de bronz, dur și totuși înnebunitor, era al ei. Toată senzualitatea, beția trupului urca în el, îl înconjura cu gesturi echivoce, cu sărutări nepotolite. Existau femei fără număr, posedate în metalul clopotului. Pentru el Barbe întruchipa toate femeile. Atitudinile lor multiplicate în aceste lascive basoreliefuri, ea le întrunea de una singură. Veșnică uimire desfătătoare a dorinței! În fața clopotului desfrîului, Borluut înțelese că a crezut în zadar că se va elibera. Viața îl prinse din nou în mrejele ei, chiar în vîrful turnului. Barbe se afla acolo, prezentă și dinainte iertată. Simți că tot o dorea. Și asta din cauza clopotului obscen. De la început fusese complicele lui Barbe. Cînd văzuse prima oară clopotul, se gîndise imediat la Barbe. Se apropiase de marginea lui, privind cum privești sub poalele rochiei. Începuse să-și imagineze corpul ei, goliciunea ce s-ar putea întrevedea.

Azi clopotul desfrîului puse din nou stăpînire pe el. Era însăși Barbe în rochie de bronz, care urcase în turn, se strecurase lîngă el, îl ispitea, uitînd și ea — dacă nu căindu-se — scenele recente și rănile sufletești pe care le făcuse.

Ce-i păsa! Aducea amintirile serilor mai bune, prin imaginile pe care le oferea pe sub rochie; evoca perechea fericită, întruchipată de ei și pe care bronzul o copia...

Borluut simți că mai era prada ei. Degeaba se crezuse *deasupra vieții*. În zadar se socotea eliberat și în sfîrșit singur. Barbe îl urmărise, îl pîndise și în acest moment îl ispitea, îl învingea încă o dată. Barbe se afla în turn învesmîntată de clopot. Borluut nu putea deci s-o uite, să uite viața.

Și posomorît, neliniștit, coborî din nou treptele scării întunecoase, unde ecoul pasului său îi dădea iluzia că aude alt pas, apropiat și mai ușor, ca și cum clopotul îl însoțea, ca și cum Barbe venise să-l ia și-l readucea acum la trista realitate.

CAPITOLUL XII

Întrunirile de luni seara continuau la anticar, dar mai aveau loc numai ca o veche obișnuință, ca ceva mașinal. Anii răciseră entuziasmul dintîi. Unde era timpul cuvintelor înflăcărate, al proiectelor de răzvrătire? Visau o Flandră aproape autonomă, cu un conducător local, cu legi și privilegii ca odinioară. La nevoie s-ar fi afirmat separatiști. De aceea aveau aerul de conspiratori, se-ntîlneau ca și cum ar fi fost în ajunul unei acțiuni armate, mînuind cuvintele ca săbiile. Prima grijă era să impună limba flamandă în Flandra, peste tot, în adunări, în justiție, în școli, în toate actele, acte de notariat, documente politice, de stare civilă, adică să fie limba oficială în locul celei franceze, proscrisă în sfîrșit, gonită din oraș, așa cum a fost în timpul acelor faimoase litur-

ghii din Bruges [1], cînd fuseseră sugrumați în ușa bisericii toți cei care pronunțaseră cu accent străin cuvîntul de ordine *„Schid en vriend"*

Van Hulle era cel care inițiase această repunere în cinoare a limbii ancestrale ca mijloc de naționalizare. Organizase congrese și o vastă campanie petiționistă. A fost într-adevăr primul apostol al cauzei, la care au aderat apoi alții ca Borluut, Farazyn și Bartholomeus. Acum entuziasmul scădea. Nici o speranță nu se împlinise, în afară de aceea de întrebuințare a limbii. Și după ce se obișnuiseră cu faptul că avuseseră cîștig de cauză în această privință, constatau că nimic important nu rezultase pentru Bruges și că era cel mult ca și cum ai fi schimbat mortul dintr-un coșciug în altul.

Toți ajunseseră la convingerea că fuseseră înșelați de un frumos vis iluzoriu. Se văd deseori în orașele cenușii din nord, în dosul geamurilor, cîteva persoane grupate în jurul flăcării slabe a unei sobițe pe care fierbe ceainicul. Astfel se întîlneau ei luni seara, în jurul planului lor, devenit și el o flacără care abia își trage sufletul.

Fiecare își făurise propria sa viață. Anticarul, îmbătrînit, decepționat, nu se mai gîndea la patrie, ghemuit în sine, acaparat de muzeul lui de ceasornice care îi ajungea. Bartholomeus se izolase în cultul mistic al artei, cam la fel ca și beghinele în mijlocul cărora lucra, mai ales că acum era preocupat complet de vasta lucrare decorativă comandată, acea frescă menită să acopere un perete întreg din sala primăriei și care putea să-i aducă gloria.

Singuri Borluut și Farazyn mai stăruiau încă în vechiul ideal. Dar Borluut concepea acest ideal mai curînd în sensul înfrumusețării. Continuase să împodobească orașul, să salveze vechile pietre, fațadele rare și vestigiile valoroase. Restaurarea palatului Gruuthuus, care spera să fie capodopera sa, înainta. Va fi o comoară de piatră, un sipet unic.

---

[1] Liturghiile din Bruges — nume dat răscoalei flamanzilor împotriva francezilor, care a avut loc la Bruges în aprilie 1302, în timpul domniei lui Filip cel Frumos.

Cît despre Farazyn, el urmărea visul renașterii Bruges-ului,dar în sensul Vieții și prin acțiune. Într-o luni seara veni cu o nouă idee.

Înaintea sosirii sale, discuția din casa bătrînului anticar lîncezea, se tîra din gură-n gură, cădea din mers în mari goluri de tăcere, cînd nu se auzeau decît iglițele de croșetat dantelă ale Godelievei, totdeauna prezentă pentru a umple cu bere blondă cănile de gresie. Farazyn sosi exaltat și limbut

— Da, vom forma o ligă. Un plan măreț ! Va aduce renașterea și prosperitatea Bruges-ului. Și i-am găsit și un nume care spune tot, sună ca o trîmbiță „Bruges-port-la-mare"

Și Farazyn le destăinui planul său. Cum de nu s-au gîndit mai demult ? Bruges a fost puternic cînd era legat de mare. Zwyn-ul s-a împotmolit de nisip ; marea s-a retras. Atunci se săvîrșise ruina și moartea orașului. Dar nimeni nu și-a dat seama că și acum distanța pînă la mare nu este decît de patru leghe. Inginerii de azi fac minuni. Reînnoirea comunicației e un joc pentru ei. Se va săpa un canal de navigație cu vaste rezervoare, cu atît mai mult cu cît nici în secolul XV marea nu ajungea pînă la Bruges, ci doar la Damme, apoi la Ecluse. A existat totdeauna un canal. Să se facă iarăși un canal și orașul va redeveni port, deci va fi viu, frecventat și bogat.

Ceilalți ascultau indiferenți, cam neîncrezători.

Bătrînul Van Hulle, trezit parcă din visare, obiectă :

— Port la mare ! Toate orașele au azi mania asta.

— Fie, răspunse Farazyn, dar Bruges cel puțin este încă aproape de mare și a fost pe vremuri port.

Borluut interveni și în vocea lui se simți o ușoară nerăbdare. Întrebă

— Crezi că poți reface un port că poți lua orice de la capăt ? În istorie, ca și în artă, patriarhaismul este absurd.

Farazyn nu se lăsă zdruncinat în convingerea lui

— Am și depus planurile. Ni s-au promis angajamente financiare. Și statul va interveni. Vom reuși.

— Mă-ndoiesc, zise Borluut. Dar pînă atunci veți fi stricat orașul, veți fi distrus pentru instalațiile voastre zadarnice ceea ce a mai rămas din vechile cartiere și prețioasele fațade. Ah ! dacă Bruges și-ar înțelege vocația !

Borluut schiță apoi această vocație, așa cum o concepea el. Dar parcă orașul însuși n-o înțelesese ? Apele moarte au renunțat de mult ; turnurile își alungesc destul umbrele ; locuitorii sînt îndeajuns de tăcuți și retrași în casele lor.

Nu mai trebuie decît să se continue în acest sens, să se restaureze palatele și locuințele, să se izoleze clopotnițele, să se împodobească bisericile, să se nuanțeze extazul, să se mărească muzeele.

— Iată adevărul, interveni Bartholomeus, care ieșea totdeauna din rezerva sa prin elanuri bruște.

S-ar fi spus de fiecare dată că un șuvoi de apă se dezgheață iarna și vibrează deodată, țîșnind pînă-n înălțimi.

— Da, Borluut are dreptate, zise el. Aici arta plutește în aer. Ea domnește peste vechile case. Se cade să fie multiplicată, să fie refăcute Camerele de Retorică, înmulțite spectacolele, să avem mai multe tablouri de-ale lui Ommeganck [1] și alte picturi. Uite, de pildă, primitivii flamanzi numai aici trebuie văzuți. Nu-i poți înțelege pe deplin decît la Bruges. Închipuiți-vă orașul adunîndu-și aurul și unindu-și eforturile pentru a putea să achiziționeze toate tablourile lui Van Eyck și Memling care se găsesc în țară. Iată o întrebuințare a fondurilor. Farazyn, dacă ești în stare să le strîngi, ar fi cu totul altceva decît să sapi un canal și rezervoare și să răscolești pămîntul și pietrele. Asta înseamnă că am poseda divina *Adorație a mielului*, în care îngerii sînt îmbrăcați cu nori, unde în prim plan iarba e presărată de floricele

[1] *Ommeganck Balthazar-Paul* (1755—1826), pictor belgian originar din Anvers, celebru pentru scenele sale rustice care i-au adus denumirea de „Racine al mioarelor". Cele mai importante din lucrările sale se află la Luvru și în muzeele din Haga și Bruxelles.

ce alcătuiesc o nemaipomenită grădină de pietre scumpe ; că am avea de asemenea acel *Adam* și mai ales acea *Evă* pe care bătrînul maestru, într-o scînteiere de geniu a pictat-o goală după ce căzuse grea, o adevărată mamă a Spiței omenești. Ce comoară ar fi pentru Bruges, unică pe lume ! Asta l-ar împodobi și înfrumusețea și ar trezi în toată lumea curiozitatea de a-l vedea. Știți prea bine cît de mult îi atrage pe străini micul muzeu Hôpital și racla sfintei Ursula !

Farazyn, pe care primirea rece a planului său îl contrariase, nu mai răspunse nimic.

Ceilalți căzură într-o liniște intimă, în care se simțeau de acord, visînd pentru Bruges același destin inimile pioase se retrag cîteodată în mănăstiri ; aici, ar fi fost pentru inimile artistice de pretutindeni o retragere laică, însoțită de predicile clopotelor și expunerea relicvelor unui mare trecut.

In urma acelei seri la anticar și a planului Bruges-port la-mare, Borluut avea dorința să cerceteze, să știe în amănunt cum părăsise marea orașul Bruges. Trădare bruscă !

Fusese ca o adîncă dragoste care se retrage. Și orașul rămăsese trist pentru totdeauna, ca un văduv.

Cercetă arhivele, hărțile vechi. Printre altele cele ale lui Marc Gérard pe care figura vechiul canal de comunicație ; dar cele dinainte lipseau, acelea unde s-ar fi văzut Marea Nordului aproape de oraș, adică la Damme, ce fusese scăldat de maree. Mai tîrziu, aceasta nu mai ajungea decît pînă la Ecluse. Apoi au avut loc împotmoliri succesive de nisip, o retragere a mării, în așa fel încît Ecluse la rîndul ei rămase în mijlocul cîmpiei ca repudiată. Foarte repede, în mai puțin de un secol, această deplasare a mareei fu completă. Toată partea numită Zwyn și care era odinioară un braț al mării ce înainta în Flandra, se umplu și ea încetul cu încetul. Se putea vedea albia, un vast coridor de nisip, care pleacă de la malul unde se oprește acum marea.

Într-o zi, Borluut se duse să viziteze gurile apei moarte. Totul era intact, păstra forma de altădată, ca și gropile astupate, în cimitirele de la țară, care păstrează for-

ma cadavrului. Chiar și dunele se împrăștie de ambele părți, încetează să se mai opună mării, se așază în curbe paralele, ca și malurile care rămîn în urma unui curs de apă secat. Lățimea este imensă și arată încă ceea ce a fost brațul de mare pe care umblau cele 1700 de nave ale lui Filip-August. Pe aici corăbiile suple, goeletele, ca renele cu pupele vopsite intrau odată cu mareea și duceau spre orașe lînă din Anglia, blănuri din Ungaria, vinuri din Franța, mătăsuri și parfumuri din Orient.

Regiunea era odinioară prosperă și cunoscută pe tot globul. Borluut își aminti că însuși Dante o citase în *Infernul* său.

Quali i Fiamminghi tra Cazzante e Bruggia
Temendo'l flotto che inves lor s'avventa,
Fanno lo schermo, perche'l mar si fuggia.

(Așa cum au făcut flamanzii între Cadzand și Bruges, fiindu-le teamă de apa care înaintează spre ei, ridică un dig pentru a scăpa de asalturile mării.)

Pasajul este în cîntul XV, unde descrie nisipurile celui de-al șaptelea cerc care mărginește pîrîul lacrimilor

Borluut se gîndi că și aci canalele orașelor trădate de mare erau rîuri de lacrimi, nu numai la Bruges, dar și la Damme și la Ecluse pe care-l străbătuse în drum dimineața și unde văzuse un singur vapor în bazin, în sărmanul orășel mort, care are iluzia astfel că e un simulacru de port. Cît despre nisipurile lui Dante, le regăsea și pe ele în dunele dimprejur. Peisaj auster ! Borluut era singur numai cu cerul și apa. Nici un alt pas, afară de al lui, nu lăsase urme pe această vastă întindere, în acest deșert alb care era astăzi vechiul avanport al Bruges-ului. Locul răspîndea o tristețe nespusă, mai ales din cauza dunelor, lanț de coline neînsuflețite dintr-un nisip atît de fin, de parcă ar fi fost strecurat prin nisiparnița secolelor. Cîteva din ele erau acoperite de o iarbă firavă, de o blăniță verde și subțire care tremura fără-ncetare, parcă de teama de a fi tunsă. Cu toate acestea, Borluut gustă melancolia priveliștei. Avea ochii celor din nord cărora le place să reflecteze la lucruri ce-au încremenit. Și mai ales își văzu chipul în ele o

mare suferință potolită, zbucium sufletesc ce se resemnase luînd forma unor severe linii monotone.

Primi sfatul acestei mari liniști, simți mai bine zădărnicia vieții, a lui însuși și a suferințelor lui, în fața acestor dune îngheboșate, stînd la șir ca niște morminte enorme, mormintele orașelor ucise de uitarea mării. Apele ei, foarte aproape, se întindeau la nesfîrșit — mare tragică, cu culori și porniri schimbătoare.

De multe ori, Borluut și-a închipuit-o, a zărit-o din înaltul turn al Bruges-ului, cînd se cufunda în visare după ora cariionului. N-o deslușea bine din cauza ceților pe care văzduhul le țese fără-ncetare, ca un văl cenușiu care flutură și pe care numai clopotnițele și-l pot smulge. Totuși, la apusul soarelui, o ghiceai, departe, deoarece ceva începea să vibreze, să lucească la marginea zării.

Acum Borluut o vedea de aproape. Și pînă la capătul ei, s-ar fi zis că linia orizontului se întindea la infinit. Era pustie. Nici un vapor. Îngîna o melopee și avea o culoare verde-albăstruie, opacă, uniformă. Se simțea că toate culorile erau dedesubt — dar șterse. La mal, primele valuri făceau zgomot de spălătorese, băteau rufe curate, o întreagă zestre de giulgiuri pentru furtunile viitoare.

Borluut se plimbă multă vreme în această singurătate, care avea ceva de capăt al lumii. Nici urmă de om. Din cînd în cînd, cîte un pescăruș scotea un scîrțîit de scripete.

Se simțea mai sprinten, înviorat de călătorie, eliberat de sine însuși și de viața sa mediocră, înălțat la gîndul infinitului. Or, în timp ce întîrziase cam mult, pe țărm mareea urcă, năpădi plaja înmuind-o, scăldînd cu o rostogolire de lacrimi inima uscată a nisipului. Hula venea din larg cu un clocot înspumat, de parcă voia să năvălească mai departe, născîndu-se mereu din ea însăși, dar se oprea deodată la o limită precisă, pe care n-o trecuse niciodată, la o fîșie de mal mărginită de o îngrămădire de scoici, ce parcă marcau cu mărgele o frontieră de sticlă. Dincolo de ea un nisip dens, vechi de secole.

Nici o maree nu ajunsese vreodată pînă la el. Și cea de azi se opri acolo, la timp. Nici un val nu împrospătă mormîntul vechiului braț de mare, secat și mort în chip nemilos. Coridorul de nisip alb rămase gol și pustiu.

Cu toate acestea, Ecluse era acolo, foarte aproape ; se vedea clopotnița ieșind dintre copacii pe care apusul soarelui îi făcea și mai stufoși. Ce importanță mai avea ! Marea se oprise și n-o să înainteze de acum încolo. Marea este capricioasă. Iubește orașele și apoi le părăsește, se duce să se dăruiască altora, de cealaltă parte a orizontului... Așa-i felul ei. Trebuie să fii pregătit și să te resemnezi. Te vei apuca să alergi după ea ? Crezi că ea poate fi domesticită, readusă sau schimbată ca o amantă cu toane ?

Borluut înțelese mai bine, la fața locului, întunecatul eveniment al ruinării Bruges-ului. Ah ! cît de absurd îi apăru azi, în fața Zwyn-ului, acel proiect al unui Bruges-port-la-mare, văzînd ceea ce fusese aici trecutul, reconstituind vechea dramă a mării. Farazyn credea că printr-o cale artificială de apă avea să îndrepte uimitoarele capricii ale unui element al naturii, voința lui submarină, pasiunea sa dezlănțuită.

Cît despre Borluut, convingerea lui era făcută în această zi înțelesese și trăise Istoria.

CAPITOLUL XIII

Într-o luni seara, după obișnuita întrunire la bătrînul anticar, Farazyn îl însoți pe Borluut spre casă. În tîrziară și se plimbară la întîmplare, antrenați de plăcerea de a discuta, de a rătăci de-a lungul cheiurilor. Plutea în aer o ceață ușoară care dădea un nimb gingaș orașului nocturn. Luna ieșea din cînd în cînd întreagă. Clar-obscur de argint ! Și ce feerie să vezi deodată cum luna de pe cer privește luna din apă !

Borluut și Farazyn, vechi prieteni, își simțeau inimile foarte apropiate în această singurătate de întuneric. Reînviară trecutul comun, amintiri de demult, primul lor crez civic, a cărui slăbire treptată o constataseră în seara aceea la Van Hulle. Ultima întrunire fusese melancolică. Se vorbise puțin. Cuvintele se tărăgănau. De fiecare dată între ele se ivea o tăcere, cum se-ntîmplă între bătăile clopotelor. Or, dacă te simți mîhnit cînd auzi bătînd clopotele, e mai puțin din pricina sunetului lor trist, cît datorită tăcerii care urmează, una din acele lungi tăceri în care sunetul moare, cade în eternitate...

Dealtfel, timpurile frumoase ale Cauzei păreau apuse. Anticarul, primul care fusese sufletul ei, mereu înflăcărat, plin de entuziasm, îmbătrînea văzînd cu ochii. Se vădea dezinteresat de viața exterioară, orientat acum spre bucurii intime și secrete. Cît despre Bartholomeus, el nu fusese de partea lor decît din ură, pentru că mișcarea flamandă, luînd înfățișarea unei conjurații, putea să exprime astfel propria lui iritare de a fi o forță fără utilitate. Acum, cînd primise comanda frescei comunale, se liniștise, reîntors la bucuria de a crea și la cultul pentru artă.

Chiar și Farazyn, prolix și exaltat, nu mai vorbea mult și asista la întrunirile de la anticar mai degrabă din obișnuință.

— Mă duc s-o văd pe Godelieve, îi spuse el lui Borluut, cînd plecară împreună de-acolo.

Borluut nu răspunse nimic.

— Da ! are o înfățișare fermecătoare.

Și se pierdu într-o lungă descriere vorbind de părul ei atît de blond, de zîmbetul ei visător, de mișcările frumoase ale mîinilor ei cînd mînuia iglițele, cînd făcea dantelă ; o evocă astfel, pînă-n cele mai mici amănunte, luminoasă și prezentă în întunericul Bruges-ului, în timp ce se plimbau prin noapte. Borluut asculta, puțin mirat și în curînd uimit. Începu să înțeleagă. De ce nu ghicise nimic în timpul acestor întruniri de luni în care desigur anumite priviri, inflexiuni ale vocii, nuanțe în rămasul bun și strîngerea mai apăsată a mîinii ar fi trebuit să-l facă să bănuiască ceea ce acum se adeverea. Hotărît lu-

cru, nu prea era clarvăzător în viață. Nici o antenă a sensibilității sale nu funcționa. Nu vedea nimic din ce avea să se întîmple. Nu vedea evenimentele decît în clipa contactului nemijlocit cu ele.

Așadar, farmecul gotic al Godelievei se făcuse simțit fără cuvinte, așa cum se face simțit farmecul unui peisaj. O priveai cum privești orizontul. Dar era totuși curios că acest farmec avusese putere tocmai asupra lui Farazyn, fire exteriorizată și lirică, căruia îi plăcea să se pună în valoare, să stîrnească vîlva și să domine.

Oare dragostea se naște din contraste ? Dar oare Farazyn o iubea pe Godelieve, sau era cuprins de o tulburare furișată în inimă, o emoție superficială pentru că o privise prea mult în seara aceea, un accident sentimental fără urmări ?

Totuși Farazyn continuă să înșire farmecele nenumărate ale fetei și încheie

— Ar fi o soție încîntătoare !

— Cred că nu se va căsători, spuse Borluut.

— De ce ?

— Mai întîi, pentru că tatăl ei ar fi prea nefericit.

— Știu, zise Farazyn. O adoră, o ține sub aripa lui ca o cloșcă. Sărman bătrîn !

— Da ! Nimeni nu se poate apropia de ea. Nu iese niciodată neînsoțită de el. Acasă, stă totdeauna în preajma ei. Fiecare pare a fi umbra celuilalt.

— N-are importanță ! zise Farazyn. Nu se poate să nu viseze o altă existență.

Și atunci se demască deodată, începu să-i facă confidențe, îi încredință lui Borluut că Godelieve îi plăcea foarte mult și că se gîndea s-o ia de soție. De multă vreme a căutat să-i arate c-o iubește, dar ce înseamnă mărturisirea din ochi, emoția întipărită pe chip, o strîngere de mînă prelungită. Semne slabe ! Mai ales că Godelieve are întotdeauna un aer absent și se uită în altă parte cu ochii ei distrați, ochi pe care tot timpul trebuie să-i readuci spre tine pentru a relua conversația cu ea.

A încercat, de asemenea, pentru a fi mai explicit, s-o găsească singură un moment, la întrunirile de luni

seara, fie venind înaintea orei stabilite, fie întîrziind ca să rămînă ultimul. Dar anticarul n-o părăsea niciodată, paznic grijuliu al comorii sale.

Farazyn îi ceru lui Borluut să-i vină în ajutor. Ar fi plăcut pentru amîndoi să se-nrudească, și de asemenea util, din punctul de vedere al influenței lor în orientarea Cauzei. Borluut ar putea, de exemplu, s-o poftească pe Godelieve, singură, la masă într-una din duminicile viitoare. Și el să fie invitat în aceeași zi. Și după-masă să fie lăsați o clipă în doi, ca din întîmplare.

Cina avu loc cum se-nțeleseseră prietenește. Bătrînul anticar bombănise destul de mult, dar deoarece se simțea slăbit și suferind în timpul iernii aspre cu mari căderi de zăpadă trebui să renunțe, de data aceasta, s-o însoțească pe Godelieve. Masa nu fu deloc plicticoasă. Răsunară rîsete cristaline și voioase. Fiecare părea lecuit de frămîntările sale lăuntrice. Domnea un aer de sărbătoare. Farazyn vorbi mult, cu farmec, convingător, cu fraze meșteșugite ; un flux și un reflux de idei, ingenios combinate, se revărsau în valuri alintătoare spre Godelieve. Vorbi despe viață, despre lupta omului, despre dragoste, care este pentru el etapa cea mai frumoasă, oprirea, popasul necesar, hanul surîsului și al atențiilor delicate. Barbe se însufleți și ea, puțin neîncrezătoare în privința fericirii și a importanței ce se dă pasiunii. Farazyn se încăpățînă, pledă, avu cuvinte înfocate și pline de înfloriturî, toată acea elocință colorată și ușoară pe care o arăta în orice ocazie, fraze găunoase, bule multicolore, cu care jongla necontenit, fără să obosească.

Godelieve rămînea de nepătruns.

Cînd se servi cafeaua, Barbe se îndepărtă sub un pretext oarecare. Joris plecă și el din cameră, cîteva minute mai tîrziu.

Cînd se întoarseră în sufragerie după o oră, crepusculul năpădise vasta încăpere.

Cît de scurte sînt zilele în iernile Nordului ! Godelieve și Farazyn erau tot pe locurile lor. Nici unul din ei nu se mișcase. Barbe înțelese imediat că nici o apropiere nu fusese posibilă. Cuvintele lor nu se întîlniră nici un moment. Stătuseră de vorbă față-n față la masă, ca și

cum s-ar fi aflat fiecare pe alt mal al unui fluviu pe care nu-l treceau. Seara cădea și mai devreme din cauza bogatelor draperii de la ferestre. Întunericul se lăsă în cameră, se lăsă în ei. Sfîrșit de zi și sfîrșit de dragoste !...

Nimeni nu se gîndi să aprindă lămpile, de parcă semiobscuritatea purta vina stingerii unei conversații care, după un dezastru, nu mai putea fi reluată.

Curînd, Farazyn se ridică și își luă rămas bun, cu un aer puțin încurcat, lipsit de acea frumoasă siguranță de sine care răbufnea neîncetat.

Îndată după plecarea lui, Barbe se adresă Godelievei, întrebînd

— Ai refuzat ?

— Ce ?

— Nu face pe misterioasa ! Ai refuzat. Îmi închipuiam eu !

Godelieve nu părea să se sinchisească. Răspunse cu o voce blîndă

— Nu țin să mă mărit.

Apoi adăugă, cu o foarte ușoară urmă de mustrare, cel mult cît umbra unui nor, în glasul ei de lumină :

— Dealtfel, ați fi făcut mai bine dacă m-ați fi prevenit sau m-ați fi consultat înainte.

Atunci Barbe nu-și mai ascunse nemulțumirea.

Godelieve ezită să răspundă. Abia după un timp spuse:

— Îmi place mai mult să rămîn cu tatăl *nostru !*

Subliniase ultimul cuvînt. Barbe, cu firea ei supărăcioasă, văzu în asta o ironie sau o agresivitate. Se enervă imediat.

— Ești absurdă ! Tatăl nostru ! Vrei să insinuezi că numai tu îl iubești ? Da ! în felul tău, cu aluziile tale nesărate.

Conversația se învenină. Godelieve nu mai vorbi. Joris încercă să intervină, să spună cuvinte împăciuitoare. Barbe se întoarse împotriva lui.

— Poate vrei să spui acum că n-am dreptate ? Cînd tu ai fost acela care i-ai invitat !

Barbe, iritată, se ridică, se așează iar, măsură cu pasul încăperea. Vorbi singură, făcînd reproșuri, plîngîndu-se și regretînd că un proiect atît de frumos dăduse greș, avu ieșiri contra lui Joris, contra Godelievei, care tăceau ca și cum ar fi ajuns amîndoi să aibă aceeași părere... Atunci, întorcîndu-se spre Joris, rosti :

— Dar tu de ce nu vorbești ? Convinge-o. Spune-i și tu că n-are minte !

Puțin după aceea, Barbe ieși trîntind ușa cu furie, lăsînd în cameră, ca pe o dîră de furtună, foșnetul fustei ei care măturase aerul...

Amurgise. Joris și Godelieve se aflau singuri, calmi dar mîhniți. Rămaseră față-n față, fără să scoată un cuvînt. Abia se mai zăreau. Erau unul pentru altul ca o apariție consolatoare, o umbră mută, ajunsă aproape propria ei amintire care mai stăruie încă în oglinzi și în memorie. După răbufnirile Barbei, amîndoi gustară dulceața tăcerii, o tăcere de convalescență care nu vrea să fie tulburată. Simțiră că nu trebuie să spună nimic. În tăcere, inimile se înțeleg.

Joris ghicise o hotărîre definitivă, motive misterioase de care n-ai voie să te apropii și contra cărora vorbele nu pot face nimic. Doar o singură clipă, și numai pentru că Barbe insistase, îndrăzni cu mare sfială s-o sfătuiască pe Godelieve, să pledeze pentru prietenul înlăturat.

— Ar fi poate mai bine să te măriți...

Dar Godelieve îl opri cu un gest rugător și cu o față îndurerată

— Ah, nu spune așa ceva... mai ales tu !

Acest strigăt dezvălui tot ce ascundea în adîncul ființei ei. Fu ca un șir de fulgere la lumina cărora apare fundul văilor.

Joris întrezări straturile profunde ale sufletului ei. Înțelese ceea ce abia bănuise, și aproape uitase, de cînd anticarul îi mărturisise, fără să se gîndească, tulburarea pe care Godelieve o simțea față de el. Crezuse că era unul din acele sentimente nedeslușite, cum au în tinerețe toate fetele, un elan al inimii care se fixează la întîmplare, desfășurare de aripi în preajma cuibului. Acum presimțea că avusese poate pentru el o adevărată dra-

goste. Oare din cauza acestei iubiri rămăsese decepționată și refuza orice nouă încercare de a-și găsi fericirea? Să fi fost una din acele ființe care, după o experiență unică, aruncă în eternitate cheia inimii?

Joris continuă s-o privească, fără să spună nimic, fără s-o mai vadă, pierdut în visare, evocînd farmecul trist pe care-l au lucrurile neîmplinite, proiectele la care ai renunțat, călătoriile nefăcute, tot ce putea fi și nu s-a realizat.

CAPITOLUL XIV

Căminul lui Borluut devenea din ce în ce mai posomorît. Curioasele stări de nervi ale Barbei se înrăutățeau. Iritările ei erau acum dese și mai de lungă durată. Și, ca de obicei, pentru fleacuri. O neplăcere în gospodărie, spargerea unui obiect, o contrazicere, cea mai mică neînțelegere o făceau să se înfurie, să clocotească de mînie, să izbucnească asemenea unei furtuni care nu lasă în urma ei decît frunze moarte. Dar, mai mult decît înainte, crizele se prelungeau, se transformau, ajungeau la stări de apatie, la gînduri negre. Se făcea galbenă ca ceara și lacrimile îi curgeau pe obraji cum cade ploaia pe un mormînt. Joris, înduioșat, cu toate că încă jignit și cu inima sîngerîndă în urma scandalului, se silea să-i spună vorbe blînde și să creeze o atmosferă de alinare și reconciliere. Încerca să-i prindă mîna, să-i mîngîie obrazul, să restabilească o comunicare între ei. Barbe îl respingea cu asprime; și gura ei ferecată se deschidea deodată pentru o nouă explozie de vorbe violente, pentru a arunca din nou cu pietre. Joris nu mai știa cum să se poarte, ce să răspundă, cum să prevină scenele, din care ieșea cu inima frîntă. În zadar căuta să le evite, ele izbucneau de la sine, s-ar fi spus că Barbe avea regulat aceste stări, un fel de echinox care revenea periodic. În zadar își făcea dinainte planul să tacă, să lase să treacă de la el,

încă de la început, fără să riposteze. De fiecare dată se simțea luat pe nepregătite, incapabil să descifreze această carte de neînțeles a nervilor.

La început crezuse, pur și simplu, că e rea la suflet, că are o fire irascibilă și capricioasă. Acum nu se putea împiedica să presupună că există stări de inconștiență în accesele Barbei. Își spunea „E fără îndoială bolnavă...“

Și se gîndea la curioasele nevroze care în toate timpurile au degradat umanitatea, ghem lăuntric de fire încîlcite care ține legată voința și tot sufletul. Molimă înrăutățită în acest secol, ca o consecință a declinului raselor și a eredității încărcate. În ce-o privea pe Barbe, își aminti că i se povestise de moartea prematură a mamei sale, victimă și ea a unei boli obscure.

— Ce importanță are ! își zicea Borluut, fie că e bolnavă, fie că e pur și simplu rea, eu tot atît de mult sufăr ! Și sufăr din *cauza îndoielii*. Unde începe boala sau răutatea ? Pînă la ce punct poți fi conștient sau inconștient ? Dacă furia izbucnește de la sine, tot îți mai alegi cuvintele ! Și astfel, ura ezită, alternează cu compasiunea. Oricum ar fi, mi-a veștejit viața.

Atunci i se făcea milă de el, își plîngea soarta fără ieșire care nici măcar nu avea dulceața amară a durerii.

Și alte căminuri sînt întristate din cauza bolilor ; dar există boli lîncede care te fac să iubești mai mult. Femeia cu chipul pal și subțiat capătă o înfățișare de înger. Totul e blînd și trist ca un ajun de plecare. Perdelele patului au înfiorări de văluri...

Stări de nervi cum erau cele ale Barbei — presupunînd că n-ar fi fost manifestări de răutate — erau o boală crispată, ostilă, descurajînd îngrijirea duioasă, respingînd orice poțiune calmantă, strivind florile aduse să-i țină de urît. Asemenea maladii istovesc și te fac să te detașezi repede.

Joris simți că dragostea lui s-a sfîrșit, după atîtea frămîntări, după atîtea alternative dureroase între violențe și întoarceri de afecțiune. Flux și reflux care se jucau cu bucuria lui. În cele din urmă își retrase inima din acest joc de maree. Acum se socotea recuperat, redat lui însuși, indiferent față de peripețiile zilnice, retras

singur în acea ultimă încăpere a sufletului, unde fiecare poate în sfîrșit să se regăsească și să fie propriul său stăpîn. O singură mîhnire îi rămăsese aceea de a nu avea cel puțin compensația copiilor și că în casă domnea tot atîta tăcere ca și în inima lui. Și asta era desigur o consecință a stării de sănătate a Barbei. Totuși, odinioară, visase atît de mult să aibă într-o zi o familie numeroasă. Își amintea că, pe cînd erau logodiți, a condus-o pe Barbe la Muzeu în fața tripticului lui Memling, unde figurează sfînta Barbe, patroana ei, și cît a fost de emoționat înaintea donatorilor înconjurați de cei unsprezece copii ai lor, familie patriarhală, fețe alăturate și asemănătoare. Își imaginase că va avea la rîndul lui un cămin ca al acestui Guillaume Moreel primar al Bruges-ului, pe care Memling îl pictase.

Acum frumosul vis luase sfîrșit, odată cu soția fără dragoste și casa fără copii. Borluut, în plus, nu vedea multă lume, fiind puțin sociabil, plictisit de conversații banale și de vizite oarecare. Vechea sa casă de pe Dyver, cu fațada înnegrită, cu ferestrele înalte, cu geamurile verzui de culoarea canalului din față, încadrate în cercevele de lemn, se odihnea somnoroasă, închisă, cu storurile lăsate, ca locuința unui absent. Abia dacă suna cineva ; era un furnizor sau un client. Barbe nu avea nici o prietenă. Soneria scotea un țîrîit scurt ca pentru a face mai palpabilă, și mai deplină liniștea nesfîrșită. Apoi imediat coridorul redevenea un drum al tăcerii. Borluut nu se mai ducea nici măcar la întrunirile de luni seara, la anticar. Renunțase pînă și la ultima distracție, și acum îi lipsea. Încetaseră ca de la sine, fiecare rărindu-și vizitele, apoi nemaivenind deloc. Bartholomeus se izolase, pentru a se concentra asupra frescei pe care o începuse, asemuindu-se din ce în ce mai mult cu beghinele printre care lucra. Cît despre Farazyn, de la dezamăgirea sa amoroasă cu Godelieve, îi era greu să se afle, în fiecare săptămînă, de față cu ea o seară întreagă. Dealtfel, se enervase din cauza refuzului și rupsese relațiile chiar cu Borluut, învinuindu-i, pe el și pe soția sa, de a fi sfătuit-o pe fată să nu accepte. Circulaseră tot felul de vorbe, zvonuri și răutăți care denaturaseră cele întîmplate.

Borluut se trezi singur.

Și-atunci, desprins de toți, își regăsi, invincibilă și mai înfocată, iubirea pentru oraș. De fapt nu trăise niciodată decît pentru și în acest vis. Să împodobească orașul, să-l facă mai frumos decît toate celelalte ! Chiar și cînd urca în turn și obosea cu mînuirea grea a clopotelor, era pentru a-l înfrumuseța, pentru a-l încorona cu această cunună din flori de fier. Toate lucrările sale de reconstituire și de restaurare aveau același scop, ca fiecare stradă să aibă ceva al ei, blazonul de piatră, fațada ornamentată ca un patrafir, sculpturile pline de mișcare ca un umbrar. El fusese acela care salvase de la moarte toate aceste comori ale trecutului, care le dezgropase din pereți, din mortar, din var, din cărămizi, din giulgiul murdar al ignoranței. Le reînviase. Era deci ca și cum le-ar fi dat viață, le-ar fi creat pentru a doua oară. Trudă uriașă ! Geniu clarvăzător ! Oamenii începuseră să-și dea seama în țară de valoarea lui. Printr-o dureroasă ironie a vieții, pe măsură ce căminul i se întuneca, faima lui devenea tot mai mare. Lucrările și comenzile erau din ce în ce mai multe. Regăsi și înnoi sute de case din al XV-lea și al XVI-lea secol. În plus, terminase reconstituirea palatului Gruunthuus, pe care o considera drept o capodoperă. Vechiul palat, cînd îi fusese predat, era într-o stare de plîns. Tristă decădere a unei nobile arhitecturi, unde se mai vedeau încă pe față armoriile seniorului Jean d'Aa, stăpînul casei, care le adoptase în 1340. Regele Angliei locuise acolo în timpul războiului celor două roze. Acum clădirea ajunsese într-o stare jalnică. Slujise ca Munte de Pietate. Zdrențele săracilor fuseseră primite între aceste ziduri care păreau ele însele zdrențe ale secolelor ! Sărăcie în sărăcie, ca niște lacrimi în ploaie. Borluut privise palatul așa cum privești un cerșetor. Ce să faci ca cerșetorul să-și lepede veșmintele peticite și să apară îmbrăcat în hainele cele mai frumoase, cu giuvaeruri de preț, împodobit ca un prinț care se-ntoarce acasă, în orașul de baștină ? Cum să scapi de pecinginea timpului ? Borluut împlini acest miracol. Galvaniză ruinele. Dărui vederea ferestrelor oarbe, vindecă arcadele paralizate, făcu să se înalțe turnulețele chircite. Însufleți iar basoreliefurile roase de ploi și vînturi, chipuri șterse, amintiri pierdute

în negura memoriei care răsar brusc și se precizează. Toate se trezire la viață. Balustrada dantelată se întindea neștirbită ; ornamentele florale se împrimăvărară, ogivele își arătau noul arc.

Restaurarea lui Borluut se încheiase. Ce se va întîmpla cu vechiul palat reconstituit ? Dar oare lucrurile nu se cheamă unele pe altele ? Există analogii misterioase. Un ritm conduce universul. Destinele se armonizează. Cînd casa este gata, vine oaspetele pe care-l merită și care trebuie să vină. Astfel, cînd palatul Gruunthuus fusese un cerșetor, obosit de lungile peregrinări ale istoriei, așezat pe unul din cheiurile Bruges-ului, el nu cunoscuse decît sărăcii care se asemănau cu el. Ajunsese Munte de Pietate. Din contră, imediat ce palatul, ca atins de bagheta unui vrăjitor, redeveni el însuși, destinul i se schimbă. Tocmai atunci muri o văduvă bătrînă, care lăsă moștenire palatului, pentru a fi conservată și expusă, o minunată colecție de dantele de Bruges. Palatul, devenit o adevărată dantelă în piatră, era menit să ajungă un muzeu de dantele de Bruges. Atracție misterioasă ! Totul își corespunde. Ce se întîmplă depinde de ce meriți. Și evenimentele se-mplinesc așa cum ți-ai croit sufletul.

În sală fură așezate gingașele minuni brodate cu acul, cu croșeta. La cîteva dintre ele se lucrase probabil o viață întreagă. Unele constituiau un adevărat tablou cea cu vînătoarea, unde se pot vedea vînătorul, cîinele, potîrnichile ; sau cea cu patimile, semnată în 1529 de sora episcopului de Bruges, care arăta veșmintele Veronicăi, cocoșul sfîntului Petru, soarele și luna. Și piese de o raritate unică pînza primei împărtășanii a lui Carol al V-lea donată de el bisericii din Audenarde și ajunsă aici, cu armele sale într-un colț, coroana Sfîntului Imperiu pusă pe Mielul pascal, care pare dominat, strivit sub această povară, neînduplecată chiar și față de ceea ce este divin.

Peste tot, desfășurarea încîntătoarelor dantele în fîșii late sau în dreptunghiuri simetrice. O imaginație nesecată flori, frunze de palmier, șerpuire de linii, tot atît de misterioase ca și liniile palmei. Dantelele nu se aseamănă oare cu un vitraliu de pînză ? Nu alcătuiesc o geografie de fire. pîraie, valuri, troiene de zăpadă, curgere liniștită,

aici secată sau băută, ajungînd la goluri, dincolo împrăștiindu-se în meandre, în mici unde care se-ntîlnesc și se despart.

Caracteristica dantelelor de Bruges o constituie trăsăturile intermediare care unesc petalele de trandafir, desenele risipite. Alte dantele sînt ca filigranate. Cele de Bruges par o argintărie masivă, cu toate că sînt atît de delicate. Grădină albă ! Margarete și ferigi de gheață, așa cum se nasc iarna pe geamuri și pe care o suflare le-ar spulbera.

În prețioasa colecție se găseau piese care proveneau chiar din 1200. Nu era logic ca ele să ajungă aici ? Această frumoasă idee de a colecționa dantele nu putea să se fi ivit în altă parte decît la Bruges, Bruges-ul beghinelor, al veșnicelor dantelărese, al monumentelor cu dantelă de piatră, unde s-a făurit sub numele dulce, ca un cuvînt îngeresc care rezumă întregul oraș *Muzeu de dantele*. Cînd s-a inaugurat palatul restaurat, acesta stîrni o admirație unanimă, care spori faima lui Borluut. Hotărît lucru, era geniul cel bun al cetății, care-o dezvăluia ei însăși, scoțîndu-i la iveală comori ascunse, pînă și de ea neștiute.

Fu răsplătit cu onoruri publice. Se dădură serbări în cinstea lui și i se cîntară serenade. Îi fu acordată în același timp o altă onoare care îl măguli și mai mult. Gilda arcașilor Sfîntului Sebastian îl alese în unanimitate președinte. Era cea mai veche corporație a orașului din anul 1425, ea primea de la guvernator o rentă anuală de 100 de lire bătute la Paris. Dealtfel, luase parte și la cruciade ; și din această cauză, și astăzi încă, în cortegiile și Ommegancks-urile în care figura, erau și mici negri, turci, călăreți cu turbane pe cap, care mergeau sub secularul ei stindard. Corporația ocupa și-acum același local de la capătul străzii Carmes, unde se mutase în secolul al XVI-lea, vechiul palat cu turnulețe zvelte, grațioase ca un trup de fecioară. Totul se păstrase intact registrul cu dispoziții testamentare-funerare pe care fiecare membru nou înscris era obligat să-l semneze, alocînd sume pentru slujba sa de înmormîntare și alte mărunte întrebuințări de fonduri după moartea sa ; bijute-

riile donate de ducele de Gloucester și de către suveranii membri ai corporației, obiecte ca de pildă cupe de onoare, o pasăre și un sceptru de argint cizelat, care constituiau însemnele regelui arcașilor și ale Șefului. În sala de onoare se înșiruiau portretele tuturor celor care au avut una sau alta din aceste funcții, ținînd în mînă secularele argintării care mai pot fi văzute în sipete. Aceste portrete eternizează cele mai mari nume din Flandra, căci Șef se alege numai o persoană de prim rang prin naștere sau prin fapte strălucite. Breydel [1], neînduplecatul membru al miliției comunale, fu Șef al Gildei arcașilor Sfîntului Sebastian ; de asemenea acel Jean Adornes, cavaler cruciat, donatorul bisericii din Ierusalim în care trăiește imaginea sa de piatră, deasupra mormîntului unde odihnește. Datorită atîtor glorioase amintiri, această funcție constituie una din demnitățile onorifice cele mai respectate ale orașului. Ea fu atribuită spontan lui Borluut pe care numele său îl îndreptățea s-o primească — căci aparținea vechii nobilimi feudale (unul din strămoșii săi fusese eroul bătăliei de la Gavre), dar mai ales pentru că celebrele sale lucrări și restaurarea palatului Gruunthuus îl desemnau pentru alegere. După ce fu ales, primi investitura conform ritualului ; la banchetul inaugural figura, cum se cuvine, tradițională mîncare din creste de cocoș, ca aluzie la tragerea la țintă cu arcul și la păsările care cad de pe stîlp.

Borluut se simți fericit. Retrăi astfel trecutul, fu, un moment, contemporanul erei glorioase. El îi reconstituise decorul. Acum atinse și spiritul ei. Inima veche a Flandrei rămînea în Gilde, în cutele decolorate ale stindardului lor, pe buzele vechilor portrete care îl vor ajuta în tăcere și vor deveni astfel apărătorii Cauzei. Borluut cunoscu bucuria împlinirilor. Făcuse bine că iubise orașul, că-i recrease trecutul, că dorise să-l vadă trăind în frumusețe, să facă din el o operă de artă, și anume, opera

[1] *Breydel* sau *Breidel Jean* — tribun al poporului care a jucat un rol important în timpul vestitelor Liturghii din Bruges, a contribuit la victoria milițiilor comunale la Courtrai și a ridicat masele împotriva ocupației franceze în Flandra, la începutul secolului al XIV-lea.

sa de artă. Cel puțin dragostea pentru oraș nu l-a înșelat, și-o simțea împărtășită în acest minut al triumfului...

Ce mai însemnau de-acum înainte toate mărunțele neplăceri omenești, căminul său mohorît, Barbe cea nervoasă, cîteva strigăte și certuri, cenușa cotidiană din vatra casei sale ? *Deasupra vieții !* Suia treptele visului său cum suia în turn. Visul său era și el un Turn din înălțimea căruia vedea orașul pe care-l iubea din ce în ce mai mult, privindu-l cît de frumos e cînd doarme.

CAPITOLUL XV

Într-o zi de iarnă, Borluut își dădu seama că-și împlinise idealul, o armonie desăvîrșită a cetății care ajunsese, în fine, o operă de artă de culoarea unui vechi tablou din muzee. Zăpadă și aur ! Fulgii se adunaseră în timpul nopții... Acum, în timp ce urca în turn, soarele se arătă și auri albeața omăturilor. Orașul apăru atît de transfigurat și de pur ! Chiar și lebedele de pe marginea canalelor se simțiră înjosite. Alb supranatural, diafan cum e doar cel al crinilor.

Totul era alb. Borluut simțise întotdeauna farmecul și, ca să zicem așa, beția, desfătarea, albului. Încă din copilărie degetele sale vibrau cînd apucau albiturile. Fețele de masă proaspete de duminică, rufele uscîndu-se pe pajiște, la spălătoriile din jurul orașului, stiharul preoților în timpul procesiunilor comunicau ochilor săi un tremur ușor, ca o mîngîiere a ceva dumnezeiesc. Azi, Bruges se oferea într-o mantie cu desăvîrșire albă. Vechile acoperișuri, intrările roșii, deveniseră grădini albe în pantă. Pe geamuri înghețul pusese perdele de dantelă. Clopotnițele oficiau în pelerine de hermină.

Parastas pentru o ființă neprihănită ! Doliu alb, coroane din mărgele de promoroacă, și vălul dulce de cununie al zăpezii. Cetatea se micșorase parcă. Ai fi cre-

zut-o mai mare. Părea astfel din cauza veşmîntului lung de muselină. Murise. Ce poate fi mai trist decît cineva care moare la prima împărtăşanie, în aceeaşi zi, în rochia cea nouă? Mică mireasă a morţii. Bruges era aceea... Borluut o privi, ţeapănă şi de un alb imaculat. Cînd trebui, la ora obişnuită, să înceapă concertul, tremură şi abia îndrăzni s-o facă. Ce imn destul de cast, ce motet pentru beghine destul de fluid putea găsi ca să moduleze o moarte atît de blîndă? Încercă surdine, arpegii noi, melodii abia schiţate, o desfrunzire de acorduri, o cădere de pene neprihănite ca îngrămădirea zăpezii pe un sicriu care a şi fost coborît în zăpadă.

Toate îşi dădeau răspuns cariionul venea ca de dincolo de viaţă, în timp ce oraşul părea că intrase în eternitate.

CAPITOLUL XVI

Barbe era superstiţioasă. Cu tenul de spaniolă, cu chipul smead pe care sîngera gura-i prea roşie, avea într-adevăr înfăţişarea sufletului ei. Căci ardea lăuntric de o credinţă, spaniolă şi ea, religie violentă şi întunecată, plină de chinuri, de răni, de lumînări, de frică de moarte. O sută de temeri superstiţioase îi torturau viaţa, ca nodurile unui ciliciu. Vinerea, în fiecare săptămînă, şi în 13 a fiecărei luni stătea încordată în aşteptarea unei nenorociri. O oglindă spartă prezicea o agonie. E drept că avusese de mai multe ori confirmarea presentimentelor şi viselor sale. Poate că din cauza bizarei ei nevroze era prevestită de ceea ce avea să se întîmple. Nervii comunicau cu invizibilul. Îşi agăţau firele de nenorociri ce aveau să vină, de clopotele viitoarelor dolii, de inimile înrudite şi pînă şi de cea a lui Dumnezeu. Telepatie mentală care se propagă de la suflet la suflet, ca o telepatie astrală care se propagă de la o stea la alta.

Făcuse de curînd o plimbare însoțită de tatăl ei care, deși stătea mereu în casă, avu brusc dorința de a ieși cu dînsa, cuprins de tandrețe și de o pornire afectuoasă, ca și cum ar fi avut o remușcare tîrzie, un regret pentru prea marea răceală care exista de o vreme atît de îndelungată între el și Barbe. Hoinăriră multă vreme, la întîmplare, cu pași mărunți, cu mersul ritmat de cadența clopotelor care toată după-masa sunară fără întrerupere din înălțimile clopotnițelor răzlețe. Dangăt pentru parastasele de-a doua zi !

La poarta Saint-Sauveur, ca și pe zidurile învechite ale bisericii Notre-Dame, Barbe remarcă mai multe anunțuri funerare decît văzuse vreodată, mari ferparuri publice care vesteau, după datină, serviciul divin ca pe un spectacol. Și numele defunctului sărea în ochi, cu litere de-o șchioapă. Întîlniră și un sicriu purtat pe umeri de lucrătorii unui tîmplar și care era dus, gol și neacoperit, spre locuința unui mort. Hotărît lucru, moartea plutea în aer, le dădea tîrcoale. Trebuia să intervină și un avertisment mai decisiv. Ajungînd în spatele spitalului, văzură deodată pe micul pod o îngrămădire de oameni. Bărbații strigau, femeile ridicau brațele la cer, năucite, albe ca varul. Aflară că s-a zărit un înecat, un corp care plutea acolo, fleșcăit și umflat în canalul verde-albăstrui. În acel loc apa e întunecoasă și nu mai are reflexe, s-ar zice că se adîncește la nesfîrșit. Oare înecatul revenea din această prăpastie a tăcerii ? Văzuse fundul canalului ?

În locul acela se pare că moartea e și mai cumplită. E un sfîrșit mai rău ca moartea. Trebuie să fi atins culmea disperării ca să te arunci în apă, acolo !

Barbe îl trase pe tatăl ei, ca să nu vadă înfățișarea groaznică a înecatului, care avea să fie scos din canal se-ndepărtară repede, tăcuți, obsedați de imagini funebre. Fără îndoială că anticarul cugeta la propria-i moarte. Barbe înțelese fără a avea puterea să-l abată de la acest gînd, să găsească vorbe împotriva a ceea ce e de neînlăturat.

Puțin timp după aceea, într-o noapte, se deșteptă deodată și o trecură fiorii. Soneria se auzi de mai multe ori, apăsată nerăbdător. Barbe se gîndi imediat „Ne-

norocirea sună la uşă!" Într-adevăr, fu anunţată că bătrînul anticar era într-o stare dintre cele mai grave. Se culcase şi, cînd să adoarmă, avusese un atac, chemînd în ajutor cu un strigăt disperat care răsună prin toată casa. Acum zăcea nemişcat.

Nu se ştia nimic. Medicii nu sosiseră încă.

Cuvinte aruncate în grabă de o slujnică ; şi casa fu în picioare, toţi năuciţi, cuprinşi de frică şi hohotind de plîns ; şi goana prin oraşul adormit în această blîndă noapte de vară, care părea cu totul nepotrivită cu posibila moarte. Cînd sosiră Barbe cu Joris, Van Hulle nu-i mai recunoscu. Avea ochii închişi ; capul i se vedea între pernele pe care le strivea, ca şi cum ar fi fost îngreunat de tot sîngele gonit spre creier. Mici linii vineţii îi pătau pielea, ca vinişoarele de sînge pe care octombrie le pune pe frunzele viţei de vie. Avea o respiraţie grea, horcăitoare, care răzuia liniştea. Godelieve se afla lîngă el, în picioare, la marginea patului, aplecată peste bolnav, albă ca varul, părînd că vrea să-i ofere suflarea ei puternică şi toată viaţa pe care era gata să i-o dea. Veniseră şi medicii, căci, în panică, alergaseră la mai mulţi. Aceştia priviră, pipăiră, prescriseră remedii paleative, anunţînd că era prea devreme să se pronunţe, că vor veni a doua zi ; apoi se retraseră gravi şi indiferenţi.

Noapte lungă, noapte nesfîrşită, tristă veghe, care fu şi mai tristă în zorii zilei... Deznădejdea lămpii cînd păleşte în lumina dimineţii.

Agravarea era evidentă. Van Hulle avusese o congestie cerebrală pe care o arătau dealtfel diferite simptome, roşeaţa obrajilor şi starea de somnolenţă. Cînd veniră din nou, medicii declarară cazul critic şi şansele de salvare minime. Godelieve stătea tot la marginea patului, dînd îngrijiri bolnavului, luptînd, nădăjduind încă în pofida lipsei de speranţă. O susţinea dragostea ce-o avea pentru tatăl ei, acest sentiment duios pe care îl împărtăşiseră, exprimîndu-l prin atîtea atenţii şi mîngîieri, printr-o afecţiune unică, pe care numai ei doi ştiuseră s-o aprecieze în manifestările de fiecare clipă. Şi acum încă ea îl chema, îi rostea numele cu diminutivele cu care se adresau unul altuia, acele alintări fără nici o

noimă : nume de animale sau flori, monosilabe, epitete, prescurtări, bîiguieli, semne convenționale, parole ale tuturor celor ce se iubesc, pentru a-și arăta că sînt *altcineva* unul pentru altul, decît pentru restul lumii.

Îl săruta în același timp pe obraji, pe mîini, plimbîndu-și buzele, imaginîndu-și că va îndepărta răul dacă își va fi apăsat gura peste tot.

Barbe, dimpotrivă, umbla prin cameră, îngrijorată, enervată, cu izbucniri zgomotoase de plîns, apoi cădea în fotoliu, apatică, sau părea că se uită foarte departe, dincolo de viață.

Între timp, Joris alerga întruna. Noaptea căută medicii, îl trezi pe farmacist ca să prepare medicamentele. Spre dimineață trebui să meargă la preotul parohiei să-l roage să-i aducă lui Van Hulle ultima miruire și împărtășania de moarte.

Venise ora durerii pentru vechea locuință, ora cînd preotul intră, înveșmîntat în alb și înfășurat în etolă, avînd cu el cutia în fundul căreia se află azima împărtășaniei ; înaintea lui mergea un copil de cor, care scutura un mic clopoțel. Slujnicele pătrunseseră și ele în camera stăpînului bătrîna Pharaïlde, care era în slujba lui de mai bine de douăzeci de ani, plîngea cu suspine, lăsînd boabele lacrimilor să se prindă în șiragul de mătănii. Toată lumea îngenunche. Godelieve rînduise un mic altar pe un scrin, altar alb, acoperit de un văl de dantelă încă neterminat, pe care îl făcuse pentru Madona de pe strada ei, fără a bănui că țesea cu firele zilnice vălul agoniei tatălui ei. Se așeză anafornița. Rugăciunile începură murmurate, confidențiale, fîlfîit de aripi întredeschise, cuvinte latinești în pragul tăcerii. Cînd preotul îi mirui fruntea și tîmplele cu untdelemn sfințit, obrazul bolnavului tresări. Să fi fost o rămășiță de sensibilitate ? Barbe, care se afla foarte aproape, cu nervii încordați la culme, reflecta pe fața ei toate aceste alternative, avînd o fire impresionabilă ca o oglindă și care trăiește din reflexe.

Între timp, oficiantul se dusese să ia anafornița de pe masă. Se apropie de pat cu azima împărtășaniei între degete. Toți se înclinară. Clopoțelul copilului de cor sună

din nou, zgomot ascuțit și totuși cristalin, țîrîit plăpînd, sfeștoc al sunetului care învioră puțin pe cei de față, cufundați în rugăciune.

Descleștară dinții anticarului pentru a-i da cuminecătura. Celor care se aflau mai aproape de pat li se păru că, înainte de a închide gura, Van Hulle a scos un murmur ușor. Barbe se arătă speriată și nutri o mică speranță. Pretinse că tatăl ei a vrut să spună ceva, că auzise clar strigătul lui, cu toate că fusese slab și înecat. Rostise „Au sunat..."

Bîlbîiri ale inconștienței, imagini confuze ale delirului ! Poate că simțise prin unde și reflexe succesive, din adîncul morții sale, ceea ce se petrecea la suprafața vieții. Cuvîntul auzit de Barbe era explicabil. Din toată ceremonia împărtășaniei, el nu percepuse fără-ndoială decît sunetul clopoțelului scuturat de copil, printr-o sensibilitate care mai supraviețuia în auzul său și care transmisese printr-un ultim nerv lucid senzația la creier. „Au sunat." Auzise probabil clinchetul prin vibrațiile instinctive ale timpanului, un ultim ecou al vieții. În preajma morții auzise cum sunase clopoțelul...

Dar atunci de ce acest plural ? Barbe, fără-ndoială, prea nervoasă și cu moartea întipărită în suflet, își închipuia că auzise o frază care nu se născuse decît în ea.

Toată ziua bolnavul horcăi în locuința tăcută. Din cauza marii liniști religioase, acea liniște de biserică pe care boala o iscă în jurul ei, se auzea tic-tacul încîlcit și scrîșnit al muzeului de ceasornice. Limbile pendulelor se mișcau încoace și-ncolo ; rotițele ceasurilor aveau aerul că macină timpul ; era un zgomot necurmat, puțin răgușit și care puncta timpul. Godelieve fu mișcată auzindu-le. Tatăl ei le iubea atît de mult ! Împreună cu ea, erau cele mai sigure și scumpe prietene ale sale. Ce se va alege de ele cînd tatăl ei nu va mai fi ? Pe Barbe, dimpotrivă, o enervau zgomotul îi călca pe nervi. Îi ceru lui Joris să le facă să înceteze, să oprească aceste mari pendule care, în oscilația lor, îi mișcau și inima din loc, mecanisme ce sfîșiau neîncetat ceva în sufletul ei.

Casa amuți de tot. S-ar fi zis că murise înaintea stăpînului.

Starea anticarului se înrăutăți în cursul serii. Respirația răzuia liniștea la intervale din ce în ce mai mari, mai adînci. Vinișoarele violete se umflară. Toată fața îi era congestionată ; năduşeala îi broboneа fruntea cu o coroană de lacrimi. Corpul tresărea din cînd în cînd cu zvîcnete puternice. Bătrînul, încă în putere, lupta contra morții ; își întinsese picioarele și le proptea în tăblia patului, pentru a se apăra mai bine. Dar deodată lupta păru că încetează.

Surveni o acalmie, o înseninare ; vinișoarele păliră, fața deveni calmă, cu un început de zîmbet, căpătînd un fel de lumină supranaturală, ca și cum fruntea îi era atinsă de o dimineață necunoscută. Plini de uimire, cei de față îl văzură pe bolnav mișcîndu-se, revenind la viață, parcă.

În mod clar de data asta și cu o înfățișare fericită, de bucurie imensă, îl auziră spunînd în două rînduri „Au sunat !..." „Au sunat !..."

Apoi, ridicîndu-se puțin, întinse brațele pentru a se rezema, așa cum în canalele Bruges-ului se reazemă pe aripile ei lebăda care vrea să iasă din apă cînd trebuie să piară ; și bătrînul muri, luîndu-și parcă zborul — de un alb fără prihană.

În clipa următoare, Barbe se prăbuși, țeapănă, galbenă ca ceara pradă unei crize de nervi. Joris trebui s-o ridice, s-o întindă pe un pat, unde rămase multă vreme lipsită de puteri. Cînd reintră în camera mortuară, privi la vechiul său prieten, suflet nobil, primul apostol al cauzei flamande. Odihnea cu aerul unui ales... Chipul lui era atît de puțin omenesc ! Părea propria sa statuie de marmură un bust care copiase ceea ce fusese el, cu transfigurarea artei, avînd frumusețea unei materii mai pure. Godelieve îl îmbrăcase repede pentru ultimul drum, dar cu multă grijă, fără să-l clintească din loc, nici să-i facă vreun rău. Ea se ruga în genunchi, scăldată în lacrimi tăcute, la picioarele patului.

Cînd îl văzu pe Joris îl întrebă

— Barbe avea dreptate. Ai auzit ultimele lui cuvinte ? Le-a mai repetat o dată „Au sunat".

— Da, s-a gîndit probabil la ceasuri ; era visul vieții lui. Va fi crezut că în sfîrșit au sunat toate odată.

Godelieve se cufundă iar în rugăciuni, zguduită de suspine și cuprinsă de remușcarea că vorbise în fața mortului, chiar dacă vorbise despre el...

În cameră, vara, la orele șase după-amiază era o căldură înăbușitoare, pe care mirosul agoniei și al medicamentelor o făcea foarte greu de suportat. Trebuia aerisit. Joris deschise fereastra care dădea spre grădină și împrejurimile ei, o întindere de curți cenușii, pajiști verzi și pîlcuri de arbori. Borluut privea fără să vadă, abătut de a fi contemplat moartea care era pentru el un exemplu, o lecție dată parcă de pe pragul infinitului.

„Au sunat." Borluut înțelesese imediat. Bătrînul muribund își împlinise visul ! Nu sperase deci în zadar, nici nu avusese fără rost această dorință. Numai voind cu putere anumite lucruri, meriți să le dobîndești. Efortul uman nu e zadarnic. Doar el are însemnătate, pentru că se împlinește cînd se termină. Deci își ajunge lui însuși și se consumă în sine.

Astfel, bătrînul anticar dorise atît de mult ca ceasurile și pendulele sale să fie, într-o zi, la unison. Și le auzise sunînd, într-adevăr, pe toate odată, la aceeași oră, ora morții sale. Moartea înseamnă împlinirea visului fiecăruia. Atingi, în lumea de dincolo, ceea ce ai dorit toată viața. Te realizezi deci, în fine, pe tine însuți !

Borluut, cufundat în abisuri de vis, se gîndi la sine. Și el trăise pînă acum în plină visare, înflăcărat de frumusețea Bruges-ului, închinîndu-și viața acestei unice iubiri și acestui singur ideal, care îl și consolaseră de zilnicele decepții ale unui cămin fără fericire. Trebuie să te mulțumești cu visul tău, ca o dorință imensă și exclusivă. Căci visul, gîndi el, nici măcar nu e vis, ci o *realitate anticipată*, pentru că se împlinește în clipa morții.

Între timp „alesul" odihnea ; nici un foşnet nu se auzea de-afară, deşi fereastra era deschisă. În camera mută bîzîiau doar cîteva muşte care zburau, fulgi de zăpadă neagră, muzică a două aripi. Şi îţi părea solemn murmurul musculiţelor care parcă nu fuseseră trimise aici decît pentru a te face să simţi şi mai tare tăcerea de care nu eşti conştient şi pe care n-o poţi măsura decît prin zgomot ; ea se arată cu atît mai vastă, cu cît zgomotul este mai mic. Astfel, tăcerea păru mai tăcută, şi mortul mai mort. Gîzele efemere făceau să fie înţeleasă eternitatea.

Şi multă vreme, maşinal, Joris ascultă muştele bîzîind ; una se aventura pe pat, pînă pe obrazul mortului, de care nu-i mai era frică.

DRAGOSTEA

CAPITOLUL 1

Godelieve, după moartea anticarului, venise să locuiască cu sora ei în casa lui Joris. Nu mai avusese curajul să rămînă singură, din cauza dispărutului, a amintirilor pe care i le trezea.

— De ce ți-e frică ? era întrebată.

— De nimic și de toate. Se crede întotdeauna că morții nu sînt morți de-a binelea și că se vor întoarce.

Godelieve se speria de umbra ei, de propriu-i pas, de cel mai mic zgomot neobișnuit. Reflexul chipului său în oglindă venea spre ea ca o fantomă. Îi era teamă, în special noaptea, se purta ca un copil, se uita sub pat, scutura cutele de tăcere ale perdelelor. I se părea în fiecare clipă că se va izbi de un cadavru. Ah, acele spaime ale zilelor de după moarte. Și grija față de defunct, scrupulele de a nu-i fi închis bine ochii. Și mirosul ușor de neînlăturat, care stăruia fad și perseverent în odăi, de la sudoarea agoniei sau de la ceara lumînărilor arse.

Godelieve simți neapărat nevoia să părăsească vechea locuință din strada Corroyeurs-Noirs, numai pentru un timp, credea ea, ca să lase să se șteargă amintirile, imaginile și urmele funebre. Dar trecuseră luni de zile și mutarea provizorie părea definitivă.

Și Joris fusese impresionat profund de scenele acestei morți, cum se întîmplă întotdeauna cînd te afli chiar în preajmă, și cînd e vorba de cineva apropiat. Fiecare raportează clipa supremă la persoana sa. Te vezi și pe tine zăcînd palid, de paloarea din urmă. Ai deodată, în

mijlocul vieții, al ambițiilor, al grijilor, al afacerilor, viziunea singurei realități. Compari ceea ce ești cu ceea ce vei fi. Joris, într-adevăr, se gîndea mult la moarte. I se întîmpla, stînd în fața unei oglinzi, să-și închidă aproape ochii și să se privească, din cauza depărtării și a palorii pe care ți-o dă o oglindă, ca și cum ar fi avut acea față mai suptă și mai palidă pe care o va avea cînd va fi mort!

Cu toate acestea, sfîrșitul lui Van Hulle îl tulburase stîrnindu-i o neliniște mai mare. Fusese pentru el ca un exemplu, o lecție solemnă pe marginea mormîntului. Își aminti săptămîni întregi ultimele viziuni ale anticarului, care-i încîntaseră probabil agonia și zîmbetul de extaz de pe chipul său. Auzi multă vreme strigătul său suprem „Au sunat!" Își împlinise deci visul, deoarece îl dorise atîta. Trebuie să fii demn de astfel de împliniri...

Joris rămase pierdut în gînduri, întorcîndu-se cu cugetul spre trecut, recapitulîndu-și viața.

Și el trăise în plină visare. Dacă cineva își merită visul cu prețul de-a renunța la viață, putea și el să-l merite. Căci renunțase de mult să trăiască pentru sine. Se dedicase în întregime cetății, se exteriorizase, se transpusese în ea. Desigur că-i va fi dat, ca și lui Van Hulle, să-și contemple idealul în clipa morții.

Dar timpul e scurt! Și realizarea visului, atît de anonimă în ce-l privește! Alții, artiștii, creatorii trebuie să se vadă în acel moment nemuritori și încununați de laurii care să ajungă a le răcori fruntea acoperită de o nădușeală de foc. El, din cauza operei sale obiective, ar putea numai, aproape ca anticarul, să exclame înainte de a muri „Orașul este frumos... Orașul este frumos", fără să se bucure cu un orgoliu personal, nici să învingă moartea, știindu-și numele proiectat peste secole. Pentru această deșartă împlinire renunțase la viață.

Joris rămase multă vreme tulburat, nedumerit, nesigur pe soarta sa și pe sine însuși. Urmase pînă acum un drum monoton, fără să se oprească și fără să privească

în jurul său. Trăise atras magnetic de un scop unic, de un ideal rar, dar deodată începu să aibă îndoieli.

Moartea lui Van Hulle fu pentru el o etapă, pentru a se examina pe sine. Nu se orientase greșit ? Nu exista un mijloc mai bun de a găsi fericirea, fericirea imediată ? Nu-i oare amăgire dacă, pentru a-ți vedea — un moment — „visul realizat", renunți la viață ? Astfel lecția morții se-ntoarse contra ei însăși.

Joris se-nfioră la gîndul că s-a înșelat ; cugetă plin de teamă atîția ani pierduți pentru fericire !

Era vina turnului.

Voise să urce *deasupra vieții !* Să suie spre vis !

Or, la moartea lui Van Hulle, cunoscu certitudinea, dar și zădărnicia realizărilor unui vis îndelungat ! Poate că viața valora mai mult. Există plăceri mai reale la care nu se gîndise niciodată și care sînt de ajuns pentru a face bucuria altor oameni. Nici Van Hulle nu voise să știe de ele și le înlăturase, pentru a urmări un scop care *nu exista decît în el însuși.* Și cauza flamandă, al cărei prim apostol fusese, îi apărea acum ca o frumoasă minciună. Era în declin. Joris prevedea că la rîndul său se va cheltui zadarnic pentru împlinirea ei. Cît despre cultul său pentru Bruges, era tot atît de inutil ca și cultul pentru un mormînt.

Să trăiască ! Trebuie să trăiască ! Existența este atît de efemeră ! Cu siguranță că turnul fusese acela care-l scîrbise de viață și-i dăduse gustul pentru moarte. Acum cînd se-ntorcea acasă, simțea cu fiecare treaptă urcată că părăsește o nouă posibilitate de fericire. Suia în turn cu sufletul îndoit. I se părea că greșește dezertînd din viață, unde ceva îl chema, îl reținea cu o voce apropiată și plină de promisiuni misterioase. Pe scara îngustă cu întunericul și umezeala ei de mormînt, simțea ca și cum pentru o clipă înceta să mai existe, și-și anticipa moartea. În perioada aceasta nu mai întîrzie în vîrful turnului, după oficierea reglementară a cariionului. Cînd cobora din nou, avea impresia că fusese acolo pentru a muri puțin.

CAPITOLUL II

Godelieve, stabilindu-se definitiv în căminul lui Joris, adusese cu ea, nu încă o înseninare, dar o liniștire a atmosferei. Barbe se stăpînea mai mult, își înfrîna ieșirile, nu mai era mereu pusă pe ceartă, supărată necontenit pe soțul ei, fiind puțin distrasă și influențată de prezența surorii. Contagiune a blîndeții! Godelieve pătrunsese în casa lui aducînd un iz de liniște într-o pădure sau cupa lui Thule [1] în mare. Era totdeauna amabilă, cu fața ei ogivală, cu fruntea netedă și pură ca zidul unui templu, cu frumosul ei păr de culoarea mierei. Avea o voce de culoarea părului, pe care niciodată vreo exclamație de nerăbdare n-o putea înăspri, fire potolită și pașnică, blîndă în orice împrejurare, ca blîndețea canalelor în care cerul și casele care se reflectă rămîn nemișcate. Godelieve era și ea o oglindă de calm.

Vechea locuință de pe Dyver, în spatele perdelei de copaci ce foșneau mereu cu îngrijorare, se liniștise puțin într-o destindere de armistițiu, într-o atmosferă de odihnă duminicală. Farmecul Godelievei se făcea simțit. Mergea de la unul la celălalt pentru a le aduce alinare, a-i vindeca, a-i reconcilia, ca o soră de caritate între doi bolnavi.

Bănuise oare drama mută a menajului pe care căuta să-l însenineze, să-l îndrepte spre o pace plină de îndurare? Sau o făcea pentru că așa îi era firea, răspîndind în casă bunătatea ei curată?

O geană de lumină se arăta în orice caz în căminul lui Joris. Acesta, în special, se bucura de liniștea neprevăzută. Totul părea schimbat. Se credea în altă parte. Era ca și cum, venind dintr-o călătorie neplăcută, s-ar fi întors acasă primăvara. Se năștea în el o îngăduință, o dragoste de viață și de oameni. Ieșea mai des, nu se mai ducea ca altădată spre cheiurile îndoliate, spre cartierele ecleziastice. Nu mai fugea de trecători, devenind mai so-

---

[1] **Thule** — referire la celebra baladă a lui Goethe *Regele din Thule*, spusă de Margareta în drama *Faust*.

ciabil, interesat de întîmplările străzii. Abia de se recunoștea. Căpătase oare alți ochi ? Odinioară avea ochii plini de lucruri vestede. Viața toată se ofilise în ochii săi. Și asta din cauza Barbei, acea Barbe furioasă și aspră, care-l decepționase, îl chinuise, îl scîrbise de toate. Femeia este geamul prin care vezi viața.

Și iată că o nouă femeie intervenise. Trăia emoția unui om încă tînăr, în căminul căruia intrase o femeie.

Borluut se simțea ca într-o casă luminoasă, într-o atmosferă mai caldă. Ochii mari ai Godelievei păreau două noi ferestre, larg deschise. Era mai puțin trist în acest interior atît de posomorît de multă vreme. Se auzeau voci sonore ca vocile printre ruine. În timpul mesei, mai puțin scurtă ca altădată, stăteau acum de vorbă. Joris își expunea proiectele, ambițiile ; Godelieve se interesa de ele, o antrena și pe Barbe în conversație. Cîteodată evoca memoria tatălui ei, în legătură cu un detaliu, cu un fel de mîncare preferat, cu o victorie a cauzei, amintire comună, unde toți trei se-ntîlneau ! Și faptul de a-l regreta împreună, și de a-l fi iubit împreună pe bătrînul anticar îi apropia și mai mult. Era ca și cum se țineau de mîini pentru a-i încercui mormîntul. Pe măsură ce treceau lunile, Borluut se mira din ce în ce mai mult de blîndețea Godelievei. Niciodată n-o tulburaseră o singură clipă sîciielile Barbei care se-ndreptau cîteodată și contra surorii ei. Stare sufletească neschimbătoare, bunătate îngerească ! Vocea ei mergea și venea, se desfășura și se retrăgea s-ar fi spus că e ca o mare aripă albă, totdeauna lină, cu aceleași cuvinte fără pată, cu același arpegiu al penelor. Se lăsa o alinare, candoarea unei brize a cerului, ceva neștiut care aducea pacea și îmblînzea totul. Borluut înțelese acum afecțiunea bătrînului Van Hulle pentru Godelieve, existența lui izolată și geloasă lîngă dînsa ; trăise alături de un înger, avusese astfel imaginea viitorului paradis.

Borluut locuia acum împreună cu ambele surori ; le compara ; Barbe catolică și pătimașă ; Godelieve ploasă și blîndă ; una avea urmele spaniole ale rasei ; aparținea Spaniei prin bucuria de a-i face pe alții să sufere, cu trupul ei ca un rug, cu gura ca o rană ; avea gust pentru chinuri, inchiziție și sînge ; cealaltă era figura originară,

tipul funciar. Era flamandă, cu părul blond, ca în picturile lui Van Eyck și Memling. Și totuși nu se deosebeau prea mult ; secolele și ereditatea atenuaseră sîngele străin. Aveau trăsături comune, care aminteau de cele ale tatălui lor : nasul puțin acvilin, fruntea înaltă, netedă și senină și ochii de culoarea canalelor, ochii celor care trăiesc în nord, în țara apelor. Fiecare îi semăna în felul ei și astfel se asemuiau una cu cealaltă.

Cel mult altfel, din alt unghi luminate. Era aceeași floare pusă la umbră sau la soare, deschizindu-și petalele în timpul zilei sau al nopții.

Aceasta era deosebirea ; și ea hotărîse viața lui Borlut.

Văzindu-le, fiind tot timpul împreună cu amîndouă, prin faptul că se asemănau, suferința și tristețea lui Joris sporiră. Ce ghinion să fi ales între cele două femei, îngemănate oarecum, pe această irascibilă Barbe, crudă și nervoasă, care-i ofilea toată bucuria de a trăi ! Dar oare nu iubești întotdeauna tocmai ceea ce trebuie să te facă să suferi ? Asta-i taina destinului : el nu vrea să fii fericit, deoarece regula e nefericirea și, cucerind bucuria, ai descuraja pe ceilalți oameni să-și trăiască viața. Voința noastră bănuiește capcana ; ar vrea să ne salveze, să facem o altă alegere. Dar destinul este mai tare și alergăm să îmbrățișăm nenorocirea.

Joris putu să-și dea seama mai bine de ireparabilul nenoroc al vieții sale, acum cînd avu parte, locuind împreună cu Godelieve, de îngerească ei blîndețe. Cînd te gîndești că ar fi putut trăi în atmosfera asta de bunătate și liniște, de afecțiune reciprocă, întîmpinat de un glas văduit, de un suflet întotdeauna înțelegător ! Trecuse pe lîngă fericire ! Cel mai trist era că fusese nehotărît, că ezitase o bună vreme în alegerea sa. Joris își amintea azi de șovăiala lui de a se decide, de pasiunea sa mult timp nesigură. Cînd venea în vechea locuință a anticarului, simțea printr-un avertisment al instinctului, doar atît că aceasta era casa viitorului său ; mai mult nu știa. Se întrebă, cercetă dar dragostea lipsită de clarviziune ezita între cele două chipuri. Aici fusese mai ales vina turnului. Își amintea de obsesiile născute de clopotul desfrîului care, nu se știe de ce, îi trezise dorința pentru Barbe,

imaginea corpului ei zvelt și suplu ca acela al femeilor din relieful bronzului primind cu nesaț desfătările. În vîrful turnului o dorea pe Barbe. Cînd cobora din turn în viață, o iubea pe Godelieve. Și ea îl iubea. De ce nu-i vorbise ea în locul Barbei care, plină de îndrăzneală, îl făcuse să ia o hotărîre, atrăgîndu-l cu un sărut neașteptat ce statornicise totul. Desigur, era mîna destinului. Joris își dădu seama că alegerea a depins atît de puțin de el. Dar cine-și poate alege dragostea! Împrejurările ne învăluie, acționează ele singure, leagă fire de care-ți dai seama abia cînd inimile au fost prinse.

De ce depinde fericirea sau nenorocirea unei vieți întregi? Joris înțelegea acum cît de mult alternativa fusese decisivă pentru el. Alegînd-o pe Barbe, se căsătorise cu nenorocirea; dacă o alegea pe Godelieve, s-ar fi căsătorit cu fericirea deplină.

Și asta nu ținuse decît de un minut, de un cuvînt, de un amănunt neînsemnat. Dacă Godelieve ar fi făcut un semn, ar fi scos un cuvînt, ca să poată ghici o umbră a dragostei ce i-o purta, totul s-ar fi petrecut altfel. Trei existențe ar fi fost schimbate. Și propria-i viață ar fi curs ca o apă fericită într-o albie de flori. Dar Godelieve nu spusese nimic, nici el nu bănuise nimic. Van Hulle îi dezvăluise acest lucru, adînc tulburat de cererea lui în căsătorie, crezînd mai întîi că era vorba de Godelieve se înspăimîntase îndată, înnebunit la gîndul că ar putea-o pierde.

Joris visa la dragostea Godelievei și se-ntreba

În ce fel m-a iubit?

Desigur, nu era un sentiment trecător, o ceață uscară, negura zorilor din inima tinerelor fete, care se împrăștie repede. La ea tulburarea trebuie să fi stăruit. Joris își aminti într-adevăr de cealaltă scenă, mai tîrziu, cînd la rugămintea lui Farazyn, și pentru a-i fi Barbei pe plac, o sfătuise să accepte căsătoria; numaidecît fata se neliniștise și avea obrazul răvășit cînd, cu un gest rugător, îi răspunsese „Nu spune una ca asta, mai ales tu!" N-a rostit nimic mai mult, iar el tăcuse, bănuind o mare taină moartă, pe care nu voia s-o afle.

Acum îl cuprinsese curiozitatea de a lămuri misterul. Poate din cauza acestei singure iubiri neîmplinite, Gode-

lieve renunțase pentru totdeauna. Există inimi care nu sînt făcute pentru a o lua de la capăt. Pierzînd posibilitatea să se mărite cu el, renunțase la orice căsătorie. Și asta fără ură, fără supărare împotriva cuiva sau a vieții, plină de resemnare și blîndețe, împăturindu-și în suflet dragostea — castă ca vălul unei tinere mirese care ar fi murit în ziua nunții.

Joris se simțea deznădăjduit evocînd tot acest trecut în care fusese atît de aproape de fericire, fără să bănuiască, lăsînd-o să-i scape printre degete, și-i era milă de el și de Godelieve și se căina de neîmplinirea vieții. Neliniștit, înfiorat de nu se știe ce, îl hărțuia ca o șoaptă repetată la nesfîrșit întrebarea „Acum e pe deplin vindecată ?"

Părea atît de liniștită, cu privirea nepăsătoare, avînd mai mult aerul că plutește decît că merge. Și nici o tulburare în vocea ei sigură, în cuvintele ei uniforme, dînd impresia unui text de pe străvechile pergamente din tablourile Primitivilor. Parcă avea o banderolă pe buze. Cuvintele ei unduiau în tăcere.

Totuși Joris remarca grija ei de a o îmblînzi pe Barbe, de a-și asuma toate răspunderile, de a evita conflictele, de a face discrete împăciuiri, la cel mai mic semn alarmant. Trebuia pentru asta o atenție delicată și afectuoasă. Barbe, totdeauna bănuitoare, susceptibilă și gata de ceartă, se lăsa greu. Godelieve se străduia și mai mult, ca o soră bună. Cîteodată, grație ei, interveneau momente de destindere, o comunicare mai încrezătoare și mai amicală. Se interpunea între ei, ca un canal între două cheiuri de piatră. Cheiurile stau față-n față, totuși departe unul de altul și nu se vor întîlni niciodată, dar apa amestecă reflexele lor, le pune laolaltă, pare să le unească. Viața lui Borluut fu mai bună, mulțumită ei. Avu cîteva luni de liniște. Totuși, într-o zi, Barbe izbucni iar cu o furie care, de data asta, nu se lăsă intimidată de Godelieve. Scena începuse pentru niște fleacuri, ca întotdeauna Joris rătăcise o cheie o căutară ; Barbe se enervă, îl acuză de neglijență, reînnoi vechi nemulțumiri, veni imaginare și ajunse imediat la vorbe tari. Dar Joris, mai puțin resemnat în acea zi, sau susținut de prezența Godelievei, se supără, o învinui pe Barbe pentru lipsa ei de

menajamente și veșnica ei proastă dispoziție. Pe loc, se dezlănțui furtuna. Barbe se făcu galbenă la față și începu să strige o avalanșă de cuvinte jignitoare aruncate ca niște pietre, care-l izbiră pe Joris, îndurerîndu-l pînă-n adîncul sufletului. Cu toată furia ei oarbă, Barbe țintea bine. Găsea locul sensibil, injuriile și aluziile cele mai penibile. Rugul Spaniei se aprindea. Joris se simți pîrjolit de mînia ei ; o mare vîlvătaie albă urca, și nimeni n-ar fi putut s-o oprească. Dar asta nu-l cruță de detaliile altor chinuri inchizitoriale un vechi reproș turnat în urechile sale ca plumbul topit ; apoi o privire ascuțită de ură care-i înfigea un ac înroșit în ochi. Supliciul ținu mult. Barbe alerga de colo-colo ca o flacără adevărată.

Apoi furia ei sălbatică slăbi, încetă, după ce se stinse singură, nemaifiind atițată. Căci Joris tăcuse, înțelegînd că nu trebuie să agraveze scena, care ar fi luat numaidecît proporții și mai mari, dramatice, ucigătoare.

Godelieve, mută, uluită, privea, simțindu-se dezarmată în fața unei asemenea crize ale cărei excese nu-și imaginase niciodată că ar fi cu putință. Între timp, Barbe, epuizată de furie și nervi, plecase trîntind ușa, ca de obicei, umplînd scara și coridoarele cu ultimele strigăte și cu răsunetul pasului ei smucit, care se pierdură apoi în tăcere.

Joris zdrobit, copleșit de rușine, se duse la fereastra care dădea spre grădină și-și sprijini fruntea de geam, ca să-și răcorească fierbințeala la apa lui rece și să-și topească puțin mîhnirea.

Godelieve îl urmărea. După un moment, cînd întoarse capul văzu că avea ochii plini de lacrimi. E dureros să vezi un bărbat plîngînd ! Atunci, îndurătoare, mai mult decît o soră, mila trezindu-i sentimente de mamă, se apropie de el și-i prinse mîinile în tăcere, fără să găsească nici un cuvînt, fără să îndrăznească a atinge această rană intimă și profundă, unde balsamul privirii trebuia să fie de ajuns.

Joris spuse, pentru a explica cruzimea scenei și a o scuza

— E bolnavă.

— Da, răspunse Godelieve, dar tu ești nefericit.

— Foarte nefericit...

Joris plînse. Un hohot de plîns pe care nu și-l putuse stăpîni, izbucni și-i muri pe buze, ca și cum i s-ar fi desprins din piept și ar fi urcat să-și dea duhul... Geamăt de vietate și de copil care nu mai poate îndura, strigăt care încetează să fie omenesc și urlă a moarte !

Godelieve simți cum reînvie în ea vechile amintiri, tot ce crezuse înăbușit și îngropat în adîncul inimii. Colbul uitat prinse viață și, gîndind la ceea ce ar fi putut să fie, șopti

— Dacă Dumnezeu ar fi vrut !

Și văzîndu-l pe Joris plîngînd, începu și ea să plîngă.

Consolări mute ! În tăcere, inimile ajung în cele din urmă să se-ntîlnească, se ascultă, își vorbesc. Își spun ceea ce buzele nu rostesc niciodată. Se regăsesc de parcă ar fi în eternitate. Și promisiunile pe care și le fac în timpul acestor clipe nu vor mai lua sfîrșit.

Godelieve și Joris simțiră că inimile lor se ating. Le apropia o comuniune mai puternică decît dragostea. Le unea de acum înainte o taină, un schimb sufletesc mai sacru decît al sărutărilor schimbul lacrimilor amestecate.

CAPITOLUL III

— Dacă Dumnezeu ar fi vrut !

Aceste cuvinte ale Godelievei îl urmăriră pe Joris de atunci încolo, îl obsedară, colorară aerul din fața lui, îi umplură somnul cu tot soiul de imagini. Jalea unui regret nemîngîiat ! Susurul unui izvor pe care-l credea secat. Strigătul mărturisirii izbucnit deodată și care răsună în nenorocirea lui ca o voce într-un cimitir. Tînăra fată își trădase dintr-odată secretul vieții. Dragostea ei, pe care o crezuse trecătoare și superficială, își arăta statornicia. Reapărea din cînd în cînd, ca apa canalelor în oraș.

Joris își aminti pe rînd dovezile de iubire revelatoare bătrînului anticar ; mai tîrziu, mărturisirea pe care n-o dusese pînă la capăt cînd el o îndemnase să se mărite ; în fine, acum fraza ce-i scăpase, hotărîtoare, aproape stinctivă și care avea sinceritatea unui gest.

— Dacă Dumnezeu ar fi vrut !

Deci nu era încă vindecată ! Și nu se va putea lecui. Există femei care iubesc pînă la moarte ! Joris înțelegea acum duioșia răspîndită în jurul ei, zelul pentru casă și veșnica preocupare de a evita toate scandalurile, privirea care potolește și vocea alinătoare. Ea însemna, în căminul lui zbuciumat, o frîntură de liniște. Încerca să-i creeze o atmosferă de fericire. Poate că venise să locuiască cu ei în acest scop, din afecțiunea ce nu se stinsese pentru el, pentru a-i aduce ocrotire și alinare, măcar în chip de soră de caritate care-l va pansa de fiecare dată cînd fi rănit și însîngerat sufletește. Și cînd te gîndești că ar fi putut fi soția lui ! Nu încetase să evoce posibilitatea pierdută, existența fermecată pe care ar fi putut s-o aibă ! Și repeta și el suspinul nostalgic al Godelievei „Dacă Dumnezeu ar fi vrut !"

De acum înainte, cînd urca în turn nu mai avea impresia că se-ndreaptă spre moarte. Fraza luminoasă îl însoțea. Mergea înaintea lui, suind una cîte una treptele întunecate. Îl întrecea, alerga într-un suflet pînă-n vîrf, apoi cobora în întîmpinarea lui, umflată de vînt, gîfîind de cît alergase. Joris nu mai era singur. Suia cu fraza iubitoare care era vocea Godelievei. Și răspundea acestei voci. Îi vorbea cu glas tare, îi înșira în șoaptă speranțele sale, dădea uitării trecutul cel rău și îi împărtășea totul ore întregi. Acum turnul nu-l mai înfricoșa ; nu-l mai făcea răspunzător pentru că părăsise viața.

Dimpotrivă, Joris aducea cu sine viața, acolo sus. Vocea Godelievei era Godelieve însăși. Ea îl urmase în camera de sticlă. Era lîngă el, foarte aproape, nevăzută dar prezentă, vorbindu-i în șoaptă. Își spuneau lucruri cum n'u ți le poți spune decît în vîrf de turn și de munte, lucruri pe pragul infinitului și pe care cerul le poate auzi.

Joris făcea clopotele să cînte pentru ea. Carillonul ilustră povestea lor. Era ca o întîlnire dintre o nenorocire

și o bucurie mai întîi, o tînguire a bașilor, o prăvălire de sunete groase, un șuvoi de apă neagră vărsată din urne nesecate, un potop de zgomote care vorbeau despre năpastă și disperare fără sfîrșit ; apoi zborul alb al unui clopoțel, plăpînd, care se avîntă stăruitor, răsunînd din ce în ce mai tare, palpitație de argint a unui porumbel care anunță izbăvirea și curcubeul. Toată viața clopotarului își lua zborul din turn.

El însuși nu-și dădea totdeauna seama ce cîntă și că bătăile clopotelor îi dezvăluiau sufletul. De data aceasta însă fu limpede pentru el că Godelieve era porumbelul furtunii, clopoțelul care spulbera norii dezastrului. Din cauza frazei care nu-l mai părăsea și suia cu el, începu să-i simtă încetul cu încetul farmecul. Nu mai era grăbit să coboare din nou în viață, pentru că luase viața cu sine. Vocea Godelievei trăia cu el, acolo sus. Acum erau doi. Joris rămase în turn multe ore, răspunzînd vocii, punîndu-și speranța într-un viitor mai bun. Nu știa care anume. Pentru moment se dăruia cu totul cuvintelor dulcege care intraseră în viața lui. Dar încetul cu încetul visul luă o formă precisă. În concertul clopotelor, clopoțelul plăpînd și alb cîntă mai tare, se apropie, îi piguli inima. În același timp, izbucnirea sunetelor grave, șuvoiul de apă neagră al marilor clopote se rări și încetă curînd. Nu mai rămase decît o imensă bucurie, în care palpita porumbelul clopoțelului, fraza Godelievei devenită chiar sufletul ei. Da ! sufletul Godelievei îl cuprindea, venea și se așeza în preajma lui.

Joris simți că intrase pe de-a-ntregul într-o lumină nouă. Iluminare ca un răsărit de soare al dragostei care reîncepea ! Întoarcerea la viață, după potopul pe care-l crezuse a fi sfîrșitul. Dulceața unei a doua iubiri !

Cît de curată și de spiritualizată era această dragoste ! Joris se gîndea la Godelieve cum s-ar fi gîndit la o soră plecată de mic copil, pe care o credeai moartă și deodată o regăsești ; surpriza unei afecțiuni nesperate.

O evoca atentă, consolatoare, atît de puțin femeie, mai curînd un înger păzitor. Această a doua dragoste la amiaza vieții, mai ales pentru cei ce au suferit, este cu totul altfel decît cealaltă. Ea apare ca un adăpost, ca o blindă

încredere și un schimb sufletesc. La început atracția trupească joacă un rol foarte mic. În ce-o privea pe Godelieve, Joris nu îndrăznea s-o atingă cu vreun gînd care să nu fie plin de respect. Era atît de pudică, îmbrăcată în rochii neprihănite, credincioasă, chiar cucernică, avînd o fervoare intimă și profundă. Ce deosebire față de pasiunea lui de altădată pentru Barbe ! Aici, în turn, putea să-și dea seama de diferență, căci aici, din cauza clopotului desfrîului, i se trezise acea mistuitoare dorință pentru Barbe. Cu simțurile în clocot, cu obrajii arși de febră se gîndise la dragoste cum te gîndești la o fărădelege. În clopotul obscen îi căutase trupul, își imaginase spasmul ei. Acum, dimpotrivă, cînd îl cuprindea o imensă afecțiune pentru Godelieve, îi era frică de clopotul desfrîului ; nu se mai aventura pe platforma superioară unde era atîrnat acest clopot, lîngă cel care bate orele ; fugea de el, îl detesta ca pe un potir al păcatelor, ca pe o imagine satanică în stare să întineze și să urîțească viziunea lui curată. Iar Godelieve, nefiind pentru el decît un suflet, se încarnă în clopoțelul cu clinchet alb care, în timpul acela, pluti, domină toate cîntecele clopotelor, muzică de lumină și înseninare, menită încă o dată să destăinuie înfățișarea vieții sale.

CAPITOLUL IV

După mărturisirea Godelievei făcută pe jumătate, ca un suspin trist, Borluut se simți cuprins de o mare fericire. În marele dezastru al vieții sale, cuiva îi era milă de el, cineva îl iubea puțin.

Ce importanță mai aveau de-acum încolo asprimea Barbei, șicanele, scenele, zilele neliniștite și nopțile fără iubire ! Godelieve era ocolo, atentă, drăgăstoasă și poate chiar îndrăgostită... Da ! Își dezvăluise taina în această frază care trăia neîncetat în sufletul lui și se mărea ca literele săpate în coaja de copac. Godelieve îl iubise

și-l mai iubea încă. La acest gînd, Borluut se-nfiora de tulburare și așteptare. Dar și de păreri de rău ! Lăsaseră amîndoi să treacă fericirea pe lîngă ei, fără s-o oprească. Cum de fuseseră atît de orbi ? Ce miraj le rătăcise ochii ? Deodată vedeau limpede ca lumina zilei că erau hărăziți unul altuia ! Dar era prea tîrziu Două ființe alcătuind una singură, iată fericirea ! Un asemenea vis părea acum imposibil.

Totuși Joris se înflăcără, se bucura de această renaștere care-i umplea inima de încîntare. De cînd Godelieve vorbise, simțea în el ceva neprevăzut și fermecător, fără să știe ce anume, ceva care nu e muzică dar cîntă, o rază care nu vine de la soare dar luminează. Miracol al primăverii dragostei. Da ! Începea iar să iubească, dobîndind deodată o inimă nouă și alți ochi. Viața care încă ieri era atît de îmbătrînită, atît de ofilită, atît de măcinată de chinuri, timp de secole parcă, azi îi apărea nounăscută, ieșită și ea dintr-un potop, cu chipul neprihănit și o prospețime de iarbă verde ce-abia a prins să răsară.

O dragoste nouă creează un univers nou.

Pentru Borluut, încîntarea se împletea cu o senzație de convalescență. Să ne închipuim un bolnav suferind de multă vreme, pradă crizelor și chinurilor, copleșit de semiobscuritate, de mirosuri serbede, de dietă, de medicamente, de pîlpîirile febrile ale lămpii de la căpătîi, în timp ce nu se gîndește decît la moarte ; apoi, deodată, o schimbare, vindecarea, iar cea care-l îngrijise devenindu-i pe neașteptate iubită...

Joris păși de-a dreptul din moarte în dragoste. Căci iubea. Ceea ce nu fusese la început decît o tulburare, emoția stîrnită de prezența unei femei tinere în casa lui, se preschimbă curînd într-o obsesie, în mijirea dragostei, în beția unei pasiuni împărtășite.

Căci faptul de a locui în aceeași casă cu ea îi dădea iluzii. Trăiau amîndoi zi și noapte sub același acoperiș, ca o pereche care-și cucerise acest drept. E adevărat că prezența Barbei era o piedică, dar inimile lor își vorbeau, în acea unire spirituală care nu le slujea decît să se poată consola unul pe altul și să regrete amîndoi. Privirile lor se-ntîlneau, se amestecau. Ah ! mîngîierile

acestea ale ochilor care se aseamănă cu cele ale buzelor lipite de buzele celuilalt și care sînt un crîmpei de voluptate ! Ceva carnal se născu între ei.

Căci trăind laolaltă își dezvăluiau neîncetat unul altuia puțin din intimitatea lor. Godelieve, cu desăvîrșire pură, nu se gîndea la primejdia de a se arăta îmbrăcată doar într-o simplă rochie de casă. Dar în această toaletă sumară i se ghicea trupul. Joris o vedea mai bine prin cutele rare de pînză ușoară. Erau mai puține văluri între ei. Cîteodată și părul Godelievei, încă despletit dimineața, sugera părul răvășit în timpul dragostei. Astfel, încetul cu încetul, Godelieve devenea pentru el o femeie pe care ai avut-o și care nu mai păstrează pentru tine nici o taină. Era rezultatul vieții comune în care, în fiecare zi, te dezvălui din ce în ce mai mult.

Joris își dădu seama de această evoluție rapidă ; la început, cînd se știu iubit de Godelieve, simți față de ea o afecțiune plină de recunoștință pentru blîndețea ei, pentru grija ce i-o purta ; apoi veni regretul amar al fericirii pierdute, dorința crescîndă de a repara dubla greșeală. Voința lor dintotdeauna a fost să se iubească. Numai destinul i-a împiedicat. Să împlinească deci voința lor de a se iubi, de vreme ce se iubeau ! Ar fi trebuit să fie soți și nu au fost. Mai puteau încă deveni.

Și nu apărea ca o remușcare a destinului această întîmplare ce-i apropia punîndu-i sub același acoperiș, cu aerul că-i lasă în legea lor ?

Cedară priviri furișe, mîini care întîrziau cînd se-ntîlneau pe același obiect, o întreagă manevră de a se căuta, de a fugi unul de altul și de a se găsi ! Atingeri ușoare, mîngîieri abia schițate, temîndu-se unul de altul, temîndu-se fiecare de sine și mai ales de Martor, de tragica Barbe, care încă nu bănuia nimic. Clipe nesfîrșite, emoții scurte, bucurii de durata unui fulger, picături în care sorbi tot cerul... Se mulțumiră multă vreme cu dragostea lor tainică. Le părea chiar mai frumoasă pentru că era ascunsă, mai puternică pentru că nu se putea desfășura în voie. Se mărginea la vorbe aruncate, prinse în zbor, jumătăți de sărutări, strîngeri de mîini între două uși — tot începutul, tot ce are mai frumos eterna

aventură. Și fără nici un deznodământ posibil sau măcar dorit ; era minunat să speri totul, fără a putea dobîndi ceva, să trăiești neîncetat pindind mereu momentul prielnic, să seceri cîmpul spic cu spic.

Fericirea lor era prețioasă ; era ca o fericire nechelțuită care, adunată dram cu dram, se preschimbase într-o comoară.

Joris simți că a ajuns la o împlinire. Nu mai dorea nimic, nu mai aspira la nimic.

Lucrările sale lîncezeau. Întîrzia să le termine pe cele în curs. În biroul lui, dosarele, compasurile zăceau împrăștiate, și planurile, schițele rămîneau neterminate pe hîrtie, ca niște clădiri profilîndu-se în aer pe jumătate construite. Nu mai lucra, nu mai primea noi comenzi. Restaurările nu-l mai interesau. Toate acele case de demult, acele fațade înnegrite care așteptau să fie întinerite îl plictiseau. Păreau străvechi posaci, cu crăpăturile lor ca niște zbîrcituri de bătrînețe, cu ferestrele lor vechi de culoare verde-albastră, triste ca ochii ce au văzut moartea. Nu mai vru să trăiască în trecut. A fi mereu printre lucruri îmbătrînite, îți îmbătrînește sufletul. El voia să fie tînăr și să se bucure de prezent. Și îl preocupa doar chipul Godelievei. Se izolă cu acest chip, hoinări prin oraș, se urcă în turn, se amestecă printre trecători, liber și fericit. Nu se mai amăra, nu mai căuta singurătatea, și ar fi vrut să aibă prieteni, să ia parte la petreceri.

Citeodată frecventa Gilda arcașilor Sfîntului Sebastian. Era datoria lui de Șef și o neglijase multă vreme. Se văzu cu arcașii, prețui îndemînarea lor, cînd ocheau cu marile lor arcuri țintele, sau păsările împăiate de pe marele catarg, atît de minuscule din depărtare și pe care trebuia să le dobori cu o săgeată sigură. Se simți bine în acest lăcaș vechi și pitoresc, cu turela de zid, cald și singeriu ca un obraz înfierbîntat, în mijlocul jocurilor însuflețite, al vorbelor deschise, unde lumea se cinstea cu halbe, unde berea flamandă curgea înspumată. Era un colț de viață populară, intact și savuros, o imagine colorată a trecutului, salvată din întîmplare. Borluut se apropie de oameni, familiar și bun. Cîștigă astfel popularitate. Curînd strînse în jurul lui un grup de devotați care-l admira și-l iubea.

În timpul zilelor sale libere, Joris se duse să-l vadă din nou pe Bartholomeus, pe care-l părăsise o bucată de timp. Incapabil să mai lucreze, obsedat de Godelieve și de dragostea lui, stătea la pictor după-amieze întregi să vorbească despre artă, să fumeze, să viseze. Nu-și mai văzuse prietenul de multă vreme. Bartholomeus se izolase, se retrăsese complet, pentru a se dedica mai bine lucrului, pentru a realiza în singurătate și liniște deplină acea uriașă frescă din care voia să facă opera vieții lui, împlinirea marelui său vis de glorie.

— Ei bine, unde ai ajuns ? întrebă Joris.

— Înaintez. Tot timpul fac schițe și cercetări pentru anumite părți... Dar ansamblul e terminat.

— Arată-mi.

Borluut se prefăcu a se scula de pe scaun și-a se-ndrepta spre locul unde se-ngrămădeau pînzele misterioase, rezemate cu fața la perete și încadrate pe spate în formă de cruce. Bartholomeus, speriat, se repezi, le apără cu un gest înfrigurat. Nu-i plăcea ca cineva să-l ia prin surprindere, uitîndu-se la lucrările sale, nici să arate picturi neterminate.

—Lasă ! Totul nu-i decît schițat, abia precizat ca idee. Dar știu ce vreau să fac. Iată ! Aș vrea, pentru că e vorba de decorat Primăria, prin urmare casa tuturora, să evoc orașul în ceea ce alcătuiește chiar sufletul lui. E suficient să ai în vedere cîteva însușiri, cîteva simboluri. Bruges este marele oraș cenușiu. Asta trebuie pictat. Iar cenușiul este un amestec de alb și negru. Tot așa și cenușiul Bruges-ului. Trebuie căutat negrul și albul care-l formează. De o parte, pentru alb — lebedele și beghinele ; mai întîi lebedele care vor forma un panou, un întreg stol luîndu-și zborul de-a lungul unui canal, cu una care se sperie, se sprijină cu aripile pe apă, vrea să iasă, cum vrea să iasă din pat un muribund ; căci e pe moarte și cîntă pentru a simboliza orașul, devenit operă de artă, pentru că se stinge din viață ; apoi, tot pentru alb, beghinele formînd un al doilea panou, beghinele care și ele sînt niște lebede ; degajează puțină tăcere cînd merg, aidoma lebedelor care despică ușor apa cînd plutesc ; și le voi picta așa cum

trec acolo jos, în rama ferestrei mele, străbătînd curtea după slujbă sau după vecernic. De altă parte, pentru negru — clopotele și pelerinele care vor forma alte două panouri gemene clopotele de culoarea nopții, care se vor vedea umblînd prin văzduh, întîlnindu-se, vizitîndu-se de la un turn la altul ca bătrînii și poticnindu-se în veșmintele lor de bronz tocit ; apoi pelerinele, care nu sînt atît hainele femeilor din popor, cît niște clopote de stofă legănate pe străzi, clopote de jos, al căror ritm este simetric cu cel al clopotelor de sus. Iată ! Pe scurt, albul iebedelor și al beghinelor ; negrul clopotelor și al pelerinelor ; alb și negru amestecat, adică cenușiul Orașului Cenușiu !

Bartholomeus vorbise cu înfocare, cu privirea pierdută, în timp ce o lumină îi lucea în ochi ca reflexul unui soare invizibil cu care comunica. Frumoasa-i față monahală cu tenul palid și cu barba neagră și mătăsoasă evoca pe acei pictori ai mănăstirilor din Italia, care și-au povestit visul pe albul zidurilor. Bartholomeus își schițase și el visul într-o chilie, trăind cast, solitar în această mănăstire a maicilor, în mijlocul cîntecelor de slavă, al locuințelor proaspăt văruite, al unei lumini de paradis unde pînă și umbra norilor făcea ca ziua să pară de argint. Geniul său dădea impresia că-i complicat pentru că se învecina cu infinitul. Găsea de la sine analogiile mistice, raporturile veșnice ale lucrurilor.

Borluut îl ascultă plin de curiozitate și admirație cum îi povestea temele frescei sale. Apoi, meditînd la ceea ce acestea aveau profund și misterios de frumos, de inaccesibil pentru cei care făcuseră comanda, nu putu să nu exclame

— E superb ! Dar ce vor spune ei ?

— Ah ! Vor fi mirați, desigur. De pe acum mi-au dat fel de fel de sfaturi. Ar fi preferat episoade din Flandra. Adică pictură istorică. Mereu „liturghiile lor cetățenești", momente din lupta lui Breidel și Coninck [1] și ale miliției populare. Tot ceea ce a devenit carnaval, dramă cu

---

[1] *Coninck* — Aliat al lui Breidel, împreună cu care ridică populația din Bruges la luptă împotriva regelui Franței și a aristocrației la începutul secolului al XIV-lea.

eroi grimați, depozit de accesorii, morman de vechituri al secolelor, din care trăiesc pictorii noștri proști și muzicienii fără valoare, fabricanți de pînze mari și de cantate. Trebuie lăsat Acțiunii de eliberare meritul ei. Altfel nu s-ar putea face decît o operă vulgară despre fapta, sublimă altminteri, a Gildelor care au luptat veacuri de-a rîndul și s-au distins prin vitejia lor ca, de pildă, în bătălia *Pintenilor de aur* [1], cînd au luat în mînă acest pămînt, cînd și-au umplut gura cu acest pămînt pentru care aveau să moară.

Amintirea vremurilor de glorie îi făcu pe Joris și Bartholomeus să vorbească despre Cauza flamandă pentru care lucraseră cu atîta zel altădată, în timpul cînd trăia Van Hulle. Își mărturisiră că elanul se sleise și efortul nu dusese la nimic. Pictorul, în ce-l privea, își întorsese gîndul de la oraș și de la ceilalți, pentru a se dedica în întregime operei, care acum era cel mai important lucru pentru el. Și-i vorbi despre arta sa, așa cum vorbești despre o dragoste.

Îi împărtăși obsesia ideii ce-ți vine în minte ca o întîlnire neașteptată, ca o pasiune care te cuprinde, năvalnică ; și intimitatea cu ideea, convorbirile multe în care ți se dezvăluie sau ți se refuză, cînd exuberantă cînd rece și parcă îmbufnată. Oare o vei putea cuceri ? Iat-o că se leapădă de veșminte pe pînza ta. Și mîngîierile dulci ale pensulei, încete sau febrile ! Nu mai ai parte de odihnă ! Chiar și noaptea o visezi ; o vezi mai frumoasă, adorată de secole.

În timp ce pictorul îi mărturisea ce simte, Joris asculta, compara : tot așa o iubea el pe Godelieve, era obsedat de ființa ei, vorbea în minte cu ea. O regăsea pînă și în somn. Oare într-adevăr dragostea pentru artă dă aceeași beție ca dragostea pentru femeie ? Joris considera fericirea pictorului ca o fericire mai lină și mai sigură, mai nobilă poate. Simți o neliniște, un început de remușcare. Și el altădată își iubea arta, urmărea desăvîrșirea operei sale, mare și durabilă. Visa la restaurarea

[1] Bătălia *Pintenilor de aur* — bătălie dusă împotriva ordinului religios *Pintenii de aur*, creat în secolul al XVI-lea de curtea papală din Roma.

și renașterea Bruges-ului. Acum avea să sacrifice dragostea pentru oraș dragostei pentru Godelieve. Pentru prima oară avu o îndoială, fu ispitit să se smulgă din mrejele iubirii, șovăi în fața aventurii.

Întorcîndu-se acasă, rămase tulburat, cu sufletul îndoit, nemaiîndrăznind să privească vechile fațade, apele inerte, mănăstirile închise, tot ce-l îndemna să renunțe la viață, să îmbrățișeze cultul morții. Își repeta încet lui însuși : Trăiește ! trebuie să trăiești ! Și, pe măsură ce se apropia de casă, chipul Godelievei reapăru, îl lumină, triumfă și se mări în el ca luna oglindită în apele canalelor.

CAPITOLUL V

Nevroza Barbei se înrăutăți. Slăbise ; pălise mult la față. Pentru cea mai mică supărare un obiect spart, plecarea unei servitoare, o remarcă oarecare, se enerva imediat, se înfuria. Atmosfera în casă era tot timpul furtunoasă trăiau așteptînd parcă să cadă trăsnetul. Atît Joris cît și Godelieve trebuiau neîncetat să se supravegheze, să aibă o răbdare nesfîrșită și să se plece în fața capriciilor ei, ca spicele în bătaia vîntului. Pentru Godelieve era ușor ; încă din copilărie fusese pregătită să nu se împotrivească accesclor de furie neîmblînzită ale surorei sale ; blîndețea ei înnăscută rămînea aceeași, potolită și netulburată, totdeauna egală cu sine, liniștea unei ape înghețate pe care nici vîntul dezlănțuit nici adierea ușoară n-o agită și n-o încrețește. Joris se resemna mai puțin în fața atîtor capricii, a izbucnirilor din senin, a contrazicerilor din te miri ce ; și niciodată nu te simțeai la adăpost. În plus, enervarea este contagioasă. Și el din cînd în cînd își ieșea din fire și se împotrivea, nu-și lăsa călcată în picioare mîndria de bărbat. Dar nu-i ținea mult piept. Pe Barbe, obișnuită ca nimeni să nu-i reziste, o apuca imediat o furie nebună, îl ocăra, înainta spre el

agresivă. Într-o zi, ieșindu-și din fire, îi strigă amenințarea oribilă, cu o voce stridentă de-ți zgîrîia urechile „Am să te omor"

Lui Joris i se făcu milă de ea, lăsă criza să treacă, simțind în adîncul sufletului o nemărginită îndurare față de această sărmană ființă, fără-ndoială iresponsabilă ; era dealtfel atît de departe, refugiat în sine, în acea ultimă încăpere a inimii unde nu pătrunde nimeni. Acolo o regăsea pe Godelieve, surîzînd tăcută iubirii lui. Ce importanță avea tot restul ? Barbe, după aceste mari zdruncinări, rămînea zdrobită, o zdreanță de carne și nervi, pînză căzută de pe catarg. Zăcea mult timp, inertă și lividă, lipsită de puteri, din cauza durerilor care-i furnicau prin toate membrele niște fire îi străbăteau parcă picioarele, îi înnodau genunchii, se întindeau pînă-n gîtlej, unde se-ncîlceau în ghemotoace care o înăbușeau. Se plîngea Godelievei

— Mi-e rău, mi-e rău !

Și vocea ei devenea subțire, spartă, o voce slabă, abia făcîndu-se auzită, o voce de copil bolnav care strigă după ajutor. Se chircea și ar fi vrut să se cuibărească, să se încălzească lîngă cineva.

— Mi-e atît de frig !

Și Godelieve, înduioșată, o alinta, o învelea în broboade, își plimba mîinile pe trupul ei, și atingerea aceasta o calma, o moleșea ca un fluid invizibil, liniștitor. Barbe își dădea atunci seama de excesele ei, părea rușinată și se scuza

— Nu cred nici eu ce spun.

Godelieve se ducea imediat să-i transmită cuvintele ei lui Joris, pentru a-l consola, a-l pansa, a-l recîștiga, pentru a încerca o împăcare ce-ar fi adus cel puțin liniștea dacă nu iertarea. Dar el refuza cu glas trist

— M-a făcut să sufăr prea mult. Conștientă sau nu, mi-a zdrobit prea mult inima !

Godelieve încerca s-o potolească pe sora ei, mustrînd-o ușor

— Îți faci rău ție și faci rău și celorlalți.

Dar Barbe, care încă nu era complet calmată, se revolta, reîncepea cu plîngerile, și furia ei se-ndrepta împotriva Godelievei. Începea să fie furioasă pe ea, învinuind-o de greșeli și păcate închipuite, descoperind intenții sau atitudini jignitoare în toate cuvintele ce le rostea.

— Aș vrea să mor !

Și o vedeai deschizînd deodată fereastra, ca și cum ar fi vrut să se arunce în gol ; apoi ieșea brusc, luîndu-și în grabă pălăria și pelerina și începea să umble de-a lungul cheiurilor cu pași repezi, spre canalele și lacurile de la periferie, ca și cum ar fi vrut să se arunce în apă și căuta un loc unde s-o facă. Joris, prevenit, alerga în urma ei în timp ce-i fugea și lui sîngele din obraji, îi venea să iesine și inima îi bătea în piept ca un orologiu. Nu-i era numai teamă de scandal, ci începuse să sufere treptat pentru sărmana Barbe, fiindcă deși credea că n-o mai iubește, nu putea să și-o închipuie moartă, pătată de sînge după ce s-ar arunca în abis sau acoperită de plante acvatice ca Ofelia. De accea se simțea înfricoșat.

În pofida a tot ce se întîmpla, își amintea începuturile, revedea sub vălul alb de mireasă, se gîndea la gura prea roșie de odinioară.

Barbe căzu în nesfîrșite stări de apatie, de melancolie care inspirau milă. Interveni un fel de destindere, o perioadă de depresiune după cea de exaltare. Părea stoarsă de vlagă. Ca și cum ar fi mers pe ploaie zile în șir Ceva ofilit se desprindea din ființa ei și, privind-o, te gîndeai la un naufragiu în timpul căruia văzuse moartea cu ochii.

Parcă regreta că scăpase și că se află la ea acasă.

— Vă stinghereșc, îi spunea cîteodată lui Joris. Sîntem nefericiți. Ar fi mai bine să mor.

Joris tresărea ; nu surprinsese nimic care s-o facă să bănuiască dragostea lui pentru Godelieve, dragoste tainică, închisă în adîncul sufletului. Dar oare instinctul nu este cîteodată clarvăzător ? Joris goni presupunerea aceasta ce-l îngrozea, mai ales că se atingea de un tărîm la care nu voia să se gîndească.

Din contră, pentru că Barbe părea bolnavă, trebuia să fie ajutată și vindecată. Trimise după un doctor căruia îi dăduse în prealabil date despre starea soției sale. Cazul părea clar anemie și nevroză, decadență a unui sînge subțiat de bătrînețe, boală a secolului care se manifestă pînă și în aceste orașe cu o dezvoltare întîrziată. La Barbe maladia era ereditară. Cum se putea lecui? Mai tîrziu, odată cu vîrsta, starea sănătății ei avea șanse să se amelioreze. Pînă atunci s-ar calma printr-o cură de ape și aerul de munte întăritor și liniștitor. Barbe era în relație cu niște verișoare care locuiau într-o stațiune termală, un orășel din Germania, unde cîndva le vizitase. Nu-i displăcea ideea să mai plece o dată acolo. Dar înțelegea să plece singură, fără nimeni, să rupă astfel un timp cu existența cotidiană, să taie legăturile care o atașau de ai săi, să șteargă orice amintire despre căminul ei, unde petrecuse zile atît de întunecate, să facă această călătorie ca un drum într-o altă viață. Nu era și asta tot o manifestare a bolii ei, această pornire împotriva celor apropiați, împotriva lor în special? Se lepădă de ei și plecă singură după cîteva zile. În zadar se oferi Joris s-o însoțească, și Godelieve, mai ales, o rugă s-o ia cu ea, stăruind neobosit, pledînd în toate felurile și găsind argumente potrivite, promițînd se facă mică, tandră să n-o supere cu nimic.

Godelievei îi era teamă; o înspăimînta ideea de rămîne singură cu Joris. Barbe odată plecată, va lăsa drum liber primejdiei. Atîta timp cît Barbe se afla în casă, Godelieve se simțea în siguranță și într-o liniște senină. Desigur, nu se putuse feri întrutotul să-l iubească pe Joris, pentru că-l iubea dintotdeauna, și nici nu putuse să nu-l lase să vadă acest lucru. Dar se gîndea fără prea multă rușine la micile bucurii pe care le împărtășeau sau le trăiau așa-zis pe ascuns, îndată ce se aflau singuri și ca din întîmplare strîngeri de mînă prelungite, buze atît de ușor apăsate, toată această dragoste încă foarte puțin carnală și care nu face decît să împreuneze inimile.

Godelieve consimțea la aceste sărutări nevinovate, care nu se deosebeau prea mult de sărutările unei cumnate și pe care le putea mărturisi, însă fără tulburarea ce-o re-

simțea, acel divin răsunet în întreaga ei ființă, ca și cum mama cerească ar fi pogorît asupra ei luînd chipul lui Joris.

Și apoi nu era o faptă pioasă, o datorie de ajutorare familială și de milă omenească să-i dea lui Joris drept alinare puțină afecțiune, să soarbă roua curată a tinerelor ei buze, în căminul său sterp și pîrjolit ? Nu ! Nu trebuia să-i fie rușine de această dragoste pe care o mărturisea în fața lui Dumnezeu.

Dar acum cînd Barbe plecase, presimțea nedeslușit că totul se va schimba se sfîrșise, cu siguranță, cu intimitatea inocentă, cu familiaritatea manifestărilor neînsemnate, cu dragostea fără prihană care ar fi putut să dureze pînă la capătul vieții lor. Vor fi acum singuri și deci liberi și duși în ispită.

Seara, cînd luară masa în doi, o mare stînjeneală se așternu între ei. Godelieve roșise cînd se așezase pe scaun și înțelese că de acum înainte va roși totdeauna în prezența lui Joris. Acesta zîmbea, simțea o mare bucurie, uimit și totodată tulburat. Oare hazardul a vrut ca măcar pentru o clipă să le refacă destinul ? În această locuință care era a lor, se aflau împreună, numai ei doi sub lumina lămpii, ca doi soți fericiți. Așa ar fi putut să fie, așa era pentru moment. Seară de intimitate, aproape conjugală ! Joris își descărcă inima, povestind ce simțea. Godelieve asculta, încuviința... Și apoi luă dantelele, își făcu de lucru cu fusele, citeodată cu gîndul în altă parte, dar liniștită de jocul firelor cu care își ocupă mîinile multă vreme, de teamă ca Joris să nu i le prindă într-ale sale...

CAPITOLUL VI

Dragostea izbucni în ei ca o primăvară. E destul o zi cu soare pentru ca bobocii trandafirii să acopere toți piersicii, pentru ca frunzele să năpădească vechile ziduri. Pre-

judecățile, temerile și scrupulele dispărură deodată sub explozia florilor și a mireasmei anotimpului înnoitor. Își dădură seama că nu trebuie să reziste. În fine, clipa hărăzită sosise inevitabil. Era mersul firesc al naturii, voința lor triumfătoare, după atîtea chinuri și așteptări. Se socoteau logodiți de mult, despărțiți de timp și de mare, dar, meritîndu-se unul pe altul se uneau în sfîrșit. Și nu hazardul trebuia binecuvîntat. O uneltire mai misterioasă urzise totul ; nevroza crescîndă a Barbei, destrămarea căsniciei, plecarea solitară care-i lăsa în doi, pradă lor înșile. În realitate, legea vieții lor își relua sensul, începea să curgă în albia ei firească, după ce dispăruse o vreme între pietre și sub pămînt. Tot acel timp în care nu putuseră să se oglindească unul în ochii celuilalt a fost ca și cum s-ar fi pierdut. Acum își descopereau adevărata înfățișare pe firul vieții.

Părea că tot restul a fost atît de scurt, atît de inconsistent, atît de puțin real, și se spulberase. Nu trecuseră nici două zile de la plecarea Barbei și intimitatea lor era atît de mare în casă, încît aveai impresia c-au trăit așa dintotdeauna. Viață conjugală exemplară ! Pereche fremătînd mereu de adorație, ca în prima clipă. Înțelegere reciprocă și pe care nimic potrivnic n-o umbrea vreodată ! Joris rămînea fermecat de blîndețea Godelievei, fire de înger, mereu aceeași, ca și cum inima ei era într-o cutie de sticlă și nici o enervare, nici un cuvînt, nici o furtună, nici o zgură a vieții n-o putea atinge și înrîuri.

Ah ! siguranța unei asemenea prezențe în căminul său și lumina statornică a unei asemenea iubiri !

Joris compara, își mai amintea uneori de flacăra nebuniei întrupată de Barbe, care pentru el fusese întotdeauna ca o arsură sau ca o noapte neagră. Ce greu ispășise vina de a se fi înșelat, de a fi ascultat de sfaturile rele ale clopotului, de a fi fost atît de puțin clarvăzător cînd coborîse din turn !

Se gîndea acum ce existență fericită ar fi avut dacă ar fi ales-o pe Godelieve. Și acest lucru ar fi putut să se-ntîmple. Acest lucru s-ar fi întîmplat dacă Barbe n-ar fi intervenit deodată, cu un sărut fatal care forțase și ruinase tot viitorul lor.

Dar acum greșeala se repara de la sine. Împrejurările deveneau complice. Însuși Dumnezeu părea că-i ispitește. Sosise clipa să-și schimbe destinul.

Tot timpul zilei se încîntară cu iluzia că n-a existat nimic din ce se petrecuse. La masă se aflau numai ei doi și nici un moment n-avură impresia unui loc gol, nici o clipă absența nu fu între ei.

Abia seara, cînd se apropie ora de culcare, Joris se tulbură, se înfierbîntă ; rămase tăcut cu gîndul la Godelieve în camera ei, în albeața așternutului întrevăzut în întreaga-i intimitate. Și-o închipui, amintindu-și de înfățișarea pe care o avea în anumite zile, despletită și în rochia de casă sau în halat, dimineața ; pe atunci nu bănuia încă ce atracție exercită astfel asupra lui și cum sădea în el fără să vrea sămînța imaginilor viitoare. Joris și-o închipui trandafirie pe pernă, înconjurată de apele bălaie ale părului, unduind în jurul capului. Ar fi dorit atît de mult s-o vadă dormind.

Seara se prelungea. Nici unul n-avea curajul să se ridice. Era aproape anormal să se despartă. Petrecuseră ziua împreună, numai ei doi, pereche fericită, îndrăgostiți fără cusur care se aseamănă, gîndesc aceleași lucruri chiar dacă nu și le spun, vibrează într-atîta la unison, încît tac amîndoi lăsîndu-și sufletele să se contopească. Și asta dura de multă vreme, dintotdeauna, din anii de demult, cînd inimile lor se logodiseră.

Într-o seară, Joris fu mai emoționat, mai duios. O urmă pe Godelieve în coridor, pe scări, în timp ce se-ndrepta spre camera ei. În prag, întîrzie să-i ureze somn ușor, îi prinse mîinile, își lipi obrazul de al ei. Evocă trecutul Godelieve se îndrăgostise de el imediat și el, la drept vorbind, nu iubise niciodată pe altcineva. A fost greșeala destinului. Dar destinul cedează acum ; îi înapoiase unul altuia. Oare aveau să lupte împotriva lorînșile ?

Godelieve, oricît ar fi fost de castă, nu era totuși inocentă. Ghici și înțelese delicata rugă a lui Joris, fremătînd la cuvintele și mîngîierile sale, precum și la emoția și înfocarea, redevenite tinerești, ce i se citeau pe față. În același timp se înfricoșă de marele mister necunoscut de ea și spuse cu o voce puțin schimbată :

— Ce mai lipsește fericirii noastre ?

Joris își înăbuși cuvintele pe buze.

Godelieve mai murmură :

— Ar fi fost atît de bine să continuăm așa.

Joris îi spuse :

— Cine va ști ?

— Dumnezeu ! răspunse brusc Godelieve.

În aceeași clipă se desprinse speriată, redevenind dintr-odată stăpînă pe sine. Dumnezeu ! Acest cuvînt răsunase în tulburarea ei, în începutul ei de înfrîngere, ca o singură bătaie de clopot, cu atît mai tragică cu cît era unică. Chipul ei căpătă o expresie solemnă, se transfigură și lumină întunericul. În ochi i se citea o certitudine ca un răsărit de soare. Îl privi pe Joris drept în față, cu seninătate. Îi luă mîinile fără urmă de senzualitate, așa cum ai atinge florile. Și-i spuse cu glasul cu care te rogi

— Da ! trebuie să aparținem unul altuia ! Dar nu în felul acesta. Vom merge mai întîi la biserică. Simt că n-am de ce să-mi ascund dragostea, așa încît vreau s-o duc în fața lui Dumnezeu, să fie binecuvîntată de el. Dumnezeu ne va uni, vrei ? Mîine seară, la parohie. După aceea nu voi mai fi eu... voi fi a ta... soția ta.

În ziua următoare, pe la șase, Godelieve se îndreptă spre catedrala Saint-Sauveur. Joris preferase această biserică socotind-o mai frumoasă și vrînd ca dragostea lor să fie înconjurată de frumusețe. Fata intră printr-o ușă laterală și se duse să-l aștepte într-una din capelele hemiciclului. Fără să știe de ce, era cuprinsă de frică. Cine ar fi ghicit ? Cine i-ar fi bănuit văzîndu-i împreună ? Nu era ea cumnata lui, cu care era firesc să ieși și să intri într-o biserică, să te rogi ? Cu toate acestea, urmări cu oarecare neliniște pe cei cîțiva credincioși împrăștiați prin naos. Erau femei din popor, umile slujitoare ale lui Dumnezeu, aproape îngropate în pelerinele lor largi, ale căror glugi atîrnă ca niște agheasmatare. Se confundau din ce în ce mai mult cu întunericul care se lăsa. Doar vitraliile iradiau încă. Ornamentele lor în formă de rozetă păreau cozile desfăcute ale unor păuni albaștri, de e

mîndrie neclintită. O tăcere adîncă. Nu se auzea decît picurul cîtorva lumînări și, din cînd în cînd cum trosnește lemnul confesionalelor sau al scaunelor — vaga respirație a lucrurilor adormite. Policromia vie a zidurilor și coloanelor devenea din ce în ce mai ștearsă. Un văl negru nevăzut cobora peste tot. Stăruia un miros stătut de tămîie, de strălucire mucegăită, de colb al secolelor. Chipurile din vechile picturi se stingeau. Te făceau să te gîndești la osemintele moaștelor.

Godelieve aștepta, puțin emoționată și melancolică. Îngenunche pe un scaun, își făcu cruce, căută în cartea de rugăciuni pe cea pentru binecuvîntarea căsătoriilor. Cînd o găsi, își făcu din nou cruce și începu s-o citească cu ochii pe pagină, silabisind cuvintele cu o ușoară mișcare a buzelor, pentru a evita orice scăpare care ar fi constituit un sacrilegiu. Cu toate acestea, urmări cu greu textul, neliniștită și tulburată, ridicîndu-se din clipă în clipă, privind în urmă pînă în fundul bisericii, la cel mai mic zgomot care răsuna pe lespezi.

Își împreună mîinile și, cu ochii la altar, își înălță cu înfocare ruga către Mielul pascal, cu totul și cu totul de aur, care purta o cruce și era pictat pe ușa turnantă a tabernacolului: Doamne, Dumnezeule! Spune-mi că nu te-am jignit prea mult și că mă ierți. Am suferit atîta, Doamne! Și apoi, Tu nu ai interzis iubirea! Iar el este acela pe care-l iubesc, pe el l-am iubit întotdeauna și mă simt logodnica lui dintotdeauna. Pe el l-am ales în fața ta! Îl aleg drept singurul și veșnicul meu soț. Dacă nu este bărbatul meu în fața oamenilor, va fi soțul meu înaintea ta. Doamne, Dumnezeule, spune că mă ierți! Spune că mă binecuvîntezi, spune că ne vei uni, că ne vei căsători, primind jurămîntul meu și al lui...

Deodată se întoarse un zgomot de pași se apropia de ea; cineva înainta în amurgul care se lăsase, cineva care trebuia să fie Joris. Îl vedea cu inima ei. Atunci se-nfioră albi la față. Sîngele îi fugi din obraz, năvălindu-i în inimă ca o maree roșie și caldă. Simți în piept o căldură, o atingere ușoară, asemenea unei mîngîieri de fericire, un trandafir înflorit deodată care aduse cu sine dulceața lunii mai.

Umbra omenească se mări, intră în sală, fu curînd în spatele ei murmurîndu-i „Godelieve", foarte încet, peste umăr

— Joris, tu ești ? întrebă ușor neliniștită încă, nu pe de-a-ntregul sigură de fericirea pe care voia să și-o făurească. Apoi îi arătă un scaun lîngă al ei. Și, fără să-l mai privească, fără să spună nimic, deschise cartea sfîntă și începu din nou să citească rugăciunea pentru căsătorie.

Joris o privi, cucerit de această credință angelică plină de fervoare care transfigura păcatul apropiat. Se spovedea lui Dumnezeu, fără remușcare, cu bucurie și siguranță, ca și cum îl vedea încuviințînd și binecuvîntîndu-i din depărtările misterioaselor sale paradisuri. Pentru ea nu era o prefăcătorie cu care să te amăgești sau să-ți dobîndești iertare. Ci își celebra cu adevărat cununia. Poate că avea dreptate din unghiul veșniciei. Joris se simți cuprins de o imensă bucurie. Se înduioșă cînd băgă de seamă că ținuse să fie frumos îmbrăcată, își pusese bijuteriile păstrate pînă atunci în sipet, se-mpodobise ascunzîndu-și eleganța sub o pelerină lungă dar cu siguranță că avea să se lase admirată la întoarcerea acasă. După ce se rugă multă vreme, o văzu scoțîndu-și mănușile. O privi cu mirare. Ce avea să facă ? Atunci Godelieve scoase din buzunar o cutiuță și luă de acolo verighetele, două verighete din aur masiv. Cu religiozitate își trase una pe deget apoi, luînd mîna lui Joris, i-o puse pe cealaltă... Și păstrînd această mînă în a ei, într-o strîngere castă, ca și cum un preot ar fi acoperit-o cu patrafirul, îl întrebă cu o voce plină de cea mai înduioșătoare tandrețe

— Mă vei iubi întotdeauna, nu-i așa ?

Verighetele lor se atinseră, se sărutară, verigi nituite ale unui lanț sfînt pe care Dumnezeu îl binecuvîntase și care-i unea pentru totdeauna într-o iubire trainică și legitimă !

Godelieve începu să se roage din nou, nu mai avea de apărat iubirea lor în fața cerului ; acum putea să-i vorbească lui Dumnezeu cu extaz despre fericirea ei.

În timp ce făcea, emoționată, schimbul verighetelor, nu se mai gîndi la mănușile pe care le scosese. În momentul

plecării începu să le caute. Căzuseră pe jos. Joris se aplecă, le strînse și observă atunci că scaunele lor erau așezate pe una din lespezile funerare cu care este pavată în unele locuri catedrala Saint-Sauveur ; se aflau acolo, în această capelă, o serie întreagă de morminte plate de alamă și piatră, unele avînd efigii înnegrite ale Domnului și Sfintei Fecioare — reprezentați în cutele imobile ale giulgiului și înconjurate de ciorchini de struguri și simboluri evanghelice. Godelieve le descoperi și ea. O piatră funerară era sub picioarele lor ; se puteau citi datele unei morți din timpuri de demult, literele rărite, incomplete, ale unui nume, care la rîndul lui pierea, în piatră, se descompunea, intra în neant. Inscripții funebre ! Cum de nu le observase Godelieve cînd se așezase aici ? Dragostea lor se născuse pe moarte.

Totuși, impresia neplăcută se risipi. Fericirea lor era din acelea pe care nici moartea nu le poate umbri, cum este fericirea unor îndrăgostiți care, seara, în timpul verii, la serbările sătești, se depărtează de la joc și, pentru a se iubi, pentru a-și prinde mîinile și a-și împreuna buzele, se duc să se reazeme de zidul cimitirului.

Atracția iubirii și a morții ! Ea făcu pasiunea lui Joris și a Godelievei mai gravă.

Și în acea seară, posedîndu-se, crezură că mor puțin unul pentru altul.

CAPITOLUL VII

Cum ne izolează imediat iubirea ! Trăiești în dor ca pe o insulă, o insulă fermecată unde nu te mai preocupă nimic din ce-a fost, din vechiul continent al existenței tale. Te mulțumești cu tine însuți. Te întorci la viața primitivă. Nu mai există ambiție, artă, interese, ci o lenevie triumfătoare a sufletului, care, lipsit de orice alt țel, poate să se asculte în sfîrșit pe sine.

Godelieve se simți foarte fericită. Nu avea încă nici o mustrare de cuget. I se părea că intrase în dragoste ca

într-o stare de extaz, și preaplinul bucuriei lăuntrice îi aminti de prima împărtășanie, după care, în fiecare din diminețile ce urmaseră, continua să simtă în ea un Dumnezeu viu. Acum era prima ei împărtășanie a dragostei.

Cît despre Joris, el gusta prospețimea și plăcerile convalescenței. Existența sa trecută, zilele negre, furiile Barbei, regretul pentru fericirea pierdută pieriseră, se pierduseră într-o amintire ce se șterse aproape cu totul.

Era ca și cum s-ar fi întîmplat altcuiva, sau în altă viață. Se mira că-l putuseră înflăcăra atîta, altădată, scopuri care acum îi păreau zadarnice. Ce înseamnă dragostea pentru Oraș, dacă nu o pasiune artificială și rece cu care își amăgea singurătatea? A fost o dragoste pentru lăcașul de veci. Și ce periculos este să iubești moartea, cînd viața se află în fața ta, simplă și frumoasă! Iubirea este singurul bun. Oare Joris nu trecuse multă vreme pe lîngă ea fără s-o vadă? Își crease o altă rațiune de a trăi și se pierduse ani întregi în visuri, adică în minciuni. Înțelegea acum că acele visuri despre frumusețea Bruges-ului erau iluzorii și dezamăgitoare. Chiar dacă și le-ar fi împlinit, nu i-ar fi dat nici un fel de fericire reală și i-ar fi lăsat sentimentul anilor pierduți și al vieții lui sacrificate. Trebuie să te bucuri de prezent, să-ți creezi bucurii imediate, să-ți amesteci ființa ta de carne, cu soarele, vîntul, florile și să nu întronezi totdeauna un Dumnezeu în tine. Joris trăi fericit fără să facă nimic. Iubirea îi ajungea. Godelieve îi umplea zilele. Părăsi lucrările care erau în curs. Un număr de fațade lîncezeau pe jumătate restaurate, așteptînd bunul lui plac ca să li se ia schelele, ca să scape de bandaje și fețe și să apară vindecate de boala bătrîneții. Își lăsă deoparte proiectele, chiar și restaurarea vechii clădiri a Academiei al cărei plan îl începuse, avînd de gînd să facă o reconstituire a marilor ei linii severe, ceea ce i-ar fi adus un nou titlu de glorie.

Glorie? Ah! Ce himeră înșelătoare! Cum să te poți împiedica să trăiești pentru promisiunile ei postume?

Joris se lăsă la voia întîmplării de fiecare zi. Clipele pline de farmec treceau repede. Oare noii îndrăgostiți nu sînt și ei foarte ocupați? Au o viață lăuntrică activă. Își creează între ei raporturi complicate, subtile, minuțioase. Vor să afle totul unul despre altul, să-și facă mărturisiri

în orice minut, să-și destăinuie fiece gînd ce înflorește în ei, umbra celui mai mic nor trecător. Fiecare trăiește în același timp în două suflete.

Și au atîtea să-și spună ! Toată povestea lor, cea a zilelor și cea a nopților, începînd cu frageda copilărie, ceea ce au văzut, simțit, dorit, visat, plîns și iubit — și, de asemenea, visurile și coșmarurile. Totul, fără reținere, în amănunt și cu nuanțe, căci sînt geloși de trecutul cel mai îndepărtat și de cel mai mic secret. Goliciune sacră a iubirii ! Și sufletul își leapădă vălurile unul cîte unul și se arată în întregime !

Joris găsi la Godelieve blîndețe și duioșie. O făptură minunată care totdeauna încuviințează, consimte, însoțește — și cu ce subtile lumini ale inteligenței !

Joris o întreba

— Așadar tu m-ai iubit mai întîi ?

— Da, de la prima vedere, îndată ce ai venit în casa tatălui meu.

— De ce nu mi-ai spus ?

— De ce n-ai văzut singur ?

Simțeau amîndoi că așa a fost destinul — să nu se poată descoperi imediat. Joris se gîndea și la turn, la clopotul desfrîului, care sădise în el dorința pentru Barbe, la toată această misterioasă conspirație a turnului de unde cobora, de fiecare dată, poticnindu-se nevăzînd limpede oamenii din jur.

Spuse, ca și cum își vorbea lui însuși, cu melancolie

— Sînt foarte deseori orb în viață !

Apoi o întrebă pe Godelieve

— De ce m-ai iubit ?

— Pentru că aveai un aer trist.

Începu apoi să-i povestească o întîmplare din copilăria ei, o mică dragoste puerilă la pension, care începuse tot din milă. Era la Ursuline. Se afla acolo un preot care preda religia. Nu mai era nici tînăr și nici frumos, cu nasul lui mare și cu obrajii acoperiți de o barbă aspră și neagră. Dar avea ochii înecați de o mare tristețe. Își purta parcă, săpat în sine, sufletul, ca pe un mormînt adînc. Elevele îl găseau urît și-și băteau joc de el. Ea, văzîndu-l atît de antipatic tuturor, îi luă partea în inima

ei, se rugă pentru el, și, ca să-l despăgubească, se arătă exemplară la lecțiile sale.

Îi era duhovnic ; se duse deseori să se spovedească. Îi dădea iertarea păcatelor cu cuvinte atît de calde și o numea duios „Scumpa mea prietenă, scumpa mea surioară". Zilele cînd nu-l vedea i se păreau goale și lungi. Cînd sosea în clasă sau în biserică, simțea cum întîi roșește, apoi se face palidă. În serile de iarnă, în dormitor, se gîndea la el și, pe geamurile înghețate, îi scria numele, care parcă prindea viață între dantele.

Nu se înfiripă astfel dragostea ?

Acestea se întîmplau tocmai în timpul săptămînii de post și reculegere cînd se țin predici înfricoșătoare despre păcat și iad. Era încredințată că Dumnezeu își face griji din pricina ei și insuflă predicatorului pilde de pucioasă și foc, căci săvîrșise un păcat mortal, făcuse sacrilegiul de a iubi un preot.

Joris asculta curioasa istorisire, naivă ca o legendă. O revedea pe Godelieve copilă, cu părul ei de culoarea mierei, cu cosițele pe spate, cu aerul de mică victimă, însetată de blîndețe și de nevoia de a consola, neștiind la ce deznodămînt va ajunge.

— Eram îngrozită, continuă ea și, chiar de-a doua zi, m-am dus să îngenunchez în confesionalul aceluia pe care-l mai iubeam, căci îl iubeam, cu toată anatema din perioada de reculegere și în pofida lui Dumnezeu, în chiar clipa supremă în care trebuia să mă acuz de această vină.

— Părinte, am un mare păcat pe conștiință, pe care nu îndrăznesc să ți-l mărturisesc.

— De ce ? întrebă el. Mie poți să-mi spui totul.

— Nu, mai ales dumitale n-aș îndrăzni să-l încredințez.

— Spune ! Trebuie, reluă el. Nu vrei să mîhnești inima lui Dumnezeu, nu-i așa ? Nici să mă mîhnești pe mine...

Atunci n-am mai putut să mă stăpînesc. Avea o tristețe atît de mare, o asemenea melancolie în glas, ca un noian de vechi suferințe reînviate ! Înroșindu-mă toată, i-am mărturisit repede :

— Părinte, iubesc prea mult.

— Dar Dumnezeu n-a interzis iubirea. Pe cine iubești prea mult ? Și cum știi că iubești prea mult ?

Am tăcut. Nu mai îndrăzneam. Atunci el stărui cu îndemînare, mă mustră, se necăji și mai cu seamă mîhnirea lui mă mișcă și mă făcu să vorbesc. Deodată, ca și cum mi-aș fi luat o mare povară de pe suflet, povară pe care nu puteam s-o mai îndur, am șușotit repede

— Pe dumneata te iubesc prea mult !

Preotul nu zîmbi, ci rămase o clipă tăcut ; și, cum îl priveam plină de teamă, am văzut pe fața lui aspră o înduioșare, o suferință imensă. Ochii săi priveau undeva, foarte departe, desigur în trecutul lui, cînd cunoscuse iubirea, a cărei nălucă i-o adusese în minte naiva mea mărturisire... Vrei s-o uiți... Și o voce de copil, care trece, ți-o amintește iarăși.

Îmi spuse deîndată să plec și să vin mai rar la spovedanie.

Godelieve încheie :

— După cum vezi, n-ai de ce să fii gelos ! E singura mea dragoste înaintea ta. Și pe tine te-am iubit pentru că aveai un aer trist. Dar tu ești frumos și vei ajunge un om de seamă !

Joris zîmbea, se-nduioșa de dulcea ei istorisire, de acea vocație de consolatoare pe care Godelieve o avea încă de mică. Pe el făcuse mai mult decît să-l consoleze ; îi spulberase orice durere, orice amintire amară, orice deziluzie. Îi dăduse din nou dragostea de viață. Abia dacă mai păstra o părere de rău că inimile lor, care se căutaseră atîta timp și suferiseră de a fi rămas singure, făcuseră la început o greșeală. Acum se întîlniseră și viitorul li se deschidea în față. Tot trecutul dispăruse. Îmbătați de dragoste, era cît pe ce să uite că absența Barbei va fi scurtă și că trebuia să se întoarcă, să se interpună între ei, să arunce asupra lor o umbră rece, aidoma unui turn. Fericirea le era nemărginită. Trăiau ca în eternitate, o eternitate în care nu erau decît ei doi !

De aceea făcuseră și imprudențe în acest oraș provincial unde totul e iscodit și știut, plimbîndu-se pe străzi lăturalnice și la ore tîrzii, lucru care dădu loc la comentarii.

Ei nu bănuiau nimic.

Seara le plăcea să se ducă la Minnewater, lacul încîntător care doarme liniștit la marginea orașului, în luminișul verde de lîngă Beghinaj. Oare nu este el lacul dragostei, despre ale cărui unde credința populară spune că te fac să te îndrăgostești ca un nebun și să iubești pînă la moarte ? Cu toate acestea, nici o vrăjitoare nu turnase în apă băutura fermecată. Nu te cuprindea nebunia cînd te apropiai de malurile-i liniștite...

Joris și Godelieve veneau acolo la începutul nopții și un vînt ușor abia dacă stîrnea murmurul ploilor de pe marginea lacului, ca un plîns fără cuvinte. Numai ecoul rugăciunilor și al bătăilor de clopot, care se izbea de frontoanele caselor și de acoperișuri, ajungea pînă acolo.

Atunci de ce apa aceea te făcea să iubești ca un nebun ? Să iubești cu o patimă nestinsă ? Cu atît mai mult cu cît în ea nu se oglindeau decît reflexe nestatornice, norii veșnic rătăcitori ai nordului. Joris mergea ca-n vis, beat de fericire. Godelieve zîmbea stelelor gingașe, apei presărate de puzderia nuferilor, pe care ar fi dorit să-l ia cu sine.

Umblau aproape înlănțuiți, extaziați de pacea locului și a nopții, fără să se gîndească că ar putea fi văzuți de vreun trecător, care, bănuind totul, avea să divulge dragostea lor vinovată. Nu se mai gîndeau la Barbe, ca și cum deveniseră stăpîni pe ei înșiși și pe destin.

Oare vraja Minnewater-ului îi și cuprinsese, înnebunindu-i pînă la imprudența inutilă și la iubirea nesăbuită care își bate joc de univers ?

CAPITOLUL VIII

Joris voia să-și îndeplinească visul și s-o aducă pe Godelieve în turn. Năzuința tuturor îndrăgostiților este să-și arate unul altuia locul în care trăiesc. Trebuie să știe totul unul despre altul. Și prezența iubită are darul de a stîrni decorul. Desigur, Godelieve primi cu bucurie,

nu numai pentru plăcerea de a vizita misteriosul turn, nici măcar pentru a auzi mai de aproape concertul clopotelor și a-l vedea pe Joris șezînd dinaintea claviaturii și făcînd să se-nalțe nostalgicele flori ale sunetului, din care nu cunoscuse pînă acum decît căderea petalelor asupra ei și a orașului ; dorea mai ales ca în felul acesta să intre și mai mult în viața lui Joris, să se afle în acea odaie de sticlă despre care îi vorbea adesea, numind-o încăperea cea mai intimă a vieții sale, și unde a gîndit atîta, a regretat, a sperat și, fără-ndoială, a suferit atît de mult. Va descoperi acolo, în cercul închis al turnului, ceva despre el ce încă nu cunoștea.

Cu toate acestea, o frămînta o grijă

— Dacă voi fi văzută ?

Joris o convinse că era ușor să intre fără s-o zărească nimeni ; și-apoi, n-ar fi fost nimic ciudat dacă i-ar fi venit în minte să vadă clopotnița turnului și să fie însoțită de el...

Urcară împreună. Godelieve fu numaidecît cuprinsă de o mare emoție în tenebrele de nepătruns și în răcoarea aceea de criptă. I se părea că se duc să moară împreună. Din cauza scării foarte întortocheate, se izbi mai întîi de pereți, gata să se împiedice și să cadă. Joris îi puse în mînă frînghia, un cablu aspru și solid servind drept rampă și care o ajută să se orienteze, Trăgea de el ca de o ancoră în speranța de a ajunge curînd acolo sus la lumină.

Urcatul dură mult timp. Traversarea palierelor largi care dădeau spre săli goale, hambare ale tăcerii. Apoi trebuiau să străbată o nouă porțiune întunecoasă. Godelieve nu îndrăznea să privească, temîndu-se să cadă, să fie atinsă de lilieci, al căror zbor moale îl auzea cum se apropie și se îndepărtează. Se simțea ca într-un coșmar în care culorile se strepezesc, unde formele și sunetele se amestecă și apoi se alterează. Joris îi vorbea, încerca s-o liniștească, glumea ca s-o îmbărbăteze. Godelieve răspundea și mergea ca o somnambulă. Se speria mai ales pentru că nu-l mai vedea pe Joris, contopit cu întunericul și nu-și mai dădea seama de ea însăși, simțindu-se parcă rătăcită, pierdută.

Nu mai supraviețuiau decît cele două voci ale lor care se căutau pe dibuite. Godelieve văzu în tăcere, ca în lumina fulgerelor unei furtuni în noapte, uși misterioase, șarpante de lemn tot așa de tragice ca spînzurătorile, clopote piezișe, în special clopotul Triumfului, solitar în marele său dormitor, mantie de bronz care ajunge aproape de podea, rasă cernită a unui călugăr blestemat.

Urcau neîncetat, prizonieri ai treptelor și ai turnului. Era ca o curte de închisoare pe verticală, ca o temniță adîncă. Godelieve nu simțise niciodată o asemenea teamă, un fel de panică, o spaimă fizică pe care nu și-o putea stăpîni. Cînd va veni izbăvirea? Curînd, sus de tot, se ivi o licărire; vocea lui Joris, care mergea înaintea Godelievei răsună mai luminoasă. Deodată, simți un revărsat de zori deasupra capului. În același timp un vînt puternic risipi de pe fața ei întunericul.

Ajunseseră pe platformă, în camera de sticlă ale cărei ferestre dădeau spre panorama circulară a orașului, spre imensa cîmpie verde a Flandrei, spre Marea Nordului care strălucea la capătul ei. Într-un colț zări claviatura cariionului, fildeș îngălbenit, clavecin care așteaptă...

Godelieve se mira, se minună.

— Aici cînți?

— Da. Ai să auzi imediat.

— Sînt mulțumită acum că am venit, continuă ea. E groaznică scara asta fără sfîrșit. Dar aici e frumos și te simți bine!

Voi să privească spre cele patru zări. Joris o strînse în brațe și o sărută.

— Îmi place să te văd aici. Dealtfel, adăugă el, erai și înainte prezentă. Îți amintești de fraza ta de la începutul iubirii noastre? „Dacă Dumnezeu ar fi vrut!" Mica frază care a hotărît totul. A doua zi era concertul clopotelor. Urcînd, mi s-a părut că fraza ta urcă și ea, pășește înaintea mea pe trepte, aleargă, se-ntoarce. De atunci, n-am mai fost singur. Mica frază care era vocea ta a trăit aici, lîngă mine.

— Scumpul meu! spuse Godelieve. Și-i cuprinse gîtul cu brațele. Adăugă: Aici ai și suferit?

— Am suferit mult; dacă ai ști! răspunse Joris. Viața mea era ca și urcușul întunecos pe care l-am făcut

acum împreună, dar care totuși se termină la lumină. Turnul m-a salvat.

Povesti apoi cum se consola și se înflăcăra, repetîndu-și *deasupra vieții!* ca și cum ar fi evadat, ca și cum ar fi părăsit toate suferințele și le-ar fi dominat cu adevărat, de la o asemenea înălțime, că încetau să mai fie vizibile și deci să mai existe.

— Uită-te ce mic pare totul, acolo jos!

Și-i arătă Godelievei viața răzlețită, orașul depărtat, frumoasele cîmpii ca niște covoare. Îi arătă unde se află Minnewater, locul iubit unde se plimbau la căderea nopții și care părea îngust cît o linie. Lacul se vedea ca o oglindă de om sărac, un umil altar în aer liber, cu toți nuferii lui în chip de ofrande... Cum? Acolo era? Iubirea ocupă doar un colț atît de mic?

Îi mai arătă, aproape în fața lor, vechea lor casă de pe Dyver, înnegrită și ornamentată, în spatele perdelei de arbori de pe chei. Era foarte mică, alungind în fața ei o umbră scurtă, subțire și răsucită ca un giuvaer de fier. Totuși amănuntele se zăreau clar. Numărară ferestrele, tulburați deodată, privindu-se cu ochi înfocați și cu buzele dornice de sărutări. Își opriseră amîndoi privirea asupra ferestrei de la camera de neuitat. Prin acel fluid cu care comunică permanent amanții, se gîndiseră în aceeași clipă la același lucru. Numaidecît, toate amintirile urcară de jos pînă la ei. Geamurile camerei nupțiale străluceau, străvezii și complice. Era evocarea arzătoare a primei lor nopți, a primelor sărutări. Căzură unul în brațele celuilalt. Și Godelievei i se părea că orașul se îndepărtează, se face și mai mic, apoi dispare, în timp ce ei doi, înlănțuiți, urcară tot mai sus, nu mai sînt în turn, se topesc sub mîngîierile vîntului și ale norilor, ating cerul...

Între timp, venise ora cariionului. Joris se instală în fața claviaturii. Godelieve ascultă la început dezamăgită. Nu auzea nimic altceva decît o ploaie de sunete ascuțite și stridente care sunau melodios doar pe străzile orașului, datorită distanței. Depărtarea făurea nostalgia concertului. Acolo sus, clopotele țipau, ca, prin sate, țîrcovnici ce-ar îngîna la întîmplare.

Cu toate că Joris se-ntrecea pe sine, se-nflăcăra în cinstea Godelievei. Bașii interveniră în vechile lieduri fla-

mande pe care le cîntă ; mai bine decît sopranul clopotelor, al căror clinchet îngeresc nu-și capătă întreaga dulceață decît de departe, marile clopote înfiripară melopei măreție, cu un freamăt de orgă și de pădure, care o cucerirră pe Godelieve. Se dărui cu totul acestei vaste melodii pe care Joris o crea pentru ea și care era ca o revărsare a ființei sale.

Tot turnul cînta iubirea !

Cîțiva rari trecători de prin piețe, cîțiva locuitori lipsiți de ocupație care rămăseseră pe-acasă fură singurii care băgară în seamă această muzică întinerită, aceste flori de sunete care cădeau mai proaspete peste acoperișuri și pe străzi. Ce primăvară neprevăzută înflorea acolo sus ? Ce se-ntîmplase cu vechile clopote, de începuseră să cînte mai repede, ca și cum înfrigurarea le-ar fi îmbujorat bronzul cel negru ? Cînd Joris termină, o luă pe Godelieve pînă la scărița care ducea spre platforma superioară ; trebuiau să mai suie numai cîteva trepte... Urcară mai sus... Godelieve văzu atunci dormitoarele clopotelor, toate clopotele aliniate, cu inscripțiile lor, cu datele lor, cu stemele lor, turnate în metal. Și patina diferitelor epoci, nuanțele de apă tare, oxidările bizare, rugina ca un clar-obscur de Rembrandt. Urnele mai vibrau, fremătînd încă de a fi cîntat. Atenția Godelievei fu atrasă mai ales de un clopot mare ; era mai înalt decît ea și atîrna de bîrne masive. O ornamentare în relief forma pe el o broderie. Godelieve vru să se apropie. Joris o opri repede și o tîrî după el.

— Nu ! nu te duce acolo...

Vocea lui tremurase de o emoție subită. Era clopotul blestemat, clopotul desfrîului, cu atîtea trupuri dedate plăcerii, cu sînii ca ciorchinii de struguri, era pocalul plin de păcate, potirul întins de iad. Nu trebuia ca Godelievei să i se împărtășească asemenea lucruri. Ochii ei erau prea nevinovați pentru a contempla acest dezmăț nemișcat. Și apoi, clopotul desfrîului fusese clopotul Barbei. Voluptățile de pe îmbrăcămintea lui de bronz fuseseră voluptățile ghicite sub rochia Barbei. Clopotul îl ispitise, fusese înțeles cu Barbe, pricinuise întreaga nenorocire. Godelieve nu trebuia să se apropie de el.

Joris o luă și o duse spre alt clopot, cel ce bate orele, căci scîrțîitul tijelor care acționează limbile acestuia îi dădeau de știre... După o clipă, marele ciocan se ridică, apoi se abătu pe metalul sonor. S-ar fi spus că era o lovitură dată cu cîrja episcopală, sfîșiind tăcerea. Bătăile sunară solemn.

Joris și Godelieve ascultau cu gravitate.

Era ora lor care se împlinea, cea hărăzită de soartă, o oră pe care n-o vor putea niciodată uita, nici reîncepe, ora cea mai frumoasă a vieții, ora de culme a iubirii lor care se înălțase tot așa de mult ca și turnul.

Astfel că, în timp ce se întorceau, luînd-o în jos pe treptele abrupte — unde îi cuprinse iar teama de viitor — avură limpede conștiința că începeau să coboare pe pămînt din înaltul iubirii lor.

CAPITOLUL IX

Barbe se-ntoarse acasă după ce lipsise o lună de zile. Sănătatea nu i se ameliorase deloc și nici dispoziția sumbră. Pregătirile de plecare, neajunsurile călătoriei, toate acestea, ca de obicei, o răscoliseră din nou. Părea tot țepoasă și iritabilă. Era palidă la față. Joris se gîndi la gura ei foarte roșie, care acum se ofilise. Avu viziunea unui viitor care se arăta plin de griji și de amenințări.

Dar iubirea Godelievei compensa totul. Și ea avusese aceeași impresie la întoarcerea surorii sale și i-o împărtășise lui Joris.

— Ce importanță are, de vreme ce te am pe tine? răspunse el.

Fericirea lor neștirbită era din cele ce nu pot fi adumbrite de nimic. Rămaseră mai departe fermecați unul de altul, răsfrîngîndu-și reciproc iubirea așa cum cerul și apa își trimit razele lunii. Se luminau unul pe altul. Cei ce se iubesc nu bănuie că merg înainte scăldați în lumină! Durerea este legea, este o haină cernită pe care o poartă toată omenirea. Îndată ce o pereche este feri-

cită, arată nefiresc, calcă legea cu o asemenea îndrăzneală, că pare învesmîntată în lumină, lumina unui paradis de unde vin și unde se întorc. De aceea fericirea bate la ochi.

Era cu neputință ca Barbe să nu remarce schimbarea ce se-nfăptuise în Joris și în Godelieve. Ca să poată fi fericiți în același timp, însemna că erau fericiți împreună. Observase anumite semne, o mai mare intimitate între ei. Înainte nu se tutuiau deloc ; Joris o tutui de mai multe ori și se opri cu stîngăcie. Totodată Barbe primi scrisori anonime, mijloc josnic, dar foarte obișnuit în viața de provincie, unde bîrfeala, invidia și răutatea cresc ca iarba printre pietrele caldarîmului. O felicitau că se întorsese ; își băteau joc de îngăduința ei de a-și lăsa sora singură cu soțul, îi semnalau locurile și datele plimbărilor celor doi în timpul nopții, socotite a fi sentimentale și suspecte ; fu înștiințată chiar că într-o zi intraseră împreună în clopotnița turnului.

Nimic nu trece neobservat în acest oraș sever și lipsit de ocupație, unde curiozitatea răutăcioasă inventase pînă și ceea ce se numea „o iscoadă", adică o oglindă dublă fixată pe partea exterioară a ferestrei, cu scopul ca din interiorul caselor să se poată controla străzile, să se poată supraveghea plecarea și sosirea orișicui, să se capteze cu ajutorul acestui soi de capcană ieșirile, întîlnirile, gesturile care nu bănuiesc că sînt urmărite și privirile care poartă în sine toate dovezile.

Astfel împinsă spre suspiciune, Barbe se simți distrusă, dar și puțin neîncrezătoare, cu toate indiciile pe care le strînsese singură. Fu lovită în mîndria ei.

De multă vreme se detașase de Joris, sătulă de el și de orice conviețuire. Dar amorul ei propriu se revoltă, mai ales că cea care-i luase locul și o trădase era chiar sora ei. Mai refuza încă să creadă. Nehotărîri ! A admite și apoi a respinge ! Să găsești faptul evident, apoi de necrezut ! Cei doi poli ! Legănarea nesigură a unei bărci care se luptă cu valul. Și cel mai rău lucru era această oscilație fără sfîrșit !

Barbe dibuia, calcula șansele, examina cazul analizîndu-i pe cei doi complici. Sigur că Godelieve era mie-

roasă, iar acest fel de a fi merge mînă-n mînă cu perfidia. Barbe o privi cu acreală, cu pică pe soră-sa, care în orice caz depășise familiaritatea îngăduită, pentru a trezi propriile ei bănuieli și pe ale altora, așa cum o dovedeau scrisorile anonime.

Godelieve nebănuind nimic, fu mirată de ieșirile Barbei, care acum se-ndreptau și contra ei. Pînă acum ea fusese mai cruțată, și acest lucru îi îngăduia să mai domolească scandalurile și să se interpună cu folos între cei doi soți. Acum devenise și ea o țintă, ca și Joris, a capriciilor care dezlănțuiau furtuna în casă. Dar ei abia dacă le băgau în seamă, nu se tulburau prea mult, cu privirea în altă parte, uniți în gînduri încă de la începutul scenelor. Se hotărau repede să tacă, nu ripostau niciodată și schimbau între ei cuvinte dulci, dar mute, de la suflet la suflet.

Rămîneau arareori singuri — Barbe stînd totdeauna la pîndă — dar le era de-ajuns o clipă pentru a-și prinde mîinile și a-și sorbi buzele, pentru a se îmbrățișa în spatele unei uși, pe un palier sau pe scară. Era ca o fericire furată ! Culegeau unul pentru altul bucuria, ca pe un fruct, în trecere, și era destul pentru a înfrumuseța o zi întreagă. Astfel, marea lor fericire se rezuma la o clipă tot așa cum o întreagă grădină poate să se rezume la un buchet. O clipă înmiresmată care parfuma singurătatea camerei lor. Cît de furtunoasă devine iubirea chinuită de așteptare ! Poate că dragostea, ca și fericirea, se află în înșeși întreruperile sale.

Prin faptul că fuseseră despărțiți, Joris și Godelieve se doreau și mai mult. De cîteva ori își potriviră plecările de-acasă și se întîlniră în oraș. Barbe își urmărea sora, dar de la o distanță prea mare și o pierdea repede din ochi în labirintul străzilor din Bruges, întortocheate și cotite.

Joris și Godelieve suferiră de asemenea că nu puteau sta îndeajuns de vorbă cu toate că locuiau împreună. Barbe se ținea tot timpul după ei și nu pleca decît în momentul cînd și ei se duceau la culcare, avînd grijă să nu-i lase singuri nici o clipă.

Și ei simțeau că aveau atîtea să-și spună !

— Ce-ar fi dacă ne-am scrie ? propuse Godelieve într-o zi.

Simțise totdeauna această nevoie de a scrie, de a se destăinui pe hîrtie, de a se descoperi pe sine pe această certitudine albă. Cînd era mică îi scria lui Iisus, apoi, ca elevă de pension, făcuse o pasiune pentru Omul-Dumnezeu a cărui statuie domnea în capelă, cu chipul său frumos, cu părul despărțit de cărare și cu mîini fine, arătînd în piept o inimă sfîntă, înflăcărată de iubire. Îi scria seara, în sala de studii și, la prima plimbare săptămînală a școlărițelor, arunca pe furiș, într-o cutie poștală, scrisoarea pusă într-un plic cu adresa „Domnului Iisus". Era convinsă că acest lucru îi va aduce noroc, o va ajuta să obțină ceea ce dorea și poate că totuși misiva avea să ajungă la destinatarul din cer.

Acum îi transmitea lui Joris, la nesfîrșit, tot ceea ce nu putea să-i spună, tot ceea ce, fără încetare, prin faptul că trăiau față-n față, se înfiripa în adîncul sufletului ei pentru el și era silită să înăbușe. Seara, cînd se-ntorcea în camera ei, scria pînă noaptea tîrziu, cîteodată. Era ca și cum s-ar fi aflat singură cu el. Așa era din nou al ei, îl recucerise. Îi vorbea pe hîrtie. Nu făcea decît să răspundă la ceea ce el îi șușotea, peste umăr, pe întuneric, stînd în spatele ei. Însuși actul de a scrie este un act de iubire. Statornicește o legătură. Și totodată schimbul de sentimente. Nu se știe dacă vorbele izvorăsc pe pagină din cerneală sau se nasc din pagina însăși, unde dormeau pînă atunci, și cerneala nu face decît să le coloreze.

Tot ce transcria în scrisorile-i nesfîrșite era doar ceea ce citea în sufletul ei. Dar cine scrisese toate acestea în sufletul ei ? Oare iubirea lui Joris ? Sau aceasta nu făcuse altceva decît să scoată la iveală ce se afla acolo dintotdeauna ?

După ce umplea astfel pagini multe, trebuia ca a doua zi să facă o întreagă manevră foarte prudentă ca să-l găsească pe Joris pentru o clipă singur și să i le dea. Joris răspundea. Godelieve scria din nou aproape zilnic.

Într-o seară, Barbe, pe care o chinuia insomnia, se sculă și începu să umble prin casă ; văzu deodată — atît de tîrziu noaptea ! — o lumină sub ușa Godelievei. Intră

și o surprinse scriind, foarte tulburată de apariția ei neașteptată.

În zilele următoare, Barbe rămase nedumerită. Nu se scrie decît cuiva care lipsește. Godelieve nu-i putea scrie lui Joris, de vreme ce-l vedea și-i vorbea în fiecare zi. Astfel, cei care nu iubesc, sau care nu mai iubesc, nu înțeleg deloc rafinamentele, nuanțele subtile și gingașe ale adevăraților amanți. Bucuria lor de a înnoda între ei fire invizibile, pentru a-și ține mereu legate inimile într-un fel oarecare! Fericirea de a comunica pe foi de hîrtie care se însuflețesc și de unde se înalță cu adevărat chipul iubit și se ivește într-o lumină ca de cuminecare!

Barbe, șovăielnică, deveni și mai nerăbdătoare în fața adevărului bănuit, care cînd se arăta, cînd se ascundea, încurca drumurile, ajungea la o răspîntie, umbrea vizitorul.

CAPITOLUL X

Godelieve începea să se simtă mai puțin fericită de la întoarcerea surorii sale. Și nu numai pentru că prezența ei rupsese intimitatea, stăvilise extazul permanent și posesia lor fără constrîngere. Înainte, grație situației de fapt și cu darul îndrăgostiților de a-și face iluzii, putuseră să se creadă singuri în univers, să uite realitatea și să-și creeze o viață nouă după visul lor. Acum însă această realitate se impunea. Trebuiau să-și ascundă ca pe o crimă iubirea pe care ar fi vrut s-o proslăvească peste întinsul mărilor și pînă-n înaltul cerului. Inima sărmanei ființe umane este o cupă nu prea adîncă ce se revarsă la cea mai mică fericire. Multă vreme își găsiseră scuze în propriii lor ochi, invocînd nedreptatea unui destin care se rătăcise și se restabilise în fine, conform cu dorințele lor. Nu putea fi vorba de nici un scrupul al Godelievei, pentru că Barbe îi furase înainte iubirea lui Joris.

Ea fusese prima logodnica lui, și asta pentru totdeauna. Din cauza Barbei, mirii se pierduseră multă vreme unul de altul. Cum putea fi vinovată de a se fi regăsit, de a fi îndreptat greșeala gravă a soartei ?

Godelieve își aruncase multă vreme praf în ochi cu fel de fel de argumente, cu teorii sufletești foarte personale și prea subtile. Dar, de la întoarcerea Barbei, se simți puțin vinovată. Cum să crezi în drepturile unei iubiri pe care nu îndrăznești s-o dezvălui nimănui ? Nu trebuie să te lași amăgită de cuvinte. Cuvintele cheamă cuvinte și apoi se distrug unele pe altele. Ea îl iubise prima pe Joris. „Voința" lor i-a logodit, înainte ca destinul să intervină și doar el singur să-i despartă. Era drept să spui așa. Dar tot așa de bine se putea spune că acum ea era aceea care adusese adulterul în domiciliul conjugal ; și încă un adulter care căpăta și o nuanță de incest, pentru că-l iubea pe soțul surorii ei, pe-un frate, aproape... Nimicnicie a vieții și a sufletelor ! Godelieve începu curînd să sufere de ceea ce resimțea totuși ca pe o mișelie, trădarea unei încrederi, o iubire neîngăduită și al cărei nume nu poate fi mărturisit. Cu firea ei sinceră, îi era rușine de tăinuirile zilnice. Oare o dragoste atît de necuprinsă ca a lor, înălțată ca un turn, putea să se împace cu întunericul în care se învăluia, ca și cum nici n-ar fi existat ?

În paginile pe care le scria noaptea, îi împărtășea lui Joris mîhnirea de a trăi o astfel de viață : minciună, șiretenii, duplicitate zîmbitoare, gesturi îndemînatice, cuvinte ticluite ; și să fii nevoit să te supraveghezi veșnic ! Ce catastrofă, ce nebunie furioasă s-ar dezlănțui dacă Barbe, cu firea ei vicleană și groaznică, le-ar descoperi taina !

Se iubeau pe un vulcan, se iubeau ca în timp de furtună.

Iată ce-i scria Godelieve lui Joris, ce-i spunea în scurtele dialoguri pe care le puteau avea cîteodată, cînd Barbe întîrzia cu îmbrăcatul sau se ocupa cu gospodăria, lăsîndu-i un moment singuri.

— Să plecăm împreună ? întrebă Joris.

Godelieve răspunse cu un aer trist :

— De ce ? Nu ne vom putea căsători niciodată.

Catolică fiind, știa bine că biserica nu consimte să binecuvînteze o a doua căsătorie. Unirea creștină este de nedesfăcut. Și cum ar reuși să trăiască, ea — credincioasă și pioasă, în această stare ? Situația actuală era diferită. Dumnezeu binecuvîntase căsătoria ei cu Joris în biserica în care schimbaseră inelele. Devenise cu adevărat soția lui în fața Domnului. Astfel nu stîrneau scandalul. Totul se petrecea între ei și Dumnezeu. Lucrurile așa trebuiau să rămînă. Dragostea lor nu trebuia să fie publică niciodată n-ar putea s-o dea în vileag. Chiar dacă Joris obținea divorțul, legea civilă ar ezita, ar avea nevoie de dispense, din cauza rudeniei și a cvasiincestului. Lumea s-ar revolta cu siguranță. Ar fi nevoiți să plece, să se exileze departe, adică să aibă și mai mult senzația că se ascund, că se reneagă.

Godelieve se simți nefericită.

Mai ales pentru că socotea primejdios, nesăbuit chiar, să se gîndească la o plecare cu Joris, din cauza orașului, departe de care Joris ar fi suferit prea mult. Aici era mediul firesc al vieții lui, al visurilor lui ! N-ar putea trăi în altă parte. Godelieve, desigur, se simțea iubită. Dar simțea în același timp că era ceva la care Joris ținea mai mult, că el punea dragostea pentru oraș mai presus de cea pentru orice femeie. Între aceste două iubiri era aceeași deosebire ca între o casă și un turn.

Gadelieve știa că Joris, abia plecat, ar suferi de o nostalgie de netămăduit. Regretul pentru oraș l-ar urmări neîncetat. Umbra vechilor clopotnițe i-ar întuneca toate drumurile. Bruges era opera lui, o operă de artă și de glorie care mai trebuia desăvîrșită. Era imposibil să speri că-l vei putea smulge de lîngă ea. Dar oare evenimentele nu sînt stăpîne pe cuvintele și hotărîrile noastre ? Godelieve amîna, discuta cu ea însăși și cu Joris urmările posibile ale iubirii lor. Deodată, în timpul acesta, avu un avertisment tragic, fu cît pe ce să schimbe și să precipite totul. Există veșnica spaimă, pedeapsa poate, față de pasiunile netăgăduite : teama ca păcatul să nu se întrupeze. Godelieve fu îngrozită. Și Joris se simți copleșit. Ar fi fost o ironie, o cruzime fără margini a soartei : își dorise atît de mult copii odinioară, la înce-

putul căsătoriei cu Barbe, cînd o ducea la muzeu în fața tabloului patroanei ei, pictat de Memling și îi arăta donatorii, îngenuncheați în mijlocul numeroasei lor familii, toate creștetele acelea așezate în trepte, înghesuite ca în ex-votouri. Visase în special să aibă băieți, care să-i continue numele în Flandra, conform arborelui său genealogic secular. Dar căminul său rămăsese pustiu, fără deschidere spre viitor. Își dădea seama acum că dacă, în locul Barbei, ar fi luat-o pe Godelieve de soție, ar fi cucerit într-adevăr toată fericirea, adică în afară de dulceața iubirii, bucuria unei posterități și mîndria de-a supraviețui după ce se va stinge.

Godelieve socotea această ipoteză ca pe o năpastă. În primul rînd, n-avea să meargă pînă la capăt. Durerea, rușinea, groaza o vor ucide. Își aminti precizarea amenințătoare, avertismentul ce-ar fi trebuit să-l constituie pentru ea lespedea funerară unde se-ntîlnise cu Joris în catedrala Saint Sauveur, în seara cînd îi devenise soție... Nu băgaseră de seamă că scaunele lor se aflau pe inscripții funerare și că ștergeau și mai mult cu picioarele numele tocite de pasul secolelor. Abia după ce căzuseră mănușile Godelievei și cînd, pentru a le ridica de pe jos mîinile lor împodobite cu inele noi, oarbe și grăbite să se avînte spre nefericire, atinseseră piatra funerară, abia atunci atinseseră într-adevăr moartea.

Acum prezicerea se-ndeplinea. Godelieve nu era încă sigură ; poate că nu era decît bolnavă, se-nșela, și păcatul nu rodise încă în ea ; speră, avu remușcări, se rugă, petrecu ore întregi prin biserici, nu mai aștepta decît din partea cerului să pună capăt temerilor ei. Era încă posibil să se fi înșelat. Dar totdeauna, cînd își ridica ochii spre altare, îi apărea o fecioară ținînd în brațe un prunc. Imaginea ajunse o obsesie, ca o alegorie inevitabilă, în care se vedea pe ea însăși purtîndu-și păcatul întrupat. Începu să atribuie un sens superstițios acestor madone. Își spunea în sinea ei : „Dacă prima pe care o zăresc cînd plec, azi, are mîinile împreunate, răspunsul oracolului e prielnic și o dovadă că toată teama mea a fost fără temei. Dacă, din contră, Madona ține un Isus în brațe, asta înseamnă spulberarea speranțelor și confirmarea sigură a propriei mele maternități".

Godelieve se duse s-o revadă pe Fecioara din colțul străzii Corroyeurs-Noirs, cea din racla de sticlă, pentru care lucrase odinioară un lung văl de dantelă ; dar vai ! Fecioara purta în brațe un prunc ; același lucru și cu Fecioara care domina consola cu frunziș și capete de berbec, de pe fațada halelor ; tot așa și cu Fecioara lui Michelangelo. care se afla în catedrala Saint-Sauveur. Abia dacă un număr mic de fecioare compensau cu brațele lor goale grămada de prevestiri rele ; dar aveau jos o inscripție mustrătoare „Eu sînt Imaculata". Și banderola era șerpuitoare ca și spada de foc a arhanghelului, în pragul Paradisului închis !

Godelieve fugea de-acolo, conștientă de castitatea ei pierdută, la fel de mîhnită și înfricoșată de statuile mustrării și de cele ce-i prevesteau răul.

Ce va hotărî cerul cu ea ? Astfel, zile întregi se ducea să consulte madonele, la încrucișarea străzilor, în biserici, sub arcade, agățîndu-se de acest fir, făcînd să depindă de astfel de întîmplări întreaga ei viață.

Își înmulți rugăciunile, lumînările închinate Domnului și promise să ia parte la apropiata procesiune a Pocăitelor din Furnes, se rugă nouă zile în șir, se duse grabnic să se spovedească, deoarece Dumnezeu nu-i vede pe cei care sînt umbriți pe un păcat prea negru. Atunci cădea Săptămîna Sfîntului-Sînge, procesiunea din mai, cînd se poartă cu mare pompă prin oraș, printre corurile albe ale fetelor aflate la prima împărtășanie, printre petale de trandafir, printre steagurile de aur și șirurile de călugări din toate ordinele, o picătură de sînge a lui Isus, adusă de cruciați. Godelieve se istovi întreaga săptămînă cu postitul, cu drumurile, cu penitența și cu rugăciunile. Duminică, în soarele puternic al străzilor, cînd apăru racla cea micuță ca un arbust de pietre scumpe, Godelieve începu să tremure toată, cuprinsă de o imensă speranță. Sfîntul-Sînge trecuse. Simți cum rana sexului ei se deschide...

De atunci totul se schimbă între ea și Joris. Dumnezeu o luase din nou sub ocrotirea sa. Oare nu aparținea și Domnului ! Cedase din milă dorinței lui Joris și pentru a îndulci tristețea din inima lui. Dar nu trebuia să mai mîhnească de-acum înainte inima Domnului. Dumnezeu se arătase atît de mărinimos. O salvase — și odată cu

ea îi salvase și pe ceilalți de o nenorocire care ar fi fost un întreit dezastru, un morman de ruine în jurul unui leagăn. Ea trebuia, în schimb, să nu-l mai supere pe Dumnezeu și să nu mai cadă în păcat. I-o promisese duhovnicului, care-i adusese, cu înțelepciune, liniștea în suflet, îi dăduse sfaturi, îi arătase un nou drum în viață.

Joris îi căuta ca și înainte mîinile și buzele în timpul întîmplătoarelor întîlniri pe scară sau pe coridoare. Godelieve se ferea, îl respingea cu un gest blînd dar hotărît. El se înverșuna să-i scrie, mai pătimaș de cînd se simțea înlăturat, deși erau atît de aproape, mai patetic după recentele temeri pe care le împărtășiseră, avînd sentimentul unei mici morți a ființei lor, în ceea ce poate că nici nu existase vreodată. Dar ea nu-i răspundea ; îi strecura cel mult cîteodată o scurtă scrisoare cumințită, încurajîndu-l sufletește, numindu-se sora lui mai mare și moarta sa, vorbind despre viitor fără să-și piardă speranța că se vor uni într-o zi, dacă Dumnezeu va voi, nu în păcat, ci în bucurie și legături îngăduite.

CAPITOLUL XI

Era miez de toamnă. O toamnă cu frunze moarte, o toamnă de pietre moarte, în orașul care se stingea. Fusese marea săptămînă a tristeții Bruges-ului, săptămîna morților, în timpul căreia orașul se învăluie în cețuri și clopote și se cufundă într-o și mai nealinată melancolie...

Mai era și altceva decît comemorarea morților. Era și cea a durerilor lăuntrice, a visurilor risipite, a speranțelor pierdute, a tot ceea ce a fost în noi și secat. Joris suferea pentru trista sa iubire, care începuse să fie ca și cum ar fi pierit. Godelieve, zi de zi, se desprindea și mai mult de el. Pregătită de cumplitul avertisment, influențată de duhovnicul ei, căruia îi urma sfaturile cu sfințenie, ajunsese repede să nu mai cadă în păcatul care

însemna marea primejdie. Ah! lupta lui Joris împotriva lui Dumnezeu a fost scurtă. Totuși îi era dor de Godelieve și o regreta, tînjea după sărutul ei atît de deosebit de al Barbei. La ea simțeai că se dăruie și nu cere nimic. Darul întregii sale ființe avea menirea să-și alunge tristețea. În ea găseai uitarea și tămăduirea. În brațele ei te simțeai ca într-un golf. Erai la adăpost de mare și de furtună. Iată însă că se schimbase, îi refuză mai întîi buzele, apoi mîinile și cu atît mai mult orice întîlnire în afara casei, pe care n-o mai putea spera.

Abia de-i mai scria cîteodată, dar cu atît calm! Joris bănuia că era învinsă de frică și de credință și că se depărta de el, fără prea multe frămîntări și cu duioșii măsurate. Îi spunea: „Să ne purificăm! Dragostea noastră va crește dacă va fi neprihănită și așteptarea o va întări". Îi vorbea de Sfînta Tereza și de propria lor nuntă mistică. Și datorită scrisorilor ei scurte și curate, o simți mai îndepărtată, nevoit să n-o mai poată iubi decît așa cum iubești pe cineva plecat pe alte meleaguri. Iar, absența nu înseamnă oare moartea pe jumătate?

Godelieve era pe jumătate moartă pentru el. O plînsese în săptămîna morților, cînd, sus în turn, simți mai mult ca oricînd în aerul cenușiu al unui noiembrie de miază-noapte că tot orașul este sortit morții. De-acolo din înălțimi îi apărea pustiu. Era ca un oraș în letargie. Canalele se-ntindeau inerte, iar frunzișurile, șfichiuite de vîntul rece, semănau cu sălciile plîngătoare și se mișcau ca deasupra unor morminte. Cu toată depărtarea, se mai puteau desluși încă pe fațadele bisericilor, lîngă intrare, anunțurile funerare pentru parastase, ale slujbelor pentru comemorări — afișe ale morții!

Mii de imagini ale doliului se ridicau din oraș pînă în vîrful turnului de unde Borluut privea și se întrista. Și sufletul lui era la unison cu această priveliște. Coborîse în el cenușiul și sfîrșitul mohorît al toamnei. Joris se simți singur. Mica frază a Godelieveei, care înainte îl însoțea în turn, urca treptele rîzînd, sălășluia și trăia multă vreme în el — murise. Mica frază alintătoare, care era vocea Godelievei și care cîteodată se încarna într-un clopot și cînta împreună cu cariionul!

În acel timp concertul clopotelor era vesel, și Joris, ascultîndu-l, se asculta pe sine. Nu auzea dangătul altor clopote care se înălța spre cerul Bruges-ului. Să fi fost din cauza anotimpului cu sonorități mai ample, a lui însuși, sensibilizat de durere, sau a săptămînii morților, în care clopotele de la parohii bat mai tare ? Nu le mai auzea decît pe celelalte. Se miră chiar că pînă atunci nu le remarcase decît foarte puțin, acolo sus. Clinchetul cariionului răsuna clar tot turnul vibra sub degetele lui, iar cîntecul care izvora din sufletul lui se cuibărea înapoi în el.

În timpul acestor zile, fu invadat de clopotele bisericilor. Cariionul, cu vocea lui de altădată, slăbită acum, acoperită de alte sunete, se mai îndărătnicea în sfaturile lui voioase „Să trăiești ! Trebuie să trăiești". Dar tocsinul bisericilor din oraș proclama moartea, desfășura în aer convoaie funebre. Era dangătul de la Saint-Sauveur, hurducat ca un car mortuar ; clopotul mare de la Notre-Dame, întinzînd deasupra orașului un giulgiu de sunete ; clopoțeii Beghinajului purtau vălurile albe ale înmormîntării unei fecioare ; clopotul de la Saint-Walburge se mișca în veșminte negre de văduvă. Altele, și mai departe, ieșeau din capele, din mănăstiri nenumărate ; s-ar fi zis că un zbor de suflete chinuite, rotindu-se în văzduh, își căutau casa care le dăduse uitării, asaltau clopotnița turnului și veneau să sărute cadranul lui de aur ca pe un potir de împărtășanie.

Și Borluut plutea pe moarte. Clopotele turnului se alăturară. Și dangătul lor fu funebru. Turnul cînta sfîrșitul iubirii, o plîngea pe Godelieve. Erau sunete joase și duioase, ca și cum turnul devenise doar o umilă bisericuță, și clopotele ei chemau la iertarea păcatelor.

Apoi cîntecul se înălță mai puternic. Clopotarului îi fu rușine de durerea lui personală înflăcără claviatura cu gîndiri mărețe — și marile clopote interveniră, intonară Requiem-ul Bruges-ului, acoperiră repede sunetele slabe ale celorlalte clopote și absorbiră toate aceste decese obscure în moartea orașului, mai îndreptățită să se întindă din zare în zare.

CAPITOLUL XII

Joris mai crezu că ar putea s-o recîștige pe Godelieve învingîndu-i temerile și împotrivindu-se lui Dumnezeu. Într-o zi simți însă că speranța lui se spulberă; în momentul cînd se despărțiră pentru a se duce la culcare și Barbe se afla înaintea lor, ea îi strecură repede în mînă un plic. Tulburat, nebun de bucurie, alergă în camera lui, crezînd că va citi o nouă scrisoare după un lung interval de tăcere care îl mîhnise, o scrisoare duioasă prin care reînnoda firul dragostei. În plic nu se afla nici o hîrtie cu ceva scris pe ea; ci numai un inel, una din verighetele de aur pe care le schimbaseră într-o seară, în biserică, înflăcărați de iubirea împărtășită! „Ah! ce lucru crud și fără rost", gîndi Borluut, zdrobit, dar mai mult descurajat decît întristat. Puse inelul într-un sertar, cu mintea aiurea, gîndindu-se că e supus la o supremă încercare, și de data aceasta ea era dovada neîndoielnică a despărțirii. Însemna cu-adevărat sfîrșitul, ultima verigă dintr-un lanț sfărîmat care nu-i mai unea! Și aici Joris recunoscu sfaturile duhovnicului, de a rupe definitiv, de a te feri de cel mai mic prilej de a păcătui și, mai ales, de a te descotorosi de micul giuvaer insidios ce le simboliza pactul.

Între timp, Barbe măcinată de bănuieli, nu înceta să pîndească. De săptămîni, de luni întregi, trăia cu o singură țintă, cu toți nervii încordați pentru a afla adevărul. Remarcase că Godelieve scria mai rar. În fiecare seară se ducea să vadă dacă mai era lumină sub ușa ei. Cînd Godelieve pleca de acasă, o însoțea sau o urmărea. Cît despre Joris, profita de lipsa lui pentru a-i căuta prin haine sau prin sertare. Era aproape convinsă; dar îi trebuia dovada, o dovadă care să fi fost în sfîrșit certitudinea, mărturia de netăgăduit pe care ar putea s-o arunce în fața celor doi vinovați.

Joris, neglijent ca întotdeauna, cu gîndurile împrăștiate, cu ochii pierduți ai celui care se-ntorcea din turn, zvîrlise la întîmplare inelul Godelievei în sertarul unde

se afla și inelul lui. Barbe, în timp ce cotrobăia într-o zi, după apusul soarelui, găsi cele două bijuterii într-un colț, printre niște hîrtii fără importanță. La început nu le dădu nici o atenție. Abia după ce văzu o inscripție în interiorul inelelor, se miră și începu să citească : erau gravate numele lor Joris — Godelieve și o dată. Data în special era acuzatoare, căci coincidea — și Barbe observă imediat acest lucru — cu cea a plecării ei pentru cură, moment prielnic în care rămăseseră în doi. Nu mai încăpea nici o îndoială. Barbe deținea dovada, martorul mut și blestemat. Pe deplin lămurită, o apucă turbarea, își ieși din minți, își simți nervii zdruncinați de parcă totul se-nvălmășea în ea, ca la trecerea unui freamăt printr-o tolbă cu săgeți veninoase.

Joris sosi puțin mai tîrziu, la ora cinci ; intră direct în sufragerie, unde Godelieve se așezase la masă și aștepta. Barbe pîndea din capul scării, cu respirația tăiată, cu capul vîjîind, mulțumită că știe, ușurată parcă de atîtea bănuieli, semne, indicii a căror povară nesigură o purtase luni întregi. Acum toate suspiciunile ajunseseră la aceste două inele, se adunară în ele și le ținea în mînă atît de tare, le strîngea atît de febril, mai să le strivească de parcă ar fi fost flori.

Cînd complicii fură împreună, se repezi în jos pe scări. Intră în odaie ca o furtună.

— Ticăloșilor !

Strigătul îi izbucni din piept cu o voce complet schimbată, o voce care gîfîia, ca și cum ar fi alergat multă vreme.

Godelieve presimți pe loc dezastrul ce va urma. Joris o privea neliniștit, căutînd să afle pînă la ce punct bănuia cele întîmplate.

Barbe repetă apăsat

— Ah ! Ticăloșilor !

Și apoi, îndreptîndu-se spre Joris, zise

— Știu tot !

Și-i arătă inelele, atît de mici și umile, avînd aerul că-și cer iertare pentru denunțul lor, și care zăngăneau în sipetul tremurător din căușul palmei ei.

Deodată rînji și izbucni într-un rîs înghețat, ca o nebună. Apoi se întoarse spre Godelieve, țipînd

— Tu ! pleacă, pleacă de-aici ! Te gonesc !

Vru s-o îmbrîncească s-o bată. Joris se interpuse.

Atunci izbucni nestăpînită furia spumegîndă, furia unei mări dezlănțuite care nu se mai poate liniști, năvală de pietre și epave, de valuri înspumate care izbi în Joris și Godelieve și-i împroșcă pînă-n adîncul sufletului.

În timp ce-i acoperea cu insulte, le aruncă deodată cele două inele ca pe niște proiectile.

— Iată ! Poftim inelele voastre !

Chipul ei era răvășit, ca de o catastrofă. S-ar fi zis un chip care se topește ca la dezgheț. Și repeta neîncetat, asemenea unui horcăit, unui refren al disperării :

— Ce mîrșăvie ! Ce mîrșăvie !

Joris și Godelieve rămaseră muți, neîndrăznind să scoată nici un cuvînt, ca s-o liniștească, să domolească lucrurile.

Furia ei crescu din cauza tăcerii lor și a faptului că inelele aruncate nu loviseră pe nimeni. Înnebunită, apucă de pe comodă un vas vechi de faianță de Delft pe care-l aruncă cu putere în capul lui Joris. Acesta se feri, dar glastra albastră se sparse lovind oglinda, care crăpă de sus pînă jos. Faianța căzînd pe vatra de marmură se făcu țăndări cu un zgomot strident și prelung care-o întărîtă și mai rău pe Barbe. În clipa aceea își văzu în oglindă chipul spintecat în două de crăpătura care se-ntindea de la un capăt la altul al oglinzii.

I se păru atunci că îi crapă și ei capul și, scoasă din fire, apucă alte obiecte și le aruncă în vinovații care stăteau în fața ei înfricoșați și galbeni ca ceara, căutînd s-o oprească, să se adăpostească, dar neputînd să fugă, căci se așezase în dreptul ușii tăindu-le trecerea, cu privirea rătăcită, cu spume la gură. Era turbată, înnebunită de durere, lovită în mîndria ei, într-atît încît credea că simte pe obraz rana oglinzii, mai mare și mai îngrozitoare pentru că nu sîngera ; se îmbăta de vacarmul a tot ce

arunca spărgînd de pereți și de geamuri cristale, vaze, sfeșnice, făcîndu-le să zboare prin cameră și să cadă cioburi-cioburi, pradă nu știu cărei furii de distrugere și frenezii de a nimici totul în jur, de vreme ce și în inima ei nu mai erau decît ruine !

Și cînd acest crîncen măcel se termină, rușinată și obosită, scoase un strigăt prelung și plecă, hohotind de plîns, pe coridoare.

Joris și Godelieve rămaseră singuri.

Nu rostiră nici un cuvînt. Joris avu impresia că viața s-a năruit peste el, se simți căzînd parcă în gol, după ce totul în jurul lui se sfărîmase. I se păru că se prăbușește din vîrful turnului, din înălțimea dragostei lor, care se ridicase tot atît de sus cît și turnul. O senzație de ireparabil îl umplu de tristețe. Își apăru lui însuși dincolo de viață ; drama pe care o trăise era foarte depărtată, străveche, avusese loc într-o existență din alte vremuri și aparținea unui mort care-i semăna. Această poveste de dragoste de demult se terminase rău, desigur. Fusese vina femeii care se temuse și renunțase prea repede ; nici el nu stăruise destul.

Își atrăseseră pedeapsa pentru că se renegaseră ei înșiși.

Acum totul nu mai era decît un vis, ca și cum nici n-ar fi fost.

Din vălmășagul gîndurilor, Joris fu deodată adus la realitate de Godelieve care, în picioare, îi întindea mîna avînd aerul că vrea să plece.

Joris o întrebă

— Ce vei face acum ?

— Vezi bine, răspunse Godelieve, cu o voce stinsă, că nu mai pot rămîne aici.

— Da, spuse Joris, vom pleca.

Și în dezastrul mut, simțindu-se singur, vru să se agațe de ea, s-o strîngă în brațe, s-o recapete în acest moment în care toată viața îi scăpa printre degete, în care trebuia să se gîndească să-și reclădească alt viitor. Godelieve se feri, mai speriată de ce s-ar putea întîmpla decît de ceea ce se întîmplase. Se refugia în ce-

lălalt colț al încăperii, spuse cu o voce slabă, ca în vis, de parcă s-ar fi aflat pe malul absenței

— Tu, Joris, trebuie să rămîi. Aici e viața ta, opera ta, gloria ta !

Apoi rosti cu o voce din nou sigură

— Eu mă voi retrage mîine la Beghinajul din Dixmude...

Joris simți că hotărîrea ei era de neclintit și însemna înfăptuirea unui plan pe care și-l făcuse cu cîtăva vreme mai înainte. Nu atît descoperirea Barbei și scena ei teribilă îi despărțea, cît voințele lor care nu se mai înlănțuiau. Astfel, evenimentele nu sînt adevăratele cauze ale lucrurilor. Ele nu fac decît să ni se conformeze și să exteriorizeze ceea ce exista dinainte în noi. Aici soarta ticluise totul. Ea triumfa.

Godelieve avu curajul disperării.

— Adio, Joris ! exclamă ea pentru ultima dată mă voi ruga *pentru noi.*

Vocea i se stinse la ultimele cuvinte, care parcă păliră, se clătinară, se muiară, ca și cum s-ar fi îmbibat de lacrimi lăuntrice.

Se-ndreptă spre ușă și călcă în picioare cioburile care trosniră ca dărîmăturile sub pașii ei. În acea clipă revăzu, ca la lumina unui fulger, întîlnirea lor din biserica Saint-Sauveur, seara nupțială și inelele schimbate deasupra lespezii funerare. Într-adevăr, iubirea lor trebuia să se termine rău, căci se născuse pe moarte. Acum sumbra prevestire se împlinise.

Se hotărî brusc și ieși, fără a întoarce capul, pentru totdeauna.

Joris, zdrobit, se văzu singur, atît de singur că i se păru că se deșteaptă între morminte. Și se gîndi la ambele femei, ca la două moarte, al căror văduv era.

ACȚIUNEA

CAPITOLUL I

Deasupra vieții ! Joris se cramponă de această deviză, o exprimă cu tărie, o scrise cum s-ar spune cu litere de foc în aerul curat din fața lui. Și-o repetă în gînd ca pe un ordin, ca pe-o chemare în ajutor care-l putea salva. Întotdeauna acesta fusese crezul lui, imnul încrederii în sine, încheierea suferințelor, țîșnind din ele ca apa dintre stînci.

Desigur, după tragica scenă și plecarea Godelievei, rămăsese descumpănit. I se păru în toate zilele următoare că întreaga casă murise. Se cufundase toată în tăcere. Orice plecare sau sosire, zgomotul de pași și de voci încetase. Părea acum o capelă mortuară unde nu rostești un cuvînt, unde ți-e teamă să te miști. Încăperea în care avusese loc cearta finală rămase așa, cu parchetul plin de cioburi, cu oglinda despicată, avînd parcă o rană ce continua să se adîncească și să-i mutileze, cu cicatricea ei mortală, paloarea. Nimeni nu mai intrase în odaie, care rămăsese închisă, cu ușa încuiată cu cheia. Semăna într-adevăr cu camera unui mort, în fața căreia te trec fiorii și unde nu îndrăznești să mai pătrunzi.

Barbe, dealtfel, nu-și mai părăsi apartamentul, unde i se aducea masa, izolată acolo, singură, neîmblînzită, într-o stare de mare depresiune. Descoperirea dovezii pe care o deținea în sfîrșit, furia ei nestăpînită, excesele sălbatice, fuga Godelievei, care plecase a doua zi în zori, fără să-i mai vadă, toate acestea îi suciseră și-i încîlciseră nervii ca odgoanele pe timp de furtună.

Acum, o sfîrșeală imensă luă locul cumplitei exasperări. Nu mai era dezlănțuită, nu mai clocotea de mînie.

Se ghemuia prin colțurile odăii, zgribulită ca un animal bolnav, golită parcă de sînge. Rătăcea pe scări, pe coridoare, galbenă ca ceara, cu fața brăzdată de lacrimi. Cîteodată, cînd îl mai întîlnea pe Joris din întîmplare, iritarea îi revenea pentru o clipă, se manifesta prin cîte o vorbă violentă, vulgară, pe care o zvîrlea în urma lui ca pe o piatră. Dar nu mai avea putere, nu mai arunca decît o singură piatră, ca și cum s-ar fi lăsat noaptea și răzbunarea ei se istovise.

Joris se izola și el, o evita, nemaiavînd pentru Barbe decît indiferență. Conștientă sau bolnavă, îl făcuse să sufere prea mult. De aceea nu se putu opri să n-o urască, deoarece, fără a fi în stare să-l facă fericit, nimicise pînă și scumpa și ultima lui dragoste, care-i adusese alinare și seva înnoirii. Cum să se consoleze de a fi rămas încă o dată singur ? Cum s-o uite pe Godelieve, dusă pentru totdeauna din viața lui ? Îl iubise și totuși plecase ! Totul era fără leac. La început întrebă de ea. Nimeni nu știa locul unde se retrăsese. Poate că nu intrase în Beghinajul din Dixmunde, cum spusese, ci se dusese în alt oraș unde îl va chema în curînd. Era cu putință ca o asemenea dragoste să se sfîrșească atît de repede, fără nici un motiv ? Da, într-adevăr, Dumnezeu se interpusese între ei. Din clipa spaimei unei maternități posibile, sfătuită de duhovnic, păcatul îi apăruse în toată goliciunea lui și, odată cu asta, amenințarea iadului, încît Godelieve se-ndepărtase brusc de el, redevenise stăpînă pe sine. Dar fără îndoială că despărțirea o apăsa. Era imposibil ca amintirea „sărutului" să n-o urmărească pretutindeni unde se va duce. Și amintirea se transformă repede în dorință.

Joris aștepta, regretă, speră să aibă știri și iubirea lor să renască într-o zi. Dar totul se încheiase definitiv. Află de la o prietenă a Godelievei, căreia ea îi scrisese în cele din urmă, că se făcuse beghină.

Deasupra vieții ! Pe Joris îl îmbărbătă, îl înflăcără și-l însufleți acest strigăt. Fusese învins, de două ori dragostea i se pusese de-a curmezișul, în cale. De aici i se trăseseră toate suferințele. La început Barbe, apoi Godelieve. Fiecare îl făcuse să sufere în felul ei, îi slăbise

forța, elanul de a se descătușa de micimile vieții, superioritatea față de ceilalți oameni, darul său de creație și de artă.

Putere de temut ! Putere astrală a iubirii. Bărbatul este sub influența femeii ca marea sub influența lunii. Joris suferise de a nu mai fi el însuși, de a fi prada a ceva capricios, care se schimbă tot timpul, evoluează, zîmbește, apoi se întunecă în nori și eclipse. Viață care atîrnă mereu de un fir de ață ! De ce să nu te eliberezi și să fii stăpîn pe tine în cele din urmă ? Cine știe ? Suferința pricinuită de femeie este poate aceea ce-l marchează pe erou, ispășirea pentru oamenii sensibili, minunați, puternici și prea frumoși, răscumpărarea pentru marile vise și marile dominații, ca și cum ar fi trebuit, după atîtea victorii asupra artei sau a semenilor, să fii nevoit să-ți amintești de slăbiciunile omenești, și învingătorul să fie la rîndul lui învins de femeie !

Joris nu voia să fie înfrînt. Luptă împotriva descurajării și a dorului mistuitor de Godelieve. La urma urmelor, îl trădase și îl părăsise repede, fără ca el să poarte vreo vină, la apogeul pasiunii, ceea ce aducea cu o dezertare, de vreme ce îl lăsase în plină criză, în nesiguranța înfringerii și a prăbușirilor, singur în fața dușmanului, căci Barbe se repezise asupra lui cu mînie, aproape înarmată, lapidîndu-l.

Ah ! erau la fel amîndouă. Prea marea slăbiciune îi făcuse tot atîta rău ca și prea marea violență. Nici una nu era demnă să stea în calea viitorului său, să-l împiedice să și-l realizeze. Gîndurile i se-nălțară spre artă, spre speranțe înfiripate, spre țeluri nobile. Iubirea femeii este amăgitoare și deșartă !

Se-ntoarse din nou la dragostea pentru oraș. Această dragoste, cel puțin, nu te înșela și nu te făcea să suferi. Dăinuia pînă la moarte ! Joris își aminti atunci de sfîrșitul lui Van Hulle și de vechiul strigăt de extaz prin care le dezvăluise împlinirea, în ora morții, a visului ce nu-l părăsise viața întreagă : „Au sunat !" Pentru a merita să ți se înfăptuiască idealul, trebuia să i te dedici în mod exclusiv.

Pe cînd el își trădase dragostea pentru Bruges. Poate mai era posibil să șteargă urmările acestei întreruperi,

depunînd de două ori pe-atîta zel în muncă. Se apucă să lucreze din nou cu toată pasiunea. Avea ceva mai bun de făcut decît să se văicărească din pricina unor capricii femeiești și să plîngă iubirile moarte. Trebuia să-și urmeze propriul destin, vocația și misiunea. Își reluă lucrările și fațadele renăscură.

Grație lui se începură reparațiile, reconstituirile palatelor de altădată și ale locuințelor vechi, tot ceea ce înnobilează orașele, aduce străzilor o frîntură de vis, pune chipuri ale trecutului între construcțiile noi. Pe Joris îl pasiona iarăși opera sa, căci frumusețea unui oraș este o operă de artă pe care o realizezi, cu o anume armonie, simț al ansamblului, o îmbinare a liniei și a culorii. Bruges va deveni o astfel de creație, iar el, făuritorul ei, drept răsplată, bucurîndu-se în clipa morții de durata orașului, proiectat alături de el în veacurile ce vor veni, va putea să exclame ca și Van Hulle „Bruges-ul este frumos ! Bruges-ul este frumos !"

Și-apoi, frumusețea unui oraș nu trebuie privită numai din punctul de vedere al operei de artă în sine. Decorul, colorat, melancolic sau eroic, îi face pe locuitori după chipul și asemănarea sa. Joris discutase într-o zi cu Bartholomeus în această privință cînd îl vizitase, pentru a se interesa de lucrările lui, de marea frescă încă neterminată — simfonie în cenușiu — în care încerca și el, ca și pictorul, să sintetizeze frumusețea Bruges-ului.

Exaltat, își dezvoltă ideea

— Estetica orașelor este esențială. Dacă orice peisaj reprezintă o stare sufletească, cum s-a spus, acest lucru este cu atît mai adevărat pentru peisajul citadin. Sufletele locuitorilor sînt pe potriva orașului lor. Un fenomen asemănător se produce și la unele femei care, în timpul sarcinii, se înconjoară de obiecte armonioase, de statui calme, de grădini luminoase, de bibelouri gingașe, pentru a-l influența pe viitorul copil și a-l face să fie frumos. Tot astfel nu poți concepe ca un geniu să nu fi fost originar dintr-un oraș strălucit. Goethe se naște la Frankfurt, oraș maiestuos unde bătrînul Main curge între palate venerabile, între zidurile în care trăiește întreg sufletul german din moși-strămoși. Hofmann explică

Nürberg-ul : sufletul său zburătăceşte peste frontoanele caselor ca un spiriduş pe cadranul cu figurine al unui vechi orologiu german. În Franţa, există Rouen, cu arhitecturi bogate, acumulate de-a lungul timpurilor, cu catedrala sa ca o oază de piatră, care-l zămisleşte pe Corneille şi apoi pe Flaubert, două genii sublime ce-şi dau mîna peste secole.

Oraşele frumoase creează, fără îndoială, inimile mari.

Astfel, Borluut redevenise cel dinainte, întărit de o gîndire mai cuprinzătoare şi mai elevată.

Deasupra vieţii ! Urca acum în clopotniţă cum ar fi urcat în visul lui, cu mersul vioi, eliberat de zadarnicele chinuri ale dragostei, de meschinele dureri personale, care-i îngreunaseră prea multă vreme ascensiunea spre ţeluri înalte. Trecea printr-o perioadă eroică. Cadranul turnului îi apăru strălucitor ca o pavăză menită să-l apere împotriva nopţii. Şi cariionul execută imnuri trufaşe, şi nu o muzică picurată, asemănătoare cu plînsul celui ce suise acolo şi-şi răspîndise lacrimile asupra oraşului, nici una care se năruie aidoma bulgărilor de pămînt aruncaţi în groapa trecutului mort. Intonă concertul eliberării, cîntecul bărbătesc şi liber al omului ce se simte dezrobit, priveşte spre viitor şi-şi domină destinul aşa cum domină oraşul.

CAPITOLUL II

În timpul acesta, Joris fu solicitat să militeze în cadrul „Acţiunii". Pînă atunci rămăsese departe de viaţa publică, ce nu-l interesa. Aceasta se mărginea la o politică locală mediocră, nu depăşea locurile comune şi crease o împărţire artificială a locuitorilor în două tabere ostile, ce-şi disputau influenţele şi slujbele. Chiar şi recentele avînturi socialiste nu-l atrăseseră, căci era sigur că în curînd se vor transforma în vechea şi zadarnica ciocnire dintre catolici şi liberali, care apoi se vor regrupa

în aceleași vechi partide sub alt nume. Încă din evul mediu începuse în Flandra lupta dintre spiritul religios și cel laic și conflictul lor pentru supremația prin dogmă sau prin așa-zisă libertate ; iar antagonismul se simbolizase chiar și în văzduh prin clopotnița și turnul orașului, adică turnul religios și turnul civil, turnul în care se păstra Misterul în ostia consacrată și celălalt — unde se păstrau hrisoavele și privilegiile, într-un sipet bătut în fier — amîndouă rivale, de aceeași înălțime, aruncînd o umbră aidoma asupra orașului care aparținea astfel pe jumătate fiecăruia. Și vor rămîne în vecii vecilor neschimbate, pînă la pieirea soarelui, la fel cu cele două idei pe care le întruchipau, cu cărămizile lor care se suprapuneau la infinit, ca și indivizii unui popor !

Borluut se ținea deoparte, indiferent, chiar puțin disprețuitor. Dar dacă Acțiunea va începe să fie sora Visului ? Ce bucurie ! Să poți în fine să acționezi, să lupți, să te pasionezi, să cunoști beția apostolatului și a dominării oamenilor. Și asta pentru un ideal ; nu pentru a te impune ca persoană, nu pentru propria ta vanitate, ci pentru a impune Arta și Frumosul și a aduce în epoca ta puțină nemurire. Visul lui era amenințat, marele vis al vieții sale, acel vis care pentru Bruges voia frumusețea misterului, făurit din foșnete amuțite, din ape adormite, din străzi neînsufletite, din clopote cu sunete vătuite, din ferestre ascunse după perdele lungi. Oraș frumos în moartea sa. Iată că unii încercau să-i redea viața cu de-a sila.

Era vorba de vechiul proiect Bruges-port-la-mare, care părea la început nerealizabil, cînd Farazyn își expusese cel dintîi planul în această privință, la întrunirile de luni seară de la bătrînul anticar. Încetul cu încetul, ideea încolțise și se răspîndise grație unui zel perseverent și a unei propagande de zi cu zi. Farazyn își făcuse din ea o armă a succesului, un mijloc sigur pentru a-și cuceri faima. La barou reușise, căci proiectul îl pusese în legătură cu politicieni și oameni de afaceri. În plus, îi acredita și atitudinea de cetățean devotat. Cu elocința lui răsunătoare și întrebuințînd totdeauna limba aspră a stră-

moșilor din Flandra, evoca, slujindu-se de orice prilej, acel Bruges comercial și negustoresc pe care avea să-l refacă imediat ce va funcționa canalul, noile rade pline de vapoare și casele de bani pline cu aur ale locuitorilor din Bruges. Mirajul nu putea să nu farmece, cu toate că populația mai era somnolentă și refractară oricărui efort ; ea asculta această descriere a viitorului ca un copil care aude o poveste, prins pentru o clipă, dar închizînd apoi ochii, gata să adoarmă.

Borluut nu-l mai văzuse pe Farazyn de multă vreme, din ziua penibilă cînd luase masa la ei împreună cu Godelieve și fusese refuzat de tînăra fată. De-atunci avocatul rămăsese foarte supărat, îi purta pică și lui, ca și cum ar fi fost complice la eșecul ce-l suferise, îl evita sau îi întorcea spatele de cîte ori îl întîlnea. Joris află că-l vorbea de rău. Ostilitatea lor se învenină și din cauza proiectului Bruges-port-la-mare, față de care Borluut reacționă imediat pătimaș, socotind acest lucru un sacrilegiu, deoarece își dădea seama că dacă proiectul ar fi votat și s-ar face noul port, atunci s-ar alege praful din frumusețea orașului se vor dărîma porți, case prețioase, cartiere vechi, se vor construi bulevarde, căi ferate, în sfîrșit — toată urîțenia comerțului și a afacerilor moderne.

Bruges-ul avea să se renege el însuși ?

Începu perioada rezistenței. Borluut avea o influență mare asupra Gildei arcașilor Sfîntului Sebastian de cînd fusese ales Șeful ei. Începu să se ducă mai des pe-acolo, se-ntîlni cu arcașii, cu cei care frecventau asociația, o întreagă categorie de mici burghezi ușor manevrabili și pe care tihna vieții lor nu-i mîna spre aventuri. Le explică lucrurile ; cît de himerică era speranța să renaști o prosperitate care încetase de mult ; ce fărădelege era ca, pentru un scop nesigur, să ruinezi frumusețea autentică a Bruges-ului, a cărui faimă în lume abia începuse să se răspîndească.

Pentru membrii Gildei mai conta și un motiv personal care-i decise să se-mpotrivească fățiș proiectului Bruges-port-la-mare vechiul lor sediu era amenințat. După planurile existente, noile bazine, care se aflau la sfîr-

șitul canalului de joncțiune, trebuiau să fie săpate în acest cartier, pe locul unde se aflau metereze atît de pitorești, cele două mori de vînt care dădeau colțișorului un aspect olandez și sediul Gildei, încoronat de turnul său, clădit în secolul al XVI-lea. Prin urmare, ar fi fost sortit să piară gloriosul turnuleț, zvelt și trandafiriu, care se profila pe cer ca un trup de fecioară, ca Protectoarea care-i păzea de secole și care avea să cadă ucisă de cazmale. Barbarie asemănătoare cu cea a masacrării Ursulei [1] și a însoțitoarelor ei de către oșteni, așa cum e înfățișată pe cutia cu moaște de la Hopital. Și cărămizile seculare zgîriate vor sîngera din nou, iar rănile lor vor fi groaznice la vedere.

Borluut încercă să se opună și prin articole de ziar. Cîștigă încrederea unei publicații locale care întreprinse o campanie susținută și înflăcărată. Dar rezultatul fu neînsemnat. Presa nu avea influență asupra opiniei publice, și încă și mai puțin asupra celor de la putere.

Chestiunea cu Bruges-port-la-mare, ca și rezolvarea altor probleme, se petrecu în umbră, în conciliabule restrînse, în audiențe la înalții funcționari, cu tactica hotărîtă în comisii. Inginerii conspirau cu financiarii și oamenii politici. Farazyn era sufletul acestor combinații. El se afla peste tot. O ligă luă ființă pentru a se transforma într-un centru de propagandă. De data asta avură grijă să evite orice spirit de gașcă. Președintele era un consilier municipal. Farazyn fu numit secretar. Se organiză o campanie vastă de strîns semnături. Locuitorii, nepăsători și fricoși pe deasupra, semnară toți. Apoi delegații fură primiți de diverși miniștri, care se arătară de acord și promiseră intervenția statului și o parte din milioanele necesare.

---

[1] Sfînta Ursula — martiră, despre care legenda spune că ar fi trăit în secolul IV, pe timpul lui Dioclețian. Fiica unui rege celt din Insulele Britanice, a fost trimisă să ia în căsătorie pe un conducător de trib de pe continent. Convertită la creștinism, s-a dus cu însoțitoarele ei, — unsprezece mii de fecioare — pînă la Colonia, asediată de huni. Refuzînd să se mărite cu regele hunilor, a fost ucisă cu întreaga ei suită. Memling s-a inspirat din această legendă pentru a picta celebra raclă numită Racla Sfintei Ursula, aflată la muzeul Hôpital din Bruges.

Toată mașinăria politică interveni, aparat formidabil, cu mecanisme secrete, cu curele de transmisie fără sfîrșit, cu rotițe de neoprit.

Borluut simți că această mașinărie va înșfăca frumusetea Bruges-ului și, sub pretextul de a se atinge foarte puțin de ea, o va sfărîma cu dinții ei de fier.

Exasperat, începu să lupte din răsputeri. El însuși se mira oarecum de zelul lui bătăios. Cum ajunsese la aceste atitudini combative, la aceste cuvinte aspre, la aceste provocări, la această neîncetată agitație, ca o chemare la arme, el care era un om al tăcerii, al trecutului, al visului ? Dar oare nu tocmai visul și-l apăra în felul acesta ? Visul care de data asta se confunda cu Acțiunea, Acțiune pasionantă și frenetică, nu numai Acțiune împotriva unui inamic sau a unor adversari, ci Acțiune împotriva neștiinței.

Mulțimea apărea ca un bloc de ignoranță și nepăsare. Era singur. Nu aceasta e lupta pe care o duc toți oamenii superiori pentru a rămîne ei înșiși în pofida tuturor ? Trebuie să învingă unanimitatea care la început îi renegă. Frumusețea orașului Bruges (la care avea și el partea lui de contribuție) era și ea o operă de artă, ce trebuia să fie impusă. Dar prin ce mijloace ? Care este mijlocul de a învinge ignoranța mulțimii ? Cum să mergi, de unul singur, la fiecare în parte și să le deschizi numai cu cele două mîini ale tale toți ochii care sînt orbi ? Victorii răzlețe.

Borluut spera ca într-o zi să se-ntîlnească cu ignoranța însăși. Cum el incriminase prin ziare acel sistem de intrigi ascunse și campania dusă în secret, liga Brugesport-la-mare îi răspunse făcînd apel la toți cetățenii și convocînd o întrunire publică în care avea să se arate în ce stadiu era chestiunea controversată, să se comunice planurile adoptate, creditele necesare și ajutorul promis.

Afișe în limba flamandă fură lipite în oraș, purtînd acest titlu neobișnuit, care lovea ca un blestem calmul religios al străzilor „Miting monstru" ; ele indicau scopul întrunirii și numele conducătorilor ligii. Dar aceștia știau bine că nu riscau nimic, dată fiind apatia locuitorilor care nu se vor urni, abia dacă vor citi zgomotoasa

convocare și se vor feri să se aventureze într-o chestiune și o adunare pe care nu le cunoșteau.

Farazyn prevăzuse că cel mult Borluut va profita de această ocazie. Chiar avocatul lansase ideea întrunirii publice, ca o capcană în care să-l prindă pe inamicul său. Borluut, într-adevăr, nu ezită să se ducă. Fu cuprins de un sentiment de îndrăzneală, de bucuria unei bătălii față-n față cu Mulțimea, în sfîrșit în cîmp deschis după atîtea hărțuieli prin hățișuri ori povîrnișuri. Naiv și plin de iluzii, crezu că populația din Bruges va veni în masă la întrunire și că el va putea s-o convingă și s-o facă să îngenuncheze, cînd va evoca frumusețea orașului.

În zilele dinaintea întrunirii, Borluut nu mai avea astîmpăr. Îi mobiliză pe cei mai credincioși partizani ai săi din Gilda arcașilor Sfîntului Sebastian, care erau și cei mai revoltați împotriva unei acțiuni menite să amenințe vechiul lor sediu.

Avea convingerea că toți membrii asociației îl vor însoți și vor protesta împreună cu el împotriva vandalilor, făcînd praf proiectul în mijlocul rîsetelor și al huiduielilor. Oare ridicolul nu servește tot atît ca și indignarea ? Iată de ce Borluut obținuse o caricatură de la prietenul său Bartholomeus. Acest lucru fu făcut în mare taină, căci afacerea Bruges-port-la-mare era patronată de consilieri municipali și de primărie. Or, pictorul depindea de ei, căci ei îi comandaseră fresca pentru sala gotică a Primăriei, care încă nu fusese nici acceptată, nici plătită. Totuși și Bartholomeus clocotea de indignare la ideea că orașul va fi schimbat, că va fi un vacarm imens, că se vor face demolări și construcții noi, numai în scopul josnic de a se cîștiga bani. Fu de acord deci și schiță pentru Borluut o satiră în linii simple pe gustul celor mulți, naivă și pătrunzătoare ca o baladă ; îi reprezenta pe locuitorii orașului, purtîndu-și casele în spinare, cum o porneau și fugeau spre marea ce se vedea în depărtare și se retrăgea la apropierea lor, în timp ce casele se năruiau presărînd cu pietre și cărămizi drumul în urma oamenilor, iar orașul nu mai era decît un morman de materiale de construcție.

Desenul, colorat, fu tipărit în afișe pe care le lipiră pe ziduri, alături de anunțurile mitingului, puse de ligă.

Era răspunsul la provocare, față în față, lupta pe același teren care nu cunoaște răgaz pentru nici una din părți.

Borluut vibra și plutea într-o atmosferă eroică. Cît de mult dispreţuia acum toate întîmplările nefericite cărora le acordase importanță insultele Barbei, regretele de a fi pierdut pe Godelieve, toate aceste lucruri de nimic, vremelnice, fără însemnătate și deșarte ! Nu mai avea timp să-și asculte eul, să sufere pentru o vorbă, sau să-și cerceteze sufletul. Trăia parcă în afara sa, absorbit de Acțiune, ca și cum l-ar fi purtat un vînt puternic. Se sfîrșise cu durerea de a nu fi legat de nimeni și nimic, de a fi numai cu sine ! Aparținea de acum înainte altora. Devenea însăși Mulțimea...

În dimineața zilei așteptate, care era și zi de cariion, urcă în turn, își puse elanul în sunetele clopotelor care intonară un cîntec războinic, revolta bătrînelor clopote mari clintite din starea lor obișnuită, piuitul clopoțeilor care se simt amenințați, o întreagă coaliție de bronzuri împotriva celor ce voiau să reconstruiască un port și să înalțe din nou spre cer catargele corăbiilor pentru a face să li se poticnească de ele dangătele.

Apoi urmă un imn al speranței ; tema melancoliei Bruges-ului plutea în aer cu încăpățînare, își revărsa peste acoperișuri cîntecul încenușat, pe potriva cerului, apelor și pietrelor orașului.

În fine se lăsă seara. Borluut se bizuise pe un mare număr de arcași ai Sfîntului Sebastian. Nu-l însoțiră decît doi. Cînd intră în sală, constată repede că puțină lume se obosise să ia parte la miting. Poporul nu venise. Cel mult cîțiva mici negustori, care fuseseră aduși de administrație și care depindeau de ea.

În schimb, liga Bruges-port-la-mare era prezentă vreo 30 de membri cu șefii lor în jurul unei mese, acoperită de postav verde, pe care ardeau cîteva lămpi slabe. Sala părea înghețată cu băncile ei de lemn, cu pereții văruiți, cu așteptarea ei tăcută și întunecimile prost luminate, în care puținii participanți ofereau niște chipuri neclintite, înșiruiți ca într-un tablou. Domnea o atmosferă de stînjeneală. În răceala de catacombă vorbele se speriau de ele însele, păleau și mureau în drum. Nu se

auzea decît un foşnet de hîrtii răsfoite — documentele şi rapoartele pe care Farazyn, şezînd, le examina, aplecat peste masă.

Borluut se pregătise şi el de luptă, dar crezuse că se va desfăşura cu totul altfel. Ce însemna oare această adunare într-o sală funebră, unde cîteva umbre intrau, se aşezau, nu se mai mişcau şi aveau aerul unor statii care trăgeau din nou să moară ? Prin urmare aşa arăta „mitingul monstru", anunţat cu atîta tămbălău.

Auditoriul rămînea răzleţit deşi ora fixată trecuse. Abia dacă din timp în timp intra cîte un nou venit care ezita, se intimida, mergea în vîrful picioarelor şi se instala fără zgomot în colţul unei bănci goale. Aluviuni rare. Grupul participanţilor rămînea restrîns şi apărea ca o masă tăcută şi nedesluşită. Căci nici unul nu îndrăznea şi nici nu dorea să vorbească, dar toţi fumau, şi din cauza fumului dispăreau într-un fel de crepuscul cenuşiu. Pipele lor scurte erau acoperite cu un capac de metal pentru a ţine aprins focul care nu se vedea. Şi asta sporea întunericul amestecat cu şi mai multă tăcere. Participanţii exalau un fum metodic. S-ar fi zis că ceaţa ieşea din ei, o pîclă a creierului lor fără judecată.

Acesta era oare poporul pe care-l aştepta Borluut, pe care voia să-l combată, pe care visa să-l convingă şi să-l domine ? În loc să lupte împotriva Mulţimii nelămurite, se va bate cu aceste fantome, cărora numai Farazyn — duşmanul său ce-şi şi aţintise cu ironie ochii asupra lui — le va organiza atacul cu tot dichisul.

Pentru un astfel de atac deci îşi pregătise el discursul, un discurs mai mult liric decît tehnic, scris pentru un auditoriu impresionabil pe care trebuie să-l mişti ca să-l cîştigi de partea ta. În mijlocul unei asemenea atmosfere, discursul lui va pieri ca soarele în ceaţă. Cum de nu prevăzuse că situaţia nu putea fi alta ? Încă o dată îşi dădea prea tîrziu seama că fusese atît de puţin clarvăzător. Ar fi vrut acum să plece, să renunţe. Nu îndrăzni din cauza lui Farazyn care, de pe estradă, privea spre el, îl sfida. Şedinţa era declarată deschisă. Preşedintele rosti o alocuţiune, apoi Farazyn citi un lung raport. În trecere acuză pe cetăţenii nepricepuţi, care se opuneau unei opere de prosperitate şi de interes public. Apoi adu-

se în sprijin cît mai multe documente, planuri, cifre, pe care le explică amănunțit, și de unde rezulta că în curînd se vor vota creditele, și astfel, în scurt timp, vor putea fi începute lucrările pentru realizarea grandiosului proiect Bruges-port-la-mare.

După ce termină, Farazyn se așeză pe scaun, îngîmfat și surîzător. Cîțiva membri ai ligii, avînd interese în combinația financiară a lucrării, aplaudară. Asistența rămînea somnoroasă ; fețele oamenilor continuau să se asemene cu figurile din portrete. S-ar fi spus că priveau secolele. Mașinal, scoteau din gura pe care abia o întredeschideau un abur ușor în aerul searbăd al sălii. Rotogoale împrăștiate ! Fiecare contribuia la atmosfera cenușie. Nu se știa la ce se gîndeau și nici măcar dacă se gîndeau la ceva. Fumul se-ndesea, din ce în ce mai opac, între ei și oratori.

Imediat după raportul lui Farazyn, președintele păru dispus să ridice ședința. Totuși întrebă dacă cineva dorește să facă vreo observație. Atunci Borluut se ridică și ceru cuvîntul. Desigur, nu-și făcea nici o iluzie despre zădărnicia intervenției sale într-un asemenea mediu și despre această adunare formală, ținută de ochii lumii, pe care înainte și-o imaginase drept o bătălie. Dar din cauza lui Farazyn, care-l pîndea, și pentru că totuși venise, vru să meargă pînă la capăt.

Scoase textul cuvîntării scris de-acasă și începu să-l citească cu un ușor tremur în glas, dar plin de o convingere pe care o simțeai curajoasă și profundă. Mai întîi puse sub semnul îndoielii rezultatele lucrărilor ce se vor întreprinde. Nu e suficient să sapi un canal de comunicație, cum voiau ei să procedeze, ca să legi în mod artificial Bruges-ul cu Marea Nordului. Presupunînd că acest canal va funcționa bine pe distanță de patru leghe și va putea să permită trecerea, fără întreruperc, a marilor vapoare, un oraș nu este neapărat un port pentru că e legat de mare. A avea rade înseamnă ceva ; dar mai cu seamă trebuie să ai și case de comerț, debușeuri, birouri, gări, bănci ; trebuie să fii un popor tînăr, activ, bogat, pasionat, îndrăzneț. Pentru a face comerț, trebuie să ai comercianți, să aduci evrei.

Toate acestea Bruges nu le va putea face niciodată. În acest caz, a-l preface într-un port ar fi un simulacru și un lux zadarnic.

Borluut afirmă înfierbîntîndu-se

— Scopul care se urmărește aici este himeric. Desigur, Bruges a fost odinioară un mare port ! Dar oare poți să reînvii porturile ? Poți oare să domesticești marea și s-o faci să revină la ceea ce a părăsit ? Poți oare să refaci drumurile șterse de valuri ?

În timp ce vorbea, Borluut simți că discursul său nu putea avea nici un răsunet la acest auditoriu posac. Crezuse că se va da o luptă, că va fi o înfruntare, o adevărată adunare a mulțimii, adunare fremătîndă, nervoasă — pe care vorbele sincere o vor însufleți, ca un rîu de vin. Trebui să recunoască că toate cuvintele sale se diluau imediat, se decolorau în acest fum al pipelor, în această ceață — exteriorizată și palpabilă în aer — de parcă se-nălța din creierul participanților, care i se opuneau cu indolența lor, cu invincibila lor unanimitate cenușie. Borluut deci nu putea ajunge la sufletele lor, nu putea comunica cu ei. Chiar și fizic, rămînea la distanță, căci din cauza fumului gros abia putea să-i vadă, îndepărtați și nedeslușiți, ca pe cei ce ți se înfățișează în vis sau într-o amintire de demult.

Își spuse imediat „La ce bun ?" Totuși se resemnă să continue pînă la capăt, pentru a nu capitula în fața lui Farazyn, care triumfa, îl privea ironic, dar și dușmănos. Oare nu se-ntîmplă în viață să acționezi numai pentru un dușman, pentru a-l înfrunta, a-i ține piept, a-l umili printr-un efort mai mare sau printr-o victorie mai dificilă ? Fără el ar fi renunțat poate. Cînd ai în față un dușman ce te atîță, ești mînat de o forță neobișnuită. Speri să învingi în el Universul și blestemul ursitei.

Deci Borluut nu mai vorbi decît pentru Farazyn. După ce arătă absurditatea proiectului, evocă pe de altă parte gloria unui oraș mort care este un muzeu de artă, toate acele comori ale trecutului care pentru Bruges înseamnă cel mai bun destin. Renumele orașului era pe cale de a fi recunoscut. Artiști, arheologi, principi începeau să vină de pretutindeni. Cum își va merita disprețul și cum se

va mai rîde în lumea întreagă cînd se va afla că a decăzut de la un vis atît de înalt, renunțînd să fie o cetate a idealului artistic, adică ceva unic, pentru a se dărui josnicei ambiții de a deveni un port. Făcu aluzie, fără să-l numească pe autor, la proiectul lui Bartholomeus pentru utilizarea mai rațională a milioanelor cu care s-ar putea cumpăra și aduna toate picturile primitivilor flamanzi, care nu s-ar mai putea vedea decît la Bruges.

Și încheie cu fermitate

— Bruges ar deveni astfel un loc de pelerinaj pentru elita umanității. S-ar veni aici cîteva zile pe an, dar din toate colțurile lumii, așa cum se vine la un mormînt sfînt, la mormîntul artei, iar această cetate ar fi regina morții în timp ce în proiectele de comerț orașul se va degrada și curînd nu va fi decît un răspopit al durerii!

Borluut se pregăti să se așeze. Farazyn, pentru a risipi efectul acestei peroratii, interveni exclamînd

— Vorbe de artist!

Artist! Găsise cuvîntul potrivit, lauda ipocrită, încoronarea batjocurii. Artist, epitet al ironiei ucigătoare și care în această viață provincială e de ajuns ca să discrediteze pe oricine.

Farazyn o știa bine și lovise unde trebuie. Zîmbete mulțumite se iviră pe fața consilierului municipal care prezida și a altor promotori ai proiectului. Cît despre participanți, îmbîcsiți de atîta fum, obosiți de lungile discursuri, șezînd tăcuți pe bănci, neînțelegînd mare lucru din statistici sau perioade oratorice, așteptau nerăbdători să plece la casele lor ferecate.

Nimeni nu mai spuse nimic. După un minut de mare liniște, în care se auzeau pîlpîind fitilele lămpilor micute, ședința fu ridicată.

Borluut ieși amestecîndu-se în grupul puțin numeros care se scurgea mut. Între pereții vestibulului, apărea ca o masă sumbră, ceva nedefinit, automat, o alunecare ușoară care curînd încetă să mai existe.

Borluut mergea la întîmplare, însoțit de cei doi arcași ai Sfîntului Sebastian care îi rămaseseră fideli. Nu schimbară nici o vorbă. Joris îi părăsi repede și se înfundă în

Bruges-ul noptatec singur, cu voluptatea de a fi singur. Evadă ca dintr-un vis urît, ca dintr-o întîlnire cu fantome vrăjmaşe. Curînd, totul îi păru ca şi cum n-ar fi fost ! Apoi se trezi la realitate.

Recapitulă, seara, discursul lui zadarnic, siluetele palide, mutrele arţăgoase ale lui Farazyn şi ale şefilor ligii. Ei singuri aveau aerul că trăiesc în mijlocul acelor chipuri şterse. S-ar fi spus că dădeau o sentinţă, că formau un tribunal. Borluut avu impresia că auzea cum frumuseţea Bruges-ului e osîndită la moarte. Totul se orînduise dinainte. Fusese un simulacru întreaga publicitate a dezbaterilor şi discuţiilor contradictorii. Sentinţa era gata pregătită. Nimic nu va putea fi împiedicat ; vor avea rîvnitul lor port la mare ! Borluut nu va putea face nimic ; n-a reuşit şi nici n-a putut convinge pe nimeni. Era tot atît de imposibil ca şi cum ai vrea să convingi ceaţa, care năpădea acum oraşul nocturn, plutea peste ape, dizolva podurile. Ah ! Mulţimea ! Să te lupţi cu Mulţimea ! Tot ce-şi imaginase şi tot ce-l înflăcărase ! Se prefăcuse în fum focul pe care Borluut îl aţîţase cel mai mult ! Şi discursul său atît de fierbinte şi de la care sperase atît se preschimbase şi el în fum, încă o dîră de fum printre toate celelalte.

CAPITOLUL III

Între Borluut şi consilierii municipali, care, în majoritatea lor oameni de afaceri şi speculanţi, aveau interese în proiectul Burges-port-la-mare, se declarase războiul. Borluut îi denunţase. De atunci îl socoteau suspect, aproape trădător. Încă puţin şi ar fi fost tratat drept cetăţean periculos şi drept inamic public. Ziarele adversarilor săi nu-l scuteau de calomnii şi atacuri nici pe el şi nici pe prietenii săi. Începură să fie întrebuinţate toate micile jigniri laşe şi ascunse.

Gilda arcaşilor Sfîntului Sebastian, al căror Şef era Borluut, primea anual o subvenţie cu care cumpăra cîteva obiecte de argintărie pentru a le putea oferi drept premii la concursurile de tir. Alocaţia fu retrasă ca să i se aducă ofensă lui Borluut, şi fiindcă Gilda părea că e de acord cu el, opunîndu-se proiectului. Dar în special împotriva lui Bartholomeus, pictorul, se dezlănţui o campanie furioasă. Era cunoscută prietenia lui cu Borluut. Pe deasupra, se bănuia că el e autorul caricaturii cu Bruges-port-la-mare, acel desen satiric în care se vedea cum locuitorii fug după mare, cu casele în spinare.

Bartholomeus îşi terminase pictura, marea frescă ce i se comandase pentru sala gotică a primăriei. Se ivise, poate, un prilej bun pentru represalii.

Pictorul lucra de ani de zile şi nu voise să arate nimănui niciodată, nici măcar lui Borluut, cele patru panouri care constituiau ansamblul operei. Le executase din punctul de vedere al locului unde aveau să fie expuse, în armonie cu stilul monumentului, culoarea pereţilor şi a lemnăriei, forma plafonului şi cu lumina severă care pătrunde prin vitralii şi domneşte în această sală de ceremonii. Nu trebuiau deci văzute decît după amplasarea lor definitivă.

Bartholomeus le aşeză şi, în pofida obişnuitelor lui scrupule, a veşnicei sale nemulţumiri faţă de sine, fu satisfăcut, aproape surprins de perspectiva pe care picturile sale înrămate o dobîndeau deodată, semănînd cu o retragere în vis, în afara timpurilor. Borluut le văzu, le găsi admirabile, îl cuprinse emoţia şi entuziasmul.

Erau mai puţine pînze cît aparitii, ca şi cum zidurile seculare îşi dezvăluiau înţelesul la lumina zilei şi puteai privi, în sfîrşit, *ceea ce visau pietrele.*

Pe scurt, Bartholomeus găsise o nouă modalitate de decoraţie murală unde lucrurile se zăreau ca prin ceaţă, aşa cum trebuie să i se înfăţişeze unui somnambul, aşa cum dăinuie în memorie. Proporţiile umane încetau. Totul trecea de la un reng la altul, superior. Pietrele de pe vechiul chei păreau veştede ca o brazdă de flori. Clopotele care se legănau semănau cu nişte bătrînici. Personajele nu mai aveau decît gesturi ale eternităţii, frumuseţea gesturilor inutile.

Borluut, în calitatea sa de arhitect al orașului, asistase la punerea panourilor ; convocă după aceea Comisia de arte frumoase, care trebuia să ia lucrarea în primire. Făcea parte din ea, împreună cu un consilier municipal și alți cîțiva înalți funcționari.

Pe chipul acestora se văzu dezamăgirea și o imensă năuceală.

Ei îi cerură lămuriri lui Bartholomeus, aflat de față.

— Care e subiectul picturilor dumneavoastră ? îl întrebă consilierul municipal.

Pictorul îi duse în mijlocul sălii, unde lumina era mai bună și, după o ușoară șovăială, însuflețindu-se, ca și cum ar fi uitat deodată că se aflau cu toții acolo, explică

— Iată ! Este un ansamblu. O simfonie despre acest oraș cenușiu care este Bruges. O simfonie în alb și negru, prin urmare. Deci pe de o parte lebede și beghine ; pe de alta, clopote și mantii ; și toate se leagă între ele prin peisajul circular care nu se-ntrerupe și constituie orchestrația.

Membrii comisiei se priveau descumpăniți, severi, bănuind că sînt ținta vreunei ironii din partea pictorului care nu catadicsea să-i lămurească și se refugia în formule ermetice, învăluindu-se în norii orgoliului său. Dealtfel, se grăbiră să tragă încheierea că fresca era pe potriva acestei concepții haotice.

Vor urîți și ridiculiza sala gotică cu aceste tablouri de neînțeles ?

Era de văzut. Opera putea fi respinsă. Nu fusese încă plătită.

Membrii comisiei se duseră în partea cealaltă să se posteze în fața panoului în care figurau beghinele. Un consilier rînji, spunînd :

— Dar Beghinajul nu-i deloc așa cum arată aici.

Bartholomeus crezu inutil să discute cu el.

Un altul remarcă

— Nu are perspectivă...

— Nici Memling nu are, ripostă Borluut, care nu se mai putea stăpîni și se simțea încîntat, chiar în acel mo-

ment, tocmai de acest fond frumos, unde Bartholomeus amestecase drumurile cu fuioarele line de fum care urcau pînă la cer, ca la primitivii flamanzi.

De fapt Comisia nu putea să-nțeleagă nimic din aceste picturi, și pe deasupra ostilă, atîțată de consilierul municipal, — același care prezidase faimosul miting — din cauza caricaturii ce i se reproșa pictorului, căuta să lovească în Bartholomeus și, prin ricoșeu, în Borluut.

Acesta din urmă acceptase lupta cu curaj. În fața reticențelor și criticilor neghioabe ale Comisiei, el își proclamă admirația

— Aceste tablouri sînt adevărate capodopere ! Se va vedea mai tîrziu ! Soarta oricărei arte noi este de a nedumeri la început și chiar de a displace. Bruges posedă un tezaur în plus și un mare pictor, al cărui nume va dăinui în viitor.

Comisia protestă împotriva lecției ce i se dădea. Avea părerea ei tot atît de legitimă și poate mai justă.

— Domnul Bartholomeus este prietenul dumitale ! Noi sîntem liberi să avem opiniile noastre, observă unul din membri pe un ton furios.

Ședința amenința să se preschimbe în ceartă. Consilierul, mai prudent și mai viclean, o întrerupse declarînd că el și colegii săi vor face un raport la Consiliu, și se retraseră cu toții.

După cîteva zile pictorul primi o scrisoare oficială care-i aducea la cunoștință că, în conformitate cu concluziile Comisiei, picturile decorative ale Primăriei nu puteau fi acceptate decît dacă se vor face anumite modificări și transformări, menționate într-o notă ce-i va fi trimisă ulterior.

Era lovitura lașă, prevăzută. Bartholomeus răspunse pe loc că nu se va mai atinge de opera sa, concepută vreme îndelungată și pe care o socotea definitivă ; că primise comanda care-i fusese făcută fără condiții și o considera exigibilă și definitivă.

Ceea ce înrăutățea lucrurile era că plata nu fusese încă făcută. Borluut, indignat, denunță într-un ziar toată această mașinație odioasă și ignorantă. Amenință administrația cu un proces intentat de artist în care nu se putea să nu aibă cîștig de cauză. Cît despre Bartholomeus,

era neliniștit în special de soarta picturilor lui. Ar fi renunțat la plata lor. Dar ținea foarte mult ca ele să rămînă în sala gotică a Primăriei, legate de destinul monumentului ilustru, încorporate în el ca imaginile într-un creier. Ceea ce pictase el nu era oare însuși visul orașului Bruges, și acest vis nu trebuia să se eternizeze de acum încolo în Casa Comună ?

Se gîndea mai ales la glorie, la viitor. Oare oamenii vor veni să contemple opera lui în secole ce vin, cum se duc la „Hôpital" și străbat coridoarele albe și grădinile de merișor pentru a privi picturile lui Memling ? Ah ! mîndria de a dura, de a învinge moartea și neantul, de a fi pîinea și vinul artei, de a împărtăși ceva din tine întregii elite a viitorului ! Acest lucru îl dorea Bartholomeus, preotul unei Arte-Religie. Borluut publică într-una din zile un protest emoționant vorbind despre prietenul său, atît de dezinteresat și de nobil, și care merita să fie onoarea și podoaba, tronul și sceptrul, farul luminos al orașului.

Dar atît ditirambii cît și amenințările nu făcură decît să înveninеze lucrurile. Patronajul lui Borluut fu mai curînd dăunător decît eficient, din cauza animozităților pe care le stîrnise luînd atitudine împotriva proiectului port-la-mare. Era cît pe ce ca picturile să fie scoase din sală. În acel moment colegiul interveni, puțin speriat de scandalul ce se stîrnise, neîndrăznind să-și asume răspunderea cazului. Intră în legătură cu artistul și încercă diverse mijloace de conciliere.

Sătui de controverse, acceptară, și de o parte și de cealaltă, arbitrajul unei comisii alcătuită exclusiv din pictori, pe care fiecare din cei în cauză aveau să-i aleagă în număr egal. Se conveni, pentru a fi asigurată toată imparțialitatea, ca președintele ales să fie un celebru artist francez, care expunea frecvent în Flandra.

Și iată ce se-ntîmplă cînd pictorii desemnați se reuniră în fața frescelor lui Bartholomeus, fură cuprinși de un elan unanim, exprimat printr-un strigăt de surpriză și de admirație pentru o operă de o unitate atît de perfectă, al cărei simbolism era de fapt limpede și care dovedea o știință, o siguranță a meșteșugului, o înțelegere a sen-

sului liniei și o concordanță a nuanțelor cu-adevărat uimitoare. Te aflai în fața unui maestru care onora arta flamandă și orașul Bruges.

Un raport fu întocmit și transmis în acest sens.

Borluut simți o mare bucurie și triumfă zgomotos. Campania reușise deci. Se făcuse lumină. Îi copleși cu ironii pe cei care nu văzuseră limpede, demască ignoranța și totodată josnicia lor. Începu cu acreală să găsească o plăcere răutăcioasă în aceste bătălii. Trăia din plin, combătînd pentru Acțiune. Își ducea parcă viața prin foc și pară.

Această luptă pentru creația lui Bartholomeus nu fusese decît un fel de hărțuială, victorioasă de data aceasta, după cealaltă, aceea de la miting, care fusese nefastă și părea o înfrîngere, față cu un inamic invizibil într-o noapte ploioasă. Lupta avea să continue, lupta contra portului-la-mare, lupta pentru artă și ideal, pentru frumusețea orașului. Acea frumusețe încă nedesăvîrșită a Bruges-ului era opera sa, fresca lui de piatră pe care trebuia s-o apere, ca și Bartholomeus pe a sa, împotriva acelorași dușmani.

Acțiune! Acțiune! Beția de a fi singur și de a învinge! Poate că și aici va triumfa. Dar după cîte obstacole și asalturi! Borluut își dădea seama și se gîndea nu fără melancolie că oamenii mari nu se pot impune decît în pofida întregii lumi.

CAPITOLUL IV

Pe Borluut îl cuprinse febra eroică a Acțiunii! Dar fu repede condamnat la tăcere, la stagnare, la mohorîtele cugetări ale înfrîngerii.

Pripit și nesăbuit, nu se gîndise că, la urma urmei, soarta lui depindea de oraș și de oficialitățile contra cărora dusese campania, opunîndu-se la început proiectului port-la-mare, și apoi apărîndu-și prietenul. Fu silit

să ispășească această dublă îndrăzneală. După un timp oarecare, o înștiințare a colegiului îi aduse la cunoștință că în urma atitudinii ostile față de autoritățile de care ținea, era demis din funcția de arhitect al orașului.

Lovitura aceasta fu groaznică pentru Borluut. Condamnat fără drept de apel și fără putință de ieșire ! Ah ! cît de scurtă fusese plăcerea amețitoare a Acțiunii ! L-au doborît repede. Acum îl omorîseră ! Și prin cea mai laşă dintre răzbunări ! Îl izbiseră în ce avea mai scump. Trebuia să fi prevăzut acest lucru și să se abțină. Dar putea oare să lase să-i fie ucis visul ? Nu trecuse la Acțiune decît pentru că ea se confunda, de data aceasta, cu Visul. Mai mult decît el, visul fusese înfrînt, visul frumuseții Bruges-ului. El îi fusese păzitorul credincios, neobositul făuritor. Cîte lucrări rămîneau nedesăvîrșite. Și atîtea altele pe care voia să le întreprindă și deodată vor fi compromise, sacrificate, pierdute. Tocmai supusese spre aprobare planurile de restaurare a Academiei, care ar fi fost o demnă pereche a Gruuthuus-ului. Multe fațade mai așteptau, ca să aibă timp să vină, cu mîinile lui migăloase, mîini de medic și de moașă, să le asculte, să le facă să dea naștere unui înger sculptat, unui burlan ornamentat, unui chip de copil. Nimeni n-a avut și nu va mai avea arta lui prudentă de a restaura fără a neînnoi, de a propti, de a rostui, de a scoate la iveală detalii intacte, de a regăsi, acoperită toată de paraziți, scoarța originară a pietrelor.

De acum înainte îi vor distruge opera. Va fi numit în locul lui un zidar oarecare.

Acest lucru îl întrista și nu pierderea bănească, deoarece avea avere, nici cea a gloriei. Totdeauna privise viața de la înălțime și nu regreta, căzînd în dizgrație, decît ruinarea apropiată a operei sale, amestecul inevitabil al prostului gust, al unui fals arhaism grăbit să distrugă armonia de cenușiu cu roz pe care o înfiripase de-a lungul orașului într-un tot unitar.

Această operă a frumuseții Bruges-ului, opera sa, pentru care trăise în mod exclusiv, subordonîndu-i orice, sacrificîndu-i timpul, gîndurile, afecțiunea, dorința lui de a pleca, de a fugi, cînd viața de-acasă devenea de neîn-

durat, această operă pe care sperase s-o armonizeze și s-o termine, s-o încoroneze cu ultimele ghirlande sculptate ce mai rămîneau a fi scoase la iveală, iată că se hotărîse să-i fie luată. Nu era nimic de făcut. Dar îți lăsa în suflet o mîhnire nesfîrșită, ca răpirea unei copile în clipa cînd trebuia să fie îmbrăcată în cea mai frumoasă rochie.

Barbe se arătă foarte supărată de demiterea lui Joris ; îi făcu reproșuri aspre, îl învinovăți încă o dată de obișnuita lui ușurință și orbire. Noi pricini de ceartă, învinuiri neîncetate. Pretindea chiar că era o dezonoare care o atingea și pe ea, că va avea de suportat ironii și aluzii jignitoare. Răscolită de acest incident, avu din nou o perioadă de mare enervare. Nu se potolea, îl încolțea pe Joris, provoca certuri cu orice preț. Îl copleșea neîncetat cu insulte și reproșuri. Dezgropă în același timp toată povestea cu Godelieve, ticăloasa lui trădare. Starea sănătății ei se-nrăutățea ; avu crize mari de nervi ; cădea, lungindu-se pe jos, cu fața lividă, cu buzele strînse, cu gura încleștată, părînd o cicatrice, în timp ce picioarele aveau mișcări convulsive iar brațele băteau aerul. În astfel de momente părea că cineva vrea s-o răstignească pe o cruce culcată pe podea și că ea se apără.

Țipete lugubre și chemări înăbușite încheiau sincopa, răsunînd în întreaga locuință ; apoi totul se preschimba într-o revărsare de lacrimi și vaiete. Își dorea moartea și striga jeluitor că-i e scîrbă de viață.

Reîncepu tot ce era mai rău alerga deodată la fereastră, o deschidea cu frenezie, amenința că se aruncă în stradă ; sau pleca fără veste din casă și începea să meargă de-a lungul cheiurilor și al canalelor, apoi se privea în apă de la înălțimea podurilor, ca atrasă de propriul ei chip, tămăduit și foarte calm, care-i arăta ce-ar putea fi și ce va fi cu ea...

Joris bănuia aceste încercări de sinucidere și alerga s-o împiedice. Tremura mai întîi de teama unui scandal, deoarece se simțea dator să fie demn de vechiul său nume de familie flamand care ar fi avut de pătimit, ar fi fost pătat de sînge ; apoi, de teama remușcărilor ce le pre-

vedea sfîșietoare și zilnice, dacă Barbe s-ar fi omorît. Avea unul din acele suflete hărăzite „să trăiască în trecut". Desigur, suferea nespus din cauza ei. Știa, totuși, că după ce ar fi pierdut-o, s-ar fi întors cu gîndul înapoi pentru a o regreta, pînă la cele mai îndepărtate timpuri, cînd o iubise, timpuri pecetluite de buzele ei prea roșii.

Nici un minut nu vru să se oprească la gîndul că moartea ei ar putea însemna pentru el eliberarea. De fiecare dată înlătura cu groază acest gînd, ca pe o pornire spre crimă, ca și cum el ar fi fost acela care ar împinge-o pe Barbe peste prichiciul ferestrei, în apă.

Și-apoi, ce-ar face dacă s-ar pomeni dintr-odată liber ? N-ar fi decît și mai singur. Ar fi avut un rost în timpul cînd o iubea pe Godelieve, dar și ea îl părăsise.

„Dacă Dumnezeu ar fi vrut !" Propoziția scurtă de altădată răsună din nou în el, alergă spre el din toate ungherele memoriei, stăruindu-i jalnic în minte. Unde se afla în clipa asta Godelieve ? Ce făcea ? La ce se gîndea ? De ce îl părăsise ? Acum cînd orașul îl renegase, ar fi putut pleca împreună, ar fi putut lăsa totul și reîncepe viața în altă parte !

Nu suportase furiile Barbei, căminul său posomorît și zdruncinat, toată existența de neliniște și suferință decît din dragoste pentru opera sa, pentru că se simțea legat de ea, neputînd trăi altundeva, căci ar fi purtat peste tot povara turnurilor ; iată cauzele care-l făcuseră incapabil să părăsească Bruges-ul. Astăzi, Bruges-ul îl părăsea pe el.

Dar vai ! În momentul cînd ar fi fost descătușați, liberi să plece, Godelieve nu se mai afla aici.

„Dacă Dumnezeu ar fi vrut !" Joris simți că o regretă din nou pe Godelieve. Urcă în turn să caute acolo mica frază de elegie care altădată suia cu el, mergea înaintea lui pe scară, apoi cobora în întîmpinarea lui cu răsuflarea tăiată, pentru că alergase pe trepte și era îndrăgostită.

Din fericire, nu fusese demis și din slujba de clopotar. Nu datorită unui rest de bunăvoință sau de recu-

noaștere a serviciilor făcute, ci deoarece concursul public și alegerea de către popor, mai mult decît investitura oficialităților, părea să fi făcut această funcție inamovibilă.

Borluut își păstră astfel refugiul. Se terminase însă cu urcatul acela ca pentru a-și îndeplini visul sau ca în turnul mîndriei sale. Clopotnița deveni din nou plecarea, evadarea din sine, ascensiunea, călătoria către trecut și amintiri. Nu mai avu curajul să privească pe geam orașul ce căzuse pradă altora. Se izolă, se cufundă în reminiscențele intime, retrăi orele apropierii de Godelieve... Aici s-a așezat ; a rîs și și-a plimbat mîinile pe claviatură. Aici a îmbrățișat-o — popas, clipă cerească, al cărei parfum de carnație blondă părea că mai înmiresmează locul.

O ! Godelieve ! Era singurul lucru luminos din viața lui întunecată, clopoțelul alb cu care o asemănase în acel timp și care acoperea potopul negru al celorlalte clopote. Din nou, acum, cînd zilele i se adumbreau definitiv, singur clopoțelul alb mai înveselea puțin marile valuri ale tristeței sale. Îl cunoștea bine, știa ce clapă trebuie atinsă ca să sune cristalin. Și atunci, sufletul Godelievei revenea ! Regretul pentru ființa ei îl obseda pe Joris și îl cuprinse din nou dorința de a o vedea, de a o recîștiga poate. Nu-și dădea seama cum îl prinsese iar în mreje, de se gîndea mereu la ea și o evoca rostindu-i fără să știe de ce numele, acest dulce nume de litanie, acest nume care avea drept rădăcină God, adică Dumnezeu, și parcă împodobea divinitatea prin terminația lui melodioasă.

Crezuse aproape că o uitase.

Obsesia ajunse pînă într-acolo încît o visa noaptea. Se-ntîmplă astfel reîntîlniri misterioase, o înviere a sentimentelor, aniversări ale sufletului. Poate că-l avertiza și un instinct dacă Godelieve era nefericită, neputînd să se obișnuiască la Beghinaj și ar avea de gînd să părăsească Ordinul ? Atunci avea să se întoarcă și, dacă se gîndea la ea înseamnă că se și afla pe drumul spre casă.

CAPITOLUL V

Joris nu uitase dorința de odinioară a Godelievei de a face un pelerinaj la Procesiunea Pocăiților din Furnes, dacă Dumnezeu ar fi scăpat-o de groaza de a fi rămas însărcinată. Deoarece ruga i se-mplinise, era aproape sigur că se va duce. Joris nu mai avu răbdare. Vru să plece, s-o regăsească, s-o vadă, fie și de departe și atît de moartă pentru el sub vălul și veșmîntul de călugăriță. Ce importanță avea ! Voia s-o vadă și să fie văzut ! Tot trecutul putea să reînvie, privirile lor să se cufunde una într-alta, viețile lor să se-mpletească iar și să-și ia din nou împreună zborul, care nu se va mai sfîrși niciodată.

Procesiunea avea loc anual, în ultima săptămînă a lunii iulie, din anul 1650, cînd o instituiseră călugării capucini. În biserica lor, un soldat originar din Lorena, numit Mamaert, care avea garnizoana la Furnes, furase o ostie consacrată, în complicitate cu unul din camarazii săi. Arse apoi azima sfîntă în speranța de a putea cu ajutorul acestei cenuși să deschidă orice fel de broască și să devină invulnerabil în timp de război. Dar nu se putu feri de loviturile lui Dumnezeu. Fu prins și ars de viu împreună cu complicele lui, ca pedeapsă pentru sacrilegiul săvîrșit, care se complicase cu manevre misterioase, declarate de judecători manifestări de satanism și de magie.

Pentru ispășirea păcatului, capucinii fondară această procesiune a pocăinței și însărcinară cu organizarea ei Confreria Sodalité. De atunci, a avut loc în fiecare an.

Nimic nu s-a schimbat de-a lungul vremurilor. A rămas același ceremonial. Alcătuirea scenelor și a grupurilor, găurile cagulelor unde se încadrează ochii generațiilor succesive, textul — un poem întreg versificat într-o limbă flamandă aspră și colțuroasă, text ce se declamă pe străzi și trece din gură în gură, din secol în secol, toate au rămas aceleași. Joris nu văzuse niciodată această procesiune extraordinară, în care vechea Flandră își arată puritatea și continuitatea.

Ajunse în ajun în micul orășel mort din capătul de vest al țării. Venise acolo mai ales pentru Godelieve,

așa cum îți pui viața în joc și-ți riști pentru ultima oară viitorul la voia întîmplării. Totuși decorul îl captivă și-i desprinse o clipă gîndurile de propria-i soartă.

Totul se unifica într-o armonie de melancolii ; chiar și hotelul la care trăsese avea firma „La nobila rază", firmă regală și nostalgică a unui han de altădată. În rama ferestrei lui deschise se încadra un peisaj secular naosul fără clopotniță, dar cu boltă înaltă a bisericii Sainte-Walburge și turnul de lemn octogonal care se subția în formă de campanilă. Între aceste două monumente evolua un stol imens de corbi înghesuiți, foarte apropiați unul de altul, aproape atingîndu-se. Nu încetau să zboare de la biserică la turnul de lemn, așezîndu-se doar pentru o clipă, pentru a porni din nou. Masa lor se clătina ca un frunziș în vînt. Era un flux și un reflux neîncetat, un val negru în aurul înserării, care se refăcea la nesfîrșit, își rotea voluta, se sculpta în întuneric. Acest du-te-vino avea ceva inexorabil și fatidic. S-ar fi spus că era un zbor de gînduri josnice, înconjurînd biserica și turnul, unde ar fi vrut să intre dar nu aveau să pătrundă niciodată.

Joris căzu în visare, se văzu pe sine însuși în această alegorie și ceea ce ar fi trebuit să fie.

El, în turnul lui din Bruges, își deschisese sufletul roiului negru, dorințelor funeste, voluptăților. Toți acești corbi care înconjurau turnurile de aici, el îi purta în sine, cu fîlfîiri de aripi, cu țipătul remușcării, cu acel du-te-vino al eternei nesiguranțe. Ce lecție îi dădeau în clipa asta biserica și turnul de lemn, unde corbii nu croncăneau decît afară !

Joris ieși, rătăci prin oraș, ajunse la Sainte-Walburge printr-o mică esplanadă, cu pîlcuri de cîte cinci arbori bătrîni, care era tot atît de tăcută și tristă ca Beghinajul. Nu ajungea pînă acolo nici un zgomot. Peisajul era cenușiu și umed, ca un veșnic sfîrșit de toamnă, ca și cum acolo ar fi fost totdeauna noiembrie. Frunzele păreau că abia se pot ține pe crengi și, galbene, fiindcă înalta biserică își arunca umbra asupra lor, se pregăteau de plecare. Lăcașul sfînt își profila masa greoaie, primitivă ; se vedeau porți înfundate, treceri întunecoase, zidării ferecate cu lacăte barbare, care nu mai fuseseră deschise

de secole și care duceau spre vreo criptă necunoscută, sau spre temnițe subterane. Înaltele ferestre ogivale aveau vitralii verzui. Erau parcă ochiuri de apă pe care nimic nu le mai făcea să se încrețească sau să tremure. Un miros de mucegai stăruia în aer. Pete mari, roz și verzui, un tatuaj veninos, o întreagă gamă de culori iscată de părăginire și de ploaie acopereau pereții exteriori ai bisericii. Poate că se aflase cîndva un cimitir în această iarbă, împăienjenind-o cu semnele descompunerii care dăinuiau aici ; chimia morții trecuse în pietre...

Sila de viață plutea în aer.

Borluut pătrunse în biserica aproape năpădită de întuneric. Se simțea același miros de mucegai. Madone cu fața înnegrită se pierdeau în penumbra firidelor. S-ar fi zis că trăiseră cu adevărat și fuseseră îmbălsămate din timpuri foarte vechi. De-acolo venea mirosul acesta de mumie, de-a lungul naosului. Cîteva lumînări ardeau însingerînd întunericul ici-colo în capele, unde bariere închideau intrarea și unde se-ngrămădeau broderii cu fir de aur, statui, anunțuri și alte accesorii ale procesiunii.

Deodată, Borluut zări pe unul din culoare crucile care trebuiau să servească pocăiților a doua zi. Erau cu sutele, rezemate de pereți, adunate și grupate după dimensiuni și greutate. Unele erau din lemn nedat la rindea, ca tăiate din topor și vopsite grosolan cu gălbui ; celelalte mai mici se-nșirau negre și netede. Crucile mari aveau înălțimea și greutatea unui arbore. Borluut încercă zadarnic să ridice vreuna. Totuși, a doua zi din toate părțile Flandrei aveau să vină pocăiți care le vor socoti mai puțin grele decît greșelile lor și vor fi în stare să le poarte de-a lungul străzilor, în picioarele goale și șiroind de sudoare sub cagulă. Astfel, fiecare va alege cîte o cruce pe măsura păcatului său.

Joris se gîndea la Godelieve. O și vedea istovită sub povara, voit prea grea, o povară dublă, pentru că înțelegea să poarte păcatul „lor", păcatul iubirii pe care-l săvîrșiseră amîndoi.

Pe care din aceste cruci o va alege ?

Joris se-nfioră, se sperie de toate crucile îngrămădite în întuneric, în picioare sau culcate. Pentru ele era aju-

nul procesiunii dramatice, priveghiul. S-ar fi spus că un cimitir se pornise la drum și ajunsese pînă acolo ! Crucile acelea se asemănau cu crucile de toate felurile dintr-un cimitir se hotărîseră să-și părăsească morții, care sînt oamenii vii de ieri, pentru a aparține puțin celor vii, care sînt morții de mîine. Numai în seara aceasta erau libere, departe de mulțime, și se odihneau.

Copleșit de prea multe gînduri funebre, Borluut ieși repede din biserică, căutînd zgomot, trecători, alte imagini. Ajunse în piața împodobită cu cîteva piese frumoase de arhitectură. Avea aproape înfățișarea unui colț din Bruges, mai mic și mai sărăcăcios, totuși destul de pitoresc cu fațada unui vechi castel feudal și Primăria, cu galeria ajurată și colonade zvelte. În față, se afla vechea clopotniță a unei biserici cu atît mai impresionante cu cît era neterminată. Ah, frumusețea turnurilor întrerupte, a căror înălțare o continuai în vis și pe care fiecare le termina lăuntric în felul său !

Din păcate, în centrul pieții era instalat un bîlci, cu barăci, pînze pictate, dughene pline de mărgele și alte giuvaeruri ieftine, unde mugeau orgi și instrumente de alamă. Ce anomalie absurdă, admisă de autorități, să se amestece această chermesă cu procesiunea iar farsele măscăricilor cu drama sacră a Patimilor. Oare nu se cădea ca pocăiții să apară într-un spațiu gol și tăcut ? Borluut fu și aici jignit de prostul gust modern care nu poate să armonizeze nimic. Își puse în gînd să vadă defilînd cortegiul în altă parte, în vreo stradă depărtată, liniștită și unde puțina iarbă crescută între pietrele caldarîmului să aline picioarele goale ale Godelievei.

Duminică la ora patru procesiunea se puse în mișcare. Clopotele băteau rar în clopotnițele parohiilor. Larma mulțimii se auzea deasupra orașului ca vuietul apelor la deschiderea unei ecluze.

Borluut aștepta la o răspîntie lăturalnică. Din loc în loc, doar cîțiva oameni se opriseră, în reculegere.

Cît despre el, era cuprins de o mare emoție, de o teamă nervoasă care-l împiedica să stea liniștit și care din cînd în cînd îi sfîșia și-i zdrobea inima ca o fiară misterioasă, captivă în coșul pieptului.

Şi iată venise clipa care trebuia să vină. Totul soseşte foarte repede, afară de fericire ! O va revedea pe Godelieve fără-ndoială foarte schimbată şi atît de diferită sub scufia care-i ascundea părul, ca şi cum ar fi devenit altă femeie. Presupunînd că va putea s-o descopere şi că ea avea să-i remarce prezenţa, cum s-o ia înapoi, s-o smulgă din voluptatea pocăinţei, s-o dezlege de Crucea care-i răstignea braţele ?

Joris nu spera nimic, gîndind că venise acolo, fărăndoială, numai să se convingă că nu se mai putea îndrepta nimic.

Un strigăt de aur sfîşie văzduhul ; micile vîltori ale mulţimii vesteau că procesiunea se apropie.

Crainici în costume din evul mediu, purtînd veste scurte şi glugi pe cap, suflau din trompete ascuţite. Imediat după ei apărură îngerii, viziune liniştitoare, în rochii trandafirii şi sinilii, cu aripi smălţate. Apoi fetiţe cu zulufi, purtînd pancarte, inscripţii, embleme. Urmară scene din Vechiul Testament : jertfa lui Abraham, Moise în pustiu, cei opt profeţi, David şi cele trei pedepse pe care le primise războiul, foametea şi ciuma, urmate de căinţa sa.

Pocăiţii care-şi asumaseră acest rol se achitară de el conştiincios şi cu rîvnă. Nu erau actori plătiţi, ci confraţi ai asociaţiei Sodalité, credincioşi şi zeloşi, care pentru iertarea păcatelor şi slăvirea bisericii acceptau să participe la procesiunea seculară. Costumele erau grosolane şi bălţate. Bărbile false acopereau feţele înroşite şi schimonosite de o sulemeneală groasă.

Marea originalitate a acestei procesiuni din Furnes constă în aceea că personajele nu se mulţumesc numai să defileze, ci şi *vorbesc*. Nu e prin urmare doar un cortegiu costumat, un şir de tablouri vivante, un Mister tăcut... Se desfăşoară autentica dramă divină, mai puţin teatrală decît verosimilă, o întreagă pantomimă realistă, o declamaţie violentă şi sinceră. Profeţii trec şi anunţă cu adevărat viitorul. Îngerii au voci asexuate, cheamă sau cîntă cu glăscioarele încă neformate şi unduitoare ca flamurile.

Iluzia este desăvîrşită.

Cînd păstorii și magii înaintară, și unii și alții se îndreptau într-adevăr către iesle ; convinși, își vorbeau cu glas tare, se strigau unul pe altul, începeau să stea de vorbă după textul străvechi, viersuit de multă vreme de vreun călugăr, și pe care-l recitau din memorie.

Văzduhul se umplu de murmurele și vaietele lor, o întreagă melopee aspră a alexandrinilor flamanzi, și mai guturali, cînd sînt rostiți de vocile oamenilor din popor.

În scena „Isus în mijlocul doctorilor", versurile răsunară deosebit de veridic. Cei doisprezece doctori, bătrîni cu barba căruntă, cu fețele încruntate, se înfierbîntau, gesticulau și țipau. Caracterul fiecăruia se preciza, se diferența. Al treilea doctor apăru neliniștit dar și împăciuitor. Declamă cu emfază

Orația lui Iuda nu poate fi împlinită
Pînă ce nu vine cel ce trebuie să vină.

Al zecelea doctor se arătă trufaș :

Ce nu văd eu, cine va vedea vreodată ?
Cine, în afară de mine, ghicește ?

Alte păreri răsunară sub cerul liber. Versurile se înșiruiau, se ciocneau, vocile se amestecau. Se auzi zgomotul unei dezbateri aprinse, care se transformă curînd în ceartă. Toți perorau cu gesturi mari, se-nflăcărau. Deodată vorbi Isus, un copil blînd, îmbrăcat într-o tunică de in și în care avea părul blond ca grîul Flandrei

Dumnezeu vă dă a-nțelege și voi rămîneți surzi !
Ce vă învață oare David și Isaia ?
Slava Domnului izbăvește sufletele care sîngerează.

Multă vreme se auzi șopotitul glasului cristalin. Doctorii replicau, tăgăduiau, aduceau argumente, își proclamau știința drept precisă și fără greș. Isus continua. Deși se depărtase, vocea clară mai răsuna alături de vocile de bas profund ale doctorilor cu care se împletea ca un afluent micuț.

La anumite intervale, între grupele de personaje apărură, purtate pe brațe sau duse în căruțe, sculpturi de lemn sau picturi în stilul artei primitive, reprezentînd Staulul sau vreun episod al vieții lui Isus Cristos. Opere barbare ! Erau mîzgălite în culori stridente unde roșul

semăna cu sîngele. S-ar fi zis că însăşi mulţimea modelase aceste imagini de o credinţă naivă dar miraculoasă, ca şi cum ar fi fost cioplite din lemnul crucii.

Joris asculta, privea la procesiunea aceasta stranie, care crea o atît de extraordinară dare înapoi a timpului, spulbera orice impresie a prezentului şi identităţii lui moderne, şi-l făcea contemporan cu veacurile de credinţă ale trecutului îndepărtat.

Se tulbură, nu mai fu stăpîn pe sine, se lăsă în voia gesturilor şi vocilor cortegiului. Mai ales cînd apăru grupul cu Intrarea lui Isus în Ierusalim, o întreagă teorie triumfală şi diafană, cu fiicele din Betfaghe îmbrăcate în văluri de muselină, mîngîind aerul cu ramuri de palmier şi psalmondiind osanale! Parcă ploua cu crenguţe înflorite în această primăvară imaterială. Totul era alb şi verde. Se părea că înaintează o grădină. Apostolii mergeau pe două rînduri, mulţumind mulţimii cu voci răsunătoare, vestindu-li-l pe Christos. Acesta sosi, înconjurat de copii şi fecioare, călare pe asinul legendar. Un chip pur, aureolat! Unde-l găsiseră pe figurantul vizionar, care-şi închipuia fără-ndoială că e Isus, aşa cum apărea în faţa tuturor, cu o figură ca un chivot. Era oare un om din popor cel ce avea frumuseţea aceasta delicată, gînditoare şi stilizată?

Părea că o lumină ardea înăuntrul lui ca într-o candelă. Ţinea două degete ridicate în semn de binecuvîntare şi, timp de mai multe ore, cît a durat procesiunea, nu şi-a modificat gestul. Făcuse acest legămînt de mucenic, spunea, în jurul lui Joris, mulţimea care-l cunoştea bine. Era un om pios din oraş şi care, din cauza sfinţeniei sale, avea mereu pe chip o lumină ca un nimb.

Alte părţi din Săptămîna patimilor. Cina cea de taină, Grădina de măslini erau reprezentate prin figurile de lemn sculptat, ai căror purtători se răriseră însă, însoţiţi neîncetat de pocăiţi, de îngeri, de călugări novici, care toţi declamau, proroceau, suflau în cornuri vestind întîmplările ce vor urma.

Trecură femei cu braţele goale, cu pieptul la vedere, ca nişte curtezane, ţinînd fiecare în mîini giuvaeruri enorme. Pe o inscripţie dusă de un pocăit scria Femei purtînd podoabele Mariei Magdalena.

Joris fu impresionat de tulburătoarea idee, o idee de baladă și de imagine populară.

De altfel, toate simbolurile care figurau acolo evocau astfel, rezumau viguros, constituiau o prescurtare sau o alegorie, atestau simțul flamand de înțelegere a vieții și a lucrurilor.

Drumul crucii — scena esențială a procesiunii, se pregătea și ea prin embleme vestitoare ; se perindară îngeri și pocăiți purtînd lămpașul, vasul lui Pilat, pînza Veronicăi, un burete, o clepsidră, vălul sfîșiat al templului, un ciocan, trei cuie, o cunună de spini. Îți trecea pe dinainte toată recuzita calvarului, instrumentele de tortură, semnele figurative, mult mai tragice prin apariția lor separată, ca și cum semnificau numai arabescul unui destin pe care-l fixau și ale cărui vestigii rămîneau.

Deodată izbucni o larmă teribilă. Cornurile răsunară mai tare, amestecate cu strigăte de nerăbdare și de furie. Soldați romani în mantale de un roșu-aprins tropăiau, încercuind parcă ceva. Fulgeră lancea lui Longhin, sutașul. Urmară evrei cu sulițe și alte arme ; apoi călăii cu scări și torțe. Cortegiul zgomotos se încurcă în mers. Se auziră mustrări mînioase. Toți începură să vocifereze. Textul căpătă accente furioase, vorbele se înfierbîntau, deveneau sălbatice. Se iscă un vacarm de voci și instrumente. Christos trecu încovoiat sub greutatea crucii. Căzu. Vociferările se-ntețiră. O furie despre care ai fi crezut că e reală îi cuprinse pe spectatori. Cîțiva se repeziră, îl îmbrînciră pe Christos, îl obligară să-și ia din nou crucea și, ajutat de Simon Cirenianul, să-și urmeze drumul calvarului. Fiul Domnului păli și-l trecură sudorile unei autentice agonii. Cel care-l întruchipa pe Christos purtîndu-și crucea nu mai era același cu omul care avusese rolul lui Christos intrînd în Ierusalim, dar îi semăna, deși mai slab și mai puțin tînăr. Aveai un motiv în plus să fii mișcat văzîndu-l pe acest Christos atît de asemănător cu celălalt, cum se schimbase de repede și cît era de îmbătrînit. Se clătină și păru gata să cadă a treia oară. Vacarmul reîncepu și nu mai cunoscu margini. O furie nebună îi cuprinse pe soldații romani și pe evrei. Toți răcneau cunoscutele cuvinte de batjocură. În același timp, instrumentele parcă înnebuniseră. S-ar fi zis că o furtună

sufla prin cornuri. Hîrîitoare de lemn scrîșniră ca și cum ar fi sfărîmat oseminte. Se auzi hămăitul vechilor cornuri cu care păstorii își adunau turmele. Prin portavoce se lansară apeluri lugubre. Din trompetă curgea oțet pentru a îmbiba buretele.

În acest moment, călăii interveniră și-l îmbrînciră pe Isus.

Pe marginea trotuarelor, femeile din popor plîngeau.

Joris fu mișcat de violența neascunsă și de sinceritatea spectacolului. Aproape că uitase de Godelieve și că venise aici în pelerinaj numai ca s-o revadă, fie numai și un singur minut, în această procesiune unde pocăiții, mergînd în urma lui Isus, poartă și ei cruci.

Iată-i că apar, fantome îndoliate, plini de umilință, spectre care au numai ochii luminoși. Era tragic un lung convoi de umbre. De data aceasta se făcu o liniște deplină. Nici un zgomot, nici un strigăt! O liniște cu atît mai sinistră din cauza culorii ei negre. Există liniștea albă din atelierele beghinelor, blîndă și dulce. Aici se făcuse o tăcere neagră care îngrozește, lunecoasă ca apa, plină de primejdii ca noaptea. Mai întîi nu se vedea decît o amestecătură de cruci, ce păreau toate brațele ridicate ale crucilor dintr-un cimitir. Fiecare cruce își avea mortul ei.

Sute de pocăiți și pocăite mergeau desculți pe caldarîmul bolovănos, neavînd sub veșmîntul de aba, ce-i făcea pe toți anonimi și asemănători, nimic altceva decît privirea care să amintească de ființa umană. Ochii le străluceau, scăpărînd prin găurile cagulelor. Semănau cu emanațiile arzînde ale unei mlaștini de păcate. Se puteau observa numai cîteva fețe neacoperite, ale pocăiților aparținînd diferitelor ordine religioase. Le era cu neputință să îmbrace abaua și cagula peste rasa călugărească sau peste colțurile scufiei de maică de care n-aveau voie să se despartă niciodată. Dealtfel, pocăința lor fiind publică era cu atît mai lămuritoare și ispășitoare.

Joris întreba din ochi, sfredelea, cerceta înfrigurat această masă confuză, aproape uniformă din cauza hainelor negre și a crucilor. Privirile sale zburau, zburătăceau, piguleau prin cortegiu, oprindu-se pe fiecare față neacoperită. Nu-i ajungeau ochii pentru această căutare.

I se păru atunci că privirile sale se înmulțeau, deveneau ochii nenumărați ai unei mulțimi, ca să cuprindă totul deodată și s-o găsească pe Godelieve. Oare nu mai exista între ei acel fluid care ar fi trebuit să-i facă să se recunoască, să se presimtă de la distanță, să se atragă ?

Deodată Joris se-nfioră. Da ! Godelieve se afla acolo. Dar cît era de schimbată, de palidă ! Nu mai semăna deloc cu cea dinainte ! Mergea în ultimele rînduri, la oarecare depărtare, din cauza unui pocăit care avea nevoie de mai mult spațiu în jurul pelerinajului său ostentativ, ducînd o cruce enormă sub povara căreia se clătina și pe care o căra ca și cum ar fi fost o aripă de moară !

Godelieve mergea în urma lui la fel de istovită, purtînd o cruce mai mică, dar pe care o alesese prea grea. N-o făcuse oare pentru a răscumpăra un păcat îndoit, greutatea ce-ar fi avut-o păcatul ei dacă ar fi rodit pînă la capăt ?

Joris, cînd o văzu, se gîndi la legămînt, la motivul legămîntului. Godelieve umbla în picioarele goale, hotărîtă, deși încovoiată, ca și cum ar fi vrut să meargă astfel pînă la propriul ei mormînt a cărui cruce o purta de pe acum. Într-adevăr, cît era de schimbată ! Oare din cauza veșmintelor de beghină, a scufiei care-i strîngea astfel părul încît i-l acoperea în întregime ? Lui Joris îi veniră lacrimi în ochi gîndindu-se la șuvițele de culoarea mierei. Să fi fost urmările triste ale unei vieți în care Godelieve se aruncase numaidecît după catastrofă și pentru care nu avea nici o vocație ?

Joris speră, înaintă, își iți capul : încă puțin și ar fi întins brațele, ar fi riscat orice, ar fi pătruns în rîndurile cortegiului de fantome pentru a o scoate de-acolo, pentru a o smulge cu forța de pe crucea pe care se răstignise singură.

Godelieve îl zări. Întoarse numaidecît capul. Ai fi spus că văzuse un demon. Fața i se răvăși. Închise ochii, apoi rămase cu pleoapele căzute, semănînd cu o moartă. Între timp, trecuse de el. Chipul ei palid strălucise o clipă, ca luna pe mare. Apoi valul de oameni îl făcu să dispară, alte valuri urmară. Joris continuă s-o caute în îmbulzeală. Mai păstra o fărîmă de speranță. Îl recunoscuse. Acum stătea pe gînduri, o năpădeau poate amintirile,

simțea din nou ispita de altădată, vechile îmbrățișări, sărutările lungi, dragostea lor de neuitat. Puteau lua totul de la început. Ar fi fugit cu ea oriunde, chiar la capătul lumii.

O strigă „Godelieve !" „Godelieve !" ca și cum ar fi vrut s-o scoată de sub puterea lui Dumnezeu, s-o învăluie cu dragostea lui ca-ntr-o vrajă, iar numele ei să însemne un cuvînt sacru, o formulă puternică de magie.

Fremătînd, porni s-o mai găsească încă o dată într-un alt punct al orașului, căci procesiunea urma un lung itinerar, prelungea timp de două ore drama jucată în mers, în care se mima și se declama același text, se repetau aceleași scene. Joris ajunse din nou cortegiul. Văzu iar totul profeții, Abraham, ieslea, episoadele colorate ale drumului crucii — pe care mișcările celor ce purtau figurile sculptate le făceau să pară vii — cearta doctorilor, Intrarea în Ierusalim, Calvarul. Imagine confuză, coșmar de strigăte și de fum. Joris nu mai deslușea nimic. O aștepta pe Godelieve.

Ea apăru, mai obosită și mai palidă, tot cu ochii închiși, nemaivoind să-l revadă. Acum ținea crucea drept în fața ei, lipită de corp ; în felul acesta arăta că-și ridicase metereze să-i apere trupul.

În aceeași clipă, un înger care mergea înaintea stindardului confreriei strigă cu glasul Judecății de Apoi o lungă melopee

Oameni, nu vă-nverșunați în greșeală
Căci vai ! timpul fuge, timpul pe care-l trăiți !
Oameni destul, rugați-vă și izbăviți-vă...

Era ca o prevestire dincolo de viață, un cîntec revărsat de pe țărmul eternității, avertismentul morții care se află pe drum. Joris îl auzi, simți cum se vestejește iubirea lui nefericită, cum îi moare în suflet...

În același timp începu un spectacol paradisiac care-l făcu să se rușineze. Era procesiunea religioasă ce o urma pe cea a pocăiților ; prima dată n-o văzuse. Văluri albe fluturau înfiorate, feerie a zorilor după furtună și după cagulele noptatice. Fecioare, membre ale congregațiilor, copii de cor în haine roșii, preoți în mantii albe, tivite

cu purpură și cusute cu fir de aur, care străluceau ca niște vitralii... În văzduh ningea cu petale de trandafir, cu ghirlande de cîntece în care se deosebea solfegiul sopranelor, glasul plin al diaconilor deslușind slovele în cartea de cîntări bisericești. Și baldachinul apăru în mijlocul purtătorilor de facle și de cădelnițe care-și legănau urnele de argint într-un clinchet de lănțișoare. Toți cei de față căzură în genunchi împăcați, uniți de valurile de fum albastru al tămîii.

Joris nu-și mai aparținea. Îngenunche și el, se rugă, slăvi, se pierdu în subjugarea mulțimii și fu pătruns un minut de toată credința veche a Flandrei, uitînd-o pe Godelieve.

Abia seara cînd se-ntoarse în camera sa de hotel, pregătindu-se de plecare, se simți în fine singur și copleșit de-o tristețe de moarte. Imaginile cortegiului de pocăiți îi reveniră în minte. El nu va avea parte nici măcar de pînza Veronicăi. Destinul său nu mai putea fi schimbat. N-o recucerise pe Godelieve. Nici o mîngîiere nu-l mai aștepta. Cariera îi era zdrobită. Va trebui să se întoarcă în căminul lui posomorît. Va trăi de-acum înainte între regretul de a fi pierdut-o pe Godelieve și teama ce i-o inspira Barbe. În acea clipă, în cadrul ferestrei deschise, revăzu nenumărați corbi zburînd între biserică și clopotniță, între clopotniță și biserică, stol legănat, flux și reflux de aripi, val negru care se rostogolește asupra lui însuși, cotește apoi în aer și o ia mereu de la capăt. Nu era aceasta oare pentru el imaginea viitorului ? Un du-te-vino de gînduri negre între două fericiri care-i închiseseră porțile.

CAPITOLUL VI

În clopotniță, Borluut regăsi un refugiu, un loc de visare și de uitare. Avu din nou, de fiecare dată cînd urca, senzația de a-și lăsa necazurile în urmă, de a se desprinde de sine, de a părăsi viața. Vraja continua să aibă putere asupra lui. Nici nu apuca bine să suie scara

întortocheată și se liniștea deodată. În întunericul opac nu mai vedea nimic din rănile lui lăuntrice. Vîntul bătea din larg, cobora în întîmpinarea sa, îl primea, îi mîngîia obrazul, îl redeștepta la viață nouă în care tot restul se risipea ca un coșmar.

Acum, în fiecare zi se izola în turn unde petrecea ore nesfîrșite, chiar cînd nu era vremea cariionului. Turnul era adevărata lui casă, locul exilului său voluntar. Ce noroc avusese că nu i se suprimase și funcția de clopotar ! Ar fi murit dacă ar fi trebuit să trăiască tot timpul între oameni. Era atît de deosebit de ei ! Se obișnuise prea mult să privească lucrurile de pe o treaptă mai înaltă decît ei și așa cum trebuie să le privești din perspectiva Eternității. Ce-și închipuise cînd a vrut să întroneze domnia Frumuseții ? Într-un fel, orașul îl izgonise pentru îndrăzneala pe care o avusese de a pretinde să-i impună idealul său și de a nu gîndi ca toți ceilalți. Astăzi a rămas singur.

Dar simți în această izolare un soi de beție, o voluptate sumbră. Oare turnul nu era și el singur deasupra caselor ? Turnul era mai mare decît ele, se avîntase mult mai sus pentru a cuceri văzduhul. Urcînd, și Borluut se înălța la fel de sus, devenea el însuși turnul și se înconjura de zidurile acestuia ca și cum și-ar fi pus o armură pe măsura lui. Singuratece bucurii ale mîndriei care se ridică deasupra orașului și privește în depărtare !

Se-ntorcea toamna, toamna care în Flandra e vremea cețurilor. Borluut se bucură. Acest lucru îl izola și mai mult în turn, noi perdele se țeseau în jurul lui, ascunzîndu-i viața pe care începea s-o urască. Departe, doar natura veșnică, cu aspectul ei monoton de cîmpii, copaci și cer îl mai atrăgea și putea să comunice cu el. Cît despre orașul împrăștiat de poalele turnului, nu mai voia să-l vadă. Suferise prea mult acolo. Dealtfel nu-l mai recunoștea, căci începuse să fie denaturat de false arhitecturi, de inovațiile moderne și de păcatul deșertăciunii care creștea în el.

Bruges-ul devenise prada altora. Îl părăsise, ca și Godelieve !

Din fericire, negurile toamnei tîrzii cădeau peste toate aceste iubiri stinse. Borluut se refugiase într-o dublă

izolare. Temniței de piatră i se adăugă și temnița de ceață.

Nu mai fu decît prizonierul orizontului.

Totul se contopi într-o abdicare a ființei lui, o contopire apatică și resemnată. Turmele de oi, des întîlnite pe cîmpii, păreau și ele ca o scamă de ceață ceva mai deasă într-un anumit loc, și care avea să se risipească. Chiar și soarele păli, luă culoarea cositorului și dispăru în văluri diafane. Iar orașul învăluit în abur se depărtă, se micșoră, se decoloră și încetă să mai existe. Rămăseseră din el cîteva fuioare de fum care se înălțau din acoperișuri invizibile și se pierdeau în ceață ca niște afluenți supuși.

Borluut luă parte la estomparea unanimă. Negurile toamnei și trîmbele de fum îl năpădiră și pe el, în timp ce contempla din înălțimea clopotniței jocurile acestea tăcute. Totul se șterse, se încețoșa și pieri în sufletul lui.

Abia dacă pe cîmpiile cenușii se întrezăreau morile, cruci negre, alungînd parcă negura care dădea înapoi, se retrăgea, înfricoșată. Borluut își plimba din nou privirea din moară în moară, număra crucile. Ele îi aminteau crucile văzute la procesiunea pocăiților. Nu erau oare aceleași, acum risipite pe cîmpie ? Împînzeau toată regiunea, ajungînd pînă la Furnes, care se ghicea departe în vest, aproape de marea tivind mereu orizontul cu licărirea ei.

Borluut căută Furnes și Dixmude ; chipul Godelievei îi reveni în față, răzbătu prin cețuri...

Și totuși toamna era pe sfîrșite. Morile se șterseră și ele și se contopiră cu negurile. Amintirile trezite de crucile negre dispărură ca oricare altele. În tot acest timp Borluut trăi lipsit de vlagă, în umbră, fără regrete ca și fără speranțe, singur, ore întregi, în camera de sticlă a turnului. Sufletul i se asemuia cu anotimpul. Clopotarul nu mai cîntă decît melodii pale, arii în surdină, note albe de culoarea ceții, sunete incolore, ca și cum clopotele ar fi fost de vată și se scămoșau într-o cădere lentă de fulgi, de lînă scărmănată, într-o împrăștiere de puf a pernuței unui copil scump pe care nu l-ai avut !

Ceea ce prevăzuse Borluut se întîmplă. Numai conducerea lui menținuse o unitate, o disciplină. Pornise să împlinească acea minune a esteticii unui oraș. Imediat după ce fu demis, începu sacrilegiul artei. Înlocuitorul lui, un arhitect obscur și incult, deveni un instrument docil al capriciilor consilierilor municipali.

Borluut simți că se sfîrșise cu visul său. Frumusețea Bruges-ului, așa cum o concepuse el, unică și armonioasă, era sortită pieirii. Zilnic stridențele se înmulțeau, ca și profanările, anacronismele și vandalismele.

Orașul se supuse.

Moda restaurărilor deveni generală, dar deloc în sensul în care le inaugurase Borluut. Greșelii de a neglija și a lăsa să se deterioreze fațadele vechi îi urmă greșeala — nu mai puțin gravă, de a le înnoi prea mult, de a face reparații, modificări și ornamentări, pe scurt de a schimba totul. În realitate, se reconstruia. Se făceau clădiri noi, parodii ale trecutului, un facsimil al vechilor arhitecturi, cum se poate vedea la expoziții reconstituirea unor clădiri vechi, din beton și pînză vopsită. **Se ivi gustul pentru** tot ce e neted, luminos și curat. Se cereau cărămizi roz și foarte noi, cercevele de stejar de culoare deschisă, sculpturi cu linii ferme și clare. Nu mai era nevoie de acele fețe nedeslușite — capete de îngeri, de călugări, de demoni — care abia ies la iveală, intrate în ziduri de-a lungul secolelor ; nu mai era nevoie de praful negru, patina aspră a vremii, sau de ornamente delicate ca un fel de macerare a pietrelor. Cetățenii voiau locuințe nounoute. Manie barbară, cum e cea de a răzui, revopsi și lăcui vechile picturi.

În același timp dispărură monumente neobișnuite, de pe urma cărora proprietarii înțeleseră să tragă profituri mari ; cartiere pitorești fură modificate. Aspectul unui oraș se schimbă atît de repede ! Se dărîmă și apoi se reconstruiește se astupară cursuri de apă, se instalară tramvaie. Ah ! oroarea acestui zgomot, a fluierăturilor și a hurducăturilor, desfigurînd deodată noblețea tăcerii !

Profanare totală ! Sălbăticie utilitară a timpurilor moderne ! Fără-ndoială, că și aici se vor crea drumuri drepte, căi de comunicație mai scurte. Și mai ales, dacă proiectul portului la mare se va înfăptui, va fi și mai rău. Se știa după planul prezentat că poarta Ostende va dispărea, clădire și turn atît de decorative, minunată catarămă de pietre străvechi, care închidea centura fortu-rilor. Avea să fie sacrificată pentru aliniere spre noile rade.

În 1862 și 1863 fusese doborît astfel turnul Sfînta Chaterine. Apoi acela de la Bouverie, singurele supra-vieţuitoare ale celor nouă turnuri care în trecut stăteau de pază, anunțau chiar de la intrare domnia artei. Acum venise sfîrșitul. Și Borluut își zicea „Orașul trecutului este în agonie, orașul pe care eu l-am făurit. Frumoasele sale ziduri vor cădea. Așa cum a fost, doar eu îl păstrez și îl port în inima mea. Din el nu voi rămîne în curînd decît eu !"

Borluut jeli orașul și pe sine însuși.

Căci alte dureri îl rodeau. Barbe nu înceta să cîrtească ; uneori devenea chiar violentă. N-o vedea decît foarte puțin, la masă. Își făurise o viață a ei cu totul diferită de a sa. Se instalase la un etaj al casei, etajul doi, pe care-l acapară în întregime ca să fie singură și liberă. Din cînd în cînd, avea capriciul de a ieși în oraș, unde făcea drumuri nesfîrșite și nu se-ntorcea decît noaptea tîrziu. Alteori se închidea la ea, avea lungi perioade de apatie care sfîrșeau de obicei prin crize de plîns cu sughițuri.

Joris nu-i putea fi de folos, simțindu-se atît de departe de ea ! Și-apoi, nu mai aveau nimic comun. De cînd descoperise trădarea, nu mai fusese niciodată a lui. O cuprindea parcă teama și o repulsie fizică cînd Joris se apropia de ea. I se părea că de acum înainte, cedîndu-i, ar fi comis un adulter, ca și cum soțul ei i-ar fi aparținut mai mult Godelievei. Orice legătură trupească între ei încetase.

Borluut se resemnă la acest soi de văduvie, la reluarea fără ieșire a acestui celibat. Cum de nu izbutise să pună capăt unei asemenea situații ? Își recapitulă cauzele mul-

tă vreme, în pofida crizelor, certurilor și scenelor, nu se putuse împiedica să se simtă legat de Barbe, de corpul ei dorit, de buzele ei prea roșii ; mai tîrziu, după toate supărările și insultele care-l obosiseră și-l îndepărtaseră, ar fi putut s-o părăsească, dar niciodată Barbe, catolică și pătimașă din fire, n-ar fi consimțit să divorțeze (dealtfel, el n-ar fi găsit nici un motiv legal) ; și mai tîrziu, cînd o iubise pe Godelieve și se ivise ocazia de-a rupe cu tot trecutul, de a-și distruge căminul pentru a-și construi altul nou, altundeva, îl reținuse orașul, opera de înfrumusețare a Bruges-ului, perfecționarea poemului său de piatră. Regretul de a fi abandonat cetatea, tot așa de stăruitor ca o mustrare de cuget, l-ar fi urmat pretutindeni ; în fine, vitregit și liber din acest punct de vedere, gata să plece oriunde n-o putuse recîștiga pe Godelieve, care între timp se dăruise Domnului și Eternității.

În felul acesta soarta uneltise fără-încetare împotriva lui. Niciodată nu fusese stăpîn pe evenimente și pe propria-i voință. Acum i se părea inutil s-o mai părăsească pe Barbe. Încotro s-ar îndrepta, dacă nu spre o și mai mare singurătate ? Nu se simțea în stare s-o ia de la capăt. Era obosit. Își greșise drumul în viață și nimic nu mai putea fi îndreptat.

Aici, cel puțin, îi rămînea turnul care-i oferea un refugiu neprecupețit. Mai mult ca oricînd urca scara întunecată, ședea în camera de sticlă, rătăcea prin podurile tăcute, prin dormitoarele clopotelor — clopote sincere, totdeauna treze, confidente sigure, prietene alinătoare.

Numai clopotul desfrîului îl înfierbîntă din nou. Aproape că-l uitase. Dar el îl pîndea. Luă cu asalt lunga-i abstinență. Ispita sînilor revăzuți, cu sfîrcurile lor împietrite în metal, ca o dorință veșnică ! Și cea a coapselor sprintene, arcuite sub sărutare. Fu obsedat de toată nebunia patimei. Cerceta în bronz orgia cu toate amănuntele ei. Luă parte la ele. Trăi într-un desfrîu imobil. Își aminti de vechea emoție, cînd clopotul obscen îi revelase iubirea lui senzuală pentru Barbe. Cît visase la trupul ei încă necunoscut privind sub clopot, ca și cum ar fi privit sub fusta fetei ! Clopot plin de voluptate care era rochia Barbei ! Își distrusese viața pentru rochia rece a Barbei, dură ca bronzul și care și ea nu oferea decît apa-

rența pasiunii, un simulacru înghețat de plăceri ce nu se împlineau. Ah, ce vrăjitorie era acest clopot al desfrîului ! Cel puțin acum, a doua oară, Joris nu se mai lăsă înșelat. Îi fusese frică de el cînd o iubise pe Godelieve. Și chiar o împiedicase să se apropie de clopot în ziua cînd urcase cu el în turn. Acum, cînd nu mai era iubit de nimeni, aparținu tuturor femeilor gravate în bronz. Toate i se dăruiau. Trăi în mijlocul unui vîrtej de guri și de sîni. Aplecîndu-se pentru a vedea mai bine, obrazul lui se apropie de metalul înghețat, care îi dădu senzația unei arsuri, ca și cum ar fi simțit că-l ating buze de foc. Cunoscu astfel toate păcatele.

În acel timp, cînd cobora din turn, i se întîmpla să rătăcească multă vreme prin oraș pînă noaptea tîrziu. O dorință senzuală îl întărîta ; scenele obscene ale clopotului îl însoțeau, se realizau în imagini mărite și vii. Întîrzia hoinărind pe străduțele rău famate care duceau spre periferie. Pîndea o întîlnire neașteptată, o fereastră luminată, pe care o femeie dornică de dragoste ar deschide-o poate — tot ceea ce se face la douăzeci de ani, la primul zbucium al sevei ! Urmărea pelerine, spera îmbrățișări anonime, clipa de satisfacere a simțurilor care închide în ea toate uitările...

CAPITOLUL VIII

Tot izolîndu-se și refugiindu-se în turn. Borluut nu se mai simți atras decît de moarte.

De la înălțimea clopotniței, orașul îi părea mai mort, adică mai frumos. Trecătorii aveau contururi nedeslușite. Zgomotul înceta să se mai audă pînă sus. Piața mare se subția, cenușie și goală. Canalele se odihneau ; apele lor nu curgeau nicăieri ; nu se vedea pe ele nici o barcă ; inutile, și ele i se păreau postume. De-a lungul cheiurilor, casele erau închise. S-ar fi zis că în fiecare din ele se găsea cîte un mort.

Impresie pe de-a-ntregul funebră ! Borluut simțea o mare bucurie. Așa ar fi voit el să arate Bruges. Odinioară nu se apucase să restaureze, să eternizeze toate vechile clădiri, decît cu conștiința și fericirea de a sculpta propriul său mormînt. Chiar și funcția de clopotar a dorit-o și a obținut-o pentru a celebra mai bine moartea orașului și a o vesti în cele patru zări. Și acum, cînd cînta, plimbîndu-și mîinile pe claviatură, avea impresia de-a culege flori, de-a le smulge cu mare greutate de pe tulpine rezistente, încăpățînate totuși și să nu se-ntrerupă din strînsul lor, pustiind răzoarele de clopote, ca apoi să scuture petalele din coșurile pline, buchete de sunet, ghirlande de fier, și să le arunce peste sicriul orașului.

Nu trebuia oare orașul să arate astfel ? Frumusețea Bruges-ului era moartea. Din înălțimea turnului, Borluut îl vedea cu desăvîrșire neînsuflețit. Nu mai voia să coboare. Îl iubea așa mai mult și pentru totdeauna. Se simți de acum înainte cuprins de o frenezie, de o ultimă voluptate. Urcînd tot mereu deasupra vieții, începu un joc cu moartea. Iată primejdia cînd te înalți prea sus ! Aerul irespirabil al înălțimilor ! Pedeapsa pentru disprețul față de viață ! Fără îndoială că din această cauză și printr-un avertisment sigur al instinctului, crezuse, cînd i s-au încredințat cheile clopotniței în ziua victoriei, că a luat în mînă cheia propriului său mormînt.

De acum înainte, cînd se întorcea de la turn, avea impresia că iese din moarte. Ce chin să fii iar în viață ! Urîțenia chipurilor omenești ! Potrivnicia întîlnirilor ! Prostia și viciile ce se dau în vileag !

Clopotarul rătăcea din ce în ce mai descumpănit. Nu știa unde să se ducă, nemaiavînd nimic de făcut, incapabil de a se decide sau de a vrea ceva. Se plictisea cînd își relua viața, ca și Lazăr care, înviat din morți, se simțea prea amorțit să-și lepede giulgiul. I se împleticeau pașii. Se poticnea de trotuar ca și cum ar fi umblat prin hîrtoapele unui cimitir. Deoarece într-adevăr, coborînd din turn, *continua să meargă pe tărîmul morții.*

CAPITOLUL IX

Deodată orașul își arboră drapelele. Sosiseră telegrame din capitală anunțînd că în Cameră s-a adoptat în sfîrșit proiectul Bruges-port-la-mare. Deci nu mai exista nici o speranță de a fi respins sau amînat. Se votaseră milioanele necesare. Opera de distrugere putea să înceapă.

Imediat bucuria străbătu străzile. Domnea un aer de sărbătoare și de duminică, răspîndit de mulțimea care se veselea inconștient, fericită că domnia frumuseții lua sfîrșit.

Trebuia ca satisfacția să fie publică și să se aducă mulțumiri Puterii printr-o demonstrație impunătoare. Se afișă imediat un anunț semnat de primar și de consilierii municipali prin care în acea seară toate societățile din oraș erau convocate să formeze un vast cortegiu cu muzică și torțe, în timp ce populația era rugată să arboreze drapele și lampioane.

Ora întîlnirii în Piața Mare era fixată pentru opt seara.

Borluut fu anunțat că va fi de serviciu începînd de la aceeași oră. Clopotul triumfului aflat la etajul de mai jos al turnului va bate tot timpul, nu-și va înceta nici un moment cavalcada eroică. Și cariionul trebuia să se facă auzit, iar concertul să țină cît va dura defilarea. Borluut fu indignat la început, apoi îl cuprinse o mîhnire profundă ; era deci învins ; toate eforturile depuse, lunga sa campanie nu putuseră împiedica nimic ; în Parlament, unde se aflau oameni cu vederi înguste, nimeni nu luase cuvîntul în numele artei ; interesul electoral avusese prioritate, și faptul era împlinit. Bruges își renegase în cele din urmă gloria de oraș mort. Și acum i se cereau lui — care era atît de copleșit — cîntece, bucurie, o comunicare cu oarba veselie de pe străzi. Clopotarul se gîndi la început să refuze, să demisioneze mai bine imediat, decît să urce în clopotniță și să se istovească ore întregi în fața claviaturii, ca să obțină de la nobilele sale clopote sunete vioaie de circumstanță, în timp ce, ca și ele, ar avea sufletul cernit.

Dar îi fu teamă de reproșurile Barbei, de descumpănirea ce va urma, cînd nu va mai avea refugiul turnului și dormitoarele clopotelor pentru a-și amorți puțin suferința.

La ora fixată sui deci în clopotniță. Era prima oară cînd se urca seara. Paznicul Halelor îi dădu o lanternă, după care începu să suie treptele. Senzația era mult mai ciudată decît cea din timpul zilei. Cu lumina zilei era atît de obișnuit încît urca aproape mașinal, dus parcă de un ușor vîrtej pe scara întortocheată. Acum, întunericul nopții, suprapus întunericului din turn, făcea să domnească o beznă îngrozitoare. Nu se mai zărea, cînd urcai spre vîrf, lumina albă a aerului intrat prin ferăstruicile zidului sau prin vreo crăpătură a peretelui. Borluut se poticni, trebui să se ajute ținîndu-se de frînghia netedă care servea de rampă și atîrna puțin moale, înfășurată pe stîlpii de susținere ca un șarpe în jurul unui copac. Lumina lanternei împroșca pereții. Credeai că vezi ici, colo pete de sînge. Vietăți care trăiau în întuneric fugeau din calea lui, confundînd această lumină cu fulgerul care intrase în turn și îi orbea. Domnea întreaga nesiguranță a clar-obscurului. Clopotarul își vedea umbra cum i-o ia înainte, ca apoi imediat să-și schimbe locul, să fie în urma lui, să urce pe pereți, să se sfarme de plafonul concav. Umbra înnebunise. Dar el însuși urca scara ca de obicei ?

Se trezi la realitate. Pe cînd se apropia de platformă, pe scară năvăli, ca apele într-o ecluză, vuietul mulțimii din piață. Clopotarul își aminti că o larmă asemănătoare auzise după concursul public pe care-l cîștigase. În acea zi impusese mulțimii simțămintele sale. O făcuse să înțeleagă arta, melancolia, trecutul, eroismul. O transformase ! Trăise în sufletul ei. Acum urma ca mulțimea să trăiască în el, să-i impună la rîndul ei ceea ce alții îi insuflaseră, adică ignoranța, trivialitatea și cruzimea.

Piața Mare era plină de oameni. Cortegiul se organizase și urma să se pună în mișcare. Talmeș-balmeș de instrumente muzicale, de artificii, de facle, de steaguri. Se-nșiruiau coruri, cercuri sportive, asociații politice, liga Port-la-mare. Toți membrii societăților aveau cîte o de-

coratie, o cocardă sau o brasardă și fiecare grup cîte o emblemă colectivă. Se manifestau fanteziile cele mai bizare. Membrii cercului Sfîntul Cristofor purtau pălării luminoase, fiecare din ele reprezentînd o literă cu scopul de a alcătui o cronogramă a sărbătorii. Cei de la societățile de gimnastică erau îmbrăcați în maiouri urîte ca niște costume de baie, aveau bastoane, pe care le țineau sus, asemenea unor arme ridicole și mergeau la pas. Urma cercul bicicliștilor, cu biciclete ornamentate cu lanterne venețiene, cîteva din ele fiind transformate în vapoare, pentru ca prin această alegorie să se simbolizeze viitoarele nave care vor aduce prosperitatea portului. Iesca la iveală toată vulgaritatea, imaginația mediocră a vulgului.

Clopotarul simți o mîhnire profundă acolo, în înaltul turnului. Așadar aici ajunsese orașul mort ! O chermesă pîngărea cimitirul. Ce ziceau nobilele lebede ? Borluut își închipui că n-a mai rămas nici una pe apele de plumb ale canalelor. Fugiseră fără-îndoială, refugiindu-se la marginea orașului, pentru a nu ști ce se petrece, pentru a salva puțina liniște, pentru a plînge în inima nuferilor.

Deodată, aplecat pentru ultima oară ca să vadă și să se satură de această jalnică priveliște, Borluut fu izbit de o anomalie și mai necuviincioasă și simți o durere mai personală. Desluși Gilda arcașilor Sfîntului Sebastian, reprezentată de un număr destul de mare de membri, care batjocorea astfel adevăratul ei stindard, medaliile și însemnele purtate de către regele tirului, tot trecutul ei de cinci secole, prin această saturnală ridicolă. Și oricum, Gilda se împotrivise multă vreme proiectului Bruges-port-la-mare. În plus, Borluut mai era încă Șeful ei ; și ar fi fost decent să nu-l dezavueze în mod public, dovedindu-i lipsă de respect. Și vechea asociație abdica la rîndul ei, renega trecutul orașului și adera la noul ideal înjositor.

Borluut primi astfel ultima lovitură. De-acum înainte, era absolut singur. Nu mai voi să mai vadă, nici să mai audă ceva din lucrurile vulgare care se petreceau acolo jos.

Se repezi să cînte își afundă mîinile în claviatură ca în valurile mării. Începu. Clopotul triumfului porni să

bată. El deschidea drumul. Spinteca aerul. Apoi toată flotila notelor cariionului îl urmă, se așeză la rînd și zbură în vînt și spre stele.

Clopotarul cînta cu frenezie pentru a nu mai auzi nimic din ce se petrecea pe stradă ; strînse în muzica sa toate clopotele, de la cele mai mari, care în mod obișnuit nu intervin decît pentru a accentua o melodie, așa cum morile dau contur cîmpiei, pînă la cele mai mici, cele infime, copilăroase, al căror ciripit de vrăbii stîrnea un nor de zgomot, un concert asurzitor din care nu se mai înțelegea nimic. Orchestră vastă, unison final. Clopotnița vibra, pîrîia, ca și cum toate clopotele deșteptate dintr-un somn secular deciseseră să fugă în altă parte, să-și părăsească grinzile, monotonele lor dormitoare și se și porniseră a se rostogoli pe scara turnului. Clopotarul era ca scos din minți. Lovea cu mîinile și picioarele claviatura, se atîrna de tijele de fier care ridică limbile, făcea să bată clopotele pînă la paroxism și trăia astfel în focul bătăliei dusă de huietul său, împotriva larmei de jos.

Istovit, trebui să se întrerupă cîteva minute între două partituri. Strigătele din piață se auziră din nou, vuietul ca de ape și stridenta nebunie a fanfarei. Cortegiul își continua marșul zgomotos, purtîndu-și zorzoanele, prostiile, șarpele lui colorat, funebra-i veselie de arlechin, pe labirintul întunecos al străzilor. Larma ținu mai multe ore. Clopotarul nu înceta să cînte, resemnat, luînd el — cel dintîi — în derîdere ironia soartei de a bate clopotele, de a umple orașul cu arii voioase, în timp ce, în adîncurile ființei sale, visul îi murea în chinuri chiar în clipa aceea. Se gîndi la actorii care, de multe ori, sînt obligați să-i înveselească pe spectatori în ziua cînd le-a murit copilul !

Cînd se-ntoarse acasă, noaptea tîrziu, Borluut se trezi în plină dramă. Nimeni nu se culcase. Servitoarele, încă speriate și tremurînd, alergau ca nebunele. În vestibul se puteau vedea pe jos pietre, moloz, cioburi de sticlă. Îi povestiră că, după cortegiu, anumite grupuri de oameni continuaseră să circule prin oraș. Îi auzeau cum vin, intonînd cîntece flamande, înfierbîntați și puțin băuți. Unul

din grupuri, trecînd prin fața casei, începu să vocifereze, să fluiere, proferînd mii de injurii și blesteme. Se striga cu voce tare „Jos cu Borluut". Mulți dintre ei erau disciplinați ; fără-ndoială că premeditaseră totul, îndeplinind un ordin. Odată cu strigătele se auzi un zgomot strident, zăngănitul tuturor geamurilor care se spărgeau, cădeau la pămînt, se făceau țăndări. O droaie de pietre zburaseră în același timp și, trecînd prin ferestre, loviseră obiecte și oglinzi de prin odăi, semănînd cioburi în toată casa.

Borluut privi înlemnit în jur. S-ar fi zis că trecuse prăpădul. Casa părea prefăcută în ruine.

Bănui imediat că era o răzbunare de-a lui Farazyn, care, de cînd cu refuzul Godelievei și mai ales din cauza opoziției la proiectul Port-la-mare al cărui promotor fusese, nu încetase să-i poarte o ură înverșunată și nestinsă. A fost ușor, de data asta, să asmută contra lui un grup oarecare de inși, înfățișîndu-l ca pe un inamic public, ca pe cetățeanul răuvoitor care fusese cît pe ce să zădărnicească proiectul, a cărui votare triumfală se sărbătorea în acea zi.

Barbe apăru ca o furtună în capul scării. Joris, pentru a evita o scenă în fața servitorilor, intră într-un salon de la parter. Peste tot pe jos erau pietre și cioburi de sticlă. Se aruncaseră pînă și gunoaie. Barbe intră, lividă. Gura sa prea roșie arăta ca o rană, ca și cum fusese izbită de o piatră în obraz și sîngera. Era despletită, cu părul pe spate ca o claie.

— Vezi ce ni se-ntîmplă iarăși. E vina ta. Te-ai purtat ca un nebun !

Joris înțelese în ce stare era, că avea nervii zdruncinați, și prevedea cumplita furie ce avea să se dezlănțuie. Reuși să se stăpînească și încercă să evite ciocnirea, să ajungă la ușă pentru a pleca. Ea, și mai iritată de calmul lui, care nu era decît indiferență și dispreț, alergă și-l apucă de braț, strigîndu-i în față

— M-am săturat Am să te omor !

Joris mai auzise aceste cuvinte groaznice. Scîrbit, se smulse din mîinile ei și o respinse, îmbrîncind-o. Atunci ea își ieși din minți, urlă. Toate insultele reîncepură, ca o ploaie de pietre. S-ar fi zis că voia să-l lapideze cu

adevărat acum cu cuvintele ei, după ce mulțimea, condamnîndu-l în contumacie, îl lapidase cu pietre printr-un simulacru de execuție.

Joris se duse în camera lui. Pretutindeni domnea același aer de devastare. Proiectilele intraseră pe toate ferestrele. Își aminti de un spectacol asemănător pe care îl privise demult, în încăperea unde se certase cu soția lui cînd aceasta descoperise trădarea Godelievei și spărsese tot așa oglinda și mobilele, încăpere în care n-au mai intrat și care rămăsese neschimbată, cum se păstrează camerele morților... Toate odăile erau astăzi la fel cu aceea. Boala se dovedea parcă molipsitoare. Una le contaminase pe celelalte. Întreaga casă căzuse pradă morții, Borluut voia și el să piară. I se părea că înțelesese *ordinea lucrurilor*. Își dădu seama că luase hotărîrea numaidecît, fără să aștepte.

Moartea însăși îi făcuse semn, îl căutase la el acasă. Îl întîmpinaseră pietrele, pietrele ucigașe. Mulțimea îl condamnase, în sfîrșit, la moarte ! Era gata, se va preda, mîine, în zori. Nu mai voia să vadă în lumina soarelui locuința sa profanată, ca năruită, oglinzile despicate care parcă-și trimiteau una alteia, din cameră în cameră, prevestirea cea rea ; nici s-o mai întîlnească pe Barbe, care întrecuse măsura răutăților și-a nebuniei, potopindu-l de astă dată cu cele mai mari jigniri și amenințări.

Deodată auzi, deasupra capului, la etajul de sus, cum se trag valize, se golesc dulapuri, încep din nou proiectele sau simulacrele de plecare, cum se-ntîmpla după fiecare scenă.

Joris, ascultînd prin tavan aceste zgomote, se porni să umble de colo colo prin cameră, se-nfierbîntă și se pomeni vorbind cu glas tare „Eu voi pleca primul și într-o călătorie de unde nu te mai întorci niciodată. Sînt la capătul puterilor. M-am săturat. Mîine va veni altă zi îngrozitoare ; o nouă scenă cu Barbe ; sau fuga ei de-acasă, fără să știe unde, ca o nebună ; și locuința asta răvășită, plină de pietre și murdării ; și neplăcerile, formalitățile cu poliția și cu darea în judecată ; și, în jur, hohotele sălbatice de rîs ale orașului cînd va afla cele petrecute.

Nu ! nu mă simt în stare să mai trăiesc această zi, cu nici un preț ! Voi muri înainte !"

Joris cugetă după ce se liniști cu totul. Se miră chiar că luase atît de repede și limpede această hotărîre. Probabil că dospea în el de multă vreme. În ultimele săptămîni îl încîntau prea mult semnele morții, cînd urca în turn. Era ca o inițiere, ca un presentiment, ca o umbră care-l învăluia, apropiindu-l de ținta supremă. Acum va ajunge pînă acolo. Ce pace neașteptată coborî asupra lui din clipa cînd se hotărî ! Ai dinainte destinul pe care l-ai ales. Ești de pe acum ceea ce vei deveni.

Joris intră în seninătatea morții. Își recapitulă viața. Își aminti de lucruri depărtate, de întîmplări din copilărie, de mîngîierile mamei, cîteva amănunte. Acelea pe care le revezi într-o străfulgerare în clipa cînd mori și care rezumă toate zilele ce le-ai trăit. Se gîndi de asemenea la Godelieve, unicul răsărit de soare cu geana lui de lumină trandafirie ; retrăi frumoasele începuturi, căsătoria lor tainică din biserică.

Biserica ! Revăzu deodată chipul Domnului ! Dumnezeu îi apăru, deveni interlocutorul, martorul aproape judecătorul său. Joris se apără. Credea în Dumnezeu. Dar într-un Dumnezeu sublim, nu cel al oamenilor simpli, care-i împiedică să se omoare, pentru că ar face-o fără discernămînt, ci un Dumnezeu întruchipînd suprema Inteligență care îl va înțelege. Îl adoră, se umili, regăsi cîteva rugăciuni de mult uitate, mozaic cam împrăștiat, pe care-l reașeză.

Din nou se gîndi la Godelieve. Era momentul să distrugă scrisorile ei, ultimă amintire, relicve scumpe, plic înmiresmat al alinării păstrat pînă acum. Le reciti, evocă trecutul, cunoscu gustul amar pe care ți-l lasă sărutările iubirii pierdute, mirosul fantomatic al florilor uscate, drojdia lacrimilor, toată tristețea ce se desprinde din vechile scrisori cu cerneala lor spălăcită, de parcă ar vrea și ea să se întoarcă în neant. Apoi le rupse și le aruncă în foc.

Acum nimic nu-l mai lega de viață.

Și pentru că voia să moară, voia să evite orice scandal. Dorea o moarte invizibilă, asemenea unei dispariții. Dacă

s-ar putea să nu i se găsească trupul neînsuflețit ! Oare turnul nu era locul cel mai bun ? Înțelese acum de ce, cînd i se dăduse cheia în seara concursului, avusese senzația că ia în mînă cheia propriului său mormînt. Sufletul lui *știa* de-atunci. Inima i se-nfioră din cauza acestui semn care-i deschisese drumul fără de întoarcere. Din acel minut, fără-ndoială, soarta-i fusese pecetluită. Turnul devenea, cu anticipație, un mormînt unde trebuia să petreacă un număr de zile înaintea veșnicului repaos. Așadar să moară acolo, mai întîi. Și-apoi într-un fel curat... Să nu curgă sînge ; nici armă de foc, nici cuțit. Ștreangul își face treaba în liniște și e mai sigur. Joris căută o frînghie, o cercetă cu sînge rece, o încercă să vadă cît e de rezistentă, pe urmă o puse în buzunar ca să înlăture, a doua zi dimineața, posibilitatea unei șovăieli sau o nouă luptă lăuntrică. Și, hotărît, așteptă ivirea zorilor, liniștit și puternic, simțind că într-o oarecare măsură începuse să fie răzbunat, lăsînd Barbei și orașului povara mustrărilor de cuget ; era mai ales fericit să moară în turn, ceea ce avea să prelungească în viitor gestul de învinuire printr-o umbră mai întunecată — într-adevăr umbra unui mormînt — aruncată peste piața cenușie.

CAPITOLUL X

Zorile se iviră, șovăiră, apoi luminară cerul verzui și trist. Cum se crăpă de ziuă, Borluut ieși din casă, pe furiș, pentru a nu fi auzit, nici împiedicat, ferm hotărît să săvîrșească ce-și pusese în gînd. Turnul îi apăru imediat în față, turn neînduplecat, care se vedea la capătul tuturor străzilor. Clopotnița îl aștepta ; îl chema. Borluut nu căută nici o scăpare. Apucă pe drumul cel mai drept. O luă pe chei, apoi trecu peste un pod. Bruges-ul dormea. Totul era deșert, șters, tăcut, înfrigurat încă după noaptea ploioasă. Melancolia unei cetăți pustii, în zorii zilei ! Tu

făcea să te gîndești la o epidemie de care toată lumea a fugit. Te făcea să te gîndești la moarte.

Borluut își urmă drumul. Nimic nu-i mai trezea interesul, nici măcar orașul pe care-l iubise cu o dragoste nemărginită. Îl străbătu cu totul nepăsător, cum treci printr-un ținut pe care-l părăsești pentru totdeauna. Nu privi nimic, nici fațadele, nici turnurile, nici oglinda apei, nici vechile acoperișuri parcă nedespărțite unele de altele.

Nu e straniu că te poți desprinde așa de repede de toate ? Cît de zadarnică îți pare viața cînd se apropie moartea !

Ajuns la clopotniță, intră în turn odată cu zorile, tot așa de palid ca și ele. Scara se-nfioră. Lumina coborî în întîmpinare omului care urca. Și fu ca o ciocnire ! Ultima luptă a întunericului cu lumina zilei ! Borluut suia. Cu fiecare treaptă, părea că părăsește cîte puțin viața, că intră tot mai mult în moarte. Nu se mai gîndea la nimic, nici la Barbe, nici la oraș, nici chiar la el însuși. Nu se mai gîndea decît la *act*.

Cu toate acestea, urcușul i se păru lung. Domnea un frig aspru. Mirosul de mucegai al zidurilor se simțea din ce în ce mai tare. Avea impresia că se află într-un cimitir. Se auzeau zgomote, zboruri oarbe care se izbeau de tavan. Și în același timp o alunecare umedă de viețuitoare care rătăcesc numai noaptea și care se adăposteau repede în cîte o gaură întunecată. O întreagă viață ascunsă care mișuna, se tîra, zbura, dînd tîrcoale în jurul lui Borluut, ca și cum *mirosea de pe acum a mort*.

Frica îi încreți pielea, ca o atingere vie. Îi tremura carnea, dar gîndul îi rămînea neclintit și calm. Instinctul se deșteptă, protestă, se tocmi — mai curînd pe ocolite, fără să pună în balanță evenimentele petrecute, nici vreun motiv decisiv. Puterea lui este să nu discute decît faptele materiale pe care trebuie să le îndeplinești sau nu, dar toate acestea numai din motive fizice. Viclenie abilă a instinctului care-l face pe disperat să ezite pe marginea canalului, de teama apei reci și care aici sugera oroarea trecerilor vîscoase vestitoare ale înfruptării din cadavru.

Borluut se cutremură. Avu clipa lui de slăbiciune, sudoarea agoniei din grădina măslinilor. Se opri înspăimîn-

tat. Dar scara se încolăcea repede, neiertătoare, fără popas, trăgîndu-l deîndată în spiralele ei scurte. Borluut continuă la fel de hotărît, dar tremurînd din tot trupul. Încă puțin și s-ar fi poticnit. Cu toată marea sa obișnuință de a urca scările, lucru pe care-l făcea aproape mașinal, ca și cum ar fi mers pe drum drept, trebui de data asta să se țină de frînghia care slujea de rampă și se-ncolăcea în jurul stîlpilor de susținere, ca un șarpe în jurul unui arbore. Șarpele ispitei ! Frînghia, într-adevăr, îl putea ispiti din nou, presupunînd că ar fi șovăit. Oare nu o alesese el ca instrument al morții ? Acum, ținîndu-se de frînghie, era ca și cum s-ar fi prins din nou de ideea sa, părăsită o clipă, dar reluată repede. Mîinile îi slăbiră, se desfăcură... Ele respingeau groaznicul contact... Dar scara îl atrăgea într-un vîrtej rapid ; întunericul se-ndesea. Trebuia, orice-ar fi fost, să se țină de rampă. Frînghia îi apăru din nou, cu realitatea ei de neînlăturat...

Borluut își redobîndi sîngele rece, urcă spre împlinire. Acum nu frînghia îl ajuta, nu ea îl purta ; el o apucase parcă, s-o ducă, s-o tragă pînă în vîrf.

Ajunse în camera de sticlă, aruncă o privire distrată pe claviatura nemișcată și neînsufletită, pe orologiul minuscul fixat pe perete, lăsînd să se audă tic-tacul lui umil și regulat, în acord cu vastul cadran. Ce altceva fusese el în turn decît această mică bătaie a unui puls omenesc ? Abia dacă-i aruncă o privire. Ochii săi se și uitau în altă parte.

Deodată îl fulgeră o iluminare subită, găsind în fine detaliul *actului* la care nu voia să se gîndească decît în ultima clipă... Se întîmplă în timp ce se-ndrepta spre clopote, spre marile clopote, pe care voia să le revadă și să le spună pe nume în dormitoarele lor, să le mîngîie cu mîna în semn de rămas bun, pe ele care-i purtaseră o prietenie adevărată și-i fuseseră izvor de mîngîiere și statornice lăcașuri de veci pentru durerile sale.

Dacă unul din ele i-ar fi mormîntul ? Da ! va alege unul din marile clopote ; în interiorul lor exista un inel tocmai la fund unde se agață limba. Acolo va fixa frînghia, foarte din scurt ; astfel va dispărea cu totul în prăpastia întunecată, unde nimeni nu-l va descoperi vreme

îndelungată sau poate niciodată. Simțea o mare fericire la gîndul că va sfîrși în adîncul unuia din aceste clopote pe care le iubise atîta.

Dar pe care să-l aleagă ? Clopotele mari se aflau la ultimul etaj, pe platforma unde se ajungea pe o scăriță, cea din urmă, — o scăriță de numai treisprezece trepte. Se gîndi la această cifră faditică, în momentul cînd fu gata să urce. Dar de astă dată nu mai ezită și intră hotărît în numărul care adăpostește moartea. Se grăbea. Zări marile clopote cum ieșeau la iveală veșnic neliniștite. Se auzea un freamăt fără contenire. Revăzu clopotul desfrîului. Îl privi ca pe propria sa spovedanie. Pentru Borluut fusese păcatul clopotelor și păcatul vieții. Ascultîndu-l, apucase pe calea pierzaniei. Cedase ispitei simțurilor, capcanei întinsă de femeie... A iubit trupul ei în loc să iubească numai orașul. Și pentru că și-a trădat idealul, nu-l va vedea împlinit nici în clipa cînd avea să moară. Se gîndi la sfîrșitul plin de extaz al lui Van Hulle „Au sunat". El nu va vedea realizată frumusețea Bruges-ului, pentru că n-a urmărit acest țel în mod exclusiv. Vina o purta clopotul obscen, care-l obsedase întotdeauna. Chiar și în acest moment îl chema. Tot mai voia să-l ispitească și încă la fapta cea mai rea frînghia este ca o amantă, ea îți dăruie moartea cu voluptate ; să moară deci în rochia de bronz, amestecîndu-se cu antica orgie...

Borluut fu cuprins de silă și se-ndepărtă.

Clopotul impunător care suna orele se oferea, puțin mai departe, imens și întunecos, hău mut în stare să-l înghită cu totul. Simți că acesta este capătul drumului și-și grăbi pregătirile, calm și cu gîndul la Dumnezeu ; lucră repede și sîrguincios, călău al propriei sale făpturi.

Și intră în clopot ca flacăra în stingător.

În acea zi, a doua zi și toate zilele următoare carilonul se auzi neîncetat ; jocul automat al imnurilor și al orelor începu iar și iar, tot concertul aerian își lua mereu zborul, împodobea cu ghirlandele, melancoliei inimile nobile, vechile acoperișuri țuguiate, gîtul alb al lebedelor, fără ca nimeni din orașul ingrat să simtă că de acum încolo în clopote sălășluia un suflet de om.

Sfîrșit

ISBN 973-607-012-8

Lei